

Annem
Adviye Durma'ya

Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Göğdes ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce 'Evliyalar Şehri Amasya'yı yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı Afyonkarahisar ile ilgili.

EVLIYALAR ŞEHİRİ
KASTAMONU

Yayına Hazırlayan
Abdulhalim Durma

Amasya 2008

ISBN

978-9944-0466-1-9

Dizgi

Abdulhalim Durma

Kapak Tasarım

Abdulhalim Durma

Baskı Yeri ve Yılı

Yenigün Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Turgut Özal Bulvarı No.53/1 İskitler / ANKARA

Tel:0312 384 61 83 – 84

2008

Bu kitabın bütün hakları Abdulhalim Durma'ya aittir.
Hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Kaynak
gösterilmek şartı ile alıntı yapılabilir.

1000 Adet basılmıştır.

MUKADDİME

Kırımlı sanatçının muhayyilesinde oluşan tasavvurun maddeye dönüştüğü eseri, adeta şehrin hakikatini ele veren sırları barındırır. Fırça darbelerinin resmettiği şekiller belirsiz geçmişi manalı bir hüviyete dönüştürürken, sanki o hayal dünyası bir masal alemine geçiş yapar. İnsanın soluğu ile birlikte ayakları da yerden kesilir ve siz onun tablolarında büyüleyici bir alemin hayat bulduğunu görürsünüz. Ele geçirmek için bıkıp usanmadan defalarca savaş verildiği ve bugün eteklerinden itibaren kademe kademe evlerin sıralandığı tepeyi taçlandıran kalenin görüntüsü ile şehir, sizi kendisine çeken bir Okyanus duygusu uyandırır. Saat kulesinin bulunduğu yerden baktığınızda, silüete hakim olan İsmail Bey külliyesi ile Yakup Ağa Külliyesi, hazirelerindeki miras ile şehre kimliğini kazandıran tarihi yapılardan sadece ikisidir.

Kalenin hemen eteğinde yer alan Atabey Gazi Camiinin çevresini saran türbelerde ve hazirede medfun bulunan bayrami tarikatı şeyhlerinin ruhaniyeti, sanki soluduğumuz havada bir nefestir... Nasrullah Kadı Külliyesinin çevresindeki alanda ilahi bir raksın gösterisine kalkışan güvercinlerin çıkardığı kanat sesleri, şadırvandaki su seslerine karışarak davetkar şekilde adeta önünüzde uhrevi bir alemin kapılarını açar .

Selçuklu mimarisinden günümüze ancak gelebilmiş portaliyle Darüşşifa, nedense Tokat'taki benzeriyle aynı kaderi paylaşmıştır. Hayatın ne garip cilvesidir ki, ruhun ıstırabına çare olmak üzere hastanelerin yetersiz kaldığı yerde tekkeler üzerine düşeni yerine getirecektir. Her meşrebe uygun tarikatın hayat bulduğu Kastamonu'da Geylanî'nin halifeleri, insanı inşa etmekte ne kadar başarılı oldular, bilemiyoruz.

Kırkların ayrı bir yeri vardır Kastamonu'da; Kale dibindeki Kırk Kızlar Türbesini çayın tam karşısında yer alan Kırk Çeşme Tekkesi, Şeyh Mustafanın celvetiyesini kırk direkli mabedin bayramiyesi, Atabey Camiini Nasrullah Kadı Camii'nin kırk penceresi takip eder, neyin simgesi olduğunu unutmadan. Hz. Hızır, Seyyid Sünneti Efendiye vefatından kırk yıl sonra yerine oturacak bir evliyanın geleceğini müjdelemiştir... Şaban Dede'nin yerine bıraktığı halifesi, cezbenin gücüne dayanamaz kırk gün sonra kavuşmayı hapis hayatından kurtuluş bilir. Ne var ki, mürşidi de kırkında başlamıştır irşada, Peygamber efendimizi her yönüyle takip ederek. Tıpkı Ahmed Yesevi gibi 63'ünden sonra da el etek çekecektir dünya hayatından. Allah'ın emriyle yedi kat göklerin kapısı açılır ve o sultanın cenazesine bir ibadet teslimiyeti içersinde sadece insanlar değil, melekler ve irşad etmiş olduğu cinler de katılır. Oysa ta başında bu şehirde veliler kahramanlara, kahramanlar da evliyaya dönüşmüş idi.

Sonunda hayatımızı anlamlı hale getiren bu rakamda gizlenen sır ile Kastamonulu, muhabbetle gönlüne yerleştirdiği velisini sultan bilir ve böyle adlandırmakta tereddüt etmez; Aşıklı Sultandır sevgili, Benli Sultandır, Dai Sultandır, Sükuti Sultandır, Halife Sultandır, Ferraş Sultan, Deveci Sultan, Açıkbaş Sultan, Taraklı Sultandır sevgili. Sultanların sonu gelmez, çünkü aşığın yüreğine kainat yetmez.

Halidi şeyhin oğluna vermiş olduğu icazet, aynı zamanda yerine getirilmesi gereken bir vasiyettir. Bununla birlikte Siyahi son nefesini verirken dilinde, yani gönlünde 'Allah'ın sevgilisi' vardır. Peygamberle birlikte olmak iştiağı, Allah'ın rızasına uygun düştüğü için mi, yoksa Yaraticının kulundan razı oluşunun ifadesi mi, bilinmez.

Bugün Kastamonu'da kendir ticaretiyle uğraşan kaldı mı, varsa bu insanlar sezon açılışı yaparken pirleri Abdülfettah-ı veliyi anarlar mı..Ya sülalesi mensupları, hala Miraç gecesi geleneğini sürdürürler mi...Kastamonu'daki sayısız türbenin ziyaretçileri, ağaç dallarına çaput bağlasalar, yangına sebep olan mum yaksalar da, evliyanın ruhaniyetinden istifade ederken, kapanmamış amel defteri mesabesinde, bu mekanlar hayra vesile olmayı sürdürmekte değil midir?

İÇİNDEKİLER

Kastamonu Evliyaları

XIII. yüzyıl.....	3
XIV. yüzyıl.....	22
XV ve XVI. yüzyıl.....	28
XVII. yüzyıl.....	68
XVIII. yüzyıl.....	79
XIX. yüzyıl.....	89
XX. yüzyıl.....	102
Ve diğerleri.....	120

Kastamonu'da Tarikatlar

Kastamonu'da Bayramiyye.....	136
Kastamonu'da Celvetiyye.....	153
Kastamonu'da Halvetiyye-Şabaniyye....	157
Kastamonu'da Kadiriyye	186
Kastamonu'da Mevlevilik.....	190
Kastamonu'da Nakşibendiyye.....	198
Kastamonu'da Rûfailik.....	222
Kastamonu'da Sadiyye.....	225
Değerlendirme.....	230

Dizin

Kronoloji

Kaynakça

KASTAMONU EVLİYALARI

Kastamonu,
Sana gelen sende kalmaz, öyle mi?
Sende doğar sende ölmez, öyle mi?
Sana mahkum olan gülmez, öyle mi?
On yedi bin velinin geçtiği yer
Şehir diye mihneti seçtiği yer
-Nazlı Rana Gürel-

XIII. yüzyıl

İki asır boyunca Bizanslılarla Türkler arasında sürekli olarak el değiştiren Kastamonu, 12. yüzyılın sonlarına doğru kesin olarak Türk hakimiyetine geçtiğinde, buradaki Bizans varlığının sadece bir kaleden ibaret olduğu düşünülebilir. Kenan Bilici'nin 'Kastamonu Devri Türk Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi' isimli çalışmasındaki tespit ve yorumlarına göre, esasen, Kastamonu adının kaynağının, büyük bir ihtimalle "Castra Comnen"e dayanması da, burasının küçük bir Bizans askerî birliğini barındıran bir "kale" olduğunu akla getirmektedir. Bugünkü İçkale'nin belli bir kesimine isabet eden bu Bizans kalesi, burasının bir "Bizans Uc Şehri" olmaktan çok, 11 ve 12. yüzyıllar boyunca bir "askeri karakol" olarak hizmet gördüğüne işaret eder. Gerçekte, Kastamonu'nun, kuzeybatı Karadeniz'in tarihi ulaşım yollarının kesişerek birleştiği bir yol şebekesinin düğüm noktası olmaması da, vaktiyle burada etrafı surlarla çevrili bir "Bizans Uc Şehri" bulunduğu ihtimalini zayıflatmaktadır. Nitekim, bugün, şehirde Bizans dönemine ait hiçbir anıt veya kalıntının tespit edilememesi de, ancak bu şekilde bir

anlam kazanmaktadır. Aynı şekilde, bir vakitler, Atabey sokağının bittiği noktada bulunduğu söylenmekle birlikte bugün tamamıyla ortadan kalkmış büyük bir duvar kalıntısının, tarih itibarıyla Bizans dönemine atfedilmesi de kesinlikle doğrulanamamaktadır.

Ancak, Kastamonu Türklerin eline geçtiğinde, buradaki Bizans kalesinin, yeni ilaveler yapılmak suretiyle tahkim edildiği ve kısa bir süre sonra da etrafı surlarla çevrili bir şehir kurulduğu muhakkaktır. Bir başka deyişle, 13. yüzyılda, etrafı 'dış sur'la çevrili bir Ortaçağ şehri teşekkül etmiş olmalıdır. Ne var ki, bugün için bu surlara ait en ufak bir iz dahi kalmadığı gibi, bu 'erken Türk dönemi'ne ait hiçbir eser de günümüze ulaşamamıştır. Buna karşılık, surlar hakkındaki rivayetler, şehir topografyası, eski yapıların konumu ve kronolojisi ile bazı eski yol adları ve yazılı kaynakları göz önüne alarak, Ortaçağ şehrini çeviren dış surlar, şehir kapıları ve yol ağı hakkında bazı sonuçlara ulaşma imkânı yine de vardır.

Şehir, Selçuklu döneminde, Çobanoğulları tarafından idare edildiği sıralarda, kuzey, güney ve doğudan bir dış surla çevrili ve dolayısıyla yeni ilaveler yapılmak suretiyle tahkim edilmiş kale de, bir "İçkale" halinde bugünkü şehrin güney batı köşesinde yer alıyor olmalıydı. Bu surlar muhtemelen, her üç yönde de, doğal bir sınır olarak suyla çevrili idi. Gerçi bugün şehrin iki yakasını birbirinden ayıran Kastamonu Çayı'ndan (Karaçomak deresi) başka, eski şehri güney ve kuzeyden kuşatan dere yataklarına ait hiçbir emare yoktur; fakat bu derelerin hangi mevkilerden geçtiği bugün bile yaşlılar tarafından çok iyi hatırlanmaktadır.

Bir süre öncesine kadar şehrin güneyinden geçen ve "Gümüşlüce Deresi" diye de anılan Vakıf Deresi, bugünkü Şeyh Şaban-ı Velî Külliyesi'nin önündeki yol boyunca devam ederek Hisarardı denilen mahalde vadi yatağını izliyor ve İçkale'nin güney batı eteklerini dolaşp kıvrılarak İbn Neccar Camisi ve Vakıf Hamamı'nın güneyinden Sinan Paşa Camisi'nin bulunduğu kesimde Kastamonu Çayı'na karışıyordu. Bu

derenin zaman zaman taşarak Atabey ve Beyçelesi Mahallelerinde meydana getirdiği zararların telafi edilmesi için "avarız akçasıyla inşa edilmiş olan otuz bir bab dükkân"ın gelirinden yararlanıldığını biliyoruz. Bugün üzeri tamamıyla asfaltlanan ve geniş bir cadde haline getirilerek ıslah edilen bu derenin, vaktiyle İçkale'nin su ihtiyacını karşıladığı düşünülebilir. Dere yatağı tespit edilebildiğine göre, bu durumda, şehri güneyden kuşatan sur duvarının, dere yatağını takip etmesi hiç de ihtimal dışı değildir. Nitekim bu dış surun, Sinan Paşa ve İbn Neccar camilerini içine aldığı bilinmektedir. Surun buradaki dere yatağını takip ederek biraz daha batıya doğru devam ettiği söylenebilir. Fakat Atabey Sokağı'nın bittiği noktadan sonra surun durumunu tespit etmenin imkânı kalmamıştır. Bu sokağın başında bir şehir kapısının ve dolayısıyla bir köprünün bulunduğu muhakkaktır. Nitekim, buradaki köprünün varlığı, yaşlılar tarafından kesinlikle doğrulanabildiği gibi, köprünün Atabey Sokağı'na bakan kısmının merdiven basamakları da yakın zamanlara kadar gelebilmiş idi. Bu husus, Vakıf Hamamı'nın güneyindeki trafonun önünde yer alan, fakat şimdi okunamayacak hale gelmiş bulunan taş kitabenin de söz konusu köprüye ait olduğunu düşündürmektedir.

Doğuda da, surların durumunu tespit etmek pek güç değildir. Buna göre, güneyden Sinan Paşa Camisi'ni içine alan sur, kuzeye doğru yönelerek, Kastamonu Çayı boyunca şehrin doğu kenarını sınırlandırmaktaydı. Bu surda, şehir merkezine açılan bir kapının bulunup bulunmadığı yeterince anlaşılamamaktadır. Buna karşılık, bazı araştırmacılar, haklı olarak bugün bile trafiğin en yoğun olduğu Nasrullah Meydanı ile Hükümet Konağı arasında, vaktiyle şehrin merkezine açılan bir kapının mevcut olduğunu ileri sürerler. Gerçekten de, Frenkşah Hamamı ile Yılanlı Darüşşifa gibi 13. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş iki binanın, dere kenarına oldukça yakınlaşmış olmaları, bu yüzyılda şehir merkezinin hiç değilse şimdiki sınırlar içerisinde teşekkül ettiğini göstermektedir. Aynı şekilde, Frenkşah vakfiyesi, adı geçen zatın

hamamı çevresinde dokuz dükkan vakfettiğine göre, bugün bile yerini koruyan çarşının 13. yüzyıldaki halini işaret ediyor. Her ne kadar, 13. yüzyıla ait veriler sadece bunlardan ibaret kalıyorsa da, bu kesimin dışarıyla bağlantısının ancak bir sur kapısı ve köprü ile sağlanabileceği, ilk bakışta çok makul bir öneri olarak düşünülebilir. Hatta 1726 tarihli bir sicil kaydında, "Medine-i Kastamonide vaki Nasrullah cisri başında olan kale divarı kapusu mürûr-u eyyam ile harab ve viran ve kapusunda olan dimur çibıkları hurda olub zayi olmağla zikr olunan kanunun dimur çibıkları fûruht olunub bir hayrata sarf olunmasını ehl-i vilayet makûl ve münasib görmeleri ile...", denilmektedir. Her ne kadar bu kayıt, şehrin doğusundaki kapı ve köprüünün varlığını kesin olarak açıklamakta ise de, bu husus, söz konusu kapı ve köprüünün 13.yüzyılda da mevcut olduğu şeklinde yorumlanamaz. Üstelik, Kastamonu Çayı'nın doğusundaki arazinin 13. yüzyılda iskân edildiğini gösteren hiçbir kalıntıya rastlanmaması, burada bir kapı ve köprü bulunduğu ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Nitekim, büyük bir ihtimalle, 13. yüzyılda biri kuzey, diğeri de güneyde iki şehir kapısının bulunuyor olması, bir üçüncü kapı beklentisini, her iki yönden gelen ve şehri hinterlandının önemli bir kısmına bağlayan ana yol düzenine ters düştüğü için hem gereksiz hem de imkânsız kılar.

Şu halde, sicilde zikredilen kapı hangi ihtiyaçtan dolayı ve ne zaman açılmış olabilir? Bunun cevabını belki de hiç bulamayacağız gibi görünüyor. Ancak şöyle bir spekülasyon, bu sorunun cevabına biraz daha yaklaşmamızı sağlayabilir. Burada bir kapının açılmasını gerekli kılan sebep, muhtemelen şehrin Kastamonu Çayı'nın doğu yakasına doğru genişlemesi veya diğeri bir deyişle, şehrin sur dışına taşmasında aranmalıdır. Bugün bu kesimde tarihi bilinen en eski binaların, 1392-1439 yılları arasına tarihlediğimiz İsfendiyar Bey Camisi ve Hamamı olduğu dikkate alınırsa, bu sahanın, 15. yüzyılda bütünüyle iskân edildiği anlaşılmaktadır ki, bu husus, söz konusu kapının inşâ tarihinin 15.

yüzyıldan daha geriye gitmesinin pek mümkün olamayacağı anlamına gelir. Dolayısıyla, 15. yüzyılda yeni bir kapı açıldığına göre, doğal olarak burada aynı zamanda inşâ edilmiş bir köprü'nün de bulunması beklenirdi. Bugünkü köprü'nün, Kadı Nasrullah'ın vakfından ve 16. yüzyıla ait olduğu dikkate alınırsa, söz konusu ilk köprü'nün yıkıldığı veya onarıldığı düşünülebilir.

Kastamonu Çayı boyunca uzanan ve şehri doğu yönünden sınırlandıran sur, bugünkü Belediye Caddesinin bittiği noktadan batıya doğru kıvrılıp, Topçuoğlu Mahallesi'ni kat ederek, Kevser Tepesi diye anılan tepenin eteklerinden bir 13. yüzyıl eseri olduğu düşünülen ve bugün 'Aşık Sultan Türbesi' denilen yapıyı içine alıp vadiyi takiben Honsalar civarına doğru uzanıyor olmalıdır. Nitekim 1703 tarihli bir sicil kaydında "Topçuoğlu mahallesinde bir yanı kale duvarına muttasıl bir evin satışı"ndan bahsedildiği gibi, 1790 tarihli bir diğer sicil kaydında "Püre mahallesinde bir yanı kale duvarı olan bir ev"den söz ediliyor olması da, sur çizgisinin tayin edilmesini mümkün kılmaktadır. Surun, bundan sonra, İçkale'nin kuzeyindeki tepenin eteklerinden geçerek kaleye bağlandığı düşünülmelidir. 1707 tarihli bir sicil kaydında bahsi geçen "Bedirgazi mahallesindeki kale suru" da, herhalde bu çevrede bulunuyor olmalıydı. Kuzeydeki bu surun da, tıpkı güney ve doğuda olduğu gibi, dere yatağını takip ettiği muhakkaktır. Gerçekten de, burada vaktiyle, Kerpiçlik veya Gökdere diye bilinen, fakat şimdi üzeri kapatılıp asfaltlanarak ıslah edilmiş bir derenin bulunduğu bilinmektedir. 13. yüzyılda şehrin doğusunda bir kapının bulunmadığı anlaşıldığına, aynı şekilde batıda da, topografyadan dolayı bir kapının bulunması imkânsız olduğuna göre, güneydeki kapıdan başka, doğal olarak ikinci şehir kapısının da, bu kuzeydeki surda yer alması beklenmelidir. Nitekim İsmail Bey Külliyesi'ne giden yolun, bugün bile 'Kale Kapısı Sokağı' diye anılıyor olması, çarşının çıkışında bir şehir kapısının bulunduğuna işaret eder. Bu sokağın, 'Aşağı İmaret Yolu' ile birleştiği meydanlıkta yer alan ve hal-i

hazırda ‘Sığırpazarı Çeşmesi’ diye anılan çeşmeden dolayı, 1858 tarihli bir kayıta rastlanan ‘Sığırpazarı Köprüsü’nün de, vaktiyle bu kapının önünde bulunduğu söylenebilir.

İçkale'nin Ortaçağ fatihleri ve halefleri tarafından, hiç değilse bir süre ‘Saray’ olarak kullanıldığı düşünülebilir. Şehre hakim bir tepe üzerinde ve oldukça korunaklı bir konumda yer alan bu ‘Saray’, zaman içerisinde ve değişen şartlara bağlı olarak eski önemini kaybedecek ve muhtemelen şehrin bir başka kesiminde varlığını sürdürmeye başlayacaktır.

Öte yandan, İçkale'nin vaktiyle ‘Saray’ olarak kullanılması, bazı sicil kayıtlarında zikredilen ‘Kale zirvesindeki mescit’in de, bu döneme ait olduğu şeklinde yorumlanabilir.

13. yüzyılda, şehrin tamamıyla surlarla çevrili olduğundan söz edilmiş olmasına rağmen, Ortaçağ şehrinin yapısını belirleyen binalardan pek azı günümüze ulaşabilmiştir.

Günümüze ulaşabilen binaların konumuna dayanarak, şehrin belli başlı birkaç noktası dışında, geri kalan bölümlerinin bağlık, bahçelik ve mezarlık olduğu ileri sürülebilir. Nitekim, İsmail Bey vakfiyesinden de anlaşılacağı üzere, 15. yüzyılın ikinci yarısında dahi, şehrin içinde ve çevresinde bahçe ve bostanlar büyük bir yer tutmaktaydı.

Bu dönemde, şehrin iki kapısının bulunması ve kuzeyde bugün bile ‘Kale Kapısı’ denilen bir sokağın bulunuyor olması, şehrin eski yapısının belkemiği olan ana yolun çizgisini belirleyebilmek için bir hareket kolaylığı sağlamaktadır. Nitekim Vakıf Hamamı'nın önünden başlayıp Atabey sokağını takip ederek Yakup Ağa Külliyesi'nin yanından Arabapazarı Çifte Hamamı ve şimdi tamamıyla ortadan kalkmış Acem Hanı'na ve çarşıya ulaşan ve buradan da kuzey doğuya kıvrılarak ‘Aşıklı Sultan Türbesi’ diye anılan binanın biraz aşağısında ‘Kale Kapısı Sokağı’na bağlanan yolun, şehrin iki kapısını birleştiren ana yol olduğu tahmin edilebilir. Şimdiki halde, 13. yüzyıla ait binaların da, bu ana yolun

şehir kapılarına yakın kesimlerinde yer aldığı dikkati çekiyor. Buna göre,Vakıf Hamamı, Karanlık Evliya Türbesi, Atabey Camii ve Türbesi ile İsa Dede Türbesi denilen eyvan türbe ve ilk yapılışı muhtemelen 13. yüzyıla kadar inen Kale Hamamı gibi binalar, İçkale'nin doğusunda ve şehrin güney batı köşesinde, ana yolun iki yanına yerleşmişlerdir. Buna karşılık, şehrin kuzey kapısı yakınında sadece ‘Aşıklı Sultan Türbesi’ denilen bir bina bulunmaktadır ki, bu yapının, türbeden çok eyvanlı bir binanın, belki de bir medresenin parçası olduğu muhakkaktır. Bugün sadece kitabesi kalmış olan Yaman bin Mehmed türbesi de, belki bu civarda bulunuyordu. Şu halde, bu oldukça zayıf sayılabilecek verilerle de olsa, ana yolun, şehir kapılarına yakın kesimlerdeki iskan dolayısıyla, 13. yüzyıl Kastamonu’suna hareketlilik kazandıran önemli bir yerleşme karakteristiği oluşturduğu söylenebilir.

Bu ana yolun, tali yollar vasıtasıyla Frenkşah Hamamı ile Yılanlı Darüşşifa'nın bulunduğu ve büyük bir ihtimalle o çağdaki konumunu korumuş olan şehir merkeziyle irtibatlı olması mümkündür. Gerçekten de,Yılanlı Darüşşifa ve ondan daha önce vakfiyesinden "Çifte Hamam" olarak inşa edildiğini öğrendiğimiz, fakat bugün sadece tek kısmı günümüze ulaşabilmiş Frenkşah Hamamı'ndan başka, yine vakfiyesine göre, hamamın yakınında dokuz dükkândan bahsediliyor olması, çarşının varlığını açıkladığı gibi, şehir merkezinin de bu çevrede teşekkül ettiği anlamına gelir ki, burasının batıdaki ana yol ile irtibatlandığını düşünmemek için hiçbir sebep yoktur. Fakat bunu,"Türk çağında çarşıya yeni donatılar eklenmiş de olsa, hem köprünün, hem de çarşının yerinin Bizans döneminden beri değişmediği", şeklinde yorumlamak mümkün değildir. Muhtemelen, şehir merkezinin oluşumu, Bizanslılardan devralınan dokuya yeni ilaveler yapılarak değil, aksine, ilk defa 13. yüzyılda inşa edilen binalar sayesinde gerçekleşmiştir. Bu sebeple, Kastamonu'yu tamamıyla Türklerin elinde şekillenen bir şehir olarak düşünmek gerekiyor.

Bugün için şehirdeki en erken tarihli binanın,1262 tarihi ile Frenkşah Hamamı olduğu bilinmektedir. Vakfiyesinden "Çifte Hamam" olarak inşa edildiği anlaşılan bu binadan başka, yine aynı vakfiyeye göre, hamamla çağdaş olmak üzere Frenkşah Cemaleddin tarafından inşa edilen, fakat günümüze ulaşmamış bir de mescit ve türbe bulunuyordu. Söz konusu mescit ve türbenin de, hamamın yakın çevresinde olduğu varsayılabilir.

Tarihi bilinen diğer binalardan Yılanlı Darüşşifa 1272, Atabey Camisi ise 1273 tarihli dir. Atabey Camisi'nin vakıflarından olması nedeniyle, Vakıf Hamamı ve şimdi bütünüyle ortadan kalkmış bulunan Atabey Medresesi'nin de cami ile aynı tarihe ait olmaları lazım gelir. Buna karşılık, şimdiki halde camiye bitişik türbe ile "İsa Dede Türbesi" adı verilen yapı, Karanlık Evliya Türbesi, ve 'Aşıklı Sultan Türbesi' diye anılan binanın inşa tarihleri kesinlikle tespit edilememektedir. Bu arada, Atabey Camisi'nin yakınlarındaki 'Kale Hamamı'nın ilk yapılışının da 13. yüzyıla indiği düşünülebilir.

Sadece kitabesi mevcut diğer bir bina, 1289 yılında inşa edildiği anlaşılan Yaman bin Mehmed Türbesi'dir. 18. yüzyıla ait sicil kayıtlarında adı geçen, fakat günümüze hiçbir izi kalmamış 'Kale Mescidi'nin de, 13. yüzyıla ait olması mümkündür.

Bunlardan başka, III. Gıyaseddin Keyhüsrev adına 'Kastamoniye'de darp edilmiş H.670 tarihli bir gümüş sikke , 1271 tarihinde şehirde bir darphanenin de mevcut olduğuna işaret eder. Nitekim 1484 tarihinde işletmeye verilen Anadolu mukataaları arasında Kastamonu Darphanesi de vardı. Ne var ki, bu binanın şehirdeki yerini tespit etmek mümkün değildir.

Kastamonu 12. yüzyılın sonlarında kesin surette Türklerin eline geçtiğine, burada Selçuklu Sultanına tabi Çobanoğulları Beyliği hüküm sürdüğüne, hatta uzun yıllar beyliğin başında bulunan ve ünlü Suğdak Seferi'ni gerçekleştiren Hüsameddin Çoban'ın Sinop, Kastamonu ve

Çankırı havalisinde etkili bir nüfuza sahip ve 13. yüzyılın ilk yarısında beyliğin başkentinin de Kastamonu olduğu bilindiğine göre, şehirdeki en erken tarihli binanın 13. yüzyılın üçüncü çeyreğine ait olması şaşırtıcıdır. Bu durum, başkentteki imar faaliyetlerinin 13. yüzyılın ikinci yarısından sonra başladığı şeklinde yorumlanabilir mi? Mevcut binaların kronolojisi, bu soruya "şehrin imarının 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığı" şeklinde cevap verilmesini gerektirmekte ise de, şehir merkezinin oluşumunda "Ulucami"nin etkili bir rol oynamış olabileceği de göz ardı edilemez. Gerçi bu binadan günümüze hiçbir iz kalmadığı gibi, sonraki dönemlere ait yazılı kaynaklarda da "Cami-i Kebir" veya "Cami-i Atik" diye anılan bir binanın varlığından hiç söz edilmemektedir. Bununla birlikte, Frenkşah Hamamı, Yılanlı Darüşşifa, dükkanlar ve nihayet çarşı gibi unsurlar dikkate alınırsa, şehir merkezinin oluşumunda, büyük bir ihtimalle 13. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş bir "Ulucami"nin rol oynadığını söylememek için hiçbir sebep yoktur. Dolayısıyla, iddia edilenin aksine, bu caminin, hiç değilse 13. yüzyıl Kastamonu'sunda, şehir merkezinin "varoluş sebebi" olduğu ileri sürülebilir . Şu halde, şehir merkezinin yeri aşağı yukarı belirlendiğine göre, söz konusu "Ulucami"nin de, bu çevrede aranması icap eder. Bu hipotezi ortaya koyarken, İçkale'ye bir hayli yakın konumdaki Atabey Camisi'nin şehrin Ulucamisi sayılamayacağına işaret etmek gerekiyor. Nitekim bu bina, hem Frenkşah Hamamı'ndan çok sonraki bir tarihte inşâ edilmiştir ve hem de aslî kuruluşunda büyük müdahaleler söz konusudur. Bugünkü binanın, bütünüyle 13. yüzyıla ait olması kabul edilemeyeceğine göre, Frenkşah Hamamı yakınlarında, hamamdan daha önceki bir tarihte inşa edilmiş bir Ulucami bulunuyor demektir. Bu binanın yerini tespit etmek şu an için mümkün değilse de, şimdiki Nasrullah Camisi'nin yerinde bulunuyor olması ihtimal dahilindedir.

Kastamonu'nun Çobanoğulları tarafından fethinin ardından yaptırılan ilk binalar, Frenkşah Mescidi, Türbe ve Hamamı (1261) ile

Şifahanesi (1272) olmuştur. Sur içinde Karanlık Evliya Mescid ve Türbesi, sur dışında kuzeyde Müfessir Alaeddin ve Aşıklı Sultan Türbeleri ile güneyde Atabey Medresesi ve Muzaffereddin Mescidi Çobanoğulları döneminde inşa edilen diğer yapılar olarak kabul edilmektedir.

Bugünkü Nasrullah Meydanının kuzeybatısında yer alan Frenkşah yapıları ile, güneyindeki Darüşşifa, Kastamonu Çayı'nın batı kıyısındaki düz alanda konumlandığı bilinen ilk yapılardır. Osmanlı döneminde mezarlık içersinde yer aldıkları bilinen Müfessir Alaeddin ve Aşıklı Sultan Türbelerinin bulunduğu alanın Bizans egemenliğinin hemen ardından sur dışı mezarlık biçimine getirildiği düşünülebilir.

Kentin güneyinde sur dışında yer alan Atabey Medresesi ve Muzaffereddin Mescidi, bu yapıların çevresinde kısa sürede bir konut dokusunun oluştuğu da düşünülürse, daha XIII. yüzyılda sur dışına taşan bir yerleşme olduğunu göstermektedir.

Dönemin en büyük yapısı, Kale'nin doğu yamacında konumlanan Atabey Camisidir. Bu yapının inşa edildiği yıllarda ve sonrasında Kastamonu'nun silüetini belirlediği kesindir.

.....

Çorum'da medfun bulunan ashabdan Suheyb Rumi, Ubeyd Gazi, Kerep Gazi, Sa'd ibn ebi Vakkas ve Tabiinin kahraman gönül erlerinden Lenduha Sultan ile Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Hırka Köyünde medfun bulunan yine ashabdan Ukkâşe, Sinop'ta medfun Seyyid Bilal gibi, Kastamonu da Hemedanlı Kays'a bağrını açmıştır. **Kaysü'l Hemedani** Asgar Hazretleri adıyla anılan zatın türbesi Hepkebirler Mahallesi Camii içindeki bir bölümde yer alır. Sahabeden olduğu kabul edilen zatın İstanbul'da 678'de şehit düşen Ebu Eyyub el- Ensari Hazretleriyle birlikte yola çıktığına, fakat her nasılsa Kastamonu'da kalmış olduğuna inanılır. Yakın zamanlara kadar türbesinin bulunduğu çevreden sarhoşların geçemediği, yola çıkıntısı olduğu gerekçesiyle mezarların kaldırılma teşebbüslerinin amacına ulaşamadığı anlatılır.

Hepkebirler Türbesi içinde bulunan dokuz sandukadan ortadaki **Samur Dede** adıyla anılan fakat hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız bir zata aittir. Bununla birlikte çevresi bir hazire olan cami ve türbede medfun bulunan şahısların hepsinin de büyük insanlar olduğu kabul edildiği için cami ve türbe Hepkebirler adıyla bilinir.

Kastamonu'da tarihi bilgilerin menkıbevi bilgilerle yoğrularak karşımıza çıkardığı türbelerden biri de, halk arasında Yanık Evliya adı ile anılan **Aşıklı Sultan**'a aittir. Honsalar Mahallesi Kümbet Sokak'ta türbe içersindeki beş sandukada medfun bulunan zatların, Kastamonu'nun 1116'da Bizans'tan tekrar alınması esnasında şehit düşerek bulundukları yere defnedilen kişiler olduğu, kabul edilir. Daha sonra, yaklaşık hakimiyetleri 100 yıl sürecek olan Çobanoğulları döneminde, bu kahramanlara bir türbe yaptırılır. Aşıklı Sultan Türbesi eyvan tipi bir türbedir. İbadet mekanı ile büyük bir beşik tonoz ve alt katındaki mumyalıktan oluşan yapı, 4.00X6.51 m. boyutlarındadır. Cephe kemerinin etrafı silmelerle çerçevelenmiştir. Önyüzü düzgün kesme taş, diğer duvarları ise moloz taş örgülüdür. Doğusundaki mekanın mahiyeti uğradığı müdahaleler sebebiyle anlaşılamamıştır. Kitabesi olmadığı gibi hakkında yazılı bilgi de bulunmayan mumyalıktaki beş sandukadan biri Aşıklı Sultan'a, biri Mağripli Mehmet Ağaya aittir. Diğerlerinin kimlere ait olduğu bilinmemektedir. 1979 yılında tamir edilmiş olan yapının Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki dosyasına göre Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Ankara Bölge Kurulu 1984 tarih, 386 sayılı kararı ile kamulaştırılması kararlaştırmıştır. Bu tarihten sonra türbenin etrafını saran yapılar yıktırılarak çevresi düzenlenmiştir. 1992 den sonra bir kez daha onarım geçirmiştir.

Yılda on bin ziyaretçisi olduğu ileri sürülen Aşıklı Sultan hakkında anlatılan menkıbelerden bazıları şöyledir.

Bir rivayete göre Cumhuriyetin ilk yıllarında, bir rivayete göre ise Selçuklu döneminde türbe yangın geçirmiştir. Anlatılanlara göre, kalbi

temiz olmayan birisi gelerek türbede dua edip dilekte bulunur. Bu dilek, kişinin kalbinin kötülüğü sebebiyle yerine gelmez. Bunun üzerine sinirlenen kişi eline mum alıp türbeye gelir ve, “Dileğim olsun diye benden beklediğin bir mumsa işte yakıyorum, eğer söylendiği kadar büyük bir evliya olsaydın dileğim olurdu”, diyerek yanan mumu türbede bırakıp gider. Bu sebeple türbede yangın çıkar. Bu sırada, dönemin Kastamonu valisi rüyasında Aşıklı Sultan’ı görmüştür. Evliya, “Yetiş vali türbem yanıyor, kalk da yangını söndür”, diyerek valiyi uyarır. Vali hemen uyanarak evinin penceresinden türbenin olduğu yöne doğru bakınca, dumanların yükseldiğini görür. Derhal yangının söndürülmesi talimatını verir. Böylece yangına erken müdahale edildiği için türbe tamamen kül olmaktan kurtulmuş olur. Bu yangın sebebiyle de evliyanın naaşında yanık izleri kalmıştır. Türbenin duvarlarında da yangının izleri hala bulunmaktadır. Beden bozulmadığı için, naaşın kumandanın öldüğü zaman mumyalandığı düşünülür ve, bu sebeple çeşitli bilim adamları gelerek naaşı inceler. Cesedin mumya olmayıp doğal olarak korunup bozulmadığına karar verirler. Bugün bile evliyanın cesedinin bozulmamış olması ile ilgili bu durum, müslüman şehitlerin cesedinin bozulmayacağı, şehit düştüğü haliyle kıyamete kadar bedeninin korunacağı inancına bağlanmaktadır. Aynı şekilde Kuzyaka’da bulunan Şeyh Mehmet Efendi’nin de cesedinin bozulmadan korunduğuna inanılmaktadır.

Yakın dönem Kastamonu evliyalarından Mehmet Feyzi Efendi’nin bu husustaki izahı dikkate şayandır. “Şehitlere, ölümü tattıkları anda melekleri ve cennetteki mekanlarını gördükleri için, gören, müşahade eden anlamında "şehid" denir. Bu anda onlar velayet derecesine ulaşırlar. Bedenlerinin çürümemesine sebep olan nur ile nurlanırlar”, diye izahatla Aşıklı Sultanın görünen durumunu dinen açıklığa kavuşturur.

Aşıklı Sultan’ın bugün sadece ayakları ziyaretçilere gösterilmektedir. Ama sanduka ortada olduğu için türbenin bekçisi bazen kötü niyetli kişilerin sandukanın tamamını açıp evliyanın parmağındaki

yüzüğü almaya kalktıklarını belirtmiştir. Türbedarın anlattığına göre, evliya yüzük çıkarılmaya çalışıldığında parmağını bükmekte, yüzüğün çıkmasına izin vermemektedir. Aşıklı Sultan türbesinde ziyaretçilerin gece geçirmesine, burada uyumalarına izin verilmemektedir. Bu sebeple türbe belli bir saatten sonra kapatılır. Buna rağmen vaktiyle felçli bir adam gelerek evliyayı rüyasında gördüğünü ve gelip türbesinde yatarsa iyileşeceğini söyler. Bu sebeple de türbede gece uyumak istediğini belirtir. Bunun yasak olduğu kendisine ne kadar söylense de çok ısrar edince kalmasına izin verilir , fakat sabah namazı okunurken gitmesi istenir. Felçli kişinin, evliyanın kendisini çağırdığını, onun ısrarla yatmasını istediğini söylemesi türbedarı da etkilemiş, bir yandan yasak olması bir yandan evliyayı kızdırma korkusu çelişkide bırakmış, ancak birkaç saatliğine izin vermiş ama o geceyi türbedar da evinde sıkıntıyla geçirmiştir. Sabah namazıyla beraber türbeye giden görevli, gece felç bıraktığı adamın biraz daha iyileşmiş olduğunu fark eder. Bu olaydan kısa bir süre sonra tekrar türbeyi ziyarete gelen felçli adamın tamamen sağlığına kavuştuğu görülür.

Türbenin civarındaki evlerde yaşayan kişiler kendilerini güvende hissettiklerini söylemektedirler. Evliyanın o mahallede hırsız, uğursuz barındırmayacağına, hırsızlığa gelen kişinin çaldığı eşyayı mahalleden çıkaramayacağına, mutlaka düşürüp gideceğine inanılır. Bununla ilgili olayların çok yaşandığı anlatılır. Sokak başlarında bez içinde sarılı altınların, içi para dolu cüzdanların bulunduğu, bu altın ve paranın aynı gün sahibine ulaştırıldığı söylenmektedir. Özellikle türbenin olduğu sokakta yaşayan kişiler sokakta bulunan evlerin bereketli olduğunu, kimsenin para sıkıntısı çekmediğini ifade ederler. Üstelik mahalleye kiracı olarak gelen kişiler kısa zamanda ev sahibi olmaktadırlar. Mahallede sarhoş, kavgacı, huzursuz, kötü ahlaklı kişiler barınamaz, bu karakterdeki kişilerin başlarının sıkıntıdan kurtulmayıp sonunda mahalleyi terk edip gittikleri kabul edilir.

Deveci Sultan Türbesi bir zamanlar kendi isminden mülhem Deveciler diye anılan mahallenin aynı isimli sokağında bulunan Deveciler Camii'nin harimi dahilindedir. Tavanı cami ile ortak olan türbenin döşemesi tahta olup, sandukaların görünebileceği bölüm camlarla kaplanmıştır. 12 tane tahta sanduka vardır. Gösterişli olanı Deveci Sultan'a aittir. Bilinen diğerleri Nakipzâde Hacı Kadın Efendiye, Yakut Hocaya, Miralay Mehmet Ali Bey'e aittir.

Deveci Sultan olarak bilinen zatın asıl adı Horasanlı Yusuf'tur. Hacc'a gitmek üzere kendisine tabi yüz kişi ile beraber yola çıkıp Erzincan'a vardıklarında gece rüyasında Peygamber Efendimizi görür. Peygamberimiz kendisine Kastamonu beldesinin fethi için mücadele eden orduya katılmasını emrederek bu gazanın yetmiş bin hacdan daha efdal olduğunu söyler. Ne suretle hareket edeceğini bilemeyen Yusuf Efendi tereddüt içinde kalınca yedi gece aynı rüyayı görür. Bunun üzerine hac seferine ayırdığı paralarıyla bir çok at katır ve deve satın alarak Kastamonu'ya hareket ederler. Horasan'da iken kendisine Kabe ve Mescit-i Nebevi'ye sarf edilmek üzere bol miktarda para verilmiştir. Bu para ile de bir çok deve satın alırlar. Bu develeri Kastamonu'nun etrafında bizzat götüükleri için 'Deveci Sultan' lakabı ile anılır.

Altı ay sonra Atabey Gazi de Kastamonu'ya ordusu ile vasil olur. Yusuf Efendi develerin tamamını gazilere taksim eder. Bu sırada yine rüya yolu ile Haddad Endülüsi Hz.leriyle görüşerek kendisinden demirden harp aletleri yapmasını öğrenir. Bu ve benzeri hususlarda Yusuf el Horasanî Atabey Gazi'ye yardımcı olarak fethin gerçekleşmesinde müessir olmuştur. Fetihden sonra Atabey Gazi tarafından devlet hazinesine reis ve nazır tayin edilir. Hazinesinin başına geçirildiği halde, bu kasadan sadece tuz, ekmek ve sirkeden başka bir şey almaz. Bir ekmeğin dörtte biri ve biraz tuz, onun bir günlük yiyecekleridir. Kendileri ehl-i keşif ve ashab-ı velayettendir. Bu bilgiler türbesindeki sandukasının başında yazılı olan şairi ve tarihi belirsiz bir şiirde tekrarlanmaktadır.

Kutgün Eyüpgiller, ‘Kastamonu Kent Tarihi’ isimli çalışmasında Çobanoğulları dönemindeki Kastamonu’yu anlatırken, fethin ardından yaptırılan ilk binalar arasında **Müfessir Alaeddin** türbesini de sayar. Vaktiyle bir mezarlık olan alan içersinde yer alan ve geçirdiği değişikliklerle tarihi vasfını kaybetmiş olan yapının banisinin, türbe içersinde şahide taşı gibi duran ve daha sonra müzeye kaldırılan 1289 tarihli kitabeye dayanılarak, Candaroğulları hükümdarı Şemseddin Yaman Candar olduğu ileri sürülmektedir. Dikdörtgen planlı yapının 1851 yılında Hamdi Paşa tarafından tamir ettirildiği, 1922 yılında duvarında duran ve sonradan müzeye kaldırılan bir kitabeden anlaşılmaktadır.

Türbede Müfessir Alaeddin Efendi, Sırtlı Hoca Ali Senai Efendi, 1870’de ölen İzbelizade Mehmet Efendi’nin sandukalarından başka sahibi bilinmeyen üç mezar daha vardır. Bu sandukalardan birinin üzerinde 1374 tarihi bulunmakta olup yapı 1989 yılında onarılmıştır.

Necati Kertiş, ‘Kastamonu Yatırırlarının sosyal bütünlüşme açıısından bölge halkı üzerindeki tesirleri’ adlı yüksek lisans tezinde, Müfessir Alaeddin Hazretleri hakkında şu bilgileri verir. Belhli veya Buharalı olduğu söylenen Müfessir Alaeddin hacc için Mekke-i Mükerrreme’ye geldiğinde İmameyn’den bir veli yanına gelerek, "Siz hacc esnasında Kastamonulu hacılardan bir zatın kerimesini görerek ona aşık olacaksınız, zahiri aşkın size zarar vermemesi için şimdiden onunla nikahlanınız", der. O da cevaben, "Ben burada garibim, kimse bilmem, bu işi kendim nasıl yaparım?", karşılığını verir. Veli, 'Biz sana yardımcı oluruz.', der. Müfessir Alaeddin bundan sonra Medine’ye giderek bir ev alır, oturur ve bir gece Hz. Ebu Bekir (r.a.)’i rüyasında görür. Onun söylediğı sözler üzerine Kastamonu’ya gelir.

Müfessir Alaeddin’in Farsça muteber bir tefsiri vardır. Ayrıca Cevahirü'l-Esdaf adlı eserin bu zata ait olduğu, ve başka kitapları da bulunduğu ileri sürülür.

Zekiye Çağımın da, ‘Kastamonu Halk Kültürü içinde yatır-ziyaret inancı ve bu inanç çerçevesinde Şeyh Şaban-ı Veli etrafında oluşturulan efsaneler’ adlı çalışmasında, Müfessir Alaeddin’e yer verir. Hakkında geçmişten gelen bir çok menkıbe anlatıldığı gibi, günümüzde yaşanan olağanüstü olayların çeşitli şekillerde belgelendiği velilerden birisi de Müfessir Alaeddin Hazretleridir. Fazıl Çiftçi’den nakille, 1265-1347 yılları arasında yaşamış, dönemin önemli alimlerinden biri olduğu ileri sürülür. Anlatılan bu menkıbelerden en bilineni de evliyanın Kur’an-ı Kerim öğretmesi üzerinedir. Menkıbeye göre bir öğrencisine Kur’an-ı Kerim dersi verirken, tamamlayamadan vefat eder. Vefatından sonra öğrencisine rüyasında her gece kabrine gelmesini söyler. Bunun üzerine öğrenci her gece evliyanın kabrine gider ve evliya da yarım kalan dersini tamamlatıp öğrenciye Kur’an-ı Kerim’i öğretir.

Abdulhalim Durma, ‘Evliyalar Şehri Amasya’ adlı çalışmasında, bu menkıbenin benzerinin Amasya evliyasından Hacı Ömer Efendi hakkında da anlatıldığını kaydeder. Müftü Hacı Ömer Efendi’nin bu menkıbenin teşekkülüyle birlikte isminin Dersi Tamam olarak halkın zihninde yer aldığı görülür.

Aynı menkıbe başka bir versiyonla şu şekilde anlatılır. Talebesine tefsir dersleri verirken vefat etmesi üzerine, defnedildiği günün gecesi, öğrencilerinin ayrı ayrı hepsinin rüyasına girerek mezarının başına gelip orada derslerine devam etmelerini tembihler. Ertesi sabahtan itibaren mezarın başında toplanan talebeler, aynen hayatta imiş gibi hocalarının sesini duyarak tefsirin kalan kısmı tamamlanıncaya kadar her gün derslere devam ederler. Bir gün talebelerin ciddiyetten uzaklaştıkları esnada, “Benim sağlığımda olduğu gibi yine aynen ciddiyetinizi muhafaza edeceksiniz!”, diyerek onları ikaz eder.

Bir menkıbe de, türbenin yıkılarak üzerinden yol geçirilme çalışmaları sırasında pek çok kişinin şahit olduğu yaşanan olaylarla ilgilidir. Belediye yol çalışmaları yaparken, plana göre türbenin bulunduğu

yerden yol geçecektir. Bunun için dozerler gelir, türbenin yıkımına başlanır. Fakat ne olursa olur, bir türlü dozerler çalışmaz. Bütün gayretlere rağmen dozerler çalışmayınca mahalle sakinleri ve belediye işçileri türbenin yıkımını kazma ve kürekle yapmaya karar verirler. Fakat kim toprağa kazmayı küreği sokarsa onun aleti kırılır, elinde kalır. Şaşkınlık içindeki mahalleli ve işçiler çalışmaya devam ederken türbenin içinden ışıklar çıkmaya başlar. Korkan ahali çalışmayı bırakır. O günden sonra türbenin yerinde kalmasına karar verilir ve türbe onarılarak bugünkü görünümüne getirilir.

Görülen bu ışıkla ilgili anlatılan bir başka menkıbe de, türbenin kendisini kötü niyetli kişilere göstermediği üzerinedir. Buna göre, bir gün türbeye kalbinde iyi niyet olmayan kişiler gelir. Üstelik bunların dini inancı da zayıftır. Gelen kişilerin kötü niyetli olmaları evliyaı rahatsız eder. Bu kişiler türbenin önündeki terastan Kastamonu şehrine bakarken arkalarına döndüklerinde türbenin yerinde olmadığını, boş bir arsa ile karşı karşıya bulunduklarını görürler. Şaşkınlık ve korku içinde yüzlerini tekrar şehre dönüp bir süre öyle durduktan sonra tekrar türbenin olduğu yere baktıklarında bu defa türbenin bulunduğu yerde mum alevi şeklinde bir ışığın olduğunu ama yine türbenin olmadığını görürler. Bunun üzerine büyük bir korkuyla kaçarak orayı terk ederler. Türbenin etrafında ışık yanmasının o zamandan itibaren olduğuna inananlar vardır. Bu olayların duyulmasından sonra, türbeyi ve ışıkları merak eden araştırmacılar 1981 yılında türbeye gelirler. Bu konuda gazetelerde de çıkan haberlere göre, gece türbenin fotoğrafı çekildiğinde etrafında “Nur” denilen bir ışık halesinin bulunduğu görülmüştür. Çalışmalar sürdürüldükçe türbenin yanında poz veren kişilerin fotoğraflarının da ilginç bir görüntü oluşturduğu ya etraflarında ışık halesinin olduğu ya da bedenlerinin bir kısmının karanlıkta kaldığı tespit edilmiştir. Bilimsel olarak bir açıklaması bulunamayan bu durum türbenin Türkiye çapında da tanınmasını sağlamıştır.

Yaşar Kalafat, ‘Kastamonu ve yakın çevresindeki İslam azizleri’ adlı çalışmasında, bakımını hayırseverlerin yaptığı türbenin yılda 3.000 kişi tarafından ziyaret edilmekte olduğunu kaydeder.

Kenan Bilici, çalışmasında **Karanlık Evliya** türbesinden söz ederken, yapının 13. yüzyıla ait olması gerektiği düşüncesini ileri sürer. Aynı adlı sokakta aynı ismi taşıyan bir mescitle birlikte yer alan türbe mumyalık ve üst kattan oluşan sekizgen planlı bir yapıdır. V.G.M.tarafından 1966 yılında 1975-1977 yılları arasında, 1979’da ve 1981’de olmak üzere çeşitli kereler onarılmış; bu sırada merdiven basamakları ile taş kaplamaları yenilenmiş olan yapının içindeki tek sandukada Çobanoğullarından Hüsameddin Çoban veya Candaroğullarından bir hükümdarın yatmakta olduğu ileri sürülmekte ise de, bu konuda kesin bir bilgi yoktur.

Bununla birlikte, menkıbe türbede yatan zatı devlet adamı olmaktan çok bir evliya olarak kabul eder. Zekiye Çağımalar’a göre, hayattayken kalabalık içine karışmayan ve yüzünü kimseye göstermeyen bu kişinin Cuma günleri namaz kıldıracağı zaman da camiye yüzünde siyah bir örtü ile gelip, namazı öyle kıldırıldığı anlatılır. İşte yüzündeki o siyah örtüden dolayı kendisine Karanlık Evliya denildiğine inanılmaktadır. İsimle ilgili bir başka inanış da türbenin taş yapısının siyahlaşmış oluşundandır. Çevre sakinlerinin söylediklerine göre, türbe zamanında bir yangın geçirir. Yapı taş bina olduğu için türbe yanmaz ama taşları alevlerden dolayı kararır. Bu sebeple, burada yatan evliyaya Karanlık Evliya denmiştir. Bir başka anlayışa göre de ışık alacak penceresi olmadığı için içerisinin karanlık olmasından dolayı bu ismin türbeyeye verilmiş olduğudur .

Hakkında yazılı kaynaklarda bilgi bulunmayan evliyanın mahalle halkını her türlü kötülükten koruduğuna inanılmaktadır.

1204 yılında Selçuklu kumandanlarından Hüsameddin Çoban Bey, komutasındaki ordu ile Kastamonu'nun fethine katılır. Günlerce süren

kuşatmada kaleyi almak şöyle dursun, surlara tırmanmak bile mümkün olmaz. Bir gün nalbant çırağı Yunus Mürebbi, Hüsameddin Çoban Bey'in huzuruna çıkarak, yapılacak ilk hücumda bayraktar olmak istediğini arz eder. O sırada çocuk sayılacak yaşta bulunması sebebiyle "hayır" cevabını alınca: “Ata Beyim! Rüyamda Peygamber Efendimizi görmekle şereflendim. Yarın bana kavuşacaksın. Fakat elinde bayrakla bana gel buyurdu”, diyerek rüyasını anlatır. Ertesi gün savaş bütün şiddetiyle devam ederken, hücum sırasında belindeki urganı kale burçlarına fırlatıp, dökülen kızgın yağlara, alev toplarına aldırmadan tırmanır ve sancağı diker. Elindeki kılıç ile kale kapısının halatlarını keserek kapıyı açar. Açılan bu kapıdan içeriye hücum edilerek kale fethedilince, vücudunda pek çok ok yarası bulunmasına rağmen Yunus Mürebbi Hazretleri'nin sancağı dimdik tuttuğu görülür. Sonra da şehit olarak düşer. Naaşı Kastamonu kalesine defnedilerek üzerine bir de türbe yapılır. Bugün yöre halkının **Bayraklı Sultan** olarak tanıdığı Yunus Mürebbi Hazretleri bölge halkınca sık sık ziyaret edilmektedir. Halk burada yapılan duaların kabul olduğuna inanır.

Kenan Bilici'nin tespit ve yorumları ile, Kastamonu tarihinde tarikatların yerleşme etkeni olarak oynamış olduğu rolü açıklaması bakımından **Ahi Şorve** zaviyesi önemli bir vazifeyi yerine getirir. Candaroğulları döneminde şehrin surların dışında oluşmasında Atabey Medresesi gibi yeni bir yapının teşekkülü ve bu ahi zaviyesinin öncülüğü ile nüfusun hiç olmazsa bir kesiminin sur dışına taşmasında özendirici bir rol oynamıştır.

Şorba ismiyle tanınan şeyhin, 1843 senesine ait Evkaf Sicilinde kayıtlı 1303 tarihli Arapça vakfiyesinden, çeşitli yerlerdeki arazisini ve Kastamonu'daki bahçelerini zaviyesine ve türbesine vakfettiği bilinmektedir. Hisarcık, Değirmen çayırı adlı mezarlar, Kuzkaya nahiyesinde Kızılca Viran mezarı, Göl'de Karasu ve Terkeşe adlı çiftlikler vb. vakfiyenin gelirlerini teşkil eder. 14. yüzyılın hemen başında,

yeni yerleşmenin öncülüğünü yapan zaviyeden günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Vaktiyle Beyçelesi mahallesi, Hacı Dede Sokak’da yer alan ahşap türbe, son zamanlarda beton bina olarak yenilenmiş olup içinde 3 tahta sanduka mevcuttur. Bu sandukalardan birinin Ahi Şorva’ya ait olduğu kabul edilir. Eski kayıt ve belgelerde Ahi Sarva, Acı Sarbe, Acı Çorba olarak anılmakta olan bu zatın asıl adı belli değildir.

Horasanlı bir ermiş olup, beraberindeki Türk oymaklarıyla 1215 yılında Tosya’ya gelerek burayı İsfendiyar Beyliğine katmış olduğu anlatılan **Hamza Baba**’nın Tosya İbn-i Selim Mahallesinin Hıdırlık mevkiinde yer alan türbesi, halk arasında “Yeşil Örtülü” diye bilinir. 1968’de yapılan ve aynı adı taşıyan caminin üst tarafına düşen türbe, biraz yüksekçe bir yerdedir. Eski binası yandığı için yeniden yapılmıştır. Hamza Baba türbesi iki katlı bir binadır. Etrafı mezarlıktır. Binaya önden merdivenle çıkılmakta, küçük bir kapı ile içeri girilmektedir. Odanın sağında yeşil örtülü bir sanduka vardır.

Hamza Baba, Horasanlı bir ermiş olup beraberindeki Türk oymaklarıyla gelerek burayı İsfendiyar Beyliğine katmıştır. Büyük bir ihtimalle Horasan’ın Tus şehrinden gelmiş oldukları için ve Tosya’dan yetişen bazı bilgin ve şairlerin Tusi lakabını kullanmış olmaları yüzünden buraya önce Tus denilmiş, bu isim sonraları Tusya ve Tosya şeklini almıştır, denilir.

14. yüzyıl

Ne var ki, bu dönemde şehri yönetenlerin, imar faaliyetlerine ne ölçüde katkıda bulundukları yeterince anlaşılamamaktadır. Bütün belirsizliklerine karşılık, Atabey Camisi’nin ve dolayısıyla Vakıf Hamamı ve Atabey Medresesi’nin bânisi, herhalde bu sıfatla anılan ve bu uç şehrinin yöneten Çobanoğulları’ndan bir zât olmalıdır. Frenkşah Hamamı, mescidi

ve türbesini inşâ ettiren Cemaleddin Frenkşah hakkındaki bilgilerimiz, onun "Emir" ve "el-Hızır bin İzzed-devle't-ül Aksarayî" adında bir zâtin oğlu olduğundan ibarettir. Pervaneler döneminde inşâ edilen Yılanlı Darüşşifa'nın bânisi ise, Pervane Mu'înü'ddîn Süleyman'ın oğlu Ali idi. Geri kalan binaların kimler tarafından inşâ edildiği kesinlikle bilinmemektedir. Buna karşılık, bu belirsizliği, 14. yüzyıl için bir dereceye kadar aydınlatabilme imkânımız vardır.

1353 tarihli İbn Neccar Camisi, aynı zamanda 14. yüzyıldan günümüze kalabilen tek eserdir. Fakat yapının, daha sonraki dönemlerde büyük ölçüde yenilendiği anlaşıyor. Kitabesine göre, muhtemelen eşraftan bir zât tarafından mescit olarak inşâ edilen ilk binanın, bir 13. yüzyıl eseri olan Vakıf Hamamı'nın kuzeyine yerleştirildiği dikkati çekmektedir. Bu durum, 14. yüzyıl ortalarında, güneydeki şehir kapısı civarında yeni bir yerleşmenin teşekkül etmeye başladığı anlamına gelebilir. Nitekim şehrin bu kesiminin, muhakkak ki "İbn Neccar Mescidi"nden dolayı, 17. yüzyılda olduğu gibi, bugün de "İbn Neccar Mahallesi" diye anıla gelmesinin sebebi olsa gerektir.

Bu mescit gibi, bazen zaviyelerin de "yerleşme etkeni olarak tarikatların rolü"nü açıklaması bakımından, sonradan şehirdeki yerleşmelerin çekirdeği haline geldikleri görülebilmektedir. Nitekim, Ahi Şorve Zaviyesi'nin, burada önemli bir misyonu olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. 1303-4 tarihli vakfiyesinden, Ahi Şorve adındaki bir şeyh tarafından inşa edildiğini öğrendiğimiz bu bina, gerçi günümüze ulaşamamıştır; fakat, şehrin Beyçelesi mahallesinde bulunan ve bugün bile "Ahi Şorba (Şorva)" diye anılan bir türbenin varlığı, söz konusu zaviyenin de burada bulunduğunu gösterir. Bu husus, güneyde, şehrin surlar dışına taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Gerçi Atabey Medresesi, bu eğilimin 13. yüzyılda da var olduğunu gösteriyorsa da, sur dışında yeni bir yapının teşekkül etmesi, muhtemelen Ahi Şorve Zaviyesi sayesinde gerçekleşebilmiştir. Bu durum, bir ahi zaviyesinin, 14. yüzyılın hemen

başında, yeni yerleşmenin öncülüğünü yaptığını ve böylelikle nüfusun hiç değilse belli bir kesiminin surlar dışına taşmasında özendirici bir rol oynadığını da ortaya koymaktadır.

Aynı durum, belki, kaynaklarda "Daya Sultan" diye geçen zaviye için de söz konusu olabilir. Bu bina da maalesef günümüze ulaşamamıştır. İnşa tarihini muhtemelen 14. yüzyıl olarak düşündüğümüz bu zaviye, şehirde bugün bile "Daya Sultan Türbesi" denilen ve fakat tamamıyla yenilenmiş bir binanın varlığından dolayı, şehrin batısında, surların dışında ve herhalde şimdiki türbeye de bitişik idi. Zaviyenin bânisi "Daya Sultan"ın kimliği, bugün için meçhuldür. Her ne kadar zaviyeden günümüze hiçbir iz kalmamışsa da, binanın muhtemel yeri, bunun da tıpkı "Ahi Şorve Zaviyesi" gibi, şehrin batısındaki yeni yerleşmenin öncülüğünü yaptığını düşündürür. Bu ise, 14. yüzyılda, şehrin batısındaki surda üçüncü bir şehir kapısının bulunduğu anlamına gelir. Nitekim şimdi tamamıyla yıkılmış olan "Acem Hanı"nın çevresinde, bugün bile "Çatlak Kapı" diye anılan sokağın bulunuyor olması, herhalde buradaki kapıdan dolayıdır.

Şehirdeki zaviyelerden biri de, "Dede Emir Ali Zaviyesi" idi. Varlığını İbn Battuta'dan¹ öğrendiğimiz ve dolayısıyla 14. yüzyılın ortalarında mevcut olan bu zaviyeden, ne yazık ki, yine günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Bu zaviyenin de bânisi, Battuta'nın "yaşlı, salîh bir şeyh" olarak bahsettiği ve ziyaretine gittiği "Dede Emir Ali" adındaki bir ahi şeyhi olmalıdır. Seyyaha, yaşının 163 olduğunu söylemesi, şeyhin bir

¹ 14. yüzyıl gezginlerinden İbn Battuta (1304-1368) Fas'ın Tanca şehrinde dünyaya geldi. 18 yıl süren gezileri boyunca Mısır, Arap yarımadası, Irak, İran, Anadolu (başta Osmanlı Beyliği olmak üzere o dönemin belli başlı beylikleri, Deşt-i Kıpçak, Bizans (İstanbul), Orta Asya, Hindistan, Maldivler, Çin ve Endülüs'ü gezen İbn Battuta devlet ve toplum yapıları, inanç ve adetleri, doğal özellik ve ürünleriyle tanıttığı bu ülke ve şehirlerin 700 yıl önceki durumlarını başarıyla yansıtır.

fantezisi olarak düşünülse bile, bu, şeyhin Kastamonu'da etkili bir nüfuza sahip ve karizmatik bir şahsiyet olduğu gerçeğini değiştirmez. Battuta, şeyhin zaviyesinin "At pazarı yakınında" bulunduğunu yazıyor. Şehirde, bugün için bu adla anılan bir yer mevcut değildir. Bu ad, her ne kadar şimdiki "Araba Pazarı"nı düşündürüyorsa da, bunu kesinlikle doğrulamak imkânı yoktur. Burası belki de surlar dışında idi.

"At Pazarı" denilen yerde, vaktiyle "Sadreddin Süleyman el-Finiki Medresesi"nin bulunduğunu da, yine Battuta'dan öğreniyoruz. Ne var ki, bu binadan da günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

Bütün bu bilgiler, halkın dinî inançlarını temsil eden tarikatlara ait zaviyelerin, şehrin gelişme çizgisinde önemli rol oynadıklarını ortaya koymakla birlikte, Kastamonu'nun 14. yüzyıldaki yapısının bütün boyutlarıyla anlaşılabilmesi yine de güçtür. Gerçekte 14. yüzyılda Candaroğlu Beyliği'nin başkenti durumundaki şehirde, sözgelişi yine bu beyliğin önemli şehirlerinden olan Sinop'taki mimari eserleri hatırlanırsa, bu yüzyıla ait pek çok eserin bulunması beklenirdi.

Candaroğulları'nın Kastamonu'daki egemenliğinin başlangıcında kent, Kastamonu Deresinin doğu yakasında gelişmeye başlamıştır. Ahmed Dede Camisi (1299), Ahi Ali Mescidi (1300), Ahi Şorba Zaviyesi (1303), Süleyman Paşa Türbesi (öl. 1339) bu dönemde derenin doğusunda inşa edildiği bilinen ilk yapılardır. Bu dönemi takip eden yaklaşık yüz yıllık bir süreçte, 1353 tarihinde İbn Neccar'ın yaptırdığı cami dışında Kastamonu'da herhangi bir imar faaliyeti olmamıştır. Aynı dönemde Candaroğulları'nın Sinop'ta önemli binalar yaptırmış olmaları, Kastamonu Beyleri'nin Sinop'ta yaşamayı tercih ettiklerini göstermektedir. Bunun sebebi, Sinop'un surları nedeniyle Kastamonu'ya göre daha güvenli bir kent olduğu fikriyle açıklanabilir. Böylelikle Kastamonu surlarının savunma özelliğinin bir süredir kalmadığı ortaya çıkmaktadır. Kastamonu'nun ikinci parlak dönemi İsfendiyar Bey ile başlamış, bu dönemde İsfendiyar Bey Camisi ve Hamamı (1439), İbrahim Bey Camisi

(1443) derenin doğusunda inşa edilmişlerdir. XIV. yüzyıl başında inşa edilen diğer yapılarla birlikte, bu yapıların çevresinde mahalleler oluşmuş olmalıdır. Söz konusu yapıların konumları göz önünde tutulursa, derenin iki yakası arasındaki ulaşımın, Osmanlı döneminde Dedeler, Sığırpazarı ve Çengeller adıyla anılan köprülerin yer aldığı noktalardan sağlandığı anlaşılmaktadır.

İsfendiyar Bey'in veziri Hond Salar'ın yaptırdığı cami surların dışında, kuzeyde yer almaktadır. Güneyde ise, Cemaleddin Mescid ve Türbesi ile Şeyh Sünneti Efendi Mescidi (öl.1459) Candaroğulları dönemi yapılarıdır. İsmail Bey'in sur içinde yaptırdığı Kervansaray (1460), kentin gelecek yüzyıllardaki ticaret merkezinin çekirdeğini oluşturan yapı olmuştur. Kale çevresinde yaptırılan Kale (Saray) Hamamı ve çok sayıda çeşme, kente refah dolu yıllar yaşattığı anlaşılan İsmail Bey'in dönemine tarihlenmekte, abidevi yapıların dışında halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması için çözümler üretildiği görülmektedir. Bu dönemde Kastamonu'nun güneyindeki Tepelice Dağından kanallarla getirilen su, sonraki yüzyıllarda da derenin batı yakasındaki özellikle Kale çevresindeki halkın ihtiyacını karşılayan en önemli su kaynağı olmuştur. Kentin doğu yakasındaki mahallelerin su ihtiyacının nasıl karşılandığı bilinmemekle birlikte, dereden faydalandığı düşünülebilir. İsmail Bey'in XV. Yüzyılın ortası için Kastamonu'nun dışı sayılabilecek Şehinşah Kayalığı üzerinde yaptırdığı Külliye, programının zenginliği ve konumu ile önem taşımaktadır. Külliye yapılarının anıtsal nitelikli görünümleri, kente o güne kadar sahip olmadığı imge ve boyutları sağlamış olmalıdır. Cami, medrese ve hamam dışında Deve Hanı, kente kuzeyden gelenleri karşılayan ilk konaklama yeri kimliğindedir.

Candaroğulları döneminde Kastamonu'yu ziyaret eden gezginlerden bazı bilgiler alınabilmektedir. 1327 yılında kente gelen İbn Battuta, Kastamonunun havasının, suyunun güzelliğinden ve ucuzluğundan bahsetmektedir. Yaklaşık aynı dönemde yaşayan İbn Said

bir başkasından aldığını belirttiği bilgiye dayanarak Kastamonu'nun surlarının olmadığını, cami, çarşı ve hamamlarının bulunduğunu, yapılarının taş olduğunu, kent dışında akarsuları ve meyveli bahçeleri bulunduğunu yazmaktadır. İbn Said'in yazdıkları, Candaroğulları döneminde surların yok olmaya yüz tuttuğu görüşünü destekler niteliktedir.

Kutgün Eyüpgiller, çalışmasında Osmanlılar Döneminde Kastamonu'yu anlatırken, A. Gökoğlu'nun görmüş olduğu 7.40X4.70 m. boyutlarındaki ahşap karkas kerpiç dolgulu, ahşap çatılı bir bina olan **Dai Sultan** Türbesi'nden 1995'te geriye boş bir arsa üzerinde ancak birkaç mezarın günümüze ulaşabilmiş olduğundan bahseder. 1689 yılı Şeriiye Sicil Defterine kayıtlı olan türbe, 1782 yılında bitişiğinde yer alan zaviye ve matbah ile birlikte tamir görür. Türbe içersinde bir vakitler mevcut olan üç sandukadan birinde, adı şeriiye sicillerinde Dali, Dai, Dayı ve Daya şeklinde görülen kişinin Şaban-ı Veli halifelerinden olduğu belirtilir.

Kutgün devamla, 1735 yılı sicilinde "Kastamonu Kalesi taşrasındaki vaki Daye Hatun bina eylediği mescid-i şerife tayin eylediği 2 bab habbaz (ekmekçi) dükkanının birini mescidin çırağı revganına (aydınlatılmasında mum), diğerini mescid kurbünde vaki musalla suyuna vakfeyletiği, mütevellisinin olmadığı" kayıtlıdır. Bu kayıтта adı geçen binanın zaviye ile aynı yapı olma olasılığı vardır, der.

Necati Kertiş ise, yatırırlarla ilgili çalışmasında 1689 tarihli şeriiye sicilini kaynak göstererek Honsalar Mahallesiindeki bu türbe ve zaviyeye merkeze bağlı Baltacı, Emirler, Kurusaray, Kırısoğlu ve Araç'ın Kel köylerinde bulunan arazilerin gelirlerinin vakfedilmiş olduğundan söz eder. Tabii afetlerin bu köylere zarar vermediğinden bahisle, zaviyenin bir Rufai dergahı olabileceğini ileri sürer. Ancak ne var ki, Şaban-ı Veli halifesinin Rufai dergahı ile bağlantısı meçhuldür.

Kaynaklarda "Daya Sultan" diye geçen zaviye için de Kastamonu'da yeni yerleşmenin öncülüğünü yapmasında ve böylelikle

nüfusun hiç değilse belli bir kesiminin surlar dışına taşmasında, tıpkı diğerleri gibi, özendirici bir rol söz konusu olabilir. İnşa tarihini 14. yüzyıl olarak düşündüğü bu zaviye hakkında Kenan Bilici'nin bu tespitleri, onu 14. yüzyılda, şehrin batısındaki surda üçüncü bir şehir kapısının bulunduğu düşüncesine getirir.

XV ve XVI. yüzyıl

Kenan Bilici'nin çalışmasından öğrendiğimize göre, Kastamonu'da imar hareketleri şehrin Osmanlıların eline geçmesiyle hız kazanır. XVI. yüzyılda kent ileri gelenleri olduğu kadar, devlet yöneticileri de inşa ettirdikleri yapılarla Kastamonu'nun imarına katılırlar. Valiliği döneminde (1468-74) Cem Sultan'ın yaptırdığı Karanlık Bedesten ve II. Bayezid döneminde (1481-1512) inşa edilen Balkapanı Hanı, Osmanlı Hanedanının Kastamonu'nun ekonomik hayatına yapmış olduğu katkılarını simgelemektedir. Candaroğulları Beyi İsmail'in yaptırdığı kervansarayın iki yanında yer alan bu hanlar ile Kastamonu'nun ticaret merkezi belirlenmiş olur. Bu yapılar şehirde önemli bir ekonomik potansiyel olduğunun göstergesidir. Medresesi ve Arabapazarı Hamamıyla birlikte Nasrullah Camisi (1506), Şeyh Mustafa Tekkesi (1514); Yavuz Selim'in hocası Abdülhalim Çelebi'nin yaptırdığı Çifte Hamam (1514); Kilercibaşı Yakup Ağa'nın büyütüp bahçesine medrese ve imaret ilave ettirdiği Yakup Ağa Camisi (1547); Vezir Ferhad Paşa Camisi ve Hamamı (1559); Kastamonu beyi tarafından yaptırıldığı sanılan Sinan Bey Camisi (1571) ve Acem Hanı; Sadrazam Kuyucu Murad Paşa'nın desteğiyle inşaatı başlanan Şaban-ı Veli Türbesi (1575), bu dönemde şehri zenginleştiren başlıca binalardır.

Kastamonu merkezinde önceki dönemlerden kalan Atabey Camisi, İbn Neccar Camisi ve İsmail Bey Külliyesi'nden sonra, Osmanlılar tarafından şehirde çok sayıda kubbeli, minareli cami ve kargir büyük yapının inşa edilmesiyle, kentin görünümü eskiyle kıyaslanamayacak şekilde değişir. Tek ve iki katlı konut dokusu içersinde şehre kimliğini kazandıran bu yapılar etkileyici bir görünüm oluşturur.

Nasrullah Camisi Kastamonu'nun en önemli Cuma camisi olmalıdır. Yamaçtaki konumuyla Yakup Ağa Camisi, Atabey Camisinden sonra şehrin görünüşünü en çok etkileyen mimari ögedir. Hamam ve medrese gibi yapılar, canlanan şehir hayatıyla birlikte, halka sunulan hizmetlerin çeşitliliğini göstermektedir. Tepelice Suyunun Osmanlı döneminde de önemini koruduğu, Kanuni'nin bu su yolunu onarttığı, ayrıca kent dışında yeni su kaynakları bulunarak hamam, şadırvan ve diğer yapılara buralardan su getirildiği bilinmektedir.

Kastamonu'nun mahalle ve konut alanları ile ilgili ilk bilgiler XV. ve XVI. yüzyılın Tapu Tahrir Defterlerinden gelmektedir. 1487 tarihli Tapu Tahrir Defteri'nde kayıtlı 32 mahalleden 21 mahallenin yeri tespit edilebilmektedir. Yeri tespit edilemeyen 11 mahallenin zaman içersinde ad değiştirdiği düşünülebilir. Bu bilgilerin ışığında şehrin XV. yüzyıl sonunda surların dışına güneyde ve doğuda büyüdüğü, ayrıca 1506 yılına tarihlenen Nasrullah Köprüsü ile kentin derenin doğu yakasıyla bağlantısının kuvvetlendirildiği anlaşılmaktadır. Kuzeyde ise Kanara, Honsalar, Cevkani, Gökdere, İsmail Bey mahalleleri sur dışında iskan edildiği bilinen bölgelerdir.

1530 tarihli Tapu Tahrir Defterine göre, Kastamonu'da mahalle sayısı 1487 yılına göre 12 artarak 44'e çıkar. Bu mahallelerin tamamı yeni kurulmuş olmasa da, yeri tespit edilemeyen diğer mahallelerle birlikte Kastamonu'ya 12 mahallenin eklendiği kesindir.

1582 tarihli Tapu Tahrir Defteri, İsmil Bey Külliyesi ile Halife Sultan Camisi arasındaki bölgenin henüz tam olarak iskana açılmadığı ve

güneyde Hacı Dede Mescidi çevresi, bugünkü Vali Konağı bölgesindeki yerleşmeler, yine kuzeyde Sofalan Camisi, doğuda Hamidiye Camisi ve Aycılar Camisi çevrelerinin mahalle adını alacak kadar meskun olmadıkları anlaşılmaktadır.

Bütün belirsizliğine rağmen, 14. yüzyılda, bir beylik başkentinin, fizikî dokusuna katılan yeni unsurlar sayesinde gittikçe gelişip büyüdüğü anlaşıyor. Yüzyılın sonlarına doğru, siyasî ve askerî alandaki gelişmeler, Osmanlıların gözlerini bu bölgeye çevirmelerine sebep olacak ve şehir 1392'de Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılacaktır. 1402 yılındaki Ankara Savaşı'na kadar süren bu ilk Osmanlı hakimiyetinin şehirdeki etkisi bilinmiyor.

Bu dönemde şehir surlar dışında büyük ölçüde genişlemiş; doğu, batı ve kuzeyde inşâ edilen zaviye, külliye ve camiler çevresinde oluşan yeni mahallelerle her geçen gün biraz daha büyümüştür.

Şehrin çayın doğu yakasına doğru genişlemesinde İsfendiyar Bey'in bir rol oynadığı muhakkaktır. Gerçekten de İsfendiyar Bey'in inşâ ettirmiş olduğu cami, hamam ve bugün tamamıyla ortadan kalkmış medrese gibi binalar, buradaki yeni yerleşmenin sultanın iradesine bağlı olarak teşekkül ettiğini gösterir.

İsfendiyar Bey'in bu külliyesi dışında, zaten bu civarda önemli bir yapı topluluğu daha bulunuyordu. Bu topluluktan da günümüze sadece "Hatun Sultan Türbesi" kalabilmiş, zaviye ve cami ise yıkılarak yok olmuştur. Bu iki binanın da, tıpkı türbe gibi 1436-37 yılında veya ondan kısa bir süre önce inşâ edilmiş olmaları muhtemeldir.

Şehrin bu kesiminde, teşekkül eden yeni mahallelerden biri de, II. İbrahim Bey tarafından inşâ edilen caminin çevresinde idi. 'Aktekke' diye de anılan bu camiden ve bir vakitler yanında bulunan imareten dolayı, bugün hâlâ 'Aktekke Mahallesi' olarak bilinen bu yeni yerleşme, 1450'lere doğru, şehrin doğu yakasının büyük bir bölümünün iskân edildiğini göstermektedir.

İsfendiyar Bey ile başlayıp oğlu İbrahim Bey ve İbrahim Bey'in eşi Selçuk Hatun ile devam eden bu yapı faaliyetleri, şehrin çayın diğer yakasında da genişlemesinde yöneticilerin büyük rol oynadığını açıklar. 15. yüzyılın ortalarına kadar uzanan bu değişiklik, muhtemelen şehri doğudan kuşatan sur duvarında bir kapı açılmasını gerekli kılmış; şehri doğudaki yeni yerleşme ile irtibatlandırmak için haliyle aynı tarihlerde, muhtemelen Nasrullah Köprüsü'nün bulunduğu yerde, bir de köprü inşâ edilmiş olmalıdır.

Batıda ise, surlar dışındaki binalardan sadece ikisi günümüze ulaşabilmiştir. Bunlardan 'Honsalar Camisi', 'Daya Sultan Zaviye ve Türbesi'nin hemen yakınında ve onun batısına inşâ edilmiştir. Bu binanın İsfendiyar Bey'in veziri "Hond Sâlâr" tarafından inşâ ettirildiği muhakkaktır. Caminin yakınındaki bir hafriyatta kısmen ortaya çıkarılan hamamın da, aynı şahıs tarafından yaptırılmış olması mümkündür.

1447 tarihli vakfiyesinden "Kastamonu merkezinde, Beyoğlu mahallesinde ve Yukarı Pazar"da bulunduğu kayıtlı olan "Hamza Ağanın inşâ ve tesis ettirdiği mescit" ise, batıdaki yerleşmenin güney ucunda bulunmaktadır. Gerek Daya Sultan Zaviye ve Türbesi, gerekse Honsalar Camisi ve Hamamı, batıdaki şehir kapısına bir hayli yakın konumda iken, Hamza Ağa'nın inşâ ettirdiği mescidin aksi yönde ve "Yukarı Pazar" denilen yerde bulunması, 1450'lere doğru buradaki yerleşmenin İçkale'ye kadar yayıldığını, dolayısıyla şehir merkezindeki Aşağı Pazar'dan başka, burada da bir ticaret merkezinin teşekkül etmiş olduğunu gösterir.

Şehrin batısında, surlar dışındaki bir diğer yapı ise, 1414 yılında Şadi bin İlyas tarafından inşâ edildiği bilinen zaviyedir. Yapıdan geriye yalnızca kitabesi kalmış olan bu binanın "Honsalar" Camisi civarında olduğu anlaşılr.

Kuzeyde ise, 1450'lere doğru inşâ edilen dönemin en abidevi inşaatı olarak İsmail Bey Külliyesi, Osmanlı öncesinin en önemli imar faaliyetini

teşkil etmekle kalmaz, aynı zamanda beyliğin de en olgun mimari ürünü olarak görülebilir.

Bu külliye, şehrin silüetine de zengin bir boyut katarak yeni yerleşmenin çekirdeğinin teşekkül etmesinde, İsmail Bey'in büyük rol oynadığını gösterir. Vakfiyede, "Kastamonu beldesi kenarında herkesçe Şehinşah Kayası nâmı ile ma'ruf hacet-i kebîrin fevkinde imâret-i Emir nâmı ile ma'ruf yeni imaret"den başka medrese, türbe, han, hamam ve sıbyan mektebinden meydana gelen bu külliyenin, tabiatıyla yeni bir yerleşme alanının çekirdeğini oluşturacağı açıktır. Gerçekten, Şehinşah Kayası adı verilen ve adeta müstahkem bir mevki niteliğindeki bu küçük tepenin üzerinde yer alan külliye, şehirden uzakta sadece yeni yerleşmeye ön ayak olmakla kalmamış; kuzeyden gelen ticaret yolunun ucunda, beyliğin son ihtişamlı bina topluluğu olarak önemli bir tarih görevi de üstlenmiştir.

Surlarla çevrili şehrin içinde ise, aynı döneme ait iki binadan söz edilebilir. Bunlardan biri, Atabey sokağı üzerinde yer alan ve 15. yüzyılın ilk yarısı içinde inşâ edildiği tahmin edilen Kubbeli Mescit'tir ki, yapının özellikleri İsmail Bey Türbesi ile benzerlik gösterdiği için, muhtemelen türbe ile aynı tarihlerde ve belki de aynı mimar tarafından inşâ edilmiş olabilir. İkinci yapı ise, şehrin merkezinde bulunan 15. yüzyılın ilk yarısı içinde inşâ edilmiş olması lazım gelen İsmail Bey (Kurşunlu) Hanı'dır. İsmail Bey'in vakfiyesinden "Attarlar Çarşısı"nda bulunduğunu öğrendiğimiz bu abidevi yapı, 1450'lere doğru şehrin ticarî faaliyetlerinin boyutlarını gösterdiği gibi, burada farklı dallarda çalışan zanaatkarların ve esnafın meydana getirdiği değişik çarşıların teşekkül etmiş olduğunu da akla getirir.

15. yüzyıla ait sadece iki binanın günümüze ulaşabilmiş olduğu görülür. Sultan Cem'in inşâ ettirdiği Bedesten (Karanlık Bedesten) ile II. Bayezid tarafından inşâ ettirilen Balkapanı Hanı, şehrin ekonomik hayatına büyük canlılık getirmiş olmalıdırlar. Bu döneme ait Sultan Cem

tarafından yaptırılan mescit ve Candarlı İbrahim Paşa'nın medresesinden ise günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

Yüzyılın değerlendirmesi ile, şehrin surlar dışında doğu, batı ve kuzeye doğru genişleyip büyüdüğünü, bu durumun başta sultanlar olmak üzere, yöneticilerin bireysel tercihleri sonucu meydana geldiğini, 14. yüzyılda büyük bir rol oynayan zaviyelerin yerini, bu yüzyılda külliyelerin aldığını, öte yandan şehrin oldukça gelişmiş bir ticarî potansiyele sahip olduğunu anlamak mümkündür. Böylelikle, bu binaların çevresinde oluşan mahalleler, şehir nüfusundaki artışla beraber, bir süre sonra birbirleriyle bağlanıp konutlar, bahçeler, çarşılarla bütünleşmiş olmalıdır. Artık, surların sınırlayıcı etkisinin pek uzun sürmediği; buna karşılık yine de varlığını koruduğu anlaşılıyor.

16. yüzyılda, Nasrullah Camisi ile başlayan 'İkinci Abidevi İnşaatlar' dönemine, Sinan Bey Camisi, ilgi çekici yerleşmesi ve elemanlarıyla Yakup Ağa Külliyesi ve bir Sinan eseri olan Ferhat Paşa Camisi ile daha bir çok bina katılır.

Yüzyılın başında inşâ edilen Nasrullah Camisi, büyük bir ihtimalle daha önce burada bulunan Selçuklu devrine ait Ulucami'nin yerine yapılmış olmalıdır. Esasen, daha 13. yüzyılda şekillenen ve giderek hanlar ve bedestenle büyüyen bu çarşı bölgesinde, bir Cuma Camisi'nin de bulunması beklenir. Muhtemelen, Selçuklu devrinde inşâ edilen bu cami, bir süre sonra ihtiyaca cevap veremez hale gelmiş, 16. yüzyılda da arsası üzerinde yeni bir bina yükseltilmiştir. Fakat bu binanın da, iki yüz yıl sonra ihtiyaca cevap veremediği ve genişletildiği görülüyor.

Kaynaklar, Kadı Nasrullah'ın yazık ki, günümüze hiçbir iz kalmamış olan bir de medresesi bulunduğunu gösteriyor. Bunlardan başka, caminin kuzeyinde bir şadırvan inşâ ettirmiş olan Kadı Nasrullah'ın yine kendi adıyla anılan bir köprü ile Araba Pazarı'ndaki Çifte Hamamı da yaptırmış olduğunu ve hamamın gelirlerinin camiye vakfedildiğini öğreniyoruz.

Doğudaki şehir kapısının önünde bulunan Nasrullah Kadı Köprüsü'nün ise, ya yeniden yapılmış ya da burada daha önce inşa edilen köprü'nün "tecdid"i yoluna gidilmiş olduğu tahmin edilir.

Şehir merkezindeki bu gelişme, şehir merkezine hakim bir tepe üzerinde inşa edilen Yakup Ağa Külliyesi ile canlılık kazanmış olmalıdır. Yapı grubu mahallenin büyümesine katkı sağlamakla kalmamış, 16. yüzyıl şehir panoramasına da derinlik kazandırmıştır.

Vaktiyle Halimi Çelebi'nin inşa ettirdiği mescidin Yakup Ağa tarafından büyük bir ihtimalle tamamen yenilenerek, sıbyan mektebi, medreseler ve imaretle birlikte burası dinî, sosyal, ticarî ve eğitim hizmeti veren önemli bir merkez haline gelmiştir.

Bu külliyenin aşağı kesimlerinde yer alan "Mahkemealtı Sokağı", 16. yüzyılda adli otorite merkezinin varlığını da ortaya koyar. 1885-86 tarihli bir vakfiye suretinde "Atik Mahkeme Camii Şerifi" ibaresinin geçmesi, şehirde eski bir mahkemenin (Kadılık Makamı) bulunduğunu gösterir.

Sur içinde, 16. yüzyılın üçüncü çeyreğinde inşa edilen Sinan Bey Camisi, şehrin güney doğu köşesinde yer alır. Daha yüzyılın ilk çeyreği içinde, bu kesimde çayın doğu yakasında, bir Mevlevihane ile bunun hemen kuzeyinde bir de Hamam inşa edilmiş; böylelikle şehir, çayın karşı yakasında, güneye kadar büyümüş; hattâ burayı şehir ile irtibatlandırmak için, bir de köprü yaptırılmıştır. Ne yazık ki, sur içindeki Sinan Bey Camii çevresindeki yer alan yapılar gibi, gerek Mevlevihane ve gerekse bu köprüden günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Bu durum bize, şehrin bu kesimini çeviren surların, 16. yüzyılda ortadan kalktığını veya en azından burada bir kapının açıldığını gösterir. Aksi taktirde, buraya bir köprü yapılması gereksiz olduğu gibi, Sinan Bey Camii ve sıbyan mektebinin de niye surların dibinde inşa edilmiş olduğu açıklanamaz.

Surlar içindeki diğer bir bina da, Kale Kapısı Sokağı'ndan Nasrullah meydanına ulaşan yolun üzerinde yer alan ve buradaki mahalleye de adını

veren Topçuoğlu Camisi'dir. Yapının kitabesi bulunmadığı için, inşâ tarihi kesin olarak tesbit edilememekle birlikte, muhtemelen 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başı arasında inşâ edilmiş olmalıdır.

Bu civardaki bir başka bina da, kuzeyde surlar dışında 1588-89'da inşâ edildiği bilinen Hasan Efendi Camisi (Karanlık Cami)'dir.

Güney batıdaki yerleşmenin ise, bir külliyenin parçası olması muhtemel olan Musa Fakih Camisi'nin çevresinde kümелendiği söylenebilir. Caminin hemen güneyinde, Yakup Ağa'nın vakfı olduğu bilinen hamamdan bugün artık hiçbir iz kalmamıştır. Bu hamamın, Yakup Ağa'nın inşâ ettirdiği külliyenin sınırları içinde değil de, şehrin uzak sayılabilecek bir yerinde bulunmasının sebebi, büyük bir ihtimalle şehrin bu kesiminin iskân edilmesini özendirmek içindir. Bu yerin seçimi ile, hamamın, vakfın sürekli gelir kaynağını oluşturmuş olması mümkündür.

Musa Fakih Mahallesi, kısa bir süre sonra Şeyh Şaban-ı Velî Dergâh-Camisi'nin inşâ edilmesiyle daha da büyüyecek ve böylece güneydeki şehir kapısından buraya kadar yayılan önemli bir doku meydana gelecektir.

1560'da şehrin doğu yakasında inşâ edilen Ferhat Paşa Camii, İsfendiyar Bey Hamamına yakın bir konumda yer alır.

1585 tarihli Muharremzade Mustafa Ağa'nın vakfiyesinden, şehrin bu kesiminde, Cebrael mahallesinde Hacı Abdullah adında bir zât tarafından inşâ edilmiş bir cami, ayrıca tekke, muallimhane ve hamam gibi binaların varlığını öğreniriz.

Dönemle ilgili dikkati çekici bir olay da şudur. M. Yaşar Ertaş'ın, *'Osmanlı Seferlerinde Olağandışı Bir Kışlak: Kastamonu'* adlı çalışmasından öğrendiğimize göre, 1584 yılında Kırım'daki gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti, Sadrazam Osman Paşa komutasında Kırım'a sefer düzenler. Ne var ki, bu sefer Osmanlı savaş organizasyonu açısından olağandışı bir sefer olarak dikkat çekmektedir. Osmanlı ordusu, seferlere sürekli olarak bahar ayında çıkmasına rağmen bu defa kışın çıkılmış

olması ilgi çekicidir. Ayrıca, İstanbul'dan hareket eden ordunun Bolu ve Kastamonu güzergahı gibi ulaşım imkanları oldukça zor olan bir yol üzerinden Sinop'a ve buradan deniz yolu ile Kırım'a geçirilecek olması ise başlı başına bir problemdir. Soğuk hava, karlı ve çamurlu yollar, barınma problemi ve deniz ulaşımı için mevsimin uygun olmaması gibi faktörler göz önüne alındığında bu seferin olağanüstü zorlukları görülecektir. Bütün olumsuz şartlara rağmen, Osmanlı ordusu, Kasım ayı ortalarında İstanbul'dan çıkarak Aralık ayının sonunda büyük güçlükler içinde Kastamonu'ya ulaşır.

Osmanlı sınırlarından çok uzakta bir iç şehir olmasına rağmen Kastamonu, askeri teamüllere uymayan bu sefer sebebiyle yaklaşık üç ay gibi uzun bir süre boyunca olağandışı bir kışlak olarak kullanılır. Bu sefer döneminde Kastamonu'da askerlerin barınabileceği çok sayıda han ve yaklaşık olarak da 1800 kadar ev bulunmaktadır. Kastamonu merkezinde ve kazalarında askerler ve hayvanlar barındırılırken, Kastamonu halkına daha fazla sıkıntı ve zorluk yaşatmamak için yük hayvanları diğer sancak ve kazalara gönderilmiştir. Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki 10.000 yeniçeri, altı bölük halkı ve 1000 çavuşla birlikte hareket etmiştir. Kastamonu'da kışlanmasına karar verilmesinden dolayı, veziriazam ve bir kısım asker şehirde kalırken askerin önemli bir kısmı da çevre kazalara dağıtılmıştır. Kastamonu kışlağında en büyük problem hiç şüphesiz ordunun beslenmesini sağlamaktır. Sefere katılan binlerce insan mevcudu ve yük hayvanlarını besleyebilmek için büyük miktarda zahireye, gıda maddesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın karşılanması ise ciddi bir organizasyonu ve yetkililer arasında sağlıklı bir koordinasyonu gerektirmiştir. Her ne kadar yakın çevredeki kaza ve köylerden askerin ihtiyacı olan yağ temin edilmeye çalışılmışsa da kışlakta yağ kıtlığı yaşanmıştır. Osmanlı ordusunun diğer bir önemli tüketim maddesi de ettir. Bu sebeple, Kastamonu ve diğer kazalardan büyük miktarda koyun satın alınmıştır. Kastamonu kışlağındaki askerin iâşesi için büyük gayret

gösterilmesine rağmen, yine de birçok problemle karşılaşılır. Birçok kazada halk zahire vermemekte direnmiş ve zorluk çıkarır. Kışlak boyunca, askerin bir kısmının konaklayabileceği han ve kervansaray gibi binalar olsa da özellikle beslenme konusunda büyük problemlerle karşılaşmış olduğu görülür.

.....

Kırkçeşme mahallesi Selçuk sokaktaki Selçuklu Camii'nin önünde bulunan meydanın köşesindeki şahsa ait evin bahçesinde yer alan türbe, kesme ve moloz taştan kare planlı olarak yapılmış olup, tromplu basık bir kubbe ile örtülüdür. İçten içe 5.38X5.38 m. boyutlarındaki türbeye doğusundaki kemerli kapıdan girilmekte, diğer cephelerinde birer pencere bulunmaktadır. 1436 tarihli kitabesine göre Çelebi Sultan Mehmed'in kızı **Hatun Sultan** tarafından, kardeşi II. Sultan Murad'ın karısı olan Candaroğulları Beyi İbrahim'in kızı Hatice Sultan'ın kardeşleri için yaptırılmıştır. Türbenin içinde dörderden iki sıra halinde üzerleri süslü kabartma yazılı 8 mermer lahid vardır. 1. lahid; 840/1436'da vefat eden İbrahim Bey'in kızı Paşa Melek Hanım'a aittir. 2. lahidde de Paşa Melek Hanım'a ait bilgiler yer alır. Her iki lahid de bu hanıma atfedilmiştir. 3. lahid; Orhan Bey, 4. lahid; Emir Yusuf Bey ait olup üzerinde '1441 tarihinde vefat etti' yazmaktadır. 8. lahid; Hafese Hatun'a aittir. Lahit sanat değeri ve üzerindeki yazılar bakımından dikkati çekicidir. Bunların sahipleri İbrahim Bey'in çocuklarıdır. 5. lahid; Murat kızı Sitti Nefise Hanım'a ait olan en son tarihli mezardır. 6. lahid; kimliği bilinmeyen bir zata ve 7. lahid de; ulemadan Lütfullah oğlu Mehmed'e aittir. İkinci sırada köşede duran lahidin baş şahidesinde burmalı bir kavuk bulunur. Türbenin 1898 yılı onarımı ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivinde belgeler vardır. 1316 tarihli irade, "I. Mehmed kızı İsmet Sultan, İsfendiyarzadelerden İbrahim Bey ve Şeb-i Çırağ Hatun'un türbesinin tamire ihtiyaç gösterdiği, yapılan keşif ve eksiltme sonucu 6885 kuruşdan 135 kuruş eksikle 6750 kuruş masrafla vücuda getirildiği" bilgilerini içermektedir. 1922 yılında

türbeyi ziyaret eden M. Behçet, o tarihte türbenin ilk biçimini korumadığını, yıkılmış, yeniden inşa edilmiş olduğunu kaydetmekte, “mimari kıymeti olmadığını” belirttiği türbenin “sakıflı, tahta döşemeli, sıva duvarlı basit bir yapı” olduğunu not etmektedir.

Türbe 1997 yılında hemen yakınındaki Celveti külliyesi ile birlikte restore edilmiştir.

.....

Peygamber efendimizin sünnetine uygun yaşamış olduğu için **Seyyid Sünneti** ismiyle tanınan Ahmed Efendi ilim sahibi bir zattır. Kendisini irşad eden şeyhlerin yüksek mertebelerine yetişip göstermiş olduğu manevi haller sebebiyle, “bundan sonra sizi irşada kadir değiliz. Fakat İran’dan Anadolu’ya şöhreti yayılan Seyyid Yahya adında fazilet sahibi bir kutb çıkmıştır. Allah’ın izniyle tahsiliniz onlardandır”, diyerek onu Seyyid Yahya’ya gönderirler. Ahmed gönül hoşluğu ve nihayetsiz bir teslimiyet içinde Seyyid Yahya Sultan’ın hangahına ulaştığında, şeyh gayb aleminden bu sadık talebenin geldiğini anlayıp kapı dervişlerine, “evlad-ı Resul’den bir gerçek talip geldi, içeri getirin”, der. Sözün özü, Seyyid Yahya Hazretlerine sıdk ve istikametle hizmet edip tasavvufun makamlarını tahsil eden Ahmed, yine kendi memleketi olan Kastamonu’ya hilafetle gönderilir.

Seyyid Ahmed Sünneti’nin tarikat silsilesinin kendisinden sonra kesileceği endişesi ile cenab-ı Hakk’a niyaz ettiklerinde sık sık Hızır Peygamber (a.s) ile buluşup onlardan istifade etmiş olduğu anlatılır. Hızır Aleyhisselam şunları söyler. “Ya Seyyid Ahmed Sünneti!. Gerçi Allah’ın izniyle silsileniz kesilir ve seccadeniz bir zaman boş kalır. Fakat nice zaman sonra Seyyid Yahya Sultan silsilesinden bir zamanın kutbu sultan gelip seccadeyi tekrar ihya edecektir. Kendilerinin ve kendilerinden sonra gelen halifelerinin ruhani halleri ve Rahmani feyizleriyle, seccadenizde yine telkin ve irşadın devam edeceği bildirilmiştir. Onlar sizindir ve siz unutulmayıp kıyamete kadar hayır dua ile yad olunursunuz.”

Menakıb-ı Şeyh Şaban-ı Veli’de kaydedilmiş olan bir menkıbe de şöyledir. Hüseyin Halife ve diğer bazı yaşlı kimselerin anlattığına göre, Gümüşlüce Deresi büyük bir sel sebebiyle yolu üzerindeki avlu duvarını yıkarak mezarı açar. Seyyid Ahmed Sünneti’nin bedeni açığa çıktığında çürümemiş olduğu görülür. Aynı zamanda Şaban-ı Veli’nin de mübarek bedeni Seyyid’in ayak ucuna gelmiştir. Edebe riayet edip hürmetle ayaklarını çekmiş bir vaziyette yatmaktadır.

.....

Şeyh Şaban-ı Veli’nin Seyyid Ahmed Sünneti’nin mescidinde inzivaya çekildiği, ve tıpkı Ahmed Yesevi gibi 63 yaşından sonra hayatının sonuna kadar burada devamlı ibadet ve tefekkürle meşgul olduğu anlatılır. Bu yapı ve çevresi, Şaban-ı Veli’nin vefatından kırk yıl kadar sonra bünyesinde cami, türbe, dergah, kütüphane, asa suyu ve şadırvan ile dergah evleri mevcut bir külliyeye dönüştürülecektir.

Onun menkıbevi hayatının çizgisini şöyle takip edebiliriz.

Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Şeyh Şaban-ı Veli’yi hayırsever bir kadın yanına alarak evlat edinmiş onun eğitimiyle ilgilenmiştir. Mahalle mektebinden sonra tahsiline devam için İstanbul’a giden Şeyh Şaban burada iyi bir medrese eğitimi görür. Buna rağmen büyük bir arayış içindedir ve bu arayış sırasında bir gün rüyasında “Sılaya dön, kurtuluş oradadır” diyen bir ses duyar. Ertesi gün birkaç molla ile yola çıkan Şeyh Şaban Bolu’ya geldiklerinde övgüsünü çok duyduğu Hayrettin Tokadi’nin yanına gitmek ister. Gece Halveti tarikatının önde gelen temsilcilerinden Hayrettin Tokadi’nin dergahının yanında konaklarken, zikir sesleri işitirler. Diğer mollalar zikir yapılan yere gitmek isterler Şeyh Şaban zikirin zincir olduğunu, bağlayıcı olduğunu, bağlanabileceğini söyler. Mollalar ısrar edince zikir yapılan yere giderler. Zikir bitince diğer mollalar dergahtan ayrılırken Şeyh Şaban ayrılmaz geceyi orada geçirir. Ertesi gün Hayrettin Tokadi’nin elini öperek dergaha girer ve 12 yıl dergahta hem eğitim görür hem hizmet eder.

Şeyh Şaban Hayrettin Tokadi Efendi'den icazet aldıktan sonra memleketi Kastamonu'ya döner. Ve burada yaşlı bir çınar ağacının kovuğuna yerleşir. Kastamonu'da oturan İsa Dede Efendi bir türlü şehire gelmesini sağlayamaz. Kastamonu halkı çınar kovuğunda yaşayıp ibadetle vaktini geçiren ve keramet ehli olduğu belli olan bu zatın müjdelenen evliya olduğunu anlamıştır. Yıllarca bu kovukta yaşadktan sonra, ısrarlara dayanamayarak sonunda kovuktan çıkıp şehre yönelir. Fakat çınar da arkasından yürür. Bunun üzerine Şeyh Şaban, “Oldu mu ya oldu mu ya? Ben bunca zaman sürdürdüğüm manevi sefaya seni de ortak ettim. Yaşadığım güzellikleri seninle paylaştım. Sen de şimdi benim sırlarımı ele veriyorsun”, diye ağaca sitem eder. Bunun üzerine ağaç olduğu yerde kalır. Şeyh Şaban da Seyyid Sünneti Mescidine yerleşir.

Şeyh Şaban'ın öğrencilerinden olan Muhyiddin Efendi'nin anlattığı rivayet edilen bir menkıbeye göre, Şeyh Şaban öğrencileriyle ders yaparken bir adam huzuruna gelir. “Efendim, yol üzerinde bir değirmenimiz vardı. Bir arkadaşımınla değirmenin taşını değiştirecektik. Yeni taşı kaldırdık tam koyacakken derenin dibine yuvarlandı. Dereden tekrar çıkarıp yerine koymamız mümkün değildi. Çünkü taş çok ağırdı. Ne yapacağımızı düşünüp dururken, hatırıma siz geldiniz ve, “Yetiş ey Şaban-ı Veli Hazretleri!”, diye imdat istedik. O an bir el değirmenin taşını aşağıdan aldığı gibi getirip yerine koydu. İşte orada gördüğüm el ile bu öptüğüm el ile aynı eldir” der.

Şeyh Şaban'ın öğrencilerinden Mehmet Efendi'nin anlattığı rivayet edilen bir menkıbeye göre, Horasan evliyalarından biri, üç öğrencisine Anadolu'da Şeyh Şaban isimli bir evliyanın yaşadığını ve gidip ondan feyz almaları gerektiğini söyler. Yola çıkan dervişler Kastamonu'ya yaklaşırken, Şeyh Şaban kendi dervişlerini yanına çağırıp onlara bir ayna verir ve Horasan'dan gelen üç dervişi yolda karşılamalarını ve aynayı onlara vermelerini söyler. Kastamonu'dan yola çıkan dervişler bir süre sonra, Horasan'dan gelen dervişler ile karşılaşır ve onlara Şeyh

Şaban'ın armağanı olan aynayı verirler. Aynayı alan her derviş aynaya baktığında Şeyh Şaban'ın tebessüm ederek kendilerine baktığını görür. Bunun üzerine Horasan'dan gelen dervişler, “biz göreceğimizi gördük, anlayacağımızı anladık, Şeyh Şaban'ın teveccühlerine kavuştuk”, diyerek, Kastamonu'ya gelmeden memleketlerine geri dönerler.

Günün birinde, Şeyh Şaban Veli'nin yanına biri gelir. Çok fakir olduğunu, bir eşeğinin olduğunu onun da öldüğünü söyler. Çocuklarının geçimini temin edecek hiçbir şeyi kalmadığını, namerde muhtaç olmak istemediğini sözlerine ilave eder. Bunun üzerine Şeyh Şaban elini açarak Allah'a, bu fakirin dileğinin gerçekleşip, geçimini temin edecek yolun bulunması için dua eder. Duanın bitiminde dergahın bahçe kapısı açılır ve atın üzerinde bir adam yedeğinde bir katırla içeri girer. Şeyh Şaban'a bu katırı hediye etmek istediğini söyler. Şeyh Şaban da fakire dönerek, “Allah ölen eşeğin yerine daha iyisini hediye etti. Bu katır senin”, der. Olayın ne olduğunu anlamayan adama fakirin durumu anlatılınca, adam aslında katırı yarın getireceğini, ama içinden bir sesin mutlaka bugün götürmesi gerektiğini söylediğini anlatır. Böylece fakir adam geçim kaynağı olacak bir katıra kavuşmuş olur.

Kürekçi Mustafa isminde birinin başından geçtiği rivayet edilen menkıbede, kürekçi birine 1200 akçe borçlanmıştı. Ne kadar çalışsa da kazancı bu borcu ödemeye yetmemektedir. Bunun üzerine bir türbeye gidip burada dua ederek borçlarından kurtulmayı diler. Türbeden çıkışta aklına Şeyh Şaban'a gitmek gelir. Dergaha gelir, Şeyh Şaban'ın huzuruna çıkar. Bu esnada Şeyh Şaban yalnızdır. Kürekçiyi görünce oturduğu minderin altını göstererek buradaki akçeleri almasını söyler. Şaşıran kürekçi minder altındaki akçelerden bir miktar alınca, Şeyh Şaban tamamını almasını söyler. Oradaki akçelerin tamamını alan kürekçi, dua ederek huzurdan çıkar. Dışarı çıkıp akçeleri saydığında tam borcu olan miktar kadar olduğunu görür. Hemen borcunu öder ve o günden sonra da bir daha hiç borçlanmaz.

Murat Halife ismindeki bir imam bir gün dergaha gelir. O sırada öğrencileri ile sohbette olan Şeyh Şaban'ın konuşmalarını dinler. Çok etkilenir. Bir an Şeyh Şaban'ın başını caminin kubbesi büyüklüğünde görür. Hemen yaklaşıp Şeyh Şaban'ın elini öpmeye başlar ve dizinin dibine oturur. Öğrencilerden biri yanındakine, niye hocamızın elini durup durup öpüyor acaba diye sorunca, diğer öğrenci, “gönül gözü açıldı da ondan. Ya hocamızın başının Arş-ı âlâya değdiğini görse, zevkten mahvolurdu”, der.

Şeyh Şaban bir yıl kendine ait bir odada halvete girerek günlerce dışarı çıkmaz. O sıralarda vakit Hac mevsimidir. Kastamonu'dan bir kişi de hac görevini yerine getirmek için Kabe'ye gitmiş, görevini yerine getirip memleketine döneceği zaman çok hastalanmış, uzun zaman hasta yatmış, bir türlü iyileşip de memleketine dönememiştir. Memleket hasretiyle yanıp tutuştuğu bir an, yanına biri gelerek hacının ağlama nedenini sorar. Sıkıntısını öğrenince, “Kabe'nin Hanifi mihrabının yanında beş vakit namaz kılıp kaybolan biri vardır. Oraya git ve onu bul. Bulunca da ellerine yapış, derdini anlat. Kendisini gizlerse de sen ısrarla derdine çare olmasını iste”, der. Hacı peki diyerek Hanefi mihrabının yanına gider. Namaz kılarken dikkatle etrafını kontrol eder. Bir ara memleketinden tanıdığı Şeyh Şaban'ı görür, namazdan sonra yanına giderim diyerek, hem namazını kılar hem de derdine derman olacak kişinin kim olduğunu anlamaya çalışır. Namaz bittikten sonra Şeyh Şaban'a baktığında onun kaybolduğunu görür. O zaman, aradığı kişinin Şeyh Şaban olduğunu anlar. Bir sonraki namazda, yine aynı yerde Şeyh Şaban'ı görünce hemen yanına gidip derdini anlatır ve çare olması için yalvarır. Şeyh Şaban sırrının açığa çıkmasından korktuğunu dile getirince, hacı sır saklayacağına yemin eder. Şeyh Şaban namazdan sonra kimsenin bulunmadığı bir yerde görüşerek hacının gözlerini kapatmasını söyler. O zat gözlerini açtığında kendisini Kastamonu'da evinin kapısında bulur. Bu menkıbenin Benli Sultan hakkında da anlatıldığını bu arada not edelim.

Şeyh Şaban Veli kalabalık arasına çıkmayı sevmez. Daha çok uzlette yaşamakta, vaktini ilimle, ibadetle ve öğretmekle geçirir. Halvete girdiği dönemlerde bir dostu ona yemek getirmektedir. Fakat her ne olursa olur, birkaç gün yemek getirmeyi unuttur. Aklına geldiğinde bin bir üzüntüyle Şeyhin yanına koşar, yemek getirip özür diler. Bu durumdan hiç şikayetçi olmayan Şeyh yemek gelmediği günlerde fare yiyeceklerinin artıklarıyla beslendiğini, onların da hepsini fareler de aç kalsın diye yemediğini Allah'a hamd ederek anlatır.

Şeyh Şaban-ı Veli Hazretleri'nin türbesinin bahçesinde akan suyun zemzem tadında olduğu kabul edilir. Bunun için Hicaz'daki zemzem kuyusundan Kastamonu'ya, İstanbul'a, Bolu'ya, Bursa'ya, Buhara'ya, Semerkand'a, Endülüs'e ve Fas'a uzanan görünmeyen kanallar olduğuna inanılmaktadır. Şifa olması niyetiyle konuşamayan çocuklara içirildiği gibi, yeni doğan çocuğun ağzına da ilk giren şeyin zemzem olması isteğiyle bu sudan damlatılmakta, ölmekte olan kişinin ağzı zemzemli gitsin diye, yine ağzına bu sudan damlatılmaktadır.

Efsaneye göre Şeyh Şaban-ı Veli'nin yedi kardeşi vardır. Şeyh Şaban-ı Veli bir gün eline yedi taş alır ve bu taşları değişik yönlerde doğru atar. Her taşı atışında da bir kardeşin ismini söyler. Böylece hangi taş hangi yöne gidip düşmüşse, ismi söylenen kardeş oraya yerleşmiş, halka kerametlerini göstermiştir. Yörede Şeyh Şaban-ı Veli kadar tanınan ve Ilgaz Dağı eteklerini mesken tutan Benli Sultan ile Taşköprü'ye yerleşip bir gün taşla sohbet ederken coşup taşı hamur gibi sıkın ve taşta parmak izlerini bırakan Abdal Musa bu kardeşlerden ikisidir.

İnanışa göre kötü yolda olan, bundan içten içe vicdani rahatsızlık duyan kişiler rüyalarında Şeyh Şaban-Veli'yi görmektedirler. Rüyalarında Şeyh Şaban-Veli onları türbesine çağırmakta ve doğru yola girmeleri gerektiğini söylemektedir. Özellikle ahlak dışı yollarla geçimini sağlayan kadınlar ile hırsızlar Şeyh Şaban-ı Veli'yi rüyalarında görmektedirler. Rüyayı gören kişi türbeye gelip tövbe etmekte ve inanışa göre türbenin

bahçesinde akan zem zem suyunu eve götürüp, bu suyla yıkandıktan sonra annelerinden yeni doğdukları gibi günahsız olmaktadırlar.

Mehmet Bey, bir kış günü ankırı’den Kastamonu’ya düğünden dönerken dağda kardan, buzdan arabası çalışmaz, karısıyla birlikte dağ başında yolda mahsur kalır. Araba tamirinden çok fazla bir şey anlamamakla birlikte Mehmet Bey arabayı çalıştırmak için epeyce uğraşır, ama başarılı olamaz. Dağda cep telefonu da çekmediği için kimseye ulaşamaz. Gecenin çok geç bir saati ve buzlanma olduğu için de yoldan geçen çok azdır. Geçen arabalar da fren yapamadıkları için duramamaktadır. Kendilerini çaresiz hissededen çiftten Süheyla Hanım, “Yetiş ya Pir” diye dua etmeye başlar. Mehmet Bey bütün olanların sıkıntısıyla son derece öfkeli bir şekildedir. Bu duaya bile çok sinirlenir. “İlla dua edeceksen kurtlar kuşlar bizi bu dağ başında yemesin diye dua et, bu havada Pir bile türbesinden çıkıp gelmez”, diye karısına ıkışır. Bir süre sonra bir araba yanlarında durur ve içinden 55-60 yaşlarında, Süheyla Hanım’ın ifadesine gore, nur yüzlü bir bey iner ve sorunu öğrenir. Sonra arabanın motor kısmını açar, bir beş dakika kadar uğraşır, sonra Mehmet Bey’e, “arabayı yavaş yavaş çalıştırın”, der. Mehmet Bey arabayı çalıştırır ve araba yürümeye başlar. Bunun  zerine arabayı tamir eden bey kendi arabasına biner ve, “her ihtimale karşı ben  nden ağır ağır gideyim siz beni takip edin”, der. Bu şekilde Kastamonu’ya yaklaşık 5-10 km. kalana kadar giderler. Bir ara bir sis olur ve sisten çıktıklarında düz yolda olmalarına rağmen arabayı bir daha göremezler. Yol buzlu olduğundan hızlı gidemeyeceği için, yolda da herhangi bir sapak olmadığından arabaya ne olduğunu bir türlü anlayamazlar. Mehmet Bey şaşkın şaşkın “Düz yolda bir araba yok olmaz ya, uçmaz ya”, diye kendi kendine söylenirken, Süheyla Hanım,”o kesin Pir ya da Pir’in gönderdiği biriydi”, der. Bugün hala Mehmet Bey olayı anlayamadığını ama eşinin de inandığı gibi kendisinin de artık, o yolda yardım eden kişinin Pir olduğuna inandığını söylemektedir.

Fakir bir ailenin yüksek okul mezunu bir oğlu vardır. Çocuk okulu bitirdikten sonra iki yıl kendine uygun bir iş bulamamış, bu nedenle ciddi bir psikolojik bunalıma girmiştir. Hem okuyup da iş bulamadığını hem de çocuğunun günden güne üzüntüden zayıfladığını, hastalandığını gören anne Şeyh Şaban-ı Veli'nin türbesine gelerek burada dua edip namaz kılmış, oğlunun işe girmesi için yedi Cuma gelmeye niyet etmiştir. Kadın, yedi hafta diyerek eğer bu süre içinde olmazsa hem veliyi rahatsız etmem aynı konu için, hem de hayırlı olsaydı iş zaten veli onu oğluma nasip ederdi, diye düşünmekte ve inanmaktadır. Niyet ettiği gibi yedi Cuma gelerek burada namaz kılıp, hayırlı bir iş için dua eden kadın, yedinci Cuma günü türbeden evine geldiğinde kapıyı açarken telefonun çaldığını duyar. Aceleyle telefona yetişip açan kadın, sanayi denilen yerdeki bir fabrikadan oğlunu aradıklarını öğrenir. Telefondaki kişi, oğlunun fabrikasındaki işe altı ay önce başvuruda bulunduğunu, elemaya yeni ihtiyaç duydukları için bugün aradıklarını eğer işe girmediyse gelip kendileriyle oğlunun görüşmesini ister. Hemen oğlunu bulan kadın, fabrikaya gönderir ve oğlu teknisyen olarak aynı gün o fabrikada işe girer ve üç yıldır aynı fabrikada çalışmaktadır.

Duruçay (Camili) köyünden Tevfik Çelikten, yoksul bir ailenin çocuğudur. Bütün zorluklara rağmen okumaya devam etmiştir. Her gün köyden Kastamonu'ya yürüyerek gelip giden Tevfik Çelikten, bu zor koşullar nedeniyle sınıfını geçse de çok başarılı bir öğrenci değildir. En büyük endişesi lise bitince ne yapacağıdır. O kadar sıkıntıyla okuduktan sonra şehirde iş bulamayacağını düşünmekte, üniversiteye gidemeyeceğini de bilmektedir. Liseyi bitirip köyde kalıp, çiftlikte çalışmak zor gelmektedir. Bütün bu sıkıntılarla her gün okula gitmeden ya da okul çıkışı Şeyh Şaban-ı Veli türbesine gidip namaz kılıp dua etmektedir. Liseyi bitireceği hafta bütün kaygıları daha da artmış halde türbeye gittiğinde dua etmiş, oradan okula gitmiştir. Milli Güvenlik dersinde hoca, “İçinizde astsubay olmak isteyen var mı?”, diye sorar. Tevfik Çelikten el

kaldırır. Bunun üzerine hoca astsubaylık sınavı açıldığını, başvurular için de son günler olduğunu söyleyerek isteyenlere başvuru formu verir. Sınıftan bir tek Tevfik Çelikten katılır ve başarılı olur. Bugün emekli astsubay olan Tevfik Çelikten hayatının değişmesini sağlayan fırsata Şeyh Şaban-ı Veli'nin vesile olduğuna inanmaktadır.

Bu menkıbeyi anlatan ise, bizzat olayı yaşayan kişidir. Kastamonu merkezinde yaşayan bir çiftin otuz yıllık evlilikleri süresinde bir çocukları olmamış, yıllarca çocuk özlemiş çekmiştir. Bir gece kadının rüyasına giren Şeyh Şaban-ı Veli, kadının yanına gelir, saçını okşar. “Kızım üzülme senin ocağını tütürecek çocuk, Taşköprü’nünköyünde,anne ilebabanın çocuğudur. Çocuğun ismi de şudur. Gidin onu alın evlat bilin, sizin evladınız olsun”, demiştir. Sabaha uyandığında kadın, hala rüyanın etkisindedir. Bunu kocasına anlatır. Kocasını, “eğer Şeyh Şaban-ı Veli söylediyse öyle bir köy ve orada bizim çocuğumuz mutlaka vardır”, der. Aynı sabah Taşköprü’nün adı geçen köyünden çocuklu bir kadın da pazara satmaya mal getirir. Fakir bir kadındır ve geçimini küçük bahçesinde yetiştirdiklerini satarak sağlamaktadır. O gün pazarda malını sattıktan sonra Şeyh Şaban-ı Veli’nin türbesine gelerek burada namazını kılar. Yorgunluktan namaz sonrası türbenin duvarına dayanmış dinlenirken, kendinden geçer ve uyuya kalır. O da rüyasında Şeyh Şaban-ı Veli’yi görür. Veli rüyasında kadına, “en küçük kızının evlatlık verilmesi gerektiğini, yoksa bu dünyadaki kısmetinin bittiğini, üç gün içinde evlatlık verilip başka bir ocağın bacasını tütürmezse öleceğini”, söyler. Kadın rüyada, “eğer ölecekse evlatlık vermeye razıyım”, der. Şeyh Şaban-ı Veli kadına rüyasında evlatlık vereceği konusunda kadına yemin ettirir. Tam kime evlatlık vereceğini söyleyeceği an türbede bir çocuk ağlar ve kadın uykudan uyanır. Böylece kime vereceğini öğrenemez. Gördüğü rüyayı nasıl yoracağını bilemeyen kadın, hemen müftüye gider rüyayı anlatır, ne yapması gerektiğini sorar. Rüyayı baştan sona dinleyen müftü rüyada gördüğü Şeyh Şaban-ı Veli’nin görüntüsüne ve söylediklerine dair birkaç

soru sorar ve rüyadaki kişinin Şeyh Şaban-ı Veli olduğuna kanaat getirir. Bunun üzerine kadına, çocuğunu evlatlık vermesi gerektiğini, bunun Şeyh Şaban-ı Veli'nin aracılığıyla Allah'ın isteği olduğunu söyler. Özellikle evlatlık verilmezse üç gün içinde öleceği düşüncesi kadını çok korkutmuştur. Fakat kadın kime kızını götürüp evlatlık vermesi gerektiğini bilmediği için, kapı çalınıp da, “Bu kızı evlatlık alın yoksa ölecek denmez”, diye düşünmektedir. Bunun için ne yapacağını bilmemektedir. Müftü kadının evine gitmesini, çocuğun kısmetinin çocuğu bulacağını söyler. Eğer üç gün içinde bir aile gelip evlatlık almazsa, kadının kızı ile birlikte türbeye gelip, buradaki zemzem suyuyla yıkanıp tövbe etmesini, kısmeti bulamadığını Şeyh Şaban-ı Veli'ye söylemesi gerektiğini zaten bu durumu Şeyh Şaban-ı Veli'nin bileceği ve anlayacağı için kadına anlayış göstereceğini söyler. Kadın endişe, şaşkınlık ve telaş içinde köyüne gider. Üç gün sonra, çocukları olmayan aile rüyalarında kendilerine söylenen köye gelerek doğru muhtarın yanına gidip,isimli ailenin evi nerede diye sorar. Muhtar bu çifti alarak çocuğun evine getirir. Kapı çalınıp da kadın kapıyı açtığında kapıda tanımadığı bir erkekle kadını gören anne, çocuğunu evlat edinecek ailenin geldiğini anlar. Çocukları olmayan aileden kadın gördüğü rüyayı, çocuğun annesi de kendi gördüğü rüyayı anlatır. Çocuğun annesi hiç birşey sormadan, nerelisiniz, kimsiniz demeden kızının eşyalarını bir bohça yapıp aileye verir, kızını da elinden tutarak kadının kucağına teslim eder. Çocuğun annesi eğer kadına ve erkeğe nerelisin kimsin diye sorarsam Şeyh Şaban-ı Veli'yi gücendiririm. O benim iyi ailedir sözüme güvenmedin mi diye düşüneceği endişesi bir de yeri ve ailenin kim olduğunu tam olarak bilirse evlat hasretiyle bir gün verdiğine pişman olup gidip alırım o zaman da çocuğum ölür endişesiyle hiç bir şey sormaz. Çocuğu olmayan aile kızı bir yaşında alıp Kastamonu'ya evlerine getirir ve öz evlatları olarak kabul edip yetiştirirler. Fakat çocuktan nasıl evlat edindikleri gerçeğini saklamazlar. Kız on beş yaşına gelince aile kendilerinin artık iyice yaşlandığını,

ölürlerse mallarını kızlarına veremeyecekleri için mahkeme kararıyla evlat edinmeleri gerektiğini düşünürler. Bunun için nüfus cüzdanının çıkarılması gerektiğinden, ayrıca evlilik çağı gelip isteyenler de çok olduğu için evlilik için de nüfus cüzdanı gerektiğinden köye giderek kızın öz annesini bulup mahkemeye getirirler ve mahkeme kararıyla evlat edinirler. Kız öz annesini sadece o gün görür. Öz annesi mahkemeden kısa bir süre sonra ölür. Kız o gün kendinin yedi kardeşi daha olduğunu ve onların nerede yaşadıklarını öğrenir. O günden sonra kardeşleriyle de görüşmeye başlar. On altı yaşında da kız evlenir. Bugün Muş'ta öğretmenlik yapan bir kızı ve teknisyen olarak fabrikada çalışan bir oğlu vardır. Evlendiği günden bu güne kadar hemen her Cuma Şeyh Şaban-ı Veli'nin türbesine gelerek şükür namazı kılmaktadır. "Eğer Şeyh Şaban-ı Veli annelerimin rüyalarına girerek benim evlatlık verilmemi sağlasaydı bugün ya ölmüştüm ya da köyde çok perişan yoksul biri olarak yaşamış olacaktım. Ha öz ailemden 16 yaşında gelin çıkmışım ha bir yaşında gelin çıkmışım. Ben bugünümü Şeyh Şaban-ı Veli'ye borçluyum" demektedir.

.....

Ailesi Cengiz'in istilası sebebiyle Anadolu'ya gelmiş ve Kastamonu'ya yerleşmiş olan Fatih zamanı Osmanlı alimlerinden **Hayreddin Halil** bin Kasım, Taşköprü medresesine müderris tayin edilince, bu aileye bundan sonra *Taşköprülüzade* ailesi denir. Hayreddin Halil'in doğum yeri ve tarihi kaynaklarda bildirilmemektedir. 1475 senesinde Kastamonu'nun Küre kasabasında vefat eden Hayreddin Halil Efendi, Hızır Efendi'nin yaptırmış olduğu caminin avlusuna defnedilir.

Hayreddin Halil önce memleketinde ilim öğrenmeye başlar. Daha sonra Bursa'ya giderek bir müddet Molla İbn Beşir'den ilim tahsil eder. Bursa'dan Edirne'ye geçer. Burada Molla Hüsrev'in kardeşinden ilim öğrenir. Fahreddin Acemi'den tefsir ve hadis ilimlerini tahsil ederek

Edirne'den Bursa'ya döner. Sultaniyye Medresesi² müderrisi olan Şemseddin Fenari'nin oğlu Yusuf Bali'den de bir miktar ders alır. Daha sonra Molla Muhammed Yegan'ın yanına giderek bu zatın sohbetlerinde ve hizmetinde bulunur. Burada fazileti, güzel ahlakı ve ilmi ile meşhur olur.

Candaroğlu İsmail Bey Molla Yegan'dan Taşköprü'deki Muzafferüddin Medresesi'ne³ bir talebesini müderris olarak göndermesini isteyince, o da Molla Hayreddin Halil'i bu iş için görevlendirir. İsmail Bey Molla Halil'e günde 30 akçe maaş tahsis eder. Ayrıca Küre'de çıkarılan bakır madeninden de 50 akçelik tahsisat ayırır. Hayreddin Halil, burada bir müddet rahat ve huzur içinde talebe yetiştirir, fakat Fatih Candaroğulları Beyliğini topraklarına katınca⁴, Küre'de kendisine tahsis

² Bursa'nın önemli medreseleri arasında sayılan **Sultaniyye Medresesi**, Yeşil Medrese diye de anılır; 1420-1430 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Burası şehrin en meşhur medresesi idi.

Molla Fenari ve çocukları bu medresede eğitim görmüşlerdir.

³ **Çobanoğulları** devrinde Kastamonu ve çevresinde imar ve kültür faaliyetleri gelişti. Memleketlerine gelen âlimlere büyük önem verdiler. Meşhûr âlim Kutbüddin Şîrâzî, İhtiyârât el-Muzafferî isimli astronomi kitabını Yavlak Arslan için yazdı. Nüzhet-ül-Küttâp, Kavâ'id-ür-Resâ'il adlı eserler bu devirde yazıldı. Bu devirdeki en muhteşem yapı ise; Taşköprü'deki Muzafferüddin Yavlak Arslan Medresesi ve külliyesidir. Muzafferüddin Medresesi adıyla Taşköprü'deki medrese Baltacı'nın listesinde ellili medreseler grubuna girer.

⁴ **Candaroğulları Beyliği**, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra Kastamonu ve çevresinde kurulan bir Türk beyliğidir. Denizci özellikleri, Sinop'ta kurdukları tersanenin Osmanlı Devleti'ne katılması ve geliştirilmesi, Osmanlı Donanması'na güç kattı. Kastamonu'nun Küre ilçesindeki bakır ocakları, Beylik daha Osmanlı Devleti'ne ilhak olmadan önce, Osmanlı Devleti'nin top üretimi için faydalandırılmıştır. Yıldırım Bayezid, Anadolu'daki birliği sağlama yolundaki çalışmaları sırasında Candaroğulları topraklarına sahip olmuş, fakat Sinop'ta Candaroğulları Beyliği'ni devam ettirmiştir. İsfendiyar Bey Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra Timur'un hâkimiyetini tanıdı. Bunun karşılığında da eski Candaroğulları toprakları kendisine verildi, böylece Kastamonu'ya yeniden hâkim oldu. Fatih

edilen 50 akçe kesilir. Fatih İstanbul'da Sahn-ı Seman⁵ medreselerini yaptırdı, Hayreddin Halil'i bir tavsiye üzerine bu medreselerden birine müderris olarak tayin eder. Fakat o bu vazifeyi kabul etmez.

Fatih de Hayreddin Halil'i Taşköprüdeki Muzafferüddin Medresesi'ndeki görevinden azleder. Bundan maksadı, Molla Halil'e İstanbul'da Sahn-ı Seman Medresesi'nin müderrisliğini kabul ettirmektir. Maddi bakımdan sıkıntıya düşmesine rağmen, o vazife istemez. Taşköprü ileri gelenleri Molla Halil'in sıkıntıdan dolayı İstanbul'a gitmek için yola çıkamadığını zannederek kendi aralarında on bin akçe toplayıp getirirler. 'Bununla yol ihtiyacını giderirsin', demek isterler. Fakat o, bunların hiçbirini kabul etmez. "Bana Allah u tealedan başkasından bir şey istemek uygun değildir", der.

Sultan Mehmet'in izlediği akıllı politika sonucu 1461 yılında savaş olmadan Osmanlı Devleti'ne katıldı.

⁵ **Sahn-ı Seman**, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra kurduğu eğitim kurumları arasında en üst düzeyde eğitim veren yüksek öğrenim kurumudur. Fatih Külliyesi içerisinde yer alan Sahn-ı Seman, külliye bütünlüğü içerisinde yapılmıştır. İnşaatı 1462 ile 1470 yılları arasında sürmüştür. Sahn-ı Seman'ın şekillenmesinde Ali Kuşçu ve Fatih Sultan Mehmet'in birlikteliği öne çıkmaktadır. Sahn-i Seman İstanbul'un ilk Türk yükseköğretim kurumudur. Sahn-ı Seman medreseleri Fatih Külliyesi içindeki en yüksek düzeyli medresedir. Sahn-ı Seman'ın eğitim müfredatının hazırlayıcılarından çağın önemli bilim adamı Ali Kuşçu'dur. Medreselerde Ali Kuşçu tarafından düzenlenen bir okutma planının olduğu, hattâ bunun "Kânûnnâme" şeklinde yapıldığı bilinmekle birlikte, bugüne kadar incelemesi yapılan Osmanlı arşiv belgeleri arasında bu belge ele geçirilememiştir. Bu kanunnamenin aslının 1918 yılında külliye de çıkan yangınla yok olması da muhtemeldir. Sahn-ı Seman, Kanuni tarafından açılan Süleymaniye medreseleri zamanına kadar nakli ve akli bilimlerde öğrenci yetiştirmekteydi. Kanuni devrinde bu medreseler şer'î ilimler ihtisası yapılan medreselere dönüşmüştür. Süleymaniye medreseleri de akli ilimlerin ihtisas yeri olmuştur. Ayrıca sahn-ı seman'ın sözlük anlamı sahn-ı (bölüm) seman (sekiz) anlamına gelir.Yani sekiz bölümden oluşan bir medresedir.

Daha sonra Küre kasabası halkı Taşköprü'ye gelerek bir hayli yalvardıktan sonra Hayreddin Halil'i kasabalarına götürürler. O artık burada her Cuma günü vaaz ve nasihat eder ve insanlara, Allah u tealanın dinini öğretir. Vefat ettiği zaman, cenazesi, vaaz ettiği caminin avlusuna defnedilir.

Molla Hayreddin Halil, muhtemelen 1430 -1470 arasında olmak üzere kırk sene Taşköprü'de Muzafferiyye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Belagat, usul, tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde büyük bir alimdir. İslamiyet'e çok bağlı ve vera sahibi bir zattır. Temiz kalpli olup temiz giyindiğinden, faydasız işlerden, gıybetten, dedikodudan ve boş sözlerden uzak durduğundan bahsedilir. Onun mescidde devamlı Kur'an-ı Kerim okuduğu, nafilâ namaz kıldığı ve her zaman oruçlu bulunduğu anlatılır.

Abdurrahman Merzifoni'nin talebelerinden Ali ismindeki bir kimse şu olaydan söz eder. “Abdurrahim Merzifoni ile beraber, Bizanslılardan izin alarak İstanbul'a gitmiştik. İstanbul henüz fethedilmemişti. Hocam, İstanbul'da Ayasofya'da bulunan bazı papazlarla görüşüp konuştular. Bunlardan kırk tanesi Müslüman oldu. Lakin Müslüman olduklarını gizlerdi. İstanbul fethedildiğinde onlardan altı kişi yaşıyordu. Şeyh Abdurrahim İstanbul'dan dönerken, Taşköprü'ye uğradı. “Burada vera sahibi, dinin emirlerine çok bağlı bir müderris vardır. Ziyaretine gitmek lazımdır”, dedi. Sonra ziyaretine gitti. Bir müddet görüştüler, sohbet ettiler. Daha sonra Şeyh Abdurrahim veda edip ayrıldı.

Bu zatın Abdurrahman Erzincani olduğu da söylenir. Çünkü Abdurrahman Erzincani hakkında anlatılanlar, onun 1432 yılında vefat etmiş olduğu, fakat Müslüman olan papazlarla ilgili menkıbesine dairdir. ‘Evliyalar Şehri Amasya’ adlı kitapta Abdulhalim Durma, şunları yazar. “Abdurrahim Nizameddin Rumi'nin mezar taşındaki kitabede, 1390 yılında Merzifon'da doğduğu, Akşemseddin ile yakın dost olduğu Fatih

tarafından Anadolu Velilerini temsilen İstanbul'a davet edildiği, İstanbul alındıktan sonra 1458 yılında vefat ettiği yazılıdır.”

Hocazade'den nakledilir. “Mevlana Hayreddin Halil, Bursa'da Sultaniyye Medresesinde görevli iken, dersleri çok güzel ve tatlı anlatırdı. Ben bile ders saatini bekler, onun anlatışını dinlemekten zevk alırdım. Eğer yaşı benden çok genç olmasaydı, ondan ders almak isterdim.”

.....

Taşköprü ilçesindeki, adını, köyün merkezinde bulunan **Yavaşca Sultan** Türbesinden (tekkeden) ve komşu köy Akdoğan'la bağlantısından aldığı düşünülen Akdoğan Tekkesi Köyü'nde bulunan bu türbenin, Horasan erenlerinden İsa Beyzâde'ye (Yavaşca Sultan) ait olduğu kitabesinden öğrenilmektedir. Yavaşca Sultan 1484 yılında vefat eder. Türbenin de aynı tarihte yapılmış olduğu sanılmaktadır. Moloz taştan yapılmış, üzeri ahşap bir çatı ile örtülmüş olan türbe, basit bir yapıdır. İçerisinde Yavaşca Sultan'ın mezarından başka bir sanduka daha bulunmakta olup, bunun kime ait olduğu bilinmemektedir.

.....

Abdal Hasan'ın yaşadığı dönem kesin olarak bilinmemekle birlikte, hakkında anlatılan menkıbeden yola çıkılarak, XV. asrın sonlarıyla XVI. asrın başlarında yaşamış olabileceği tahmin edilmektedir. Esra Yıldız'ın '*Taşköprü Abdalhasan Köyü ve Türk Devri Mimari Eserleri*' adlı çalışmasından edindiğimiz bilgiye göre, Abdal Hasan'ın, 16. yy. evliyalarından biri olarak kabul etmenin dışında, Kalenderiler zümresine mensup olduğu bilinmektedir. Evliyanın adıyla anılan köyün, muhtemelen yapılan zaviye etrafında gelişerek oluştuğu kabul edilmektedir.

Zekiye Çağımın çalışmasında, Abdal Hasan hakkında Ahmet Yaşar Zengin'den atıfla şu menkıbeyi nakleder. “Zamanında Sultan Beyazıt'ın bir kız çocuğu olur ve bu kız 20 yaşına kadar hiç konuşmaz. Kızının derdine deva bulamayan sultan, çevresindekilerin tavsiyesi üzerine kızını

adamlarına teslim ederek Kastamonu'daki Abdal Hasan'a gönderir. Daha kafil e köye gelmeden, Abdal Hasan olaylar kendine malum olduğu için, kafil e yi köyün girişinde karşılar. “Kızım konuş”, der. Kız ise “Selametü'l-insan, fi hıfzı'l-lisan” (İnsanın selameti dilini tutmasındadır) der. O günden sonra konuşmaya başlayan sultanın kızı köyden ayrılmayarak oraya yerleşir.”

DİA'da Şerafettin Turan'ın kaleme almış olduğu maddede, İbn Kemal'in kaydına göre çocuklarının ve torunlarının sayısı 300'ü aşmış olan Bayezid II'nin (1448-1512) sekiz oğlu ile onbir kızının olduğu, Esra Yıldız'ın çalışmasında M. Çağatay Uluçay'ın, ‘Padişahların Kadınları ve Kızları’, adlı eserinden nakille, “ *Aynışah Sultan, Ayşe Sultan, Fatma Sultan, Gevherimülük Sultan, Hatice Sultan, Hundi Sultan, Hüma Sultan, İlaldı Sultan, Kamer Sultan, Selçuk Sultan, Şah Sultan ve Sultanzade Sultan*” olmak üzere toplam on iki kızı olduğu görölmekte ve bunlar arasında Dilsiz Sultan ismine rastlanmamaktadır. Menkıbe açısından ‘Dilsiz Sultan’ adı muhtemelen bir yakıştırma olmalıdır.

Abdal Hasan'ın hakkında anlatılan bir menkıbe de, tevbe kapısını açan hırsızlarla ilgilidir. Köyün halkı oldukça fakirdir. Bir gece hırsızlar gelerek, sadece tek kuzusu olan bir adamın hayvanını çalarlar. Sonra da çaldıkları bu kuzuyu kesip, köye yakın bir mağarada pişirip yemeye başlarlar. O sırada mağaraya üstü başı perişan bir adam gelir, kendisinin de sofraya katılıp katılamayacağını sorar. Hırsızlar onu da aralarına alıp kızarmış kuzudan verirler. Yemeğe başlamadan önce, bu sonradan gelen kişi yemek bitince şükür duası etmek istediğini, bunun için de yemek yenirken kuzunun kemiklerini atmamalarını, bir kenarda toplamalarını söyler. Yemeğin bitiminde, kuzunun sadece bir tarafta toplanmış kemikleri kalmıştır. Mağaraya sonradan gelip yemeğe katılan bu kişi, şükür duası eder ve, “Allahım biz eksilttik sen yerine koy”, der. Birden kemikler canlanıp yeniden kuzu olur ve derhal mağaradan çıkarak doğruca köye gider. Bütün bunları şaşkınlık ve korkuyla seyreden hırsızlar, bu

kişinin yörede adı çok bilinen ermiş Abdal Hasan olduğunu anlarlar. Bunun üzerine hırsızlık yapmamaya tövbe eder ve, Abdal Hasan'ın elini öperek iyi insan olmaya söz verirler.

Kastamonu Postası'ndan Cebraile Keleş'in türbe ziyaretinde dikkati çeken hususlar, çevrede bulunan Bizans döneminden kalma mermer sütun başlıkları ile Bizans döneminden kalma bir kilisenin camiye dönüştürülmesi ile ilgili bir rivayettir. Esra Yıldız'ın çalışmasından ise, caminin muhtelif zamanlarda tamir görmüş olduğunu anlıyoruz. Vaktiyle kubbeli olan imaret kısmının günümüzde düz ahşap tavanlı kırma çatıyla örtülü olduğu fotoğraflarından görülüyor. Avlu ortasında yer alan şadırvanda XVI. yüzyıl süslemelerinden burmalı lüleler göze çarpıyor. İlgi çekici bir süsleme de, doğudaki eyvanların arasında benzeri Niksar'daki Çöreğibüyük Camii'nde karşımıza çıkan geyik figürüdür. Bu figürün bir tarikat simgesi olduğu kabul edilir. Yapının giriş kapısı da grift düzeniyle ahşap işçiliğın enfes örneklerinden biri olarak göze çarpar. Tarihlendirme konusunda VGM eski eser fişlerinde 1582 yılına ait bir kayıt ile 1530 yılına ait Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri'nde Abdal Hasan Köyü zaviyesinin ve adının geçmesi ışık tutucu olmaktadır. Muhtelif zamanlarda tamir görmüş olan türbede biri Dilsiz Sultan'a, diğeri Abdal Hasan'a ait olduğu kabul edilen iki ahşap sanduka bulunmaktadır. Türbe çevresindeki hazirede bulunan mezar taşlarından tarihi tespit edilebilenler 1834-1900 yılları arasında yer alır. Türbe ve diğeri yapılarda yer alan devşirme malzemenin bolluğu, burada Roma-Bizans varlığının işaretidir.

Çalışmasının sonunda Esra Yıldız'ın varmış olduğu sonuç itibarıyla, eski adı Tutaş olan köy bir Kalenderi dervışı olan Abdal Hasan tarafından kurulmuş, ve buraya devlet tarafından bir külliye inşa ettirilmiştir. İmaret, mescit, hamam ve medreseden oluşan bu yapılar topluluğundan mescit ile medresenin günümüze ulaşamamış olduğu anlaşılıyor.

Türbenin biraz yukarısında "Asa Suyu" adıyla anılan ve şifalı olduğuna inanılan bir su vardır. Bu isim, Şeyh Şaban-ı Veli'nin

Türbesindeki ve Benli Sultan Türbesinin bahçesindeki su için de kullanılmaktadır. Abdal Hasan'ın türbesindeki suyun, cilt hastalıklarına iyi geldiğine ve çeşitli rahatsızlıkları olan kişilerin bu suyla yıkandıktan sonra, rahatsızlıklarından kurtulacaklarına inanılmaktadır. Ayrıca cinli olduğuna inanılan, saralı olan, hamileyken çocuğunu düşüren ya da çocuğu olmayan kadınlar da bu türbeye gelerek dua etmekte ve kısa zamanda dileklerinin gerçekleştiği düşünülmektedir. Ve yine, konuşamayan çocuklara Asa Suyu'ndan içirerek onların kısa zamanda konuşacağı kabul edilmektedir.

....

Zekiye Çağım'ın çalışmasından öğrendiğimize göre, **Benli Sultan** hakkında anlatılan menkıbelerden bazıları şöyledir.

Bu gün türbesinin güneydoğu köşesindeki derenin başında bulunan görkemli ağacın evliyanın inzivaya çekildiği ağaç olduğuna inanılmaktadır (bilindiği gibi Şeyh Şaban-ı Veli de Kastamonu'ya gelişlerinde başlangıçta bir ağaç kovuğunda bir süre ikamet eder). Yine inanışa göre Benli Sultan bir gün atıyla dolaşırken ağacın yanına gelmiş, ağaç evliyaya saygısından yere eğilmiş, evliya da atıyla ağacın üzerinde dolaşmıştır. Bu sebeple bugün bile ağacın gövdesinde at nallarının izinin bulunduğu inanılmaktadır; Muhyiddin Efendi asasıyla toprağa vurarak Asa Suyu denilen suyu çıkarır. Çeşitli cilt hastalıklarına şifa olan bu suyun üzerine son zamanlarda beton bir çeşme ve hamam yapılmıştır. Bu inziva sırasında vahşi hayvanlarla bağ kurup onların dilinden anlayan evliyaya dergahının yapımında ilk yardımcı olanlar, evliyanın dostluk kurduğu geyikler olur. İşte bu geyikler evliyaya yardım ederken köyün öküzleri geyikleri kovalar ve üstelik onlara zarar verir. Köy halkı da bunu görmesine rağmen öküzlerin zarar vermesine engel olmazlar. Bunun üzerine evliya da "Öküzünüz çift olmasın" diyerek beddua eder. İnanışa göre, o günden sonra türbenin bulunduğu köyde kimsenin iki tane öküzü olmamış, bir öküzü varken diğerini alan kişinin öküzünden birisi mutlaka ölmüştür.

Yüzlerce yıl önce yapılan bedduanın etkisinin bugün de sürdüğüne inanılmaktadır.

Bazı menkıbelerde Benli Sultan, Şeyh Şaban-ı Veli'nin kardeşi olarak anlatılır. Şeyh Şaban Veli'nin yedi kardeşi vardır. Bu kardeşlerin her biri değişik köylere giderek buralarda Hakk yolunu anlatacaklardır. Benli Sultan da bugün türbesinin bulunduğu köye yakın dağda yaşamaktadır. Bir gün mendiline kar koyarak kardeşi Şeyh Şaban-ı ziyarette şehre gelir. Kardeşinin yanına geldiğinde kunduracılık yapan kardeşinin bir kadının ayak ölçüsünü aldığını ve bu sırada da kadının topuğunun görüldüğünü fark eder. Bunun üzerine mendildeki kar eriyip damlamaya başlar. Şeyh Şaban mendilden damlayan karı görünce, “Kardeş dağda insan yüzü görmeden evliya olmak kolay, zor olan kalabalığın içinde erişmek”, der. Bunun üzerine çok utanan Benli Sultan yaşadığı dağa tekrar döner ve bir daha şehre inmez. Bu menkıbenin Merzifon'daki Piri Baba hakkında değişik versiyonlarıyla Amasya çevresinde anlatıldığını da burada not edelim. Abdulhalim Durma'nın ‘Evliyalar Şehri Amasya’ adlı çalışmasından öğrendiğimize göre, menkıbenin üç farklı versiyonundan birinde Amasya'nın Karasenir Köyünde yaşamış olan Serçoban, diğerinde Çorum'un Osmancık ilçesindeki Koyun Baba, ve sonuncusunda da Gümüşhacıköy evliyalarından Niyaz Baba, Piri Baba'nın daima kardeşi olarak kabul edilir.

Asa Suyu ile ilgili anlatılan bir menkıbe de şöyledir. Kadının birinin beş kızı olmuştur ve kocası da kendisi de erkek çocuk istemektedirler. Bir gün kadın rüyasında Benli Sultan'ı görür. Evliya bir oğlunun olacağını müjdelere ve oğlu dünyaya geldikten sonra türbede kurban kesmesini söyler. Bu rüyanın üzerinden çok geçmeden kadın hamile olduğunu anlar. Doğan çocuk da müjdelendiği gibi, erkek olur. Çocuk doğduğu zaman ekonomik durumu pek iyi olmadığından ve o yıllarda da ulaşım zorluğundan dolayı kadın Benli Sultan'ın türbesine giderek kurban

kesemez. Bununla birlikte rüyasında söz verdiği kurbanı kendi köyünde keser. Aradan zaman geçip çocuk yedi yaşına gelince, romatizma rahatsızlığı görülür. Bu rahatsızlıktan dolayı da bir süre sonra yürüyemez hale gelir. Ne kadar doktora götürseler de çocukta iyileşme görülmez. Yine bir gün kadın Benli Sultan'ı rüyasında görür. Rüyada evliya kadına “Ben sana kurbanı benim türbemde kesmeni söylemiştim, sen kesmedin. Şimdi kurbanı alıp burada kes de çocuğun iyileşsin”, der. Bu rüya üzerine kurban alınıp, çocukla beraber öküz arabasına binilerek Benli Sultan'ın türbesine gidilir. Fakat yolda giderken kurban ellerinden kaçır. Kadın çaresizlik içindedir. Ağlayarak türbeye ulaştığında, kurbanın türbede olduğunu görür. Hemen orada kurban olarak getirilen koç kesilir ve fakirlere dağıtılır. Çocuk da orada akan Asa Suyu ile yıkanır. Bu olayın kahramanı çocuk, çok sonraları, hikayeyi şöyle tamamlar. “Çocuktum ama çok iyi hatırlıyorum. Çevredekiler suyun çok soğuk olduğunu zatürre olacağımı, annemin yıkamamasını söylediler. Annem Benli Sultan'a çok inandığı için, “bir şey olmaz”, diyerek beni yıkadı. O buz gibi dedikleri su, bana ateş gibi geliyordu. Değil üşümek ben o suda yanarak yıkandım. Bir süre sonra da zaten ne romatizma kaldı ne ağrılar. O günden sonra uygun olan zamanlarda, mümkünse yılda bir defa bu ziyarette Allah rızası için koç kesip dağıtmaya çalışırım”.

Benli Sultan türbesindeki Asa Suyu ile ilgili bir inanca göre, çocuğu olmayan çiftler bu suyla yıkanılırsa kısa bir süre sonra çocuklarının olacağına inanılmaktadır. Bunun için karı koca türbeye gelip namaz kılıp dua etmekte, türbenin yanındaki ağacın altında buradan akan suyla sembolik şekilde yıkanmakta ve Allah'tan çocuk sahibi olmayı dilemektedirler.

Necati Kertiş'in çalışmasında zikrettiği Şeyh Şaban-ı Veli hazretleriyle Benli Sultan arasında geçen bir menkıbe de şöyledir. Şaban-ı Veli hazretleri bir gün dervişleriyle Ilgaz Dağı'ndaki meşhur Benli Sultan'ı ziyarete gider. Buçuk Çayı denen yere gelince Hz. Pir attan iner,

dervişlerine taş getirmelerini söyler. Bir mezar çevirip dua ederler. Sebebi sorulunca der ki, "Bu semtlerden birinde Allah dostlarından biri ahirete irtihal etti, ona işaretler. Çok üzüldü. Çok mübarek bir insandı. Vefat ettiği zaman namazını kılıp mezarına o indirse derdim, kısmet değilmiş" dedi. Benli Sultan ve Şaban Efendi gidip Osman Fakih'in namazını kıldılar ve definde hazır bulundular. Şaban-ı Veli'nin Benli Sultan'a gelirken çevirdiği mezar işte bu Osman Fakih içindi.

.....

Türbesi İsfendiyar Mahallesinin Beğen Sokağında, saat kulesi altında bulunan aynı isimli caminin batı bitişiğinde yer alan **Abdurrezzak Efendi** hakkındaki bilgiler çok azdır. Ancak türbesindeki mezarın baş şahidesinde “intekalen merhum el mağfur es-Said eş-şehid hoca veli bin Osman”, ayak şahidesinde ise, “tarih şehr-i recep 918” yazılıdır. Bu yazıya göre, Osman oğlu Hoca Veli, 1512 yılında vefat etmiştir.

Bu zatın tefsir ve hadis alanında müderris derecesinde alim olduğu hatta Şeyh Şaban-ı Veli'ye icazet verdiği anlatılır. Bu vesile ile halk arasında Şeyh Şaban Veli'nin hocası olarak bilinir.

Türbede iki mezar vardır.Kapıdan girince sağdaki mezar Recep bin Turani isimli zata, diğeri Abdurrezzak Efendi'ye aittir. Kerpiç malzeme ile yapılmış olan türbe iç alanı, 3.80X7.20 m. ebadında, dikdörtgen şekilli olup cami boyunca uzanmaktadır. Hem kuzeyden hem de cami tarafından açılan iki kapısı vardır. Döşemesi beton, tavanı ahşap ve kiremitle örtülüdür.

.....

Ufuk Hayta ve Abdülhamit Bırışık'ın '*Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecid B. Şeyh Nasuh Tosyevi ve Cevahiru'l Kur'an ve Zevahiru'l Furkan Adlı Tefsir Risalesinin İlmi Değeri*' isimli çalışmalarından öğrendiğimize göre, Abdülmecid Efendi çeşitli tarikat büyüklerinin ve bâbasi **Şeyh Nasûh**'un menkıbelerine yer verdiği *Menâkıbü'l-evliyâ* adlı eserinde, dedesini velâyet ve kerameti ile meşhur Kadirî tarikatından

icâzetli İsrâil Dede olarak tanıtır. Babası hat ve meânî ilminde mâhir, *Risâletü'l-Edviyye fî tarikati's-sûfiyye* ve *Risâletü'l-Edebiyye* sahibi, Zeyniyye tarikatının büyüklerinden Şeyh Nasûh Efendidir. Aslen Tosyalı olup seyr-i sülûkunu Şeyh Tâcüddin İbrahim Karamânî'nin (ö. 1467/68) yanında tamamladıktan sonra Bursa'daki Zeyniyye Tekkesinde üç yıl (1513-1516) postnişinlik makamında oturan Şeyh Nasuh ardından memleketi Tosya'ya dönmüş ve orada vefat etmiştir.

Şeyh Nasuh Tosya yakınlarında bir köyde ikamet etmekte iken, babası İsrail'in vefatından sonra ilim tahsili için küçük yaşta Tosya'ya gelmiş, burada Piri Halife'den Kur'ân öğrenip hafızlığını tamamladıktan sonra Amasya'ya giderek hat ilmine vakıf olmuştur. Daha da sonra Tokat'a geçerek orada Şeyh Tâcüddin İbrahim Karamânî'nin halifelerinden Boyabatlı Hacı Halife ile tanışmış ve onun vesilesiyle Şeyh Tâcüddin'in himayesine girmiştir. Şeyh Safiyyüddin vefat edince de onun yerine şeyh olmuştur. 1517 tarihinde vefat etmiş olan Şeyh Nasuh, Tosya'da Küçükçay'ın üstünde, oğlu Abdülmecit Efendi'ye ait türbede medfundur.

.....

Kastamonu'da İsmail Bey Mahallesinin Tenekeci Sokağında yer alan Hasan Çelebi Camii'nin harimi dahilinde cami ile aynı kapıyı paylaşan türbenin duvarları iç tarafı kerpiç malzeme ile yapılmıştır. Türbenin kible tarafında demir çerçeveli, cam şebeke içinde iki adet tahta sanduka vardır. Birisi, 1530 yılından sonraki bir tarihte vefa etmiş olan Tarakçızade Abdurrahman Efendiye, diğeri de oğlu Mahmud Efendi' ye aittir. Burada yatan zatın **Taraklı Sultan** adıyla, Seyyid Sünneti Efendinin halifesi olduğu kabul edilir. Seyyid Efendinin vefatından sonra Kastamonu'da Halveti tarikatı usulünce irşad görevi Abdurrahman Efendi tarafından devam ettirilmiştir. Dergah olarak da Hasan Çelebi Camii seçilmiştir.

Kendileri her ne kadar “Taraklı Sultan” nisbesiyle anılıyor ve bu konuda bazı menkıbeler anlatılıyorsa da, bu nisbenin aslında Tarakçızade olduğu eski belgelerden öğrenilmektedir. Şeyh Şaban-ı Veli’nin bölgeye teşrif ettiği tarihlerde çevredeki saygın ve meşhur isimlerden birisi idi.

.....

Hayatı hakkında anlatılan menkıbede kendisinin kalaycılıkla geçimini temin ettiği ve bazen kalayladığı bakırların gümüşe döndüğü, bu kerametine binaen **Gümüşlü Hoca** lakabıyla meşhur olduğu söylenir. Türbesi Hisarardı Mahallesinde ve kendi adıyla anılan caddenin batı ucundadır. Yaşadığı dönem bilinmemekle birlikte, Şaban-ı Veli’nin Kastamonu’ya geldiği 1530 tarihinden önce vefat ettiği zannediliyor. Demir parmaklık içine alınmış olan üstü açık mezarın şahidesinde adının Kemal Efendi olduğu yazılıdır.

Hakkında anlatılan menkıbelerden biri şöyledir. Hocanın yanına yaşlı bir kadın gelir ve ne iş yaptığını sorar. Hoca da “kalp kalayladığını” söyler. Kadın da “kap kalayladığını” zannederek bütün kaplarını kalaylaması için hocaya getirir. Hoca da bütün kapları gümüşe çevirir. Adı böylece Gümüşlü Hoca diye anılmaya başlar. Bu menkıbe Şeyh Şaban-ı Veli hakkında da anlatılır.

Bir diğer menkıbe de şöyledir. Hisarardı Mahallesinde Hocanın mezarının bulunduğu yerde bir sel baskını olur. Sel hocanın mezarına hiç uğramadan yanından geçer. Böylece vefatından sonra da göstermiş olduğu kerametle büyüklüğü bir daha anlaşılmış olur.

.....

13. yüzyılda yaşadığı kabul edilen Bayraklı Sultan olarak tanınan Yunus Mürebbi hakkındaki menkıbenin farklı versiyonu, kahramanı birkaç yüzyıl sonrasına taşır ve onu bir evliyanın hizmetine adar. **Magripli Yunus Efendi** XVI. yüzyılın başlarında Kastamonu’ya gelmiş, görünüşte fakir ve miskin bir kimsedir. Su satarak geçimini sağlayan Magriplinin aynı zamanda Ali Asgar Efendinin de ihtiyaçlarını karşıladığı görülür.

Görmüş olduğu rüyada Peygamber Efendimiz kendisine hitaben, “Oğlum! Kastamonu’da bulunan ümmetimden Ali Asgar’ın hizmetine girersen, kıyamet gününde mükafatını görürsün”, diye buyururlar. Bunun üzerine on üç yıl boyunca Ali Asgar’ın maddi ihtiyaçlarını karşılayan Magribli Yunus, o mübarek zatın vefatından on beş gün sonra ahirete intikal eder. Magribli Yunus’un cemaat tarafından defnedilip kalenin burcuna bayrak dikilmesiyle artık adı Bayraklı Dede’ye dönüşür. Vefatının 1533 senesi olduğu ileri sürülür.

Kastamonu Kalesinin doğu eteğinde medfun bulunan **Ali Asgar** Efendi ise, hakkında anlatılanlara göre, Hz. Hüseyin (r.a.) neslinden gelmektedir. İran Şahı Şii akidesini yaymak için onun nüfuzundan faydalanmak ister ve saraya mabeyn başkatibi olarak alır. Ali Asgar ise, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer Efendilerimize sövdüğü için, bir gece şahın kafasını keserek öldürür. Ardından Bağdat’a kaçar. Rüyasında Peygamber Efendimizi görür. “Oğlum! Kastamonu’ya git, uzlet ve riyazetle ümmetime dua ederek doğru yolu göstermekle meşgul ol ve kendini gizle”, sözlerine muhatap olur. Bunun üzerine Ali Asgar Efendi üç sene zarfında Kastamonu’ya ulaşarak kale yakınlarında yaşamaya başlar. Vefatıyla basit ve sade bir mezarla kalenin doğu eteğindeki Kırk Kızlar Türbesine defnedilir. Bugün efsanevi Moni’nin Bizans tekfurı olan babası tarafından kaleden aşağıya atıldığı yerdeki yapı, ‘Kırk Kızlar Türbesi’ olarak bilinmektedir

.....

XVI. yüzyıl Osmanlı ulemâsından olan **Abdülmeccid** b. Şeyh Nasûh et-Tosyevî, başta tefsir olmak üzere çeşitli ilim dallarında çok sayıda eser veren çok yönlü bir şahsiyettir. Tasavvufî bir çevrede yetişen müellif, insanların Kur’ân’ın rehberliğinde dünya ve âhîret saadetini hedeflemiş ve bu amaçla Kur’ân tefsirine yönelik bazı eserler kaleme almıştır. Bu eserler toplumun en çok okuduğu sûre tefsirleri ve bazı konulu tefsirlerinden oluşmaktadır. Çeşitli kütüphanelerde bulunan ellinin üzerinde yazma eseri

tespit edilmiştir. Abdülmecîd Efendi'nin biraderi Yahya Efendi ise fuzulâdan bir zat olup matbu *Avamîl-i Cürcanî Şerhi* ve Abdülmecîd b. Abdüllatif b. Ferište'nin (ö. 1469) *Lügat-i kânûn-i İlâhî* adlı Kur'ân sözlüğüne şerhi vardır. Abdülmecîd Efendi'nin Pîr Muhammed adında bir de oğlu vardır. Aile çevresi, eserlerinde Zeyniyye tarikatının şeyhlerine yer vermesi ve onlardan “şeyhimiz” diyerek söz etmesi, onun bu tarikata mensûbiyetini ve hayatını bu tarikatın düsturlarıyla şekillendiren bir sûfi olduğunu göstermektedir.

Ölüm tarihi 1566 olup Tosya Küçükçay ile Mecit Efendi Caddesinin birleştiği köşede türbesi yer alır. Babası Şeyh Nasuh'tan dolayı kendisinden Abdulmecit ibn Şeyh diye söz edilir. Basılmış ve basılmamış eserleri şunlardır. Tezkire-i ulû'l elbal, El Havf ü ve'l Hüzün, El Felah ve'l Hüda, El Fezu'l Azim, Riyazü'n Nasihin, Ravzatü'l Ezhar ve Cennatü'l Esmar.

Mecid Efendi'nin mezarı, türbenin içindeki mescidin güneydoğu köşesindedir. Ayak ve baş tarafındaki iki büyük taş üzerinde herhangi bir yazı veya tarih yoktur. Kabrin iki yanındaki mezarların Mecid Efendi'nin yakınlarına ait olduğu sanılmaktadır. Babasının mezarı da aynı türbenin girişinde, çeşmenin önündedir.

Bunlardan başka, bir 'Kıyafetname' ile bazı ayetlerin tefsirine dair kendi el yazması bir eseri daha vardır ki, bu kitap İstanbul'da Şehit Ali Paşa kütüphanesindedir. 'Kenzü'l Tevaid' adıyla yazdığı, tasavvuf ve ahlaktan bahseden bir eseri ise, Yahya Efendi kitaplığında bulunmaktadır. Bu kitabı Arapçadır. Halen Tosya'nın en sık ziyaret edilen türbesi olup çevresinin bakımı mahalle halkı tarafından yapılmaktadır. Özellikle kadınlar tarafından sık sık mevlit okutulduğu görülmektedir. Mecid Efendi'nin tasavvufi duyuş ve düşüncelerini dile getiren bir gazeli şöyledir.

Gel ey talip ko esmayı müsemmadan haberdar ol
Sakin olmayasın ama muammadan haberdar ol

Hicab-ı isimle olma müsemmadan sakın mahcup
Gider benlik hicabını bu manadan haberdar ol
Ne kim var iki alemde vücut haktır cümle
Bu remzi anla ey Arif bu imadan haberdar ol
Fena camiyle nuş eden hemişe nişni aşkın
Beka bezminde şad olur bu sabahtan haberdar ol
Girüp Pazar-ı aşk içre bugün derd-i ilahi ol
Virüp nazı niyaz iste bu sevdadan haberdar ol
Eğer mecnun-i aşk isen Mecidi hüsn-i Leyla'ya
Göz ayırma cemalinden temaşadan haberdar ol

.....

Cünuni Baba'nın türbesi Tosya'da Çatalkaya'dan Kaleyakası bağlarına kadar inen yolun sağındadır. Şehirden uzaklığı yürüyerek yarım saat kadardır. Halk arasındaki inanışa göre, Cünuni Baba çok keskin bir evliyadır. Türbesine “Cinönü” denmesinin sebebi de bu olsa gerektir. Onun Ilgaz Dağlarında yatan Benli Sultan'la kardeş olduğu, bir savaşta şehit düşerek buraya gömüldüğü rivayeti de daima anlatılanlar arasındadır.

Türbe iki katlı büyük bir gümeleden ibarettir. Kerpiçleri dökülmüş, sadece bir iskeleti kalmıştır. Yola bakan duvarda bir iki kerpiç arasına örülmüş iki mezar taşı görülür. Bunlar Cünuni Baba'nın mezar taşlarıdır. Üzerindeki yazılar son derece silinmiş olup sadece eski rakamlarla 978 tarihi okunabilmektedir. 1570'e karşılık olan bu tarihe göre taşların yazılışı dolayısıyla türbe 400 yılı aşan bir geçmişe sahiptir.

.....

Oğlu Hacı İlyas Efendi babası Hz. Pir Dergahının şeyhi Hayreddin Efendi hakkında şu bilgileri verir.

“Peder Efendi, Şaban Sultanın ilim meclislerine devamlı surette katılıp onun feyizli sohbetlerini dinlemekle halis müridleri arasındaki yerini almıştı. Dükkan işçiler bırakır, kendisi daima dergahta tarikat erkanı üzere mücahede ile meşgul olurdu. Seyrû sülûkünü tamamlayıp olgunlaştığında bir gün Hz. Pir, “Sana Amasya'da seccade verildi”, diyerek onu hilafetle Amasya'ya gönderdi. Amasya'ya tek başına gidip

aileden hiç kimseyi götürmedi. Giderken sermaye koyduğu keseyi, ben hakire verip dedi ki, “Asla bu keseyi boşaltma. Kar ettikçe eline gireni ona koy ve ondan alıp eve ve dükkana lazım olan hususlara harcet. Amma kesinlikle içinde olan miktarın tamamını çıkarıp saymaya kalkışma. Akçeyi az koysan da çok koysan da içindeki tükenmez. Yine tembih olsun ki, bu sırrı yabancılara açmayasın. Eğer duyarlarsa bu kesedeki hal ve bereket kaybolur.

Evliya sırrı ile dedikleri bu hal tahakkuk etmiş, içine bir akçe koyup on akçe harcasam yahut on akçe koyup yüz akçe harcasam yine tükenmezdi. Ben hakir kıymet bilmemezlik ve gafletle bu keramete mağrur olup çalışmayı aksatıyor, dükkanın işleriyle fazla meşgul olmuyordum. Bu duruma muttali olan baba dostlarından Emrullah Dede beni nasihat kasdıyla, “babam sana böyle mi tembih etti, niçin avare gezersin?”, diye azarlayınca ben hakir de, Emrullah Dede seçkin dervişlerdendir, yabancı değildir diye gafletle kesenin sırrını ona açtım. Vaziyeti haber verip, “Allah’ın izni ve evliyanın sırrı ve kerameti ile kese tükenmez”, deyince Emrullah Dede,

-Bre sefih! Bre ahmak! Evliya sırrını niçin ifşa edersin. Evliya emanetine böyle hıyanet etmeğe utanmaz mısın, diyerek beni bir daha azarladı. Amma olan olmuştu. Kesede feyiz ve bereket kalmadı.”

İlyas Efendi’nin anlattığı bir de şu olay vardır. “Bir gün Kastamonu’da Ağa İmareti Camii’nin avlusunda gezinirken derviş kılıklı, temiz ve iyi giyimli bir kimseye rastladım. Eskiden beri tanışıkımız gibi bana yaklaşıp selam verdi. Hemen söze başlayıp pederimiz Hayreddin Efendi’den sual ederek, “Amasya’dan haber var mı?, diye sordu. Ben de yakında haberleri geldi, sağ ve sıhhattedir diye cevap verince, “Çelebi! Sana müjdeler olsun Şaban Sultan seccadesine gelen Osman Efendi, biemrillah iki gün sonra ahrete intikal ederler ve babanız seccadeye eglir. Hazırlıklı olunuz ve bu hakire dua ediniz. Kendileri o yüksek makamda bizi hayır duadan unutmasınlar.” Bu sözleri söyleyip çarşı tarafındaki

üzeri örtülü taş merdivenli kapıya doğru yürüdü. Bu zat kimdir, nasıl bir adamdır diye aceleyle arkasından koştum. Meçhul adam, ben iki merdiven ininceye kadar gözden kaybolmuştu. Gerçekten Osman Efendi iki gün sonra vefat etti ve babam da Amasya'dan davet edilip seccadeye oturdu. Bu bahtiyarlıktan dolayı Cenab-ı Hakk'a hamdü senalar ettim. O keramet sahibi meçhul zat ile aramızda geçeni anlattığımda babam, "O zat, ademoğullarının işlerini ve hallerini Allah'ın emriyle ıslaha memur olan kırklardandır. Bizim onlarla aramızda böyle olacağı malum idi. O, seni sevindirmek için müjde vermiştir.", dedi.

....

Şeyh Hacı Dede'nin türbesi Kastamonu'nun Beyçelesi Mahallesi Canlı Sokağındadır. Türbesi Ilgaz'ın eteğinde bulunan Benli Sultan'ın oğlu olan Şeyh Hacı Dede'nin Şaban-ı Veli'nin ser halifesi olduğu söylenir. 1591 tarihlerinde yapılmış olduğu tahmin edilen mescid yanmış, yerine bugünkü mescit 1850 yılında yapılmıştır. Döşeme ve tavanı ahşap, mihrap ve minberi basittir. Türbe 1971 yılında restore edilmiştir.

Caminin dikkat çeken bir özelliği, duvarlarının tavanla bitişen üst kısımlarının içeriye kavisli olmasıdır. Bu özellik Hz. Pir Camii'nde de mevcuttur. En son 1971 yılında cemaat tarafından tamir edilmiş, bitişindeki türbe ile cami avlusunun zemini betonla yenilenmiş ve avluya abdest alma yeri, tuvalet yapılmıştır. Doğu bitişindeki kapıdan türbeye geçilmektedir. İmam Hatip kadrosuyla ibadete açıktır. Bölge halkı tarafından sık sık ziyaret edilmekte olan türbedeki diğer kabirler de Şeyh Hacı Dede'nin çocuklarına aittir. Menakıbname-i Şeyh Şaban-ı Veli'de Ömer Fuadi Şeyh Hacı Dede'den bahisle, ona da başvurduğunu anlatır. Abdülbâki Efendi'ye o sırada İskilip'te olması sebebiyle ulaşamayan Fuâdi, içinde gitgide artan aşk ateşine daha fazla sabredemez. Bunun üzerine Şeyh Şa'bân-ı Veli'nin halifelerinden meşhur Hacı Dede'ye halini arz eder. O da bu durumun kısa sürede halledilemeyeceğini, zamana ve tedrice ihtiyaç olduğunu, Allah'tan başka her şeyi terk ederek tarikata

girmesini ve böylece mücahede ile hâlinin düzeleceğini ifade eder. Ömer Fuadi, bu sırada duyduğu heyecan ve çektiği ıstırapla Hacı Dede'den derhal irşad niyaz etmektedir.

.....

Seydiler, İnebolu-Kastamonu karayolu üzerinde çok eski tarihlere dayanan bir yerleşim yeridir. 1991 tarihinde Kastamonu ilinin 19. ilçesi olur. Seydiler'in isminin de Çayır Mahallesiindeki camiye adını veren, türbesi de ilçe merkezinde bulunan **Seyyid Zülfikar** isimli zattan geldiği rivayet edilmektedir. Seydiler Köyünde bulunan ve bugün maalesef yıkılmış bulunan medresede vaktiyle müderrislik yapmış bulunan Ali Efendi'den rivayet olunduğuna göre, Seyyid Zülfikar'ın iki kardeşinden biri Konya'da diğeri Afyon'dadır.

Müftüzade Esseyyid Salih Ağa namında muhterem bir zat tarafından, Seydiler'de kendisinin yapmış olduğu Seyyid Zülfikar Camii ve şu anda yatmakta olduğu mezarlık çevrilir ve türbe haline getirilir.

Seyyid Zülfikar'ın 1500'lerde yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbesi 1817 yılında yapılmıştır. Türbenin duvarında bulunan kitabe şöyledir.

"La ilahe illahül melikül hakkul mübin
Muhamedün Resulullahi sadikul va'dil emin
Sahibül hayrat ve'l hasenat Müftüzade
Esseyyid Salih Ağa türbeyi Esseyyid Zülfikar
Kaddesallahü sırrahül aziz sene 1232"

Halit Çal'ın, "*Hurufat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Küre Kazası*", adlı çalışmasından anlaşıldığına göre, 1830'larda Küre kazasında Ağlı nahiyesinde Seydiler nam karyede Seyyid Zülfikar Tekyesi'nde Tekkenin vakfını idare etmek üzere görevlendirilen kişiler, anlaşıldığına göre, Seyyid Zülfikar Hazretlerinin soyundan gelen kişilerdir ve tekke evladiyet üzerine kurulmuştur.

.....

1968 yılına kadar Mergüze adıyla bilinen yerleşim yerine, Belediye

teşkilatının kurulmasından sonra merkeze yakın olan *İhsangazi* köyünün adı verilir, bu köyün adı da Yukarı Yeşil Mahalle olarak değiştirilir. 1968 yılına kadar Araç ilçesine bağlı bir nahiye olarak kalan Mergüze; bu tarihte Kastamonu merkeze bağlanır ve 1988 yılında ilçe olur. 1530 yılına ait 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu defterinde Mergüze adında yerleşim alanı yoktur. Ancak şu anda aynı adla anılan Hocahacip, Afşar, Sevindik, Körpeler, Ortaca, Köseler, Kapaklı ve Obruk köylerinin varlığı kayıtlıdır. Bu köyler idari olarak merkeze yani Kastamonu'ya bağlıdır. Bu kadar eski yerleşim yerleri olmalarına rağmen bu köylerde o dönemlere ait herhangi bir eser bulunmamaktadır. Eski adı ile tarihi sürecine bakıldığında, 1836 yılına ait Kastamonu Jurnal Defterindeki mahkeme kararlarında Mergüze Kazası olarak kayıtlara geçmiştir.

1869, 1879, 1903 yılında yayınlanan Kastamonu salnamelerinde Mergüze, Araç ilçesine bağlı bir nahiye olarak geçer. Şu anki yerleşim alanında 1940'lı yıllarda güvenlik ve asayiş için bir karakol yapıldığı bilinmektedir.

İlçenin İsalar Mahallesinde bulunan Haraçoğlu Camii ve Türbesi tarihi ziyaret yeridir. Camii'nin ilk yapılış tarihi ve yaptıranı bilinmemektedir. Önceden yerinde ahşap bir caminin olduğu söylenmektedir. 1942 yılındaki depremden sonra 1944 yılında köy halkı tarafından taş temeller üzerine ahşap olarak inşa edilmiştir. Cami içindeki ahşap oymalar ve süslemeler, 20. yüzyılın başından kalmadır. Tavan, taban döşemesi, minber ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Ahşap üzerinde renkli kalem işi süslemeler yapılmıştır. Cami'nin 1901 yılında ikinci defa Omuzluzade Mustafa Bey tarafından ahşap ve kerpiç malzemelerden yaptırılmış olduğu biliniyor. Giriş kapısı üzerinde kitabesi mevcuttur.

Avlu giriş kapısının sağ tarafında çeşme bulunmaktadır. Taş süslemeli olarak yapılmış ve üstteki üçgen taş oymanın iç tarafında 1209 H. tarihi okunmaktadır. Camii önündeki çeşme ile caminin 200 m.

uzağında çıkan ve asa suyu olarak adlandırılan suyun şifalı olduğu kabul edilmektedir.

Günümüzden yaklaşık 800 yıl kadar önce Horasan'dan geldiği kabul edilen Hoca Saadettin Efendi tarafından Nakşibendi dergahı olarak kurulan caminin türbesinde, ilk şeyh olan Hoca Saadettin Efendi, tarikattan alimler ve sülaleden yakınları bulunmaktadır.

2007 Mayıs'ında İhsangazi Müftülüğü ve İhsangazi Din Görevlileri Yardımlaşma Dayanışma ve Kalkınma Derneği tarafından ortaklaşa yüzyıllardır İhsangazi ve civarına manevi mihmandarlık yapan **Sadettin Haraci** ve 1950-1967 yılları arasında Araç'tan İlçemize gelerek hayatını Kur'an eğitime adan ve Topal Hafız lakabı ile tanınan Mustafa Karabeyoğlu adına Merkez Haraçoğlu Camii'nde anma programı düzenlenir.

17. yüzyıl

14. yüzyılda, Candaroğullarının ilk zamanlarında ibn Battuta, Kastamonu'yu, kendi çağının ölçülerine göre, güzel ve büyük bir şehir olarak tanıtır. 15. yüzyılda, İsfendiyaroğulları zamanında başlayan abidevi inşaatlar, Kastamonu Osmanlıların eline geçtikten sonra da devam eder; özellikle 16. yüzyılda İmparatorluğun her yanında olduğu gibi burada da büyük imar hareketlerine girilir. Öte yandan 1572-73 tarihli tahrir defterinden, şehirdeki ev sayısının 46 mahallede 1069 iken, on yıl sonra 1634'e çıktığı anlaşılmaktadır. Bu rakamlar, 16. yüzyılın sonlarına doğru şehir nüfusunun aşağı yukarı 7000-8000 kişiden meydana geldiğini düşündürüyor. Nüfusun esas itibariyle müslüman Türklerden oluştuğu, bu arada bir miktar hristiyan ailesinin de şehirde ikâmet ettiği ileri sürülebilir. Bu devri, bütün yönleriyle gözlerimizin önünde canlandırabilmek epey güçtür. Buna karşılık, toplumun geliştirdiği,

tabiattan ayrılmamış, onu da içine alan yarı kırsal şehir düzeni içinde, çarşı etrafında yoğunlaşarak, dere boyunca kuzey ve güney yönlerinde, çevrenin yeşiline karışıp, doğal çevre ile şehir fizikiğini birleştiren bir doku hayal edilebilir. Bu çerçevede, merkezinde çarşısı, şehir içi ve dışındaki büyük külliyeleeri, han, hamam, mescit, medrese, türbe gibi binaları, arazinin eğim çizgileri boyunca sıralanarak, ön taraflarında bahçeler ve arkada yollar bulunan diziler teşkil etmek üzere binaların arasına serpiştirilmiş konutları ve tarihî çekirdeğin hakim bir noktasında bütün bu dokuyu taçlandıran İckalesi ile karakteristik bir Türk şehri meydana gelmiş olmalıdır.

Ne yazık ki, 16. yüzyılın ortalarında başlayıp giderek bozulan ekonomi, pek çok sorun getirir; bu husus büyük ölçüde ticarete dayanan şehir hayatını da derinden etkiler. Nitekim, 1564'de baş gösteren zahire kıtlığı uzun sürdüğü için, 1565'de Kastamonu kadısına gönderilen buyrultuyla halktan buğday satın alınması istenir; ancak madrabazlar buğdayları daha önce ortadan kaldırdıklarından, halk da sıkıntı içine düşmüştür. Kadılara madrabazların elindeki buğdayın müsadere edilmesi emredilirse de, bu bir fayda sağlamaz; 1573, 1574 ve 1575 yıllarında yine kıtlık olur; hattâ 1573'de İstanbul'un iâşesi için buğday almaya gelen tüccarlar, Kastamonu'da zorbarların saldırısına da uğrar.

Bir yandan zahire kıtlığı sürerken, diğer yandan da ayaklanmaların başladığı ve şehirde epey tahribat olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim, 16. yüzyıl ortalarından 17. yüzyıl başlarına kadar Anadolu'yu kasıp kavuran suhte ayaklanmalarının merkezlerinden biri de Kastamonu'dur. Şehirdeki birçok medresede toplu olarak yaşayan talebelerin hareketleri kontrol altında tutulmadığı için, zorbarlar kısa sürede bölgeye hakim olur; bu arada Kefe-Anadolu ticaret yolu kesilir ve tüccarlar da zor durumda kalır. Suhte ayaklanması çok zor bir şekilde bastırılmış; fakat bu defa 1581'de "Celali isyanları" baş göstermiştir. 1587'de Kara Hacı adındaki

suhte liderinin Kastamonu'da 50 kişiyi işkencelerle öldürttüğünü, şehirde de kapıkullarının sözünün geçtiğini görürüz.

17. yüzyıla girildiğinde, 1603'de Deli Hasan bütün yöreyi talan etmiş; yanındaki adamlarından Yularkastı ise, şehri birkaç kez ateşe vermiş; bu olaylar halkın bir bölümünün can ve mal güvenliği kaygısıyla başka yerlere göç etmesine sebep olmuştur.

Celali isyanları kanlı bir şekilde bastırıldığında, geride epey tahrip olmuş bir şehir kaldığı muhakkaktır. Gerek bu olayların ve gerekse 1675'de meydana gelen depremin şehirdeki birçok binayı yerle bir ettiği ve ortadan kaldırdığı söylenebilir. Nitekim, belki de bu sebeple şehirdeki 17. yüzyıla ait binaların sayısı azdır.

Bunlardan, bugün için sadece Şeyh Şaban-ı Velî Türbesi'nin inşâ tarihi kesin olarak bilinir. 1611-12 yılında yapılan bu türbe, 16. yüzyılda onarıp genişletilen dergâh-caminin hemen yanında yer alır.

Kaynaklardan, ayrıca şehirde Kara Mustafa Paşa'nın inşâ ettirdiği bir medrese, darü'l-kurra ve dar'ül-hadis ile bir hamamın bulunduğunu öğreniyoruz. Burada sözü edilen hamam, bugün 'Yeni Hamam' adıyla Topçuoğlu mahallesi Kuyumcular Çarşısı'nda faal durumda bulunmasına karşılık, orijinalitesinden pek çok şey kaybetmiştir. Diğer binalardan ise, ne yazık ki, günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Bunlardan medresenin, vaktiyle şimdiki müzenin bahçesinde bulunduğu bilinmektedir. Diğer binalar ise, müzenin kuzeyindeki ortaokulun bahçesinde idi. Bunlardan dar'ül-kurra'nın 20. yüzyılın başlarında da mevcut olduğu, Leonhard'ın kitabındaki bir fotoğraftan da açıkça anlaşılmaktadır. Şimdi tamamen yok olan bu bina, dikdörtgen planlı ve çift kubbe ile örtülüydü.

Şehrin merkezinde bulunan iki handan da günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Bunlardan biri, Hacı Ahmed bin İlyas tarafından inşâ edilmişti. Adı geçen zâtın 1653-54 tarihli vakfiyesinden anlıyoruz ki, söz konusu han "haffaflar sokağında...bir taraftan kendi mülkü ve üç taraftan

tarîk ile mahdud..." olmak üzere "fevkânî ve tahtani odaları havi..." idi. Bu iki katlı ahşap hanın da çarşıda bulunduğ u anlaşıyor.

1686-87 tarihli bir baş ka kayıttan, Hacı Mustafa adında bir zât tarafından inş â edildiğ ini öğrendiğ imiz diğ er hanın yeri ise tespit edilememektedir.

Bunlardan baş ka, 17. yüzyıla ait sicillerde rastlanılan Alaca Mescit, Deveciler Camisi, Saraçlar Camisi, Hepkebirler Camisi, Kûpçüğ ez Mescidi, Abdülcebbar Camisi ve Ak Mescit (Server Mescidi) gibi binaların, hangi tarihte inş â edildikleri kesinlikle saptanamamaktadır. Esasen bu durum, diğ er pek çok bina için de geçerlidir. Şayet bu binalar 17. yüzyılda inş â edilmiş ler ise, bu, 16. yüzyılda anıtsal inşaatlar çağ ının kapand ığı, bundan sonra daha ziyade ahşap tavan ve çatılı basit kârgir binaların inş â edilmeye baş landığı anlamına gelir.

İlk kez XVII. yüzyıl ş eriyye sicillerinde adı geç en ‘saray’ yapıları dış ında, bu dönemde Kastamonu’da herhangi bir yapı inş a edildiğ ine dair bilgiye rastlanılmaz. Bu durumun nedeni, yüzyıl boyunca Anadolu’yu alt üst eden Celali İsy anlarıdır. Bu dönemde isyanlardan ve eşkiya baskınlarından Kastamonu’nun da etkilendiğ i, eşkiyanın kenti birkaç kez ateş e verdiğ i bilinmektedir. Bu saldırıların yol aç tığı hasara dair bilgi yoksa da, kentin gelişiminin olumsuz yönde etkilendiğ i muhakkaktır. Ayrıca 1688 tarihli bir depremin de kentte yıkıma yol aç tığı sanılmaktadır.

.....

Günümüzde Eflani ilçesine bağı lı Demirli köyünde dünyaya gelen Muhyiddin, medrese eğ itiminden sonra tasavvufa yönelerek Şaban-ı Veli’nin halifelerinden Mahmud Efendi’ye intisap eder. Mürş idinin vefatı üzerine Şaban-ı Veli’ye durumunu arz edince, sülûküne Hz. Pir’in yanında devam eder. Onun sadakati, samimiyeti ve gayreti Pir’in gözünden kaçmaz. Hizmette kusur olursa, tahsilde de kusur olur endişesiyle, uzak mesafelerden gelmesine rağmen, özellikle kış günleri vazifelerinde göstermiş olduğı gayret Hz. Pir’in memnuniyet ve duasına mazhar olur.

Sonunda Şam vilayetine halife olarak gönderilen **Şeyh Muhyiddin Efendi**, buradan hareketle Hacc görevini de ifa eder. Daha sonra memleketine dönerek bir mağarada halvete çekilen Muhyiddin Efendi, Hz. Pir seccadesine halife tayin olur.

Hakkında anlatılan menkıbelerden biri, onun ehl-i keşf oluşuyla ilgilidir. Bir grup dervişi ile Bolu yakınlarındaki Çağa kasabasına gitmektedirler. Havanın sıcaklığı ile bunalan dervişler dinlenmek ister, fakat Şeyh'te sanki bir acelecilik vardır. İtirazlara rağmen, kendisine tabi olanlarla birlikte hızlı şekilde yola devam eder. Fakat onun bu telaşının sebebi kısa zaman sonra anlaşılır. Çağa'da Hz. Pir'in halifelerinden irşadla görevli olan Şeyh Hayreddin Efendi ahirete intikal etmiştir. Vefatına yakın zamanlarda kendisine cenazesini kimin kıldırmasını istediği sorulunca, “Techiz ve tekfinimi tamamlayıp bekleyiniz. Namazımı kılacak aziz gelir.”, der. Cemaat, acaba kim gelecek diye beklerken Muhyiddin Efendi kasabaya girince, herkes onu karşılar ve cenaze namazı kılınır.

Hakkında anlatılan menkıbelerden bir diğeri de yine bir defin işiyle ilgilidir. Hz. Pir'in dervişlerinden Mustafa Dede, Safranbolu'daki bağında hastalanır. Vasiyetinde cenazesinin bağ kapısından değil, diğer taraftan çıkarılmasını ister. Çünkü kapıdan çıkarıldığında, kafirlerin kilisesi ve mezarlığı önünden geçme zarureti olacaktır. Onun vefatı üzerine kasabanın ileri gelenleri, “Definde acele etmek şer'an gereklidir”, diyerek gasl işinin başlanmasına karar verirler. Fakat ne olursa olur, bu işler bir türlü gerçekleşmez. Sonunda Muhyiddin Efendi Safranbolu'ya gelir ve bağ kapısını bildiği halde, bağ duvarını yıktırarak oradan içeri girer. Meyyiti kendi eliyle yıkar ve, “Mustafa Dede'nin cenazesini buradan çıkaralım. Zira kapıdan çıktığı takdirde kafir mezarlığına ve kilise önüne uğramış olur ki, bu münasip değildir.”, der.

Muhyiddin Efendi, Şeyh Şaban-ı Veli Dergahında 16 yıl hizmetten sonra 1604 yılında vefat eder.

.....

Muhyiddin Efendi'nin vefatı üzerine Şeyh Şaban-ı Veli Dergahı şeyhliğine getirilen **Ömer Fuadi**'nin kaleme almış olduğu Menakıbnâme'den anlaşıldığına göre, babasının ilim meclisleriyle haşır neşir bir zat olduğu ve oğlunu iyi bir eğitimden geçirdiği anlaşıyor. Arapça ve Farsça eser yazacak kadar bu dillere vakıf olan Ömer Fuadi, devrin alimleri arasında, özellikle fıkıh alanındaki bilgileriyle şöhret bulur. Onun büyük bir buhran sonunda tasavvufa yönelmesi kolay olmaz. Menakıb'da bu durumu şöyle anlatır. “Akli ve nakli ilimler tahsil, edip ve lakin kalp aleminden, ruh makamından tahsil olunan batın ve ledün ilmine meylim ve talebim yok iken Allah'ın iradesi, hidayeti ve zahir ilmi kuvvetiyle gafil kalbime safa ve inşirah gelmekle ilahi cezbe zuhur etti. Dünya zevklerini terk etme yoluna girip bu maksatla nice zaman uzlet ve mücadele ile çokluğu kendimden kovup yalnızlığı tercih ettim. Küreli Mehmet Çelebi, Şeyh Abdülbaki Efendi gibi zevatın hallerine özenip şariat ve tarikat kitaplarını, risalelerini mütalaa ederek ledün ilmi ile ilgili müşküllerimi çözmeye uğraştım. Sonunda anladım ki, bir mürşid-i kamile hizmet etmedikçe bermurad olabilmem ve müşkilatımın halli mümkün değildir. Bu mecburiyetle mürşid aramağa başladığımda elbette mürşid-i kamildir diyerek Şaban Efendi postnişini Abdülbaki Efendi'ye seyr-ü sülük amacıyla müracaat etmeye karar verdim. Lakin memleketi olan İskilip'e gitmişti. Arzum şiddetli olduğundan sabredemeyip yine Şaban Efendi halifelerinden meşhur Hacı Dede'ye (aynı isimli cami bitişiğinde medfun) halimi arz ettim. Bu zat, “bu müşkül ve cezbe eseri olan hal tezelden hallolunur ve bilinir değildir. Zaman ve tedrici eğitim ister”, deyip, ben hakir acele ile irşad talebinde ısrar edince de, “tez irşada kadir değiliz”, diye acz gösterdi. Aynı şekilde Nureddinzade halifelerinden Himmet Efendi'ye müracaat edip ondan da aynı tarzda karşılık gördüm. Ilgaz Dağında Benli Sultan Ocağında babası yerinde kaimmakam olan Mahmut Efendi'ye de vardım. O da acz göstererek bu biçareyi ümitsizliğe sevk ettiler.

Amma bu biçare Hakk'a teveccüh ile derdime derman talebinde iken ruhani tabib Abdülbaki Efendi hastaya Hızır gibi yetişmiş, seccadeye dönmüştü. Hiç vakit kaybetmeden doğruca Hz. Pir asitanesine gidip buluşmak istedim. Vardığımda Cuma günü olduğundan kürsüde vaaz ediyordu. Ledün ilmi ve tasavvufta mükemmel olmakla Hz. Musa (a.s) gibi halini ve ilmini zahir yüzüne hasretmeyip Hızır (a.s) gibi ledün ilmi kuvvetiyle irfan mertebelerini ve ilahi hakikatleri beyan ediyordu. Hemen o mecliste bir miktar müşkilatım hallolmuştu. Bilahare kendisinden irşad talep ettiğimde asla acz ve tereddüt göstermeyip alem-i hakikat şarabından bir kase şarap vermekle gönül alemimde olan elem ve kedere şifa bahşetti...”

Ömer Fuadi 27 yaşında iken intisap ettiği Abdülbaki Efendi'nin nezaretinde üç yıl seyr-ü sülûke devam eder. Fıkıh ilmindeki dirayetine binaen Şaban-ı Veli Camii hatipliği ile resmen görevlendirilir. On yedi yıl süren bu görev dolayısıyla seyrü sülûke ara vermiş olan Fuadi ahrete intikal eden Abdülbaki Efendi'nin yerine halife olan Muhyiddin Efendi'ye intisap eder. Mürşidinin 1604 yılında vefat etmesiyle Hz. Pir makamına şeyh olur. Ve bu görevde 33 yıl boyunca halkı tenvir ve irşad eder. İlim ve tasavvuf alanında bir çok eserler kaleme alır. 1637 yılında vefat eden Ömer Fuadi, sağlığında inşasını gerçekleştirmiş olduğu Şaban-ı Veli türbesinin kütüphaneye bitişik duvarı yanına defnedilir.

1106 tarihli şeriiye siciline göre Müderris Mehmed Efendi, aynı sicilin bir başka kaydına göre Kadı Mehmed Efendi unvanlı bir oğlu, 1213 tarihli şeriiye siciline göre ise de Fuadi Mehmed Efendi adında Kastamonu müftüsü olan bir torununun bulunduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Pir Dergahının şeyhi Ömer Fuâdi, her şeyden önce mutasavvıf bir şairdir. Halvetilik içinde yetişmiş, tarikat şeyhi olmuş ve adeta tasavvuf içinde yoğrulmuştur. Bunun sonucu olarak tasavvufî ifade, şiirlerinin en önemli yapısını oluşturur. Şiirlerinde ve nesirlerinde dile getirdiği aşk, ilahi aşktır. Fuâdi, öğreticiliği ön plana çıkardığı için,

eserlerinde tasavvuf yüzeyde kalır. Şiirlerinde hayal unsurundan çok, reel alemde alınan kesitler görülür.

Bir tarikat şeyhi olarak şiiri, tasavvufî heyecanları ifade etme noktasında bir araç olarak kullanır. Onun şiirlerini bu çerçevede değerlendirmek daha doğrudur, çünkü, tasavvufî heyecanlarla yazılmış ârifâne ve âşıkane şiirlerinin, Şeyh Şa'bân-ı Velî'ye duyulan derin sevgi, saygı ve özlemlerin, ancak şâirin yüklendiği misyonla izahı mümkün olacaktır. Eserlerinde öğretici niteliğin ön planda oluşu da bu sebepten ileri gelmektedir. Şâir, tarikata giren kişilerin olgunlaşma sürecinde yapması gerekenleri bir gazelinde:

İy tâlib-i 'irfânî kesretde koma cânı
Bülbül gibi ol dâ'im vahdet gülî hayrânı
Mücellâ-yı dîl ü cânı pâk eyle 'alâ'ikden
Tâ ide tecellî bir hâlet-i ruhânî
Mefhûm-ı 'amâ'i bil 'amâlığı terk eyle
Fehm eyle şühûd ile el'ân kem-a-kânı
Esrâr-ı kemâl-i Hakk göründi Fu'âdide
Feyyâz-ı ezel virdi çün neş'e-i Rahmânî

şeklinde ifade ederek, irfâna tâlip olanların nefis terbiyesinden geçip, gönüllerini kesret aleminden çekmeleri gerektiğini, bülbülün gözü nasıl ki gülden başkasını görmezse, tâlibin de vahdetten başka bir düşünce içinde olmaması gerektiğini belirtir. Çünkü gönül, hâlet-i ruhâniyenin tecellî edeceği bir yerdir. Tâlip, varlığını Allah'ın varlığında eritmeye hazırlanacak ve "hâl ü kemâl" sahibi bir "ilm-i ledünnî" sultanı olacaktır. Fuâdi, çevresini gönül gözü ile görüp eşyanın ardındaki hakikati anlayan kemâle ermiş tâlibe "neş'e-i Rahmânî" gözü ile bakmaktadır.

Şâirin üstlendiği sorumluluğun sonucu olarak sanatına da yansıyan "öğreticilik" yönü nesirlerinde de görülmektedir. Ayet ve hadislerden örnekler göstererek insanları yanlış düşüncelerden korumaya çalışan Ömer Fuâdi, Menakıbnamesinin yazılış gayesini açıklarken, okuyan herkesin anlayabilmesi ve istifade edebilmesi için Türkçe ve basit ifadelerle yazıldığını söyler.

Ömer Fuâdi, dinin ve halkın dini duygularının istismar edilmesine de şiddetle karşı çıkmış ve çevresindekilerin, bu tür durumlar karşısında duyarlı olmalarını sağlamıştır.

Ömer Fuâdi'nin söyleyişteki sadeliği, pek çok şiirlerinde Yunus'u hatırlatmaktadır. Onun sanatında mahallileşme etkileri de görülmektedir. Ömer Fuâdi'nin sanatçı kimliğinin halkla bütünleşmesi noktasında önemli olduğu görülür. Sanatının bu yöndeki inceliklerini ortaya koyduğu en önemli eseri Bülbüliyye'dir. Sade, akıcı bir üslupla kaleme alınan eserde lirizmin ve didaktizmin başarılı bir şekilde dizelere yansıtıldığını görürüz. O, insanın ruhuyla ve nefsiyle bir bütün olduğunu, maddi ve manevi acılarla olgunluğa ulaştığını ifade eden bir gazelinde:

Gidemezsin reh-i cânâna bensiz
Varırsın Hazretine lîk sensiz
Dile mahsûs olan kâli niderler
Ki hâl ehli anı söyler dehensiz
Resen ile irişdi dâra Mansûr
Hüviyyet ehli irişür resensiz
Dile Yusuf gamından olma hâlî
Ki Ya'kubun evi olmaz hazensiz
Bu dem rûh ile nefsi ile hem-dem
Fu'âdi 'ârif olmaz cân bedensiz

mısralarıyla sevgiliye (Allah'a) ulaşmak, vuslata ermek için nefisten, benlikten sıyrılmak gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Ömer Fuâdi, klasik edebiyatın nazım ve nesir sahasında kendini kanıtlarken, nazımda çoğunlukla divan şiirinin geleneklerine bağlı kalmış, Mecmua-i İlahiyat'ta yer alan heceyle yazılmış üç ilahinin dışında aruz ölçüsünü kullanmış; çoğunlukla gazel ve mesnevi türündeki şiirlerinde ve nesirlerinde sade, akıcı bir üslup kullanmaya özen göstermiştir. Şair, bir mürit için dış görünümü önemsiz ve değersiz bulurken içeriği, gönlü, güneş gibi parlak ve umman gibi erişilmez, uçsuz bucaksız bulduğu cihetle, şiirde de mânâ ve bilginin önemli olduğu düşüncesindedir.

Tasavvuf felsefesinin özünü ifade eden şiirlerinde, muhteva bakımından Mevlâna'nın yansımalarını, üslup noktasında ise:

Benem ol ışk bahrısı denizler hayran bana
Derya benüm katremdür zereler ummân bana

mısralarını çağrıştıran Yunus'un izlerini görmek mümkündür.

.....

Şeyh Şaban-ı Veli Dergahının Ömer Fuadi'den sonraki seccade sahibi kişisi, Şeyh **İsmail Kudsi Efendi** olup 1644 yılında Hacc dönüşü vefat eder. Şam'da medfun bulunmaktadır. İsmail Kudsi Efendi'nin oğlu Şeyh Mustafa Çelebi seyr ü sülükünü babasından ikmal eder ve seccadede 16 yıl kalarak 1659 tarihinde vefat eder. Şeyhliği müddetince kendine tabi olanların eğitimi konusunda oldukça başarılı sonuçlar alır ve meşhur halifeler yetiştirir. Bunlardan birisi Karabaşîyye kolunun kurucusu olan ve Karabaş-ı Veli adıyla bilinen Alaeddin Ali Etval Efendi'dir. Bu zat hakkında beş yüze yakın kişiye icazet verdiği anlatılır.

.....

Daday'ın Sofular Köyünde doğmuş olan **Şeyh Mehmet Efendi** Kastamonu'ya 18 km. mesafede yer alan Kuzyaka'ya göç edip burada evlenerek irşad faaliyetlerinde bulunmuş ve 1662 tarihinde burada vefat etmiştir. Şeyh Mehmet Efendi'nin, Şeyh Şaban Veli'nin bizzat icazetli halifelerinin içinde ismi geçer. Şeyh Mehmet Efendi'nin Türbesinin kapısının üzerinde iki tane kitabe vardır. Kapının sağındaki kitabe şöyledir.

Namile Şeyh Muhammed Halile kutb-i urefa
Kendüye bir türbe-i ziba içün ettik de dua
Erişüp menzile ol demde heman tiz dua
Yaptı bunu bir şirin, berin-ü ziba
Arif ol biri görüp dedi anm tarihin
Ne güzel türbe-i ziba bi makam-ı ala

Kuzyaka Nahiyesinin Şeyh köyü Akçasu Mahallesinde olup Akçasu Camii' nin önünde yer alan ve banisi bilinmeyen Şeyh Mehmet Efendi'nin türbesi, dolma direk arasına kerpiç malzeme ile altı köşeli olarak

yapılmıştır. Doğu tarafından açılan kapıdan salona girilir. Türbenin boyunca uzanan tavanında Mehmet Efendi'ye ait ayak izleri vardır. Kitabede de türbenin Şeyh Mehmet Efendi'ye ait olduğu ve onun adına 1662'de yapıldığı anlatılmaktadır.

Türbenin içi tam ortadan ahşap şebeke ile bölünmüştür. Girişe göre sol taraftaki camekan içersinde Mehmet Efendi ve yakınlarına ait sarıklar, ortadaki direğe raptedilmiş olan camekan içersinde ise tespihler ve bir asa muhafaza edilmektedir.

Sağ taraftaki ahşap şebekenin içersinde altı adet ahşap sanduka bulunmaktadır. İşaret için konulmuş olan camekan içersinde ise beş sandukanın kime ait olduğu bilinmemektedir. Sağdan üçüncüsü aynı şebeke ile çevrilmiş olan sanduka Şeyh Mehmet Efendi'ye aittir. Bunun altında bir sanduka daha vardır. Mehmet Efendi'nin mübarek vücudu alttaki sandukanın içinde günümüze kadar bozulmadan eti, kemiği ve kefeniyle mevcuttur.

Çevre sakinlerinin anlattığına göre vefatından bir süre sonra bazı kişilerin rüyasına istinaden mübarek vücudu açılmış, demir saçağı üzerindeki tabutun su içersinde kalmak üzere olduğu görülmüştür. Bunun üzerine sararmış kefen üzerine bir kat daha kefen sarılarak bugün bulunduğu şekliyle sanduka yükseltilmiştir. Üzerinde halen iki kat kefen vardır.

Türbe, 1951 yılında Hedanizade Hacı Mehmed Kamil efendi tarafından tamir edilmiştir.

.....

Zileli Şeyh **Abdurrahman Efendi**, Hz. Pir Dergahının seccadesinde on üç sene irşad vazifesinde bulunur ve 1672 tarihinde vefat ederek türbeye defnedilir. Vefatından önce İbrahim Efendi'ye yazmış olduğu vasiyeti, şeyhin manevi yönü ve mükāşefe gücü hakkında fikir verir.

18. yüzyıl

18. yüzyılda ekonomik gelişmenin getirdiği canlılıkla birlikte, belki de yüzyıllık bir ihmalden sonra şehir yeniden kendini toplamaya başlamış; 1675 yılında meydana gelen deprem ile 1718'deki yangının büyük etkisi sonunda harap olan binaların büyük bir kısmı onarılmıştır. Buna göre; 1702'de Yakup Ağa Medresesi, Saray Camisi, Şaban-ı Velî Camisi, Atabey Camisi; 1704'de Nasrullah Köprüsü, Yakup Ağa Camisi, Kubbeli Mescit, Yakup Ağa Hamamı; 1716'da Nasrullah Şadırvanı; 1717'de Frenkşah Hamamı; 1721'de İsmail Bey Hanı (Kurşunlu Han); 1722'de İsfendiyar Bey Camisi, İbn Neccar Camisi, Atabey Camisi; 1727'de Halimî Çelebi Hamamı (Çifte Hamam); 1746'da Nasrullah Camisi; 1747'de İsfendiyar Bey Hamamı, Musa Fakih Camisi; 1749'da Abdülcebbar Camisi, Şaban-ı Velî Camisi; 1752'de Ferhat Paşa Camisi, onarıma rağmen yıkılan Nasrullah Şadırvanının yerine şimdiki bina; 1757'de İsmail Bey Hanı (Kurşunlu Han), Frenkşah Hamamı, 1758'de Yakup Ağa Medresesi; 1773'de Arabapazarı Çifte Hamamı; 1776'da Şaban-ı Velî Camisi; 1780'de Ferhat Paşa Camisi onarılmıştır.

Bunlardan başka, Nasrullah Camisi'nin 18. yüzyılın ilk çeyreği içinde, köprüsünün de 1704'den sonra aynı yüzyılda bir defa daha, Hasan Efendi Camisi (Karanlık Cami)'nin de 18. yüzyılda onarıldıkları biliniyor.

Öte yandan İbrahim Bey Mescidi (Aktekke)'ne 1714'de, Halife Sultan Mescidi 'ne 1715'de minber konularak cami haline getirilmiş; 'Aşıklı Sultan Türbesi' denilen bina da bugünkü halini büyük bir ihtimalle 1704-5'de almıştır.

18. yüzyılda inşâ edildiğini kesin olarak bildiğimiz az sayıdaki binalardan biri, bugün ‘Urgan Hanı’ veya ‘Aşir Efendi Hanı’ diye de anılan ‘Reis’ül-küttab Hacı Mustafa Efendi Hanı’dır. 1748 yılında inşâ edilen bina, iki katlı anıtsal görünümü, mimari oranları ve ilgi çekici süslemeleriyle, şehrin ticaret hayatındaki canlılığının açık bir kanıtı gibidir. Esasen Mustafa Efendi’nin, Kastamonu’da pek çok imar hamlesi gerçekleştirdiğini de biliyoruz. Nitekim Nasrullah Camisi’ni onarttığı gibi, caminin hemen arkasında abidevi bir medrese ve bahçesinde de bir kütüphane inşâ ettirmişti. Onun tanzim ettirdiği 1748 tarihli vakfiyeden anlıyoruz ki, Topçuoğlu mahallesindeki Turşucu Hanı’nın da banisi odur. Bu binadan, ne yazık ki, günümüze hiçbir iz ulaşamamıştır.

Şehirdeki diğer bir han da, şimdiki Belediye Caddesi üzerinde bulunan ‘Yanık Han’dır. Yalnız bu binanın 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın başına tarihlendirilebileceğine tekrar işaret etmeliyiz.

Bunlardan başka, 1722 tarihli vakfiyesinden Gökdere Mescidi’nin ve 1792 tarihli vakfiyesinden de Bedirgazi Mahallesinde bir mescidin inşâ edildiği anlaşıyor.

Şehrin 18. yüzyılın sonuna kadar geçirdiği değişiklikler, şüphesiz bunlardan ibaret değildir. Ne yazık ki, şehrin kimliğini oluşturan binaların çoğu yangın, deprem, yıkım ve daha pek çok sebeple günümüze ulaşamamış; 20. yüzyıla kalabilen bir kısmı ise zamanla ortadan kaldırılmıştır. Bu şartlarda, doğal olarak şehir dokusunun gelişimi aşama aşama izlenememekte; aradaki büyük tarihi boşluklar, şehrin fiziksel bir bütün olarak kavranmasını güçleştirmektedir. Bununla birlikte, 18. yüzyılın sonunda şöyle bir panorama beliriyor:

Selçuklu devrinde Frenkşah Hamamı, Yılanlı Darüşşifa ve Ulucami arasındaki çarşı bölgesi, İsfendiyaroğulları devrinde İsmail Bey Hanı ve Osmanlı hakimiyetinde Bedesten, Balkapanı Hanı, muhtemelen Selçuklu devri Ulu Camisinin yerine yapılan Nasrullah Camisi ve 18. yüzyılda inşâ edilen Reisü’l-küttab Hacı Mustafa Efendi Hanı, medresesi ve kütüphanesi

ile bugünkü şekline kavuşmuş; hattâ kuzey ve batıya doğru yayılmıştı. Bu merkez, güneye Mahkemealtı Sokağı ve onun devamı olan sokaklarla bağlanırken, doğuda Nasrullah Köprüsü ile şehre giren yol da cami önündeki bu çarşıya açılıyordu. Dinî ve sosyal nitelikli binalarla zenginleşen bu kesime, Osmanlı hakimiyetinde adlî yönetim birimleri de katılmış; bu arada şehir merkezine hakim bir tepe üzerinde, 16. yüzyılda bir de külliye inşa edilmişti.

Selçuklu devrinde ve Candaroğullarının ilk zamanlarında sur içi yerleşmede etkili olan şehrin güney-batı kesimi, 15. yüzyıldan sonra önemini kaybederek, mahalle mescitleri ve bunların çevresinde kümelenen konutları ile yarı kırsal bir karaktere bürünür. Benzer bir durum, güney doğu kesimde de izlenebilmektedir. Burada Sinan Bey Camisi ve sıbyan mektebi inşa edilmiş; onlardan önce burada mevcut Mevlevihane, Dede Sultan Hamamı ve Köprüsü ile şehrin iki yakasının birleşmiş olmasına rağmen, Sinan Bey Camisi bu kesimde etkili bir rol oynayamamış; hatta giderek izole olmuştur. Sonraki dönemde yapılan Kara Mustafa Paşa Medresesi ve diğer binalar da şehrin bu kesimini canlandıramamıştır.

Sur dışındaki yerleşmeler, başlangıçta esas itibariyle kırsal şehir düzenine bağlı kalmış; zaviye, mescit ve külliyelerin çevresinde kümelenmiş nüfus, zamanla yeni mahalle ve sokaklarla birleşerek büyümüş; bu arada güneybatıda Şaban-ı Veli Dergah ve Camisi ile oldukça önemli dini bir merkez de teşekkül etmiştir.

Kastamonu'da, şehir merkezinin gelişmesinde ticaretin ve ticari yapıların büyük rolü vardır. Başka bir deyişle, şehrin varoşlarında ve sur içi yerleşmenin kimi bölümlerinde, yerleşmeye doğrudan etkisi olan dini-sosyal nitelikli müesseseler, şehir merkezinin gelişmesinde aynı ölçüde etkili olamayıp daima 'tali' bir konumda kalmış; bu kesim esas itibariyle ticaret sayesinde şekillenmiştir. Gerçekten de, daha Selçuklu devrinde teşekkül eden bu merkez, beylik ve özellikle Osmanlı devrinde inşa edilen han, çarşı ve pazar yerleriyle giderek büyümüş; 18. yüzyılın sonunda ise

herhalde bugünkü şekline oldukça yaklaşmış olmalıdır. Burada kastedilen merkezin sınırlarını, tam anlamıyla belirleyebilmek, şüphesiz epey güçtür. Buna karşılık, tarihî kaynaklar, eski yapıların kronolojisi, eski çarşı ve pazar yerlerine işaret eden kimi adlandırmalara dayanarak şu tespitlerde bulunulabilir:

Osmanlı hakimiyetine geçmeden önce, şehrin ticaret hayatı ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Frenkşah Cemaleddin'in vakfiyesinde, 13. yüzyılın ikinci yarısında, adı geçen zatın inşa ettirdiği hamamın yakınında dokuz dükkanın bulunduğu söz edilmesi, çarşının da bu civarda aranması gerektiği şeklinde yorumlanabilir. 14. yüzyılda şehri dolaşan İbn Battuta, "hiçbir ülkede fiyatları bu şehirden daha ucuz bir yer görmediğini", söyledikten başka, "At Pazarı" diye bir pazar yerinden bahseder. Yeri kesin olarak tespit edilemeyen bu pazarın, şehrin dış kesiminde bulunması mümkündür.

15. yüzyılda, İsfendiyaçoğulları Beyliği zamanında, İsmail Bey'in inşa ettirdiği 'kervansaray', 'Attarlar Çarşısı'nda bulunuyordu. Sultan 'Buğday Pazarı'nda bir dükkanı ve bahçeyi de bütün gelirleri ile yeni yaptırdığı külliyesine vakfetmişti . Söz konusu pazarın, 16. yüzyılda, Yakup Ağa'nın tanzim ettirdiği vakfiyede belirtilen ve şimdiki Arabapazarı Çifte Hamamı'nın civarına isabet eden 'Tahıl Pazarı' ile aynı yer olması pek muhtemeldir. 1446 tarihli Hamza Ağa Vakfiyesi, şehrin batısında, surlar dışında Beyoğlu mahallesinde 'Yukarı Pazar' denilen bir pazarın bulunduğunu göstermektedir. Bu husus, bazı sicillerde 'kale altında çarşı' diye zikredilen çarşının yerini de açıklar mahiyettedir.

Bunlardan başka, aynı dönemde Kastamonu'nun atlarının 'pek meşhur ve yüksek fiyatlarla' satıldığını; ayrıca doğan ve şahin gibi av kuşlarının ihraç edildiklerini de biliyoruz. Buna 'Kastamonu sahtiyarı' denilen, özel bir tür dokuma da dahil edilebilir. Diğer taraftan, bu dönemde Sinop Limanı vasıtasıyla Karadeniz'deki Ceneviz kolonileri ile

yakın ticari ilişkilere girildiği; bakır ve demir ihracatı yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bu oldukça "cılız" sayılabilecek bilgiler, takdir edileceği üzere, şehrin Osmanlı hakimiyetinden önceki ticaret hayatının düzeyini ve şehir estetiğine yön veren mimari faaliyetin boyutlarını bütünüyle yansıtmaktan uzaktır. Buna karşılık, İsmail Bey Kervansarayının bulunduğu şimdiki Nasrullah meydanı merkez olmak üzere, bunun kuzeyinde sur kapısı, batısında ise "Mahkemealtı sokağı" denilen kesime yayılan sahanın, çeşitli mesleklerden esnaf ve zenaatkarlarca işgal edilen çarşı ve pazar yerleriyle, İsfendiyoğulları devrindeki yerleşim düzenini az çok koruduğu söylenebilir.

Osmanlı hakimiyetinin ilk yıllarına ait ‘Bedesten’ ve ‘Balkapanı Hanı’, vaktiyle şehrin ticaret merkezinin kilit yapısı durumundaki İsmail Bey Kervansarayının hemen yanı başında ve Attarlar Çarşısı’nda inşâ edilmişlerdir. Şehrin Osmanlı hakimiyetine geçmesinin akabinde bir bedestenin inşâ edilmiş olması, hiç şüphesiz, ticaret hayatına büyük bir canlılık kazandırmış; bir süre sonra buraya katılan ‘Balkapanı Hanı’yla, yapıların çevresinde oldukça geniş ve birbiriyle bağlantılı büyük bir ‘iş merkezi’ teşekkül etmiştir.

Bu yerleşmenin, çok değişik meslek gruplarını barındıran çarşılar ve çeşitli ürünlerin el değiştirdiği pazar yerleri halinde kümелendiği dikkati çekmektedir. Sözcelişi, bedestenin doğusunda, şimdiki Belediye Caddesine paralel olarak uzanan ve güneyden İsmail Bey Kervansarayını ile sınırlanan sokakta ‘Terziler Çarşısı’nın bulunduğunu biliyoruz. Çarşının batı ucunda, çarşı esnafına tahsis edilmiş veya daha çok çarşı esnafı tarafından kullanıldığı için zamanla o çarşının adıyla anılagelmiş bir de mescit vardı. Bedestenin hemen önünde iken, yakın bir tarihte yıktılarak ortadan kaldırılan bu mescidin arsası, buradaki yaşlı bazı esnaf tarafından hala ‘Terziler Mescidi’ yeri olarak gösterilmektedir.

Vaktiyle Terziler Çarşısı'nın doğusunda ve Frenkşah Hamamı'nın kuzeyinde uzanarak şimdiki Belediye Caddesine bağlanan sokak, bütünüyle 'Kasaplar Sokağı' idi. Caddenin karşısında ise, Kuyumcular Çarşısı'nın bulunduğu anlaşıyor. Söz konusu yerler, bugün de 'Kasaplar Sokağı' ve 'Kuyumcular Sokağı' diye anılmaktadır.

"Kuyumcular Çarşısı"nın (Kuyumcularbaşı) kuzey ucunda bulunan ve fakat şimdi tümüyle ortadan kalkmış "Yemeniciler Mescidi", bazı arşiv belgelerinde rastladığımız "Yemeniciler Çarşısı"nın da bu civarda bulunduğu işaret eder.

Frenkşah Hamamı'nın güneyinde ise, hamam ile Nasrullah Şadırvanı arasında vaktiyle bir "Bakkallar Sûk'u"nun bulunduğunu öğreniyoruz.

Bedestenin güneyinde, bedesten ile "Balkapanı Hanı" arasındaki yol, 17. yüzyılda "Çilingir Çarşısı"na bağlanıyordu. Bugün "Balkapanı Hanı"nın güneyinde hâlâ "İplikçiler Çarşısı" diye anılan çarşı da, muhtemelen Osmanlı devrindeki yerini korumuş olmalıdır.

"Çilingir Çarşısı"nın bulunduğu yerin hemen yakınında, şimdiki Kazancılar Mescidi'nin güneyinde "Bakırcılar Çarşısı" ve "Kaz(g)ancılar Sûk'u" yer alırken, kuzeyde "Arabapazarında Demirciler Sûk'u" vardı. Bunlardan hâlâ bakırcılıkla uğraşan bir grup esnaf Bakırcılar Çarşısı'nda ticaret yaparak geçinmektedirler.

Bu kesimin güneyinde, Yakup Ağa camisi ile Alaca Mescit arasından geçerek kuzeye doğru yönelen ve Alaca Mescit sokağının başında doğuya dönerek Mahkemealtı sokağına açılan yerde ise "Kömür Pazarı" bulunuyordu.

Bunlardan başka, 17. yüzyıla ait bir vakfiyede geçen "Haffaflar Sokağı" ile 18. yüzyıla ait kayıtlarda rastladığımız "Pirinç Pazarı" ve "Debbağ Pazarı"nın yerlerini kesin olarak tespit etme imkânı yoktur. Bunlardan "Debbağ Pazarı"nın, 1902-3 tarihli bir kayıтта tesadüf ettiğimiz

"Cebrail mahallesindeki Debbağlar Camisi" ibaresinden hareketle, şehrin doğu yakasında bulunduğu tahmin edilebilir.

Ticaret hayatının şehir estetiğine kattığı mimari eserlerden de, ne yazık ki, büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Bugün şehir merkezinde bu binalardan beş tanesi mevcuttur. Oysa bu kesimde 1874'de 43, 1892'de ise 45 han bulunuyordu. Kaynaklar, hanlar, çarşı ve pazar yerleri arasında sayısız berber, tuzcu, eskici, sabuncu, sarraf, tüfekçi, saraç ve bakkal dükkânları, tek veya iki katlı mağ(a)zalar, ayrıca fırınlar, kahvehaneler ve atelyelerin bulunduğu; bunlardan bir kısmının da gayrimüslimler tarafından işletildiğini göstermektedir. Bunlardan başka şehirde "Boyacı karhanesi" veya "Boyahane" denilen atelye ve imalathanelerin sayısı da oldukça fazla idi. Nitekim "Mai boyacı taifesi tarafından tamga mukataası mutasarrıfı Ali Ağa hakkında fazla rüsum alma davası" ile ilgili 1689-90 tarihli bir mahkeme sicilinden, 17. yüzyılın sonlarına doğru şehirde 40 boyahane bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu imalathanelerde değişik renkte boyalı iplikler üretiliyor; bunlar da 18. yüzyıla ait bir kayıta rastladığımız gibi "Penbeci Dükkânı", "Maici Dükkânı" diye zikredilen ayrı ayrı dükkânlarda satılıyordu.

Siyasi kargaşanın durulduğu bu asrın başından itibaren Kastamonu'da öncelikle geçen yüzyılın yaralarının sarılmaya çalışıldığı pek çok yapının onarılmasından anlaşılmaktadır. 'Restorasyon Çağı' olarak adlandırılabilen bu yüzyılın hemen başlarında; Saray Mescidi 1703, İbrahim Bey Mescidi 1714 ve Halife Sultan Mescidi 1715 yıllarında tamir edilip, minber konularak cami haline getirilirler. Sırasıyla 1722 yılında İsfendiyar Bey Camisi'nin onarılması, 1747 yılında Nasrullah Camisi'nin önemli bir devlet adamı olan Hacı Mustafa Efendi tarafından büyütülüp, kentin en büyük camisi haline getirilmesi, 1748'de Musa Fakih Camisi'nin ve 1754'te bir süre önce yangın geçiren Alaca Mescid'in onarımları gerçekleştirilir. Yanık Han 1710'da, Nasrullah Camisi

bitişindeki Münire Mederesesi ve Urgan Hanı 1747’de kentin ekonomik ve kültürel hayatına XVIII. yüzyılda katılan yeni binalardan bazılarıdır.

1711 yılında avarız tahrirlerinde, Kastamonu’da 41 mahalle kayıtlıdır. XVI. yüzyıl mahalle adlarıyla karşılaştırınca, Hüseyin Çelebi, İbn Seule, Bedirgazi ve Püre Mahalleleriyle ilk kez karşılaşılır. İlk iki mahalenin yeri tesbit edilemezken, Bedirgazi Mahallesi, Hamza Ağa Camisi’nin kuzeyinde yapılaşmanın yoğunlaştığını gösterir. Püre Mahallesi ise, Arabapazarı Hamamı’nın kuzeyindeki bir yerleşmeyi belirlemektedir.

1766 yılında, önceki sayımdan farklı olarak Yayılar (belki de Aycılar) Mahallesi ortaya çıkar. Mahalle sayısı 42 olmuştur. 1790 yılı sayımı, yüzyıl ortası ile sonu arasında kent bünyesinde farklılaşma olmadığını açıklamaktadır.

XVIII. yüzyıldaki konut dokusunun özellikleriyle ilgili bilgi yoksa da, bugünkü yol dokusu ve 2-3 katlı ahşap konut geleneğinin XVIII. yüzyılda kent görünümüne egemen olduğu kabul edilebilir. Zira bu dönemin şeriiye sicilleri, örnekleri bugün de yaşayan ahşap yapıları andıran evlerle ilgili tanımlamalara yer vermektedir.

.....

Bu dönemde Kastamonu’da hayatı şekillendiren dini figürlerden biri olan Hz. Pir Dergahının şeyhlerinden **İbrahim Amasyevi Efendi**, hilafetle gönderilmiş olduğu Amasya’dan davet edilerek seccadeye oturur. Alim ve kamil bir mürid olan şeyhin, damadı tarafından yazılmış olan hal tercemesine göre, tam elli sene boyunca vakit namazlarını kaçırmamış olduğu gibi Kur’an-ı Kerimi de üç bin defa hatm etmiş olduğu anlatılır.

Şeyhliği müddetince vaazlarında Kur’an-ı Kerim tefsirini okumayı adet edinerek 36 senede bu tefsiri tamamlamıştır. Vaaz kürsüsünde tefsiri ile beraber tamamladığı hatm-i şerifin duasına seksen bin kişinin katıldığı nakledilir.

Şeyhliği süresince yetiştirmiş olduğu pek çok halifeyi İslam dünyasının çeşitli yerlerine göndermiştir.

1712 yılında ahirete intikal ederek Hz. Pir Türbesine defnedilmiştir.

.....

Şeyh Hafız Ahmet Efendi, Şeyh Mustafa Çelebinin oğlu olup feyz ve icazetini Karabaş-ı Veli halifelerinden Şeyh Ali er-Rufai'den almıştır. Liyakatle 10 sene irşad makamında kaldıktan sonra 1720 tarihinde vefat ederek Hz. Pir'in türbesine defnedilmiştir.

.....

Şeyh Ahmet Efendiden sonra 11. şeyh olarak oğlu **Hafız Mehmet Efendi** Şaban-ı Veli Tekkesinde irşada memur edilmiş ve 23 sene bu makamda kalarak halkı tenvir ve irşad eylemiştir. 1743 senesinde vefat edip Hz. Pir Türbesine defnedilir.

Hafız Mehmet Efendinin oğlu olan Abdullah Efendi Hz. Pir Dergahında on ikinci postnişin olarak görev üstlenir. Nasuhizade Seyyid Alaeddin Efendi'den şeyhlik icazetini almış olan Abdullah Efendi 25 sene irşad makamında kalır. Hac farızasını ifa ettikten sonra memlekete dönüş yolunda 1767'de Mısır'ın Süveyş şehrinde vefat edip orada defnedilir.

....

Hacı Mollazade Ahmet Efendi'nin oğlu olan **Hafız Mustafa Efendi** küçük yaşta hafızlığını tamamlayıp aldığı icazetlerle zamanın alimleri arasına katılır. Daha sonra tasavvufa yönelerek Şeyh Hafız Mehmet Efendi'ye intisap eder ve ondan da şeyhlik icazetini alır.

Yusuf Bahri Efendi'yle⁶ ilgili şu kerameti meşhurdur. Bugün Çorum'da Hıdırlık tepesinde medfun bulunan Şeyh Yusuf Bahri Efendi,

⁶ Amasya, İstanbul, ve Mısır'da eğitimini tamamlayan Yusuf Bahri Efendi, Vezirköprü doğumludur. Süleyman Fevzi Paşa, Çorum'da yaptırdığı medreseye Yusuf Bahri Efendi'yi müderris tayin eder. Ömrünün sonuna kadar bu medresede talebe yetiştirmekle meşgul olan Yusuf Bahri Efendi, bir çok eser kaleme alır. 1825 denesinde Çorum'da vefat eder.

gençliğinde nerede olursa olsun namını duyduğu alimlerle ilmi münakaşaya girmeyi adet edinmiştir. Kastamonu'ya yolu düştüğü zaman da aynı şekilde kendisiyle ilmi münakaşa, mübareze yapabilecek bir alim araştırır ve kendisine Şeyh Mustafa Efendi tavsiye edilir. Bunun üzerine dergaha yönelir. Yolda giderken bir taraftan da Mustafa Efendi'ye yönelteceği sualleri zihninde tasarlamaktadır. Mustafa Efendinin odasına girdiğinde fark eder ki, şeyh hazretleri elinde kağıt ve kalemle bir şeyler yazmakla meşguldür. Bilahare selam ve tanışma faslı devam ederken kağıda göz attığında, kendisinin yolda gelirken zihninde tasarladığı soruların cevapları yazılı olduğunu görür. Sadece aklından geçirdiği ve kimsenin bilmediği suallerin cevabının bu şekilde karşısına çıkmasıyla kendisini ruhani bir hal ve rahmani bir aşk kaplar. Derhal el öperek Mustafa Efendinin halis müridleri arasına katılır.

Yusuf-u Bahri böylece Ömer Fuadi'nin ifadesi ile “aşk mektebinde tekrar eliften başlayıp” mürşidinin emriyle erbaine niyet eder. Kırk günlük erbain sonunda halinin tekmil olmadığı mürşidi tarafından müşahede edilince bir erbain daha çıkarmış ve üçüncü erbain sonunda hilafete layık bulunarak kendisine şeyhlik icazeti verilmiştir.

Şeyh Hafız Mustafa Efendi tarafından kendi el yazısı ile yazdığı 1776 tarihli icazetname ile Yusuf –u Bahri Efendi Çorum'a irşad görevi ile görevlendirilir (Arapça olan icazetnamenin bir sureti Zeyl-i menakıb-ı Şaban-ı Veli'de yazılıdır).

Çankırılı Hacı Dede ve kendi oğlu Abdurrahman Efendi de Şeyh Mustafa Efendi'nin yetiştirdiği önemli zatlardandır. 33 sene Hz. Pir'in makamında kalıp yaşı hayli ilerlediği için “Koca Aziz” lakabıyla da anılan Mustafa Efendi, irşad makamını oğlu Abdurrahman Efendi'ye teslim edip hücresinde inzivaya çekilmiş ve bir sene sonra 1800 tarihinde de ahirete intikal etmiştir. Hz. Pir türbesinde medfundur.

Vefatında cenazesi dergahın avlusunda kurulan çadır içinde yıkılmıştır. Yıkayan ise zamanın alimlerinden Ağa İmareti Medresesi

müderresi Arap Hoca namıyla bilinen zattır. Arap Hoca taassup saikiyla daha önceleri Şeyh Mustafa Efendi hakkında hoş olmayan dedikodular yapmış birisidir. Gasl esnasında su koyucuların dışarı çıktığı bir anda Mustafa Efendi Arap Hoca'nın bileğinden kavrayıp şiddetle sıkar. Hoca elini güçlükle kurtarıp dışarı fırlayarak, “Abdurrahman Efendi!..Abdurrahman Efendi!..Babanız hayattadır, içeri girip icabına bakınız...”, diye bağırması üzerine oğul Abdurrahman Efendi merak ve hayret içinde çadıra girip bakar ki, babası teneşir üzerinde cansız yatmaktadır. Hoca Efendinin dediği hal yoktur. Meseleyi anlayarak Arap Hoca'ya hitaben, “varınız, hizmetinizi tamamlayınız. Bu size bir burhandır. Bilirsiniz ya, Aziz-i merhum babama bazı sözlü saldırılarda bulunuyordunuz. Bu hal ona işaretir.”, demesi üzerine Hoca Efendi yaptıklarından pişman olarak tövbe edip görevini tamamlamıştır.

XIX.yüzyıl

Kastamonu'da imar canlılığı, önceki yüzyılda kazandığı hız ile XIX. yüzyılda da devam eder. 1814'te dönemin valisinin desteğiyle Molla Said Tekkesi inşa edilir, Ahi Ali mescidi 1826 yılında yenilenir. Ovalı pazar Mescidi (1850), Hacı Dede Mescidi (1850'de ikinci inşa), Hasan Çelebi Camisi (1878), Hamidiye Camisi (1887), Cevkani Camisi (1892), Bedirgazi Mescidi (1895) halktan toplanan yardımlarla yaptırılır ve ibadete açılırlar. Kastamonu'da bu yüzyıl içinde bir bölümü ahşap olan çok sayıda medreselere ait kütüphane binası inşa edildiği görülür. Kara Mustafa Paşa'nın Darülkurra ve Darülhadisi (XIX. yüzyıl başı), Numaniye (1801), Merdiye (1827), Semhiye (1852), Sıdkıyye (1876), Mahmudiye (1891) Medreseleri Kastamonu'nun eğitim ve kültür hayatındaki yerlerini

bu yüzyıl içerisinde alırlar. Tarikat yapıları inşaatlarında da bir canlanma görülür. Ahmet Dede Tekkesi 1860 yılında yenilenir, Yılanlı Tekkesi geçirdiği yangının ardından 1856'da, Şeyh Şaban-ı Veli Tekkesi 1871'de onarılırlar.

Bu dönemde büyük han, hamam ve benzeri yapılar inşa edilmez. Halk, kendi ekonomik gücüyle veya vakıf kaynaklarıyla dini, ticari, eğitim amaçlı, mütevazı boyutlu binalar yaptırmaya yönelir. Öte yandan, tiftik, kendir, urgan ticaretiyle uğraşan Kastamonulular, İnebolu şosesi yoluyla İstanbul ile ticaretin canlanması sayesinde kazandıkları paralarla, görkemli oldukları söylenebilecek boyutta konaklar yaptırırlar.

1806, 1810 yılları mahalle sayımları, XVIII. yüzyıl ortalarında verilen mahalle adlarını tekrarlamakta olup, mahalle sayısında her hangi bir artış görülmez. Bu veriler kentin büyümediğini, belki de aynı alan içerisinde yoğunlaştığını düşündürür. Buna rağmen 1850'lerden sonra tarihi şehir, kuzey ve güneydeki son sınırlarına ulaşmış, buradaki bahçe ve ağaçlıklar konut alanlarına dönüşmeye başlamıştır. Bu dönemde kentin zaman zaman su sıkıntısı çektiği bilinmektedir. Eski kaynaklardan başka, bir süredir Kavacık Köyü, Sulucaöz Deresi gibi yeni kaynaklardan kanallarla su getirilmektedir.

XIX. yüzyılda kenti ziyaret eden seyyahların tasvirleri Kastamonu'nun fiziksel yapısı bakımından aydınlatıcıdır. Bu gezginlerden ilki olan Bore 1840'da kentte 30 kadar cami, hamam ve kervansarayın bulunduğunu belirtmektedir. Bore'ye göre dar ve dolambaçlı yollarda dizili evler, halkın yoksulluk ve sıkıntısını açığa vurmaktadır. Bore'den kısa bir süre sonra Kastamonu'ya gelen Ainsworth, 1842'de kentte 36 minare, 24 hamam bulunduğunu, 6 tane de dergah saydığını yazmaktadır. Kastamonu'nun evleri ve sokakları konusunda Ainsworth'un Bore ile aynı düşüncede olduğu anlaşılıyor. 1884 yılında kentin tabakhaneler, iplikçiler, boyahaneler, ve bahçelerle çevrili olduğunu yazan Reclus'un ardından, istatistiki bilgiler veren Şemseddin Sami, kentte 1896 yılında 63 cami ve

mescid, 2 kilise, 17 medrese, 4 kütüphane, 12 tekke, türbe ve ziyaretgah, 1919 dükkan ve mağaza, 45 han, 15 hamam, 2 imaret, bedesten, 28 fırın, 3 su değirmeni, çok sayıda tabakhane, kiremithane, 12 köprü bulunduğunu yazar. Ş. Sami ile yaklaşık aynı rakamları sıralayan Cuinet, ek olarak 112 çeşme, 4 havuz, 3487 ev, 30 kahvehanenin varlığını kaydeder.

XIX. yüzyılın başından itibaren Kastamonu'da geleneksel imar çizgisinin dışında bir faaliyet göze çarpar. XVIII. yüzyılda başlayan Batılılaşma çabalarıyla birlikte Batı kökenli idari, adli, askeri, eğitim ve diğer kamuya yönelik hizmet kurumlarının Osmanlı şehir ve toplum hayatına katılımının beraberinde Batı kökenli mimari plan çözümleri ve biçim getirdiği bilinmektedir. Geleneksel Osmanlı mimari kalıpları dışına taşan bu tür yapılar ilk uygulama alanlarını doğal olarak önce başkentte bulmuşlar, ardından İmparatorluğun dört bir yanına nüfuz etmişlerdir. İlk önce askeri tesisler, ardından devletin yönetim mekanizmalarındaki değişime paralel olarak yönetim binaları, peşinden modern eğitim ve diğer kamu yapıları Anadolu'nun irili ufaklı pek çok kentiyle birlikte Kastamonu'da da görülür. Ekonomik gücün artışıyla beraber, bu etkenlerin de katkısıyla inşaat faaliyetleri canlanır ve yüzyılın ortasından itibaren gittikçe artan bir hızla önemli kamu yapıları gerçekleştirilir. Bu dönemi, Batı kaynaklı kurumların ülke yaşamına katılımı olgusunun etkilediği ve biçimlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, Kastamonu'da inşa ettirilen ilk yapılar, düzene sokulmaya çalışılan ordu için yaptırılan kışlalar olur (1802 ve 1838). Sonraki yıllarda Islahhane (1868), Mekteb-i İdadi (1886), Mekteb-i Sanayi (1887) gibi eğitim yapıları; Hükümet Dairesi (1901), Belediye Dairesi (1924), Matbaa (1868) gibi kamu yapıları Kastamonu'nun şehir görünümünde Batı kaynaklı mimari öğeler olarak yerlerini alırlar. Seyyahlar ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgiler, Kastamonu'nun Anadolu geneli içerisinde oldukça gelişmiş bir şehir hayatına sahip olduğunu göstermektedir. Artık bu hayat

tarzı, hem geleneksel hem de modern şehre ait kurumlarla desteklenen bir yaşam biçimidir.

Ahmet Gökhan Özçınar ‘Kastamonu Mekteb-i İdadisi Restorasyon Projesi Önerisi’ isimli tez çalışmasında, dönemin mimari anlayışındaki değişimi şöyle anlatır. *“Tanzimat döneminin kente getirdiği yenilik aydınlanmanın cüretkar rasyonelitesidir. Kutsal şehir laikleşmiştir. Mezarlıklar, türbeler, tekkeler. Bir zamanlar şehir bunlara göre oluşuyorken 19. yüzyılda şehir onlara rağmen büyür. Açılacak caddeler, genişleyecek sokaklar uğruna bu kutsal yapıların yıkılmasında bir sakınca görülmez. Siyasal iktidar tarafından sokak genişliklerine gösterilen özen cami, hamam gibi klasik devir Osmanlı şehirlerinin temel yapılarının yanına okul ve hükümet konağı gibi yenilerinin eklenmesi Osmanlı siyasal iktidarının ideal şehrinin göstergeleri sayılabilir.*

Caddeler ve sokaklar 19. Yüzyıl Osmanlı valilerinin gündeminde birinci sıradadırlar. Çarşı ile ilişkili ticari mahal her neyse liman ya da istasyon mümkünse tramvay ile birbirine bağlanır, şehrin ortasına düz ve geniş bir cadde açılır, mahalleler arasında ve mahaller ile çarşayı birbirine bağlayacak yollar açılır , şehir içi ulaşım kolaylaştırılır. Midhat Paşa valilik yaptığı vilayetlerin çoğunda şehir yaşamının canlanması için aynı formülü uygulamıştır. Aynı formül bir çok şehirde bir çok Osmanlı valisi tarafından uygulanmıştır. Yoğun olarak 19. yüzyılın son çeyreğinde yayınlanmaya başlayan salnamelerde de valilerin hizmetleri arasında mutlaka açılan caddeler, genişletilen sokaklar vardır. Surların içine sıkışmış şehirleri geniş sokaklarla feraha kavuşturmak isteyen siyasal iktidar batıya giden yolu düz ve geniş caddelerde aramaktadır. Caddelerin görünümü kadar evlerin de görünümüleri şehir manzarası için önemli hale gelmiş, bir çok şehirde evlerin kerpiç yerine taştan yapılması, damların da toprak yerine kiremitle örtülmesi için halk valiler tarafından teşvik edilmiştir.”

Bununla birlikte, “1893 ile 1903 yılları arasını ele alan “Cumhuriyet Öncesinde Kastamonu’nun İdari Nüfus ve Etnik Yapısı” isimli tez çalışmasında Burhan Şahin ise, şehrin geri kalmışlığı ile ilgili şöyle değerlendirmede bulunur. *“..çöküntüde idari istikrarsızlığın da rolü görülmektedir...64 yıllık zaman zarfında Kastamonu’da 44 vali görev*

yapmıştır. Bunların içinde sadece 23 gün görevde kalanlar bile vardır. 44 validen 12'si en fazla 6 ay, 9'u en fazla 1 yıl, yine 9'u da en fazla 1,5 yıl görevde kalabilmiştir...Bu durumda 64 yıllık zaman zarfında her vali, ortalama 1,5 yıldan daha az görevde kalmış olmaktadır. Şüphesiz bu durum, İmparatorluğun aynı dönemdeki genel idari istikrarsızlığının Kastamonu Vilayet İdaresine bir yansımasıdır.”

‘19. yüzyılın ikinci yarısında Kastamonu’nun Sosyal ve Ekonomik Durumu’ isimli tez çalışmasında Ömer Faruk Yozkatlı, büyük yangınların şehirdeki kentleşme üzerindeki etkisini şöyle anlatır. “XIX. yüzyılda Osmanlı Kentlerindeki yapısal dönüşümün önemli etkenlerinden biri de yangınlardır. Ahşap binalardan meydana gelen kentlerde çıkan yangınlar kentlerin çehresini değiştirebiliyordu. Bu gibi durumlar aynı zamanda kentlerin yeni çıkarılan ebniye kanunlarına göre restorasyonuna ve inşasına olanak sağlıyordu.

Kastamonu XIX. yüzyılın ikinci yarısında üç önemli yangın geçirmiştir. Bu yangınlardan ilki ve en hasarlı olanı 1855 yılının şubat ayında olanıdır. Kastamonu’da Muhtab Başî diye bilinen mahalde başlayan yangın, dükkanların ahşap malzemeden ve birbirine yakın yapılmış olması nedeniyle etki alanını artırmıştır. Bu yangında çarşıda mevcut olan 1585 dükkandan 1232 tanesi kısmen veya tamamen yanmıştır.

Bu büyük yangından sonra şehrin yanan kısımları nizamına uygun olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Şehri yeniden inşa aşamasında sokakların geniş ve düzenli yapılması istenmiş ve bu isteğin tatbikat alanına konulması amacıyla şehrin yanan kısımlarının bir haritasını yapmak üzere mimar mühendis Eşref Efendi 1000 gurus maaşla görevlendirilmiştir. Ayrıca Eşref Efendi’ye üç ay süre tanınmıştır.

Şehrin yanan kısımlarının yeniden inşası sürecinde maddi zorlukların yaşandığı görülmektedir. Şehirde nefer ve tulumbacı sayısının azlığı dolayısıyla görevlendirilen amele ve neferlere maaş tahsisinin, Taşköprü nüfus mukayyidliğindeki memurların maaşlarından kesintiye gidilerek yapılması bu yangının açık bir göstergesidir.

Kastamonu kent dokusunu dönüşüme uğratan ikinci yangın 1877 yılının sonlarına doğru çıkmıştır. Bu yangında 58 ev, 1 cami, 1 tahl deposu, 1 sıbyan mektebi, 1 medrese ve belediye dairesi yanmıştır.

1883 yılında çıkan yangında ise hapishane binasıyla hükümet dairesi binası yanmıştır. Bu yapılar daha sonra yeniden inşa edilmiştir. Yangınlar kent dokusunu değiştirmekle birlikte Osmanlı Devlet adamlarına kente düzen verme konusunda imkan sağlamıştır. Özellikle 1855 yılında çıkan büyük yangından sonra şehirde daha kalıcı bir kent dokusu ortaya çıkarmak amacıyla dükkân ve hanelerin kargir olarak yapılması istenmiştir. Fakat Kastamonu halkının bu dönemde kargir bina yapacak kadar ekonomik güce sahip olmadığı, ahşap bina yapımına da ruhsat verilmediği için halkın sefalet içinde kaldığı kayıtlardan anlaşılmaktadır.”

.....

Dönemin isimlerinden **İbrahim Bey** Kadiri şeyhlerinden fazilet sahibi bir zat olup Cecelizade şöhretiyle bilinir. 1845 tarihinde memleketi olan Kastamonu’da irtihal ederek İsmail Bey Külliyesi haziresine defnedilir. Akaiden Cecelizade namıyla bir manzumesi olduğu gibi Şehr-i Vasiyyetname-i İmam-ı Azam feraizü’l Lal-i fi şehr-i name-i Müteali isimlerinde matbu eserleri de vardır. Manzume-i Cecelizade(Akaid) nin Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde dokuz adet el yazması nüshası vardır.

.....

Kastamonunun Tosya ilçesinde Kargı Mahallesi Havuzaltı Sokakta 29 numarada yer alan türbede Nakşibendi Tarikatının Halidiyye kolu şeyhi **Hacı Mehmed Efendi** ile Nakşibendi dervişlerinden bazıları medfun bulunmaktadır.

Tosya nüfus kütüğündeki kayıtlara göre Şeyh Mehmet Efendinin doğum tarihi hicri 1786’dır. Torunu Hacı Asım Efendi’den alınan bilgidен, ölüm tarihinin de 1864 olması gerektiği sonucu çıkar. Zira Hacı Mehmet Efendi öldüğünde oğlu Abdülgafur Efendi beş yaşındadır. Abdülgafur Efendi 1859 doğumlu olduğuna göre Şeyh Hacı Mehmet Efendi’nin ölüm tarihi 1864’dır.

Türbeye *Abdülgafur Türbesi* denilmesi, Hacı Mehmet Efendi’nin oğlu Abdülgafur’un da aynı yerde ve babasının yanında gömülü olmasından dolayıdır. Türbe evlerin arasında oldukça geniş bir bahçe

içinde yer alır. Açık bir mezarlık halinde olup, Şeyh Hacı Mehmet Efendi ailesinden bazı zatlar ile Nakşibendi dervişlerinden bazıları da burada yatmaktadır. Türbenin bakımı ile halen Abdülgafur Efendi'nin torunu Hacı Asım Efendi, torunu Hacı Mehmet Efendi ve torununun oğlu Nurettin Kale meşgul olmaktadır. Bu zatların söylediğine göre Abdülgafur Türbesi, bundan kırk sene öncesine kadar çok geniş bir bahçe içinde idi. Ağacık sokağından itibaren Havuzaltı Sokağına kadar olan bahçe, mescid, havuz ve türbe düzeninde bir plana sahipti.

Şeyh Hacı Mehmet Efendi'den kalma pek değerli kitaplar bulunduğu anlatılır. Bunlar arasında özellikle Şeyh Mehmet Efendi'nin kendisine ait el yazması çok güzel bir Kur'an tefsiri bulunmaktadır. İki ciltlik bu çok değerli tefsir "Vakıf" adını taşımakta olup halen bir cildi Abdülgafur Efendi'nin oğullarındadır.

.....

1777 senesinde Kastamonu'nun Kırkçeşme mahallesi Ahmed Dede Caddesindeki evde dünyaya gelen **Ahmed Siyahi**'nin babası, Sadiyye tarikatı dervişlerinden Demirci Ahmed Efendidir. Ahmed Siyahi hazretleri Halid-i Bağdadi hazretlerinin son halifesidir. Ahmed Siyâhî, başına devamlı siyah sarık sardığı için Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî tarafından kendisine "Siyâhî" lakabı verilir. Ahmed Siyâhî Efendi; Merdoğlu Medresesi'nde uzun yıllar ders verir ve talebe yetiştirir. 1860'ta vakfiye düzenlenir ve tekke yenilenir. Seyyid efendi çok cömert ve emin bir kimse olup, şehre çıkınca atıyla gezermiş. Hayır sahipleri de onun heybesine çeşitli hediyeler, hayırlar bırakırlarmış. O da onları hiç kontrol etmeden yolu üzerinde sıraya dizilmiş olan fakirlere dağıtırmış. Ahmet Siyahi'nin ölümünde bütün Kastamonulular, hatta Hristiyanlar bile cenaze merasimine katılır. O yıllarda Kastamonu'ya tayin edilen valilerin makama oturmadan önce Siyahi'yi ziyaret ederek, duasını alıp sonra vazifelerine başladıkları anlatılır.

.....

1814-1876 yılları arasında yaşamış olan **Sırtlı Hoca**'nın kabri Mufessir Alaeddin Türbesi içinde yer almaktadır. Kastamonu'da bir çok fazilet sahibi kimseyi halka-i tedrisinde yetiştirerek müteaddid defalar icazet vermeye muvaffak olan Hoca Senai Efendi aslen Kastamonu'ya bağlı Araç kazasının Sart-Iğdır nahiyesine bağlı Rebati köyündendir. 1230 sene-i hicriyesinde dünyaya gelir. Tahsil çağına gelince heves ve istidadı sebebiyle köyüne bir çeyrek mesafede Uğru divanındaki mektebe devam ederek Kur'an-ı Kerim talim eder. Pederi Bekir Ağa bilginin kıymetini takdir etmeyerek oğlunun kendi işlerine yardım etmesini istediğinden tahsiline müsaade etmez ise de bir müddet sonra vefatı sebebiyle, Senai tekrar tahsile yönelerek köyünü terk ile şehre, Kastamonu'ya gelir.

Nasrullah Camii şerifi yanında Mahmudiye Medresesi müderrisi Zileli Hoca Efendi'ye müracaat ederek talebeliğe kabulünü ister ve hatta üç dört gün medrese kapısında müderrise intizar ile tekrar tekrar ricada bulunur. Tahsile fevkalade heveskar olan bu genci Zileli Hoca kabulünde tereddüt gösterse de bilahare ulemadan Kara Kadı şöhretiyle anılan bir zatın, hayırhahlığı eseri, tahsilinin bir kısmını Zileli Hoca'nın talebesi Ali Molla'dan alır. Dikkat ve zekası ile hocasının muhabbetini çektiğinden onun tavsiyesi ile İstanbul'da meşhur Deli Emin Efendi'den icazet almış olan Numaniyye müderrisi Hoca Abdullah Efendi'nin halka-i tedrisine dahil olur. Bu zatın vefatını müteakip ulemadan Keskin Efendi'den ders görür. Ondan sonra bir müddet Safranbolu'da oturan Kurt Hoca'dan ilm-i feraizi, Kara Kadızade'den ilm-i tefsiri, Hoca Mesut Efendi'den de ilm-i hadisi ikmal-i feyz ile icazetname alır.

Senai Ali Efendi, bu sıralarda Horasanlı Şeyh Abdulvahid isminde bir zat Kastamonu'ya gelmiş olduğundan, ondan da usul-i Nakşibendi üzerine faydalanarak hilafet alır ve bilahare bir hayli zevat bu tarik üzere kendilerinden ahz-ı irfan ederler.

Hoca Ali Efendi, artık zamanını tetkik ve tedrise hasreder. Fazl u kemalinden pek çok zevat istifade eyler. Dört defa ülum-i aliyyeden icazet

vermeye muvaffak olan Hoca Ali Efendi, beşinci defa derse başladığında artık uzun müddet tedrisata kendisini vermesi dolayısıyla vücudunun yıpranması neticesinde derslerini tamamlamaya muvaffak olamaz. Akaiden kabir azabı bahsinde kalır. Bilahare aynı dönemde yaşamış olan şöhret sahibi alimlerden Seyyid Ahmed Hicabi Efendi kalan kısmı tamamlar. Hocanın son zamanlarında dersinde kırk kadar talebesi vardır. Hoca Ali Senai Efendi'nin irtihali, yüksek ilim sahiplerini ve bütün Kastamonu halkını derinden yaralar. O ilim ve irfanı, güzel ahlakı, zerafet, sehavet ve nezaketi ile herkesi kendisinden hoşnut bırakmıştır. Her sınıf halk ona hürmet etmeyi bir vecibe telakki etmiştir. Ali Efendi'nin vefatından fevkalade müteessir olan Kastamonu şairlerinden Edibe Hanım aşağıdaki mersiye ile üzüntülerini dile getirir.

Ey hame haber ver bize ol süziş-eserden
Erbab-ı muhabbet yaka canlar bu şererden
Çaylar gibi yaşlar dökeler dide- i terden
Çaylar gibi yaşlar dökeler dide- i terden

Ali Senai Efendi'nin yetiştirdiği pek çok talebe arasından Tosya'dan Hacı Hasan, Daday'dan Hüseyin, vilayet merkezinden Evliya Çörekçizade ve kendi oğlu Hacı Mehmed, Ayvalı'dan İsmail, Eflani'den Yakupzade Efendi'lere icazet verir.

Senai Ali Efendi 1272 senesinde inşa ettirdiği medresesine bir de kargir kütüphane ilave etmiş ve bütün kitaplarını oraya vakfetmiştir. Güzel bir hat ile yazılı Buhari-i Şerif, Dürer adlı eserler bu kütüphanededir.

Senai Ali Efendi sabır sahibi ve vatanperver bir kimse idi. At ve silah meraklısı olduğundan tatil günleri talebesine Kastamonu dışında Ok Meydanı'nda nişan talimi yaptırır. Rusların Sinop'u bombardımanı esnasında Hoca çoğu talebesi olmak üzere 100 kişilik bir kuvvet ile gönüllü olarak Sinop'a gider.

Herkesin saygısını kazanmış olduğundan pek çok zevat meclislerinde bulunarak onu konulara hakim mütalaaları ve nasihatlerinden faydalanırlardı.

Hoca'nın Hacı Mehmed ve Abdurrahman isminde iki oğlu olup Hacı Mehmet Efendi pederinden icazetname almış ve 1321 senesi Cemaziyelahirde vefatına kadar pederinin medresesinde öğretimde bulunarak iki defa icazet vermiştir. Senai Ali Efendi'nin torunu ve Hacı Mehmet Efendi'nin oğlu olan Darü'l hilafetü'l aliyye sabık müderrislerinden Hoca Zühtü Efendi de Semhiyye medresesi'nde görev yapmıştır.

.....

Şeyh **Hafız Mehmed Efendi**'nin türbesi Kastamonu Beyçelesi Mahallesi'nin Satı Kahya Sokağındaki Molla Said Camii'nin harimi dahilinde ve kible tarafındadır. Molla Said Efendi'nin oğlu olan Şeyh Hafız Mehmed Efendi, Ahmet Paşa tarafından caminin imam ve hatipliğine tayin edilir. Aynı zamanda Rûfai dergahına şeyh ve vakfa mütevellî olarak kendisine günlük dört akça maaş tahsis edilmiş, vefatından sonra da evladının mütevellî olması kayda bağlanmıştır. 1818 tarihli beratla şeyhliği tasdik edilen Mehmet Efendi 1878 yılında vefat etmiştir.

Arazi meyilli olduğundan, türbe, aslında toprak zemininde olmasına rağmen caminin ikinci katı seviyesindedir. Duvarları moloz taştan harçla yapılmış, tavanı ahşap ve çatısı cami ile birlikte kiremitle örtülmüştür. Kapısı camiye açılmaktadır. Caminin kible duvarı boyunca uzanan türbede altı adet ahşap sanduka vardır. Bunlardan üçünün kime ait olduğu bilinmiyor. Diğer üçünün ise bitişik camide Rûfai tarikatı üzere irşad hizmeti veren Şeyh Seyyid Ahmet Efendi ile babası ve kardeşine aittir.

.....

Ahmed Hicabi, Seyyid Ahmed Siyahî Hazretleri'nin oğlu olarak 1826 senesinde dünyaya gelir. Abdülfettâh Akri Efendi, onun ulaşmış olduğu ilim ve irfâna bakarak, Ahmed Siyâhî hazretlerinin verdiği icâzetnâme üzerine kendisi de bir icâzetnâme yazar. Ahmed Hicâbî

Hazretleri'nin seyahatleri ekseriya rûhâniyetlerinden istifâde edilecek, feyz alınacak mübârek zâtların türbelerinin bulunduğu mahallere olurdu. 1878 senesinde babasının türbesinin bahçesi içerisinde bir kütüphane ile ona bitişik bir dershane yaptırır. Onun, yaz ve kış Nasrullah Câmîi şerîfinde sabah namazını edâ eyledikten sonra civarda bulunan medreselerde din ve fen ilimleri ile meşgûl olduğu anlatılır. 1889 senesinde vefat ettiğinde pederinin türbesine defnolunur.

.....

İbrahim Şevki Efendi Bolu'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Efendi'dir. İlk tahsilinden sonra Bolu'da medrese tahsilini de ikmal edip ulema camiasına dahil olmuştur. Bolu müftüsü Sıbgatullah Efendi'den özel ders okuyup icazet almıştır. Şair ruhlu olduğu için daha medrese tahsili sırasında yazdığı şiirlerle dikkatleri üzerine çekmişti. Son derecede zeki ve sağlam tahsil görmüş olduğundan henüz genç yaşta halka vaaz ve nasihat vermeye başlamıştı. Okuduğu tasavvufi kitaplar ve görüştüğü şeyhlerden etkilenecek tasavvufa karşı içinde kuvvetli bir arzu ve heves duyarak Şabaniyye şeyhlerinden Mudurnulu Halil Rahmi Efendiye intisab etmiş, bu zatın vefatı üzerine de aynı yerde irşad eden İbrahim Hilmi Efendiye müracaat ederek onun terbiyesi altında Batını eğitimi tamamlayıp şeyhlik icazeti almıştır. Bolu'nun Soku köyünde irşada başlayan Şevki Efendiye Lala Şahin Paşa Vakfından şeyhlik vazifesi için araziler tahsis edilmiştir. Bu sırada Kastamonu'da Hz. Pir Tekkesi Şeyhi Said Efendi'nin vefatı ve oğlu Mehmet Ataullah Efendi'nin reşit olmaması üzerine şeyhlik makamına alim ve layık bir zatın vekaleten getirilmesi icap eder. Bunun için zamanın Kastamonu Valisi Abdurrahman Paşa'dan işe el koyması rica edilir. Abdurrahman Paşa memleketin ilim adamlarıyla yakından temas halinde ve daima ilgili bulunduğu için bir çoğunu çok iyi tanımaktadır. Babası Kütahyalı Hacı Ali Paşa ve kendisi de Şabaniye tarikatı mensubu olduğundan özellikle bu tarikat şeyhleriyle ünsiyeti fazladır. Cuma namazını her hafta Hz. Pir Camii'nde kılmakta, mübarek

geceleeri de orada ibadetle geçirmektedir. Bolu sancağı o dönemde Kastamonu vilayetine bağı bulunduğundan sık sık teftiş için gittiğı bu bölgedeki şeyhler ve ilim adamlarıyla da görüşmeler yapmaktadır. İbrahim Şevki Efendi ile tanışması da böyle bir ziyaret sırasında vuku bulmuştı. Bolunun tanınmış simaları paşayı ziyaret etmişler, fakat şöhetini duyduğundan dolayı tanışmak istediğı Şevki Efendi gelenler arasında bulunmamıştır.

Abdurrahman Paşa mutlaka görüşmek istediğı bu alimin ziyaretine kendisi gitmiş, uzun uzadıya görüşmüş, akli ve nakli ilimlerde uzman, tasavvuf mesleğinin bütün inceliklerine vakıf olduğuna kanaat getirdikten sonra kendisine mürid olmak istediğini bildirmiştir. Şevki Efendi ise kendisinin henüz irşada yetkili olmadığını belirtip Paşaya kendi şeyhi Mudurnulu Halil Rahmi Efendiye gitmesini tavsiye etmiştir. Bunun zerine Abdurrahman Paşa Mudurnu'ya giderek Halil Rahmi Efendiye biat edip gerekli eğitim sürecinden sonra icazet almıştır. O sıralarda Halil Rahmi Efendi hayatının son günlerini yaşadığından bahsederek kendisine vefatından sonra her türlü problem için İbrahim Şevki Efendi ile görüşmelerini tenbih eder.

İşte Abdurrahman Paşa'nın Şabaniyye tarikatına girişı ve İbrahim Şevki Efendi ile tanışması bu şekilde başlamıştır. Abdurrahman Paşa boş bulunan Şaban-ı Veli Tekkesi şeyhliği için en uygun zatın pirdaşı İbrahim Şevki Efendi olduğunu düşünerek kendisini hem seccadeye oturmak hem de kk olan Mehmet Ataullah Efendi'yi yetiştirmek üzere Kastamonu'ya davet eder. Davetin kabul görmesi zerine İbrahim Şevki Efendi 1890 tarihli karar gereğince günlük on bir akçe ücretle şeyhlik görevine atanır. Paşa İbrahim Efendiye Araç'ta karşılar ve beraberce dergaha gelirler.

Şevki Efendi'nin Hz. Pir postuna oturacağını daha önceden haber almış olan Kastamonu uleması Müftü Emin Efendinin başkanlığında toplanmış ve içerinden birisinin değı de Bolu'dan İbrahim Şevki

Efendinin şeyhliğe getirilmesi karşısında duydukları rahatsızlığın tesiriyle dergaha gelip görüşme talep etmişlerdir.

Görüşmede müftü Efendi söze başlayıp Abdurrahman Paşaya hitaben şunları söyler.

-Müsaade edin lütfen Paşa! Ben bu beldenin müftüsü oldukça söz bendedir. Memleketin alimleri benimle beraberdir. Sen karışma da şu dervişle ayıklayalım pirincin taşını.

Sonra İbrahim Şevki Efendiye dönerek söze devam eder:

-Bana bak derviş! Sen ne diye geldin buraya?

_Git dediler, çıktım yola...gel! Dediler, geldim.

-Git diyen kim, gel diyen kim? Her ne ise olan olmuş. Amma sen bu pirin seccadesine layık bir alim misin ki?

-Haşa! Ben Şaban-ı Veli'nin kapısında kul değil köpek bile olamam.

-Peki öyle ise ne diye geldin?

-‘Emir Edebin Üstündedir’. Paşa Hazretleri ben fakiri vekaletle istemişler, Şeyhülislamlık makamı da uygun görüp git demiş. Layık olduğum için değil, emr olduğum için geldim Müftü Efendi!

-Gelmenin gitmesi de vardır. Önce sen buraya layık mısın, değil misin, bunu anlamak lazım. Şimdi sana alimlerden bazıları üçer sual soracak. Eğer bunların cevabını verebilirsen burada kalırsın, yoksa gidersin. Haydi sen Atabey müderrisi Keleşoğlu! Sor suallerini.

Şeyh İbrahim Şevki Efendi hemen iki diz üstüne gelerek söze girer.

-Müftü Efendi! Hiç biriniz sual soracağım diye zahmet etmeyiniz. Ben sual soracakları da suallerini de biliyorum. Atabey müderrisi Keleşoğlu Mehmet Efendi biri usûlden, biri akaidden, biri de fıkıhtan olmak üzere üç sual hazırladı. Onları hazırlarken de şu şu kitaplara müracaat etti. Cevapları şudur. Numaniyye Müderrisi Hoca Efendi suallerini şu şu kitaplardan hazırladı. Fakat şu anda bana sormaktan çekiniyor. Kendisini takdir ederim. Edepli davranıyor. Zatı alinize gelince..siz de üç sual

hazırladınız. Çok arayıp taradınız, çok yoruldunuz. Cevap vermeye bile değmez. Talebe işi, hoca işi bile değil. İşte sualleriniz, işte cevaplarınız.

Bu sözler üzerine Müftü Efendi hocalara dönerek haykırdı:

-Arkadaşlar! Bu adam derviş değil, şeyh değil..bir veli...Bu bir derya...Bana bakın! Şevki Efendi'ye kanaat biçen, hatırına dokunan olursa karşısında beni bulur bundan sonra.

Ve imtihan için giden ulema teker teker İbrahim Şevki Efendiden özür dileyip saygılarını izhar ederler. Kalabalık bir alim grubu tarafından gerçekleştirilen ve o günden beri anlatılan bu görüşme, İbrahim Şevki Efendinin ilmi, edebi ve vakarı ile Şaban-ı Veli makamına gerçekten layık olduğunu göstermesi bakımından mühimdir.

XX. yüzyıl

1868 yılından itibaren Islahhane olarak kullanılan ve 1880'de oturulamayacak hale gelen piyade kışlası ve süvarilere ait diğer kışlaların harap durumlarının 1888 yılında devam ettiği bilinmektedir. Her iki kışla uzun süre onarılamamış, Balkan Harbi esnasında şehre gelen askerler medrese ve camilerde konaklamak zorunda kalmıştır. Bu sebeple kışlaların tamiri için vilayet ileri gelenlerince komisyon kurularak toplanan yardımlarla önce piyade kışlasının inşaatına başlanılır. Öte yandan Merkez komutanı Refik Bey, kent merkezinden kışlaya ulaşmak için Çengeller Köprüsü'nden başlayıp İsmail Bey Mahallesi'nden geçen ve bu gün de kullanılan yeni bir yolu bini aşkın asker ile açtırır.

1916 yılında padişahın cülüs günü olan nisan ayının on dördüncü günü, saat yedide iki seneye yakın zamandır inşaatı süren kışlanın önünde

toplanılır ve Hafız Bahaeddin Efendi'nin mevlid-i şerif okumasıyla açılışı yapılır.

Rum Patrikhanesinin Kastamonu'da mektep ve metropolithane yaptırmaya isteğine irade-i seniyye ile 1895 yılında izin verilir. Bu mektep, eski Rum Mektebinin bulunduğu arsaya bir miktar daha yer katılarak kuzey bölümü dört güney bölümü üç kat olarak inşa edilir. Mektep Cumhuriyetin ilanının ardından uzun süre Vakıflar Öğrenci Yurdu olarak kullanılır.

Kastamonu'nun 1924 yılındaki ve günümüzdeki sınırları karşılaştırıldığında, kentin birkaç katı büyüdüğü anlaşılmaktadır. Bu büyüme, Kastamonu'nun konumlandığı vadinin gelişmeye elverişli kuzey güney doğrultusundaki iki ucunda olurken, kentin doğu ve batıda yamaçlar ile sınırlandırılması bu yönlerdeki gelişmeye imkan vermemiş, özellikle batı yönde kayda değer bir yapılaşma gerçekleşmemiştir.

Tarihsel alanlardaki değişim çerçevesinde, Kastamonu'nun yol ve konut alanı genel düzeninde eskiyle köklü bir farklılaşma yaşanmaz. Bazı çıkmaz sokakların yakınlarındaki başka sokaklarla bağlantılarının kurulması ve birkaç meydanın oluşturulması dışında tarihi doku kendini halen korumaktadır. Tarihi konutların yıktırılıp arsaları üzerine taban alanı daha büyük ve daha yüksek bina inşa edilmesi biçiminde kendini gösteren değişim ise şehirdeki en olumsuz gelişmedir.

Batı kökenli meydan kavramının Cumhuriyet sonrası şehircilik anlayışı içerisinde yer edinmesinin sonucu olarak, Kastamonu'da ticaretin yoğun olduğu bölgenin merkezinde yer alan Nasrullah Camisi'nin kuzeyi ile, kamu yapılarının etrafında yoğunlaştığı Hükümet dairesinin batısındaki yapı adalarının tahrip edilerek kentin bugünkü iki önemli meydanının oluşturulması, 1924 yılı sonrasında kente yapılan en tahripkar müdahaleler olarak göze çarpar. Nasrullah Camii önündeki meydan; Samanpazarı denilen alan ile cami çevresindeki medreseler, dükkanlar ve diğer yapıların ortadan kaldırılmasına sebep olur. Bugün Atatürk anıtının

konumlandığı ikinci meydanın açılması sırasında Vilayet Matbaası, I. Erkek Muallim Mektebi, Eski Sanayi Mektebi binalarının yıkıldığı bilinmektedir.

Kastamonu’da değişime uğrayan bir başka bölge, Sinan Bey Camisi’nin çevresi olmuştur. Caminin kuzey ve doğusunda bulunan konut adaları, muhtemelen 1943 depreminden sonra yıktırılmış ve arsaları park haline getirilmiştir. Yine bu çevrede Sinan Bey Camisi’nin güney batısında yer alan Beyçelesi Camisi ve parçası olduğu konut adası bilinmeyen bir tarihte yok edilerek arsaları bugünkü Kuruçay Caddesi’nin altında bırakılmıştır.

Cumhuriyet döneminde Kastamonu’da çıkmaz sokakların ulaşım açılması yönünde uygulamalar görülmüştür. Bu müdahalelerin bir örneği Yakup Ağa Külliyesi’nin batısında gerçekleştirilmiştir. Yeni yol adını taşıyan bu sokak, mevcut çıkmaz sokakların birbirine bağlanması biçiminde bir müdahaleyle kuzeyindeki Yukarıpazar Yoluna paralel olarak oluşturulmuştur. İkinci örnek müdahalede ise, Muzaffereddin Camisi-Vakıf Köprüsü aksına paralel yeni bir yol; yine mevcut çıkmaz sokakların birleştirilmesi ve konut adalarının parçalanması anlayışıyla trafiğe açılmıştır. Bu müdahalelerin dışında; Belediye Dairesi doğusunda Kazancılar Camisi’nin önündeki çıkmaz sokağın güneyindeki yola bağlanması türünden çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Mahalle bağlamında bakıldığında 1893 yılında 33 olan mahalle sayısının Cumhuriyet sonrasında mahallelerin birleştirilmesi ile 14’e indirildiği görülür.

.....

1814 yılında Kastamonu Aycılar Mahallesinde dünyaya gelen ve 1912 yılında 98 yaşında vefat eden **Mehmed Zühdü Efendi**, Nasrullah Kadı Hazretlerinin türbesinin içine defnedilmiştir.

Büyük Çelenli Efendi adıyla bilinen Mehmed Zühdü Efendi menkıbeleri dillerde dolaşan meşhur bir din alimi ve kerameti açık bir

validir. Babası Çelenlizade Hafız Mehmed Efendi'dir. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen M. Zühtü, medreseye intisap ile muntazam ve feyizli bir tahsil neticesinde, önce vücuh ve takribden sonra da akli ve nakli ilimlerden icazet alır, ayrıca rüus imtihanını vererek, dersiam rütbesini elde eder. Reisü'l küttap Münire Medresesinde ders okutmaya başlayan Çelenlizade Nasrullah Camii imamlığını da üzerine alarak her iki görevde aralıksız 60 sene fedakarca çalışır. Bu müddet içersinde Tecvid, Kıraat-ı Seb'a ve Aşere gibi Kur'an-ı Kerimle ilgili ilimler üzerine verdiği sarf, nahiv, edebiyat, mantık, usul, fıkıh, akaid, hadis ve tefsir gibi medrese öğretiminden pek çok öğrenci feyiz ve icazet almıştır.

Mehmed Zühdü Efendi zahiri ilimlerde çevresine ve memlekete ilim irfan neşrettikten başka, aynı zamanda yaşadıkları dönemde Ariflerin Kutbu olan Kastamonulu Hacı Ahmed Siyahi Efendi'den irşada izinli olmakla gerek talebenin gerekse halkın iç varlığını da arındırıp yükseltmeye çalışmış, bu şekilde bütün bir ömür boyunca zahiri ve batını feyizli bir irfan kaynağı olmuştur. Kastamonu'da seksen seneden beri ilim yaymakla meşgul ve kutbü'l arifin Şeyh Ahmed Siyahi hazretlerinin halifelerinden olmak suretiyle de Bakizade Hacı Ahmed Efendi gibi bir çok zata icazet vermeye muvaffak olmuştur.

Yumuşak kalpliliği, alçak gönülü oluşu, cömert davranışlarıyla tanınan Zühdü Efendi, her zaman Cenab-ı Hakk'a hamd ederdi. Onun kırk yıl boyunca aralıksız, sabah namazlarını gusül abdestiyle kıldırmış olduğu anlatılır.

....

1860-1922 yılları arasında yaşamış olan **Ahmed Mahir Efendi**'nin babası Seyyid Hafız Mehmed Said, dedesi Hafız Mehmed Nureddin'dir. Bağlı bulunduğu aile aslen Kastamonulu olup Ballıkliefendizade lakabıyla tanınmıştır. Ahmed Mahir Halidi şeyhi ve büyük bir alim olan Ahmed Hicabi'den icazet alır (1882). Kendisi de ders okutarak bir çok talebeye icazet verir. 1901'de İstanbul'a giderek Abdurrahman Paşa'nın

himayesinde İstinaf Mahkemesi üyeliği ve çeşitli yerlerde hakimlik yapar. Bir süre Şuray-ı Evkaf başkanlığında bulunur. 1908'den itibaren siyasi hayata geçerek Meclis-i Mebusan'da yedi yıl, Büyük Millet Meclisinin ikinci devresinde de iki yıl milletvekilliği yapar. Meclis-i Mebusan'da bulunduğu sırada geçici reislik ve birinci reis vekilliği gibi görevlerde bulunur. Emekli olduktan sonra şehremaneti müşavirliğine tayin edilir. Darülfünun İlahiyat Fakültesinde ve Medresetü'l Vaizin'de on üç yıl tefsir ve kalam okutur. İstanbul payesini, ikinci rütbe Mecidi ve üçüncü rütbe Osmani nişanlarını alır. Ayrıca Sultan Reşad tarafından kıymetli bir kürk, ferace, çok değerli bir tesbih ve iki adet saatle ödüllendirilir. Görevli olarak Medine-i Münevvere'ye ve Rumeli'ye seyahatler yapar. 4 Eylül 1922'de Kastamonu'da vefat eder.

Ahmed Mahir Efendi kendi döneminde üslubunun güzelliği ve hitabetteki üstün başarısıyla dikkati çekmiştir.

.....

Saray (Muharrem Efendi) Camiinin güney doğu köşesinde yan yana iki mezar vardır. Bunlardan bakan kişiye göre solda bulunan mezar şahidesinde **Göbelekzade** lakabıyla bilinen ve 1915'te vefat etmiş olan Nakşibendi şeyhinin medfun olduğu yazılıdır. Sağ taraftaki ise Sa'di tarikatı şeyhlerinden Göbelekzade Seyyid Mehmed Bahaeddin Efendiye aittir. Onun ölüm tarihi ise 1924'tür

.....

Tosya'da 1934 yılında vefat etmiş olan **Menfi Hoca**'nın türbesi Sarıkız Mezarlığında büyük bir çitlenbik ağacının altındadır. Asıl adı Hacı İsmail olan Menfi Hoca'nın padişah imamı iken Tosyaya sürgün edildiği, kırk sene kaldığı Tosya'da Yeni Cami'nin avlusundaki küçük bir kulübede yaşamış olduğu anlatılır. Ölümüne kadar Yeni Cami'nin tamiri, Kale Suyunun getirilmesi ve şadırvan yapımı gibi hizmetleri görülmüştür. Evliyadan bir zat olup açık kerametleri dilden dile dolaşır.

.....

Kastamonu il merkezine 30 km uzakta bir orman köyü olan Karamukmolla köyünde 1850 yılında dünyaya gelen **Kirişçi Hoca Mehmet Efendi**, eğitimini alim bir zat olan babası Mollaoğlu Satı'dan alır. 20 yaşına gelmeden İnebolu'dan deniz yoluyla gittiği İstanbul'da şeyhülislamın sorduğu bütün soruları cevaplarken kendisi tarafından sorulan üç sorunun şeyhülislam tarafından cevaplandırılmamış olduğu anlatılır. 1937 yılında vefat eden Kirişçi Hoca Mehmet Efendi'nin türbesi kendi köyünde bulunmaktadır. Nüfusu 2000 yılı sayımına göre 168 olan Karamukmolla köyünde de her yıl divan mevlidi yapılır.

.....

Şabaniyye tarikatının 15. postnişini vefat ettiğinde, yerine 9-10 yaşlarında bir çocuk bırakır. Kastamonu valisi bu durum üzerine önceden tanıdığı ve takdir ettiği Şeyh İbrahim Efendi'nin dergaha niyabeten atanmasını sağlar. Bu arada küçük çocuğun da şeyhlik için uygun yaşa gelinceye kadar eğitimi ile ilgilenilir. **Ataullah Efendi** ancak otuz yaşına geldiği zaman mahkeme kararı ile babasından kendisine kalan makamı elde eder. Tekkelerin kapatılmasından sonra görevine Caminin imamı olarak devam eden dergahın son şeyhi, 1942 yılında vefat eder ve dergahın hazire veya türbesine değil, Gümüşlüce kabristanına defnedilir.

Ataullah Efendi'nin Ömer Fuadi'nin Menakıbına zeyl olarak yazmış olduğu eser, Şabaniyye tarikatının silsilesini tam olarak vermektedir.

.....

Ahmed Ziyaeddin Efendi Kastamonu'da sadece sıradan bir şeyh olmamış, aydın ve bilgili kişiliğine ilaveten bir takım millî, harsî, vatani ve sosyal faaliyetlerin içinde, hatta başında bulunması bakımından, şehirde etkisini hemen hemen herkes üzerinde hissettirmiş biridir.

1864-1946 yılları arasında yaşayan Ahmed Ziyaeddin Efendinin Kastamonu Rüşdiyesindeki okul arkadaşlarından biri de ünlü bürokrat, şair, araştırmacı yazar Sadık Vîcdani (1866-1939) dir. Rüşdiye'den sonra Namazgah Medresesindeki eğitimine devam eden Ziya Efendi, o zaman

müftü olan A'mazade Mehmed Emin Efendi'den 1897 yılında icazet alır. Hocasından 1892 tarihli bir davet mektubu almış ise de, o tarihte Ziya Efendi artık resmen şeyhtir ve şehirde ismini duyurmaya başlamıştır. Ziya Efendi, medrese eğitimini, ledünni ilmi tahsil edip şeyh olduktan sonra tamamlamıştır ki, onun hayatında bu döneminde de ders alınacak hususlar bulunmaktadır.

Ziya Efendinin eğitiminde üçüncü safha ledünniyat, ya da marifet ilmini tahsil etmek olmuştur. Ancak yukarıda açıklanan medrese eğitime ara vererek, hayatının baharında denecek bir yaşta aileden veraseten gelen görevi yerine getirmek için onun bu yolu tercih ettiği söylenebilir.

Bayrami tarikatının asitanesi hükmündeki genel merkezi olan Ankara'da Hacı Bayram Veli Dergahına bir yıl süre ile gelerek bu manevi yolda seyr ü sülükünü tamamlamış ve görevlendirildiği Kastamonu'ya dönmüştür (1889). İlim ve irfanı ile meşhur olmuş Kastamonulu Baharzade Feride Hanım'ın (1837-1903) Ahmed Ziya Efendinin şeyh postuna oturması üzerine bir tarih manzumesi yazmış olduğu şiirin baş kısmındaki nottan, Bayrami şeyhliği görevinin bir hayli seneler tatil edilmiş olduğu ve Ziya Efendi vesilesiyle yeniden ihya edildiği anlaşıyor.

Ahmet Ziya Efendi müderrisliği ve daha sonraki yıllar Atabey Gazi Camii İmam Hatipliği gibi görevler bir yana, İstibdat ve Meşrutiyet devirlerinde aralıksız İdare Meclisi Azalığında; Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde Kızılay, Çocuk Esirgeme ve benzeri hayır müesseselerinin aza ve reisliğinde bulunur. En büyük hizmeti İstiklal savaşı esnasında görülür. Atatürk'ün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurması üzerine Kastamonu'da beş kişiden kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin reisliğine seçilir ve bu cemiyetin Halk Partisine dönüşmesine kadar aralıksız görevini sürdürerek önemli hizmetlerde bulunur. Müdafaa-i Hukuk'un Halk Partisine dönüşümünde Vilayet İdare Heyeti müteşebbis azalığına seçilir; İstiklal Savaşında gösterdiği fedakarlık ve

kahramanlıktan dolayı İstiklal Madalyası ile taltif edilir. Aynı zamanda Çocuk Esirgeme Kurumu Kastamonu Şubesi başkanıdır.

Fazileti, temiz ve dürüst ahlakı, aşırı derecede cömertliği ile tanınmış olan Ahmed Ziyaeddin Efendi, fakirlere ve muhtaç kimselere daima yardımcı olmuştur. Onunla ilgili anlatılan anekdotlardan biri şöyledir. Kastamonu'nun kültürel yapısını çok iyi bilenlerden merhum Hasip Yılanlıoğlu'nun, Kastamonu'da kütüphane müdürü olarak görev yaptığı dönemde M. Lütfi İkiz Bey'e anlattığı şu olay dikkat çekicidir. Kastamonu şeyhleri Atabey Camiinde ve Ziya Efendinin başkanlığında toplanırlar. Böyle anlarda sık sık bayılarak (veya bayılma numarası yaparak) güya cezbeye tutulmuş gibi kendini yerden yere atan bir dervişe Ziya Efendi bildiği bütün duaları okursa da bir türlü kendine getiremez. Yılanlı Şeyhi Şeyhzade Şevket Efendi dervişe yaklaşıp kulağına bir şeyler fısıldar ve derviş hemen kalkar. Ziya Efendi, “Pek çabuk oldu erenler”, der. Atabey Camiinden ayrılırlar. Yılanlı Şeyhi dervişe “Ulan ben senin niçin bayılma numarası yaptığını biliyorum. Bu çakıyı batırmadan kalk”, demiş. Meğer dervişin aniden ayılıvermesi o sebeptenmiş.

.....

Deli Eşref'in yaşı icabı nasıl bir eğitim gördüğüne dair herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte sahih denecek derecede namazlarını kılmasına, az ve hikmetli konuşmalarına bakılırsa onun en azından bir mahalle mektebi eğitiminden geçmiş olduğu kabul edilir. Küfurbazlardan uzak durduğu ve onların verdiklerini almadığı anlatılır. Çok gezer, gezdikleri yerlerde daima alim ve şeyh kişileri ziyaret ederdi. Şayet fotoğraflarını eline geçirirse onları cebinde taşırdı. Şehirlerarası selam getirenleri önceden karşılayarak alır, selamı getiren unutup söylememişse hemen karşısına çıkarak, “hani benim emaneti niçin vermedin?” der, böylece karşısındaki insanları şaşkınlığa uğratırdı.

Yozgat hakimliğine naklen tayin edilen Necip Ruşen Oktay, izinli olarak memleketi olan Kastamonu'ya geleceği günlerde, biri “Hacı Eşref'e

selam götür”, der. Kıymet vermediği için kendisine söylemeyi düşünmez, fakat şehre iner inmez Eşref yolunu keser ve, “Hani benim emaneti vermedin”, deyince şaşırır. Bu olaydan sonra hakim, kendisine ayrı bir saygı hissi duymaya başlar. Necip Ruşen bu olayı zamanın müftü yardımcısı Kamil Ambarcıoğlu’na bizzat anlatmıştır.

Çorum’da askerlik yapan Kastamonulu biri, şubede cam kırmış, camcıya gitmiş. Camcı askerin Kastamonulu olduğunu öğrenince, “Orada bir Hacı Eşref var, tanır mısın, o deli değil, velidir. İzne giderken bana uğra, sana bir paket vereceğim, selamımı da götürürsün”, der. Çocuk Kastamonu’ya geldiğinde Eşref, ondan daha evvel davranarak babasını görür ve “oğlun askerden gelmiş, emanetimi versin” diyerek karşısındakini şaşkınlığa uğratır. 1976’daki vefatıyla vasiyeti üzerine İnebolu yolu üzerinde Hacorta (Hoca Orta veya Hacı Orta) Köyünde bulunan Meşeli türbesine defnedilir.

.....

Mehmed Pamukçu, 1912 tarihinde Ramazan ayında Hepkebirler Mahallesi Şamlıoğlu Çıkmazındaki evlerinde dünyaya gelir. Babası Pamukçuzade İzzet Efendi, annesi Hafize Ayşe Hanım Efendidir. Hem anne hem de baba tarafından Hazret-i Peygamber’in soyundan gelmekte olup nesebi altın silsile yoluyla Peygamberimize ulaşan seyyidlerdendir. Şallıoğlu soyadı ise evlathı bulunduğu teyzesinin ailesinden gelmekte, bu ailenin de, icazet silsilesinin Peygamberimize ulaşan Allame Müderris Şallızade Ali Efendi gibi zevatın da aralarında bulunduğu bir ilim ocağı olduğu anlatılır.

Mehmed Efendi kendi tabiriyle hubbilik olarak tanımladığı çocukluk ve gençlik döneminde yaratılıştan ilme aşık bir kimsedir. Çok küçük yaşlarda bile yaşlılarıyla oyun oynamaz, onun yerine eline aldığı yazı malzemeleriyle bir şeyler yazmaya çalışır, hocalarını giyim kuşamda taklit etmekten geri kalmaz. Zamanın uleması onun bu hallerine, "Bu çocuk muhibbi ulemadır", der. Bayraklı Medresesi müderrislerinden Hafız

Osman Efendi, daha çocukluğunda onun bir "Veli" olduğunu söyler. İlk önce tahsil için mahalle mektebine gider ve orada Çerkez Ayşe Hoca Hanımdan Kur'an öğrenimine başlar. Sonra evlerinin yakınında bulunan Sinanbey Camii imamı ve aynı zamanda Nasrullah Camii hatibi olan Hafız Ömer Aköz Hoca Efendi'den hafızlık dersleri alır. İlm-i irtifayı öğrenip, mukaddime-i Cezeriyye ve Tecvid-i Edâiyyeyi de bu zattan okur. Daha sonra ise Yarabcı⁷ adı verilen ilk mektebe kayıt olup orada altı sene tahsil görür. Aynı dönemlerde Hafız Ömer Efendi'ye de devam edip hıfzını ve talim dersini tamamlar. Hafız Ömer Efendi, ilmi ile ihlası ve sağlam karakteri ile Mehmed Efendi'yi derinden etkilemiş onu manevi tesiri alanına alır ve bu mana birlikteliği Mehmed Feyzi Efendinin hayatının sonuna kadar devam eder.

Bunun yanı sıra Kastamonu'nun seçkin alimlerinden Mercanzade Hafız Tevfik Efendiden Kıraat-ı Seb'ayı Hafız Abdurrahman Efendi'den Sarf ve Nahivi, fıkha dair Halebi'yi, Hoca Kamil Efendi'den Sıratü'l İslam ve İmam-ı Azam'ın Fıkh-ı Ekber'ini tahsil eder.

İstanbul'da geçen askerlik dönemi de oldukça verimlidir. 1935 ve 1937 tarihleri arasında İstanbul'da muvazzaf olarak askerlik görevini yapar ve daha sonra yine aynı şehirde yedi ay ihtiyat askerliğinde bulunur. Onun ilim, feyz ve bereket elde etme yönündeki aşk ve şevki, çaba ve gayreti bu sıralarda da devam eder. Mehmet Efendi, yaklaşık üç sene süren bu zamanını da ilmi çalışmalarıyla değerlendirir ve İstanbul'un o dönemde ders okutan hocalarının derslerini takip eder. Nevşehirli Hacı Hayrullah Efendi'den Tefsir-i Alusi, Hüsrev Efendi'den Buhari-i şerif,

⁷ **Yarabcı Mektebi.** Deveciler Mahallesinde, Debbağlar Camiinin doğusunda yer aldığı 1925 yılı kent planında görülen yapı, iki katlı ve karma bir mekteb-i ibtidaidir. Resmi açılışı 1900 yılında yapılan mektebin masrafı, kısmen Narullah Kadı evkafından, kalanı halktan toplanan yardımlarla karşılanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra da bir müddet hizmet vermiş olan bu mektep günümüze ulaşmamıştır.

Abdulahkim Arvasi Hazretlerinden Fahreddin Razi'ye ait Tefsir-i Kebir'i alır. Aynı dönemlerde İstanbul'da bulunan ve Fatih Camii baş imamlığı ve Mushafları İnceleme Kurulu başkanı olan Kastamonu'dan hocası Hafız Ömer Efendi'yle de bağlantısını sürdürür. Cumartesi günü evci çıkararak akrabalarından ve Fatih'in ulemalarından olan Hoca Ahmed Efendi'nin evinde misafir olur. Askerliği süresince İstanbul'un bu güzide alimlerinin ve velilerinin derslerine ve sohbetlerine devam etmekle beraber, kışlasında da ilmi sohbet ve tedrisatta bulunmaktadır. Bu sırada kendisinden namaz surelerini ve talim ile ilgili sohbetlerini takip eden bazı kimselerin daha sonraki sivil hayatlarında imamlik görevi aldıkları görülür.

Askerlik dönüşünde daha önceden Kastamonu'ya gelmiş olan Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri⁸ ile tanışır, onun hususi muhabbet ve yakınlığını kazanarak yedi sene özel hizmetinde bulunur. Bu sırada Said Nursi Hazretlerinden kelim, İslam felsefesi ve mantığa dair dersler alır. Mehmed Efendi yoğurda ezilerek katılan şekerle yapılan yemeği ilk olarak üstadın yanında, üstadın ikramı olarak yemiş olduğunu ve bu tadı yaşlılığında da unutamadığını söyler. Açık Maslak tarafına dinlenmeye

⁸ **Said Nursi.** 1878'de Bitlis'in Hizan ilçesinin Nurs köyünde doğan Bediüzzaman Kurtuluş Savaşı sırasında milli mücadeleyi destekler. 1922 tarihinde Milli Meclis'te 2. oturuma dinleyici olarak katılır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra hükümetin İslami esaslara riayet etmediğini düşündüğünden Ankara'yı terk eder ve Van'a gider. 1925'te Şeyh Said isyanı ile ilgili olduğu iddiasıyla Burdur'a sürgün edilen Said Nursi'nin artık ölümüne kadar sürecek olan ceza ve sürgün dönemi başlar. Cumhuriyete ve çağdaş rejime karşı olduğu, siyasi amaçlı dernek kurduğu ve benzeri iddialar ile sırasıyla önce Isparta yakınlarında Barla adında bir köye, ardından Eskişehir (1935), Kastamonu (1936), Denizli (1943) ve Emirdağ'a (1945) sürülür. Bütün bu süre zarfında o Risale-i Nur Külliyyatı adı altında topladığı eserleri kaleme alır. 23 Mart 1960 yılında Şanlıurfa'da vefat eder. Cenazesi önce Şanlıurfa Halil-ür Rahman dergâhına defnedilir. Daha sonra 1960 darbe yönetimince mezarı yıktırılarak, naaşı bilinmeyen bir yere taşınır. 2006 yılında halka açılan Yassıada arşivleri arasında Said Nursi'nin defin tutanağı da bulunur. Tutanağa göre Said Nursi'nin naaşı Isparta şehir mezarlığına nakledilmiştir.

giderken de dersle meşgul olmuşlar ve üstadın atının yularından çekerek götürürken diğer eliyle kitap okumuşlardır. Üstadın tırnaklarını kestiği, kuluncunu ovduğu hiç bir zaman unutmamış olduğu hatıraları arasında yer alır.

Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesi'nin 19 Ağustos 1935 tarihinde verdiği kararla, Said Nursi'ye 11 ay hapisle birlikte Kastamonu'da mecburi ikamet cezası verilir. Polis gözetimi altında mecburi ikamet için Kastamonu'ya gönderilen Said Nursi, bu sürgünün ilk ayında polis karakolunun üst katında oturmak zorunda bırakılır. Daha sonra yine karakolun tam karşısında bir eve yerleştirilir. Evinin karakola bakan pencerelerini perdeyle kapatmasına dahi müsaade edilmez. Kastamonu'da iken Avni Doğan⁹ isimli valinin İslâmiyet aleyhinde Üstad ve Nur Talebelerine çok zulmetmiş olduğu anlatılır. Ondan sonra Mithat Altıok¹⁰

⁹ **Avni Doğan** (d. 1892, Yozgat, ö. 14 Haziran 1965), Mülkiye'yi bitirdi. Kaymakamlık, Kastamonu (28.09.1936-18.07.1940) ve Ankara valiliği (09.02.1948 - 22.05.1950), II. Dönem Bozok (Yozgat), III., IV., V. ve IX. Dönem Yozgat, VI. ve VII. (istifa: 2 Ağustos 1943), XI. Dönem Ankara, I.(XII) Dönem Kastamonu Milletvekilliği, TBMM Başkanlık Divanı Katip Üyeliği ve İdare Amirliği, Kurucu Meclis Ankara İli Temsilciliği (6 Ocak 1961 - 15 Ekim 1961) ile Devlet Bakanlığı yaptı. Evli ve 3 Çocuk babasıydı. Onun yazmış olduğu kitaptan bir pasaj şöyledir. *“Biz, büyük bir inkılâp yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Bir çok eski müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. Fırsat beklediklerini unutmamak lâzım. En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için, sert tedbirlere müracaat edilmiştir. Bize gelince, inkılâbı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız.”* (Avni Doğan, Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası, S. 165)

¹⁰ **Dr.Mithat Altıok** Ailesiyle birlikte Atatürk'ün yanında toplantılarda yer alan Dr. Mithat Altıok, Parti müfettişliği görevleri dışında Diyarbakır Valiliği 1937-1940, Kastamonu Valiliği (27.07.1940-14.07.1947) ve Zonguldak Valiliği (1947-1949)'nde bulundu.

isimli ve kısmen mutedil ve Üstad’a hürmetkâr davranan bir vali tayin edilir. Tamamen hukuk ve kanun dışı böylesine ağır baskılar altında kalan Said Nursi, burada da Risale-i Nurun yazılmasına ara vermez. Fırsat buldukça kırlara çıkar, tabiatla baş başa kalarak tefekkür ve dua ile kendisine ihsan edilen feyizli manaları kitaplaştırır. Birinci Şua olan İşarat-ı Kur’aniye Risalesi, İkinci Şua, Üçüncü Şua olan Münacaat Risalesi, Dördüncü Şua olan Hasbiye Risalesi ve Altıncı Şua ile Ayet-ül Kübra Risalesi (7. Şua) burada yazılır.

Ona Kastamonu’daki sürgün hayatında yol arkadaşlığı yapmış olan kimseler Kastamonu Şahitleri diye anılır. Hayat çizgileri üstadla kesişen ve onun kaderini paylaşan bu insanlar, *Abdullah Yeğîn, Ahmet Özkan, Ahmet Ataklı, Araçlı Deli Mümin, Dadaylı Halit Bey, Emin Çayırılı (Çaycı Emin Bey), Emrullah Demirkaya, Feyzi Ertem, Hasan Atıf Egemen, Hatice Yıldız, Hilmi Sema(Erkal), Hüseyin Remzi Sönmezgil, İbrahim Fakazlı, İbrahim Mırmır, İsmail İlgazi, İsmail Tunç Doğan, Mehmed Feyzi Pamukçu, Mehmed Münip Yalaz, Mehmed Teyfik Yakamercan, Nadir Baysal, Sadık Demirelli, Salih Uğurtan, Satı Yılmaz, Selahaddin Çelebi, Tahsin Aydın*’dır.

Bediüzzaman Hazretleri Mehmed Efendi’de gördükleri ve hissettikleri manevi bereket, feyiz, ve hallerden ötürü olsa gerek ki, Efendi Hazretleri’ne “Benim feyzim ve bereketim” anlamına gelen ‘Feyzi’ ismini vermişlerdir.

Mehmed Feyzi Efendi’nin, 1943 senesinden itibaren “cübüllik” (kuyuya mensup olmak) diye nitelediği uzlet dönemi başlar. Hz. Yusuf’un kardeşleri tarafından kuyuya atılma hadisesini çağrıştıran bu dönemde, yalnızlığa ve suskunluğa itilmeye, sindirilmeye çalışılır, haksız müdahalelere maruz kalır. Bediüzzaman ve Risale-i Nur’larla ilgili suçlamalardan dolayı

1943'te dokuz ay Denizli, 1948'de 10 ay Afyon hapisanelerinde kalır ve her ikisinden de beraat eder.

1980 yılından itibaren Hoca Efendi, “Sükutilik” mesleğini seçer. “Şimdiye kadar çok konuştuk. Çok konuşan çok hata eder. Artık hatalara istiğfar zamanı geldi.”, diyerek bu sıfatın konuşmayı azaltmak ve emeklilik anlamına geldiğini belirtir. 1989 tarihi, artık bu mümtaz insanın “Türabilik” (toprağa mensup olmak) döneminin başlangıcıdır.

77 yıllık ömrünü “Allah sevgisini, Resullullah sevgisini gönlümüze dolduralım, gönlümüzde sahte sevgilere yer kalsın”, sözleriyle özetlediği muhabbet sahasına insanları davet etmeye adanmış olan Mehmed Feyzi Efendi, her haliyle Peygamber varislerinden olduğunu göstermiştir.

En bariz özelliklerinden birisi çok sade ve çok veciz konuşmalarıdır. Söylediği sözlerden aynı anda muhtelif ilmi seviyedeki insanlar istidatlarına uygun olarak istifade edebilmektedir. Hangi konuda olursa olsun bir problemi olan herkes, onu dinledikten sonra tatmin olmuş ve huzura kavuşmuş olarak yanından ayrılmaktadır. Zira o ilimle mücehhez, ihlasla mücelladır.

Daima müspet düşünmeyi, müspet konuşmayı, müspet hareket etmeyi, etrafta fitne uyandıracak fikir ve davranışlardan şiddetle kaçınmayı tavsiye etmektedir. Toplum olarak güçlü olmanın, güçlü kalmanın formülünü şu şekilde gösterir. “Başta mefahir-i milliye ve sadakat-ı vataniye” (Mukaddesata saygı, milli olan her şeye sahip çıkmak ve vatanın bölünmez bütünlüğüne hassaslık).

Mehmet Feyzi Efendi'nin en belirgin vasfı, irşatlarını sohbet yoluyla yapmalarıdır. O sohbetleriyle hasta gönüllere hastalığına göre ilaç veren bir maneviyat doktorudur. Meslek ve meşrebini alçakgönüllülükle, “Askerlikte neferlik, sivil hayatta hiçlik, mesleğimiz gariplik..”, sözleriyle özetler.

1966, 1970 ve 1976 senelerinde üç defa hacc'a gider. 1975 senesinde böbrek taşından ciddi bir rahatsızlık geçirir. 1983 yılının Şubat

ayında sağ tarafında kısmi bir felç geçirir, gerekli olan maddi ve manevi tedavilere başvurarak şifaya kavuşur. Kendisinde sık sık vaki olan huzur hali ve manevi cezbe durumu, bünyesinde yüksek tansiyonun artmasına ve ateşinin yükselmesine sebep olmaktadır.

Allah u Teala Hazretlerinin kendisi hakkındaki yüce emri, Kastamonu’da bir mübarek Miraç Gecesi olan 4 Mart 1989 Cumartesi gününde gerçekleşir. Cenazesinde yirmi bin kişinin bulunduğunu, o günün gazeteleri yazar. “Bereketler ve feyizler yüklü kudsi ruhları ardına kadar açılmış rahmet kapılarından ve koridorlarından mana alemine uçup gider.”

Bugün Mehmed Feyzi Efendi Kastamonu’da Gümüşlüce Kabristanı’nın güney doğu köşesinde medfundur. Demir parmaklıklarla çevrili aile kabristanı içinde bulunan, üzeri açık mütevazı mezarının şahidesindeki yazı, hayatını veciz şekilde özetler.

Bu fani önce hubbi idi
Sonra cübbi
Sonra da sükuti oldu
Şimdi Turabi.

Hayatının gayesini şu veciz ifadeleriyle de özetlemişlerdir.

“Başta marifetullah kesbi, kemalat-ı imaniye iktisabı, ihlasla amel-i salihaya muvaffakiyet, ahlak-ı hamide ile ittisaf edip hüsn-ü hatime ile ahrete geçmeyi Cenab-ı Hakk cümlemize nasip eylesin.”

"Habaset çoğalınca, salihlerin duası da makbul olmaz."

"Rızk-ı sûride kanaat güzeldir. Fakat rızk-ı manevide kanaat güzel değildir, çirkindir

"Biz bu aleme, kesb-i marifet; ahlak-ı hasene iktisabı ve ihlasla ubudiyyet için geldik

"Üç şeye uymak lazım: Allah ve Resulünü her şeyden çok sevmeli; Her şeyi Allah rızası için yapmalı, ihlaslı olmalı; Cenab-ı Hakk'ın yasakladığı işlerden çok sakınmalı.

"Farzdan evvel farz, ilimdir. Farz içinde farz ihlastır.

“İnsan fezailden neye erişirse edeple erişir.

"Şimdiki gibi gözümün önünde, anarşi mevzuunda Denizli mahkemesinde üstad şöyle diyordu: "Siz bu milletin dinle olan rabıtalarnı, bağlarını çözmeyiniz; şayet bu milletin dinle olan bağları çözülrse, o zaman anarşi olur.

"Hamıyet-i diniye, hamıyet-i milliye, sadakat-ı vataniyye, bunlar birbirlerini takviye etmelidirler. O zaman halledilmeyecek bir mesele yoktur.

Vefatının yıldönümleri çeşitli etkinliklerle anılan Mehmet Feyzi Efendi'nin hakkında yazılan başlıca kitaplar şunlardır.

Derleyen Musa Özdağ, Feyizlerden Damlalar, Hamle Yayınları

Hazırlayan Şaban Kalaycı, Karanlıktan Aydınlığa, Hamle Yayınları

Rafet Küllüoğlu, Mehmed Feyzi Efendi'den Feyizli Sözler Sohbetler, Cihan Yayınları

.....

Abdurrahman Memiş İslam Ansiklopedisi'ne yazmış olduğu makalede, Nakşibendi-Halidi şeyhi **Muhammet İhsan Oğuz** hakkında detaylı bilgiler verir. Buradan 1887'de Kastamonu'da doğan Oğuz'un Hattatlar diye bilinen bir aileye mensup olduğu için "Hattatzade" lakabıyla tanındığını öğreniriz. İlk tahsilini Deveci Sultan ve Yarabcı Hoca mahalle mekteplerinde gördükten sonra Kastamonu İdadisini ve Askeri Rüşdiyesini, ardından Ziyaiyye Medresesini bitiren İhsan Oğuz, bu medresenin müderrislerinden eniştesi Ahmed Ziyaeddin Efendi'den özel dersler alır. Onun genç yaşta vefatı üzerine çalışmalarını tek başına sürdürerek çeşitli alanlarda derinleşir. Daha sonra Posta ve Telgraf İdaresinde memuriyet hayatına başlayan İhsan Oğuz, bir ara Galatasaray Mekteb-i Sultanisinde katiplik, askeri rüşdiyede hüsn-i hat ve Türkçe öğretmenliği yapar. Askeri rüşdiyenin kapatılmasından sonra tekrar Posta ve Telgraf İdaresine geçer. Burada muhabere memurluğundan baş

müdürlüğe kadar çeşitli kademelerde görev yapar. 1938’de emekliye ayrılan Muhammet İhsan Oğuz bu andan itibaren elli yılı aşkın verimli bir hayattan sonra 3 Ağustos 1991’de vefat eder ve Kastamonu’da defnedilir.

İhsan Oğuz, tasavvufi eğitim sürecini ve şeyhlerini ‘Arifler Silsilesi’ ile ‘Tasavvuf yolunda manevi cihad’ isimli eserlerinde ayrıntılı biçimde kaleme alır. Henüz on iki yaşında iken Nakşibendiyye şeyhi Hacı Muhammed Evliya’ya (Muhammed Hulusi Efendi) intisap eden Oğuz, babasının da şeyhi olan bu zatın hac için gittiği Mekke’de 1902’deki vefatına kadar üç yıl hizmetinde bulunur. Daha sonra Bursa Orhan Gazi’de oturan Nakşibendi şeyhi Şerefeddin Efendi’ye mürid olur. Bu zatın da vefatı üzerine Nakşibendi olduğu söylenen bir başka şeyhe bağlanır. Birkaç yıl sonra ise bu zatın şeyhliğe ehil olmadığını anlayarak ondan ayrılır. Ganizade diye bilinen Tosyalı Nakşibendiyye şeyhi Mehmed Sadık Efendi’ye intisap eder. Ancak bu zat da altı ay sonra vefat eder. 1917 yılının mevlid kandilinde rüyasında kendisine Seyyid Ahmed Kürdi yazılı bir levha gösterildiğini ve onun kutbü’l ahtab olduğunun belirtildiğini söyleyen Muhammed İhsan, araştırmaları neticesinde bu zatın aslen Bağdatlı olan Halid el Bağdadi’nin halifelerinden Ali es-Sebti’nin yanında yetiştiğini, Çapakçur’da (Bingöl) doğduğu için ‘Çapakçuri’ ve ‘Kürdi’, Hz. Hüseyin neslinden geldiği için ‘Hüseyini’ lakabıyla anıldığını ve Harput’ta yaşadığını öğrendiğini, 1918’de rüyasını da kaydedip gönderdiği mektubuna bir yıl sonra cevap geldiğini, bu tarihten vefat ettiği 1921 yılına kadar yazdığı mektuplara şeyhinin dokuz adet mektupla cevap verdiğini, bunlarda kaydedilen zikir tarifleri vasıtasıyla yüz yüze hiç görüşmeden seyrü sülükü tamamladığını söyler. Muhammet İhsan, Seyyid Ahmed Kürdi’nin vefatının ardından kutbü’l gavs olarak tanımladığı Seyyid Muhammet Mestur el-Üveysi’nin sohbetlerine katılarak kısa zamanda ondan da hilafet aldığını, İmam-ı Rabbani’nin neslinden Muhammed Ma’sum Müceddidi’den istifade edip onun bütün manevi birikimini tevarüs ettiğini, son olarak da “yedinci

mürşidim” dediği Hz. Peygamberin ruhaniyeti vasıtasıyla 1941 yılından itibaren eğitildiğini ve bu tarihten sonra diğer bütün şeyhlerle irtibatının kesildiğini kaydeder.

İhsan Oğuz’un intisap ettiği şeyhlerden Şerefeddin Efendi ile icazet aldığı Seyyid Ahmed Kürdi’nin tarikat silsileleri Nakşibendiyye-Halidiyye’nin kurucusu Halid el-Bağdadi’nin yer almadığı farklı silsilelerle Nakşibendiyye-Müceddidiyye’nin kurucusu İmam-ı Rabbani’ye ulaşmaktadır. Tarikat-ı Nakşibendiyye-i Müceddidiyye-i Ahseniyye (Tarikat-ı Ahseniyye) adını verdiği tarikatın kurucusu olduğunu söyleyen Oğuz, 1972 yılında kaleme aldığı Mufasssal Mezheb-i Selef ve Mülahhas Mezheb-i Selef isimli eserlerinde Selefiyye Mezhebiyle ilgili kaydettiği esasların aynı zamanda Ahseniyye tarikatının da temelini oluşturduğunu belirtir. Oğuz ayrıca 1983’te Nakşibendiyye-Müceddidiyye’nin evrad ve ezkarında bazı değişiklikler yapmış ve bunu tarikatının evradı olarak belirlemiştir. Selefiyye’yi “sahabenin, tabiinin ve ilk üç asırda yetişen müctehid imamların yoluna girenler”, diye tarif eden Oğuz, Maturidiyye mezhebini Eşariyye’ye göre Selefiyye’ye daha yakın bulur ve Selefiyye mezhebini en üstün yol olarak benimsemekle birlikte İbn Teymiyye ile İbn Kayyim el-Cevziyye’yi mutaassıp diye nitelendirip iyi niyetten yoksun olduklarını ileri sürer. ‘İnsandaki Cüz’i İrade’ adlı eserini onların bazı yanlış inanç ve tutumlarına işaret etmek amacıyla yazmış olduğunu belirtir.

Muhammet İhsan Oğuz’un belli başlı eserleri şunlardır. 1. Arifler Silsilesi 2. Muhammed İhsan Oğuz’dan Mektuplar. 3. Tasavvufun Öncüleri 12 büyük Veli. 4. İslam Düşüncesinde 7 önemli Konu. 5. İslamda kaza ve kader. 6. Şeriat-Tarikat Kavramları Zikir ve Tasavvuf Yolları. 7. Saadet Anahtarı. 8. Dünya ve Ahiret Hayatı. 9. İslam’da mübarek günler ve geceler. 10. Mufasssal Mezheb-i Selef; Selefiyye Mezhebi ilk Müslümanları Örnek Alma Yolu

.....

Kastamonu'nun 20. yüzyıldaki evliyalara misafir olması bakımından Mevlana aşığı Yaman Dede'den (1877-1962) birkaç cümle ile söz etmek yerinde olur. Ailesiyle birlikte Kastamonu'ya geldiği zaman henüz on aylık olan Yaman Dede'nin manevi hayatının temellerinin bu şehirde atılmış olduğunu söylemek mübalağa sayılmamalıdır. 1901 yılında Kastamonu İdadisine kaydolup mezun olduğu 1908 yılına kadar hayatının yaklaşık yirmi yılı Kastamonu'da geçer. Gerçi bu yıllar Kastamonu'da Mevleviliğin durumu iç açıcı değildir, fakat Kayserili bir Rum olan iplik tüccarı Yuvar'ın oğlu, altmışbeş yaşında olduğu 1942 yılında İslamiyeti seçerek Mehmet Kadir Keçeoğlu adını alır ve Anadolu tasavvuf tarihinde Yaman Dede adıyla anılır.

..ve diğerleri...

Merkez ve merkeze bağlı köylerdeki evliyalar

Kastamonu Merkeze bağlı *Mollaköy*'ün içindeki derenin hemen yanında, köprü'nün ayaklarının altında kapısında **Şeyh Ahmet Efendi** Türbesi yazan küçük bir kulübe vardır. İçeride bir sandukadan başka bir şey bulunmayan bu türbede yatan zatın Şeyh Şaban-ı Veli Hazretlerinin kardeşlerinden biri olduğu söylenir. Bu türbedeki zat, Devrekani'de yapılan bir savaşta kafasını kaybeder, ama kellesini koltuğunun altına alarak savaşa devam eder. Zafer kazanıldıktan sonra, kellesi koltukta ağabeysinin yanına gitmek için yola çıkar.

Mollaköy'ündeki dereden geçerken karşıda çamaşır yıkamakta olan bir köylü kadın kendisini görür ve ;

-Aa!.Kellesi koltukta gidiyor, der. Bunu duyunca bir anda suyun içine yığılır kalır ve suya gömülür.

Zamanla yapılan bu binanın içine sembolik olarak bir sanduka konur. Anlatılanlara göre içi boştur. Bundan epey bir zaman önce Kurtköylüler sulama için bir bent yapar. Fakat su biraz yükselince biri bendi bozar. Ne yapsalar olmaz. Bir gece elde silahlarla tüm köy halkı bendi beklemeye başlar. Derken suyun içinden bembeyaz elbisesiyle kesik başı elinde olan biri gelir, bütün kazıkları söker ve bendi yıkar.

Yine yaklaşık 15 sene evvel müthiş bir sel olur. Kesikbaş Evliya Türbesi'nin bulunduğu kulübe yarısına kadar suyun içinde kalır.Üflesen kırılacak gibi duran kapı ve penceresinden içeri tek damla su girmez.

.....

Kastamonu'nun Akkaya *Geyikli* köyündeki cami ile birlikte inşa edilmiş olan türbede medfun olan **Geyikli Sultan**'ın yaşadığı dönem hakkında kesin bilgi yoktur. Çevredekiler tarafından veli olduğu söylenmekle birlikte, ziyaretçilerinin olması bu söylentileri doğrulamaktadır. Geyikli Sultan hakkında bilgi, ancak türbeden yola çıkılarak elde edilmektedir. Burası daha önceleri ahşap çatma türbe iken, 1982 yılında köy camii ile beraber betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir. 4.5X5m. ölçülerindeki binanın kapısı kible tarafındadır. Türbede iki adet ahşap sanduka vardır. Bunlardan birisi Ahlat köyünde medfun bulunan Benli Sultan Hazretlerinin halifelerinden Bayrami Şeyhi Mustafa Efendi'ye diğeri de oğluna aittir. Vaktiyle burasının Bayrami zaviyesi olduğu ve bu şeyh adına vakıf arazileri tahsis edildiği biliniyor. Söz konusu araziler günümüzde de aynı vakıf adına kayıtlı olup kiraya verilmek suretiyle değerlendirilmektedir.

Bu şeyhin zaviye binası ve caminin inşaatında geyikleri istihdam ettiği ve bu yüzden köyün adının “Geyikli” olduğu anlatılır. Şeyh Efendi sayesinde çevreden bir çok ilim adamı yetişmiş ve bu zatlar sayesinde dini kültürümüzün canlanmasına katkıda bulunulmuş olduğu anlatılır.

Bir çok kerametleri nakledilen Mustafa Efendi'nin türbesine halk tarafından hürmet edilmekte ve bazı tabii afetlerin onun sayesinde çevreye zarar vermediğine inanılmaktadır. Bir rivayete göre, Şeyh Efendi Akkaya Köyünde zaviye binası ve cami inşaatında halktan yardım talep eder. Fakat halktan yardım göremez. Bunun üzerine zaviye binası ve cami inşaatına geyikler yardım eder ve tahta taşırlar. Bu yüzden köyün adının "Geyikli" olduğu ileri sürülür. Bilindiği gibi bu menkıbe, Benli Sultan Hazretleri hakkında da anlatılmaktadır.

.....

Kastamonu Merkez'e bağlı *Ortaboğaz* Köyünün mezarlığında üzerine bakımlı ve korunaklı güzel bir bina yapılmış olan evliyanın ismi **Ümitçe Sultan**'dır. Hakkında anlatılan kerametlerden bazıları şunlardır. Kurtuluş Savaşı'nda önceden ahşap olan binanın kapısını kilitleyip gittiği ve savaşın sonunda geldiği, bu süre zarfında kimsenin o kapıyı açamadığı, köylülerin zaman zaman aşağıdaki **Asa Suyu** denilen çeşmeden abdest almak için elinde ibrikle birinin su aldığını ve yukarı türbeye çıktığını gördükleri, türbesinin civarında hiçbir hayvanın afetlerden telef olmadığı, kötü niyetle gelen kişilerin ise başlarına muhakkak bir felaket geldiği anlatılır.

Hatta köy muhtarı, türbenin önceki yapısının ahşap olduğunu, betonarme bina yapılırken de kendisinin işi biraz gevşek tuttuğunu, bunun üzerine bu muhterem zatın, babasının rüyasına girerek, "Oğluna söyle bir önce inşaatı bitirsin", dediğini söyler.

Türbe binasının hemen girişinde epey eski olan bir mezar daha vardır. Belli hastalığı olan bebekler aşağıdaki Asa Suyu'nda yıkanıp buradaki mezara getirilir ve mezarın içine yatırılır. Eğer bebek ağlarsa iyileşecek demektir. Ağlamazsa bebek iyileşmeyecek ölecektir. Ayrıca, duvarın dibinde delikli bir taş vardır ki rivayete göre evliyanın bineği oymuş ve onunla gideceği yerlere gidermiş.

.....

Merkeze on üç km. uzaklıkta bulunan Subaşı köyünde Toygar Murat türbesi yer alır. Aynı isim altında Daday'ın İnciğez köyünde de bir türbe bulunmaktadır.

.....

Hangi dönemde yaşadığı bilinmeyen **Açıkbaş Sultan**'ın türbesi Honsalar Mahallesi Gökdere Caddesi Açıkbaş Sokağı'nda yer almaktadır. Bugün sadece kavuk kısmıyla mezar şahidesinden başka geriye kalan bir şey yoktur.

.....

Ferraş Sultan'ın türbesi Saraçlar Mahallesi Saraçlar Camiinin haziresinde bulunmaktadır. Şeyh Şaban-ı Veli'nin müridlerinden birisi olduğu için hizmetçi anlamına gelen ferraş lakabını alır. Mezar şahidesi okunamayacak hale geldiği için asıl adını ve vefat tarihini tesbit etmek mümkün değildir. Mezarı demir parmaklıklarla çevrili kabir ziyaretgahıdır.

.....

Taşköprü evliyalari

1871 tarihli Şeriiye Sicili'nden öğrendiğimize göre, Taşköprü'de büyük velilerden Seyyid Hüsameddin, Hızır Baba, Şeyh Abdullah, Fikri Baba, Kara Seydi, Dede Müezzini, Şeyh Sadullah, Gayguncu (Gaygonca) Emrullah Sultan, Yavaşca Sultan, Şeyh Musa, Salih Fakih, Şeyh Abdal Hasan ve Yavlak Arslan Hazretleri medfun bulunmakta olup bunların ekserisinin türbeleri mevcut ve mamurdur. Bunlardan başka üç tekke, bir zaviye, bir kütüphane, iki medrese, bir rüşdiye, ikisi zikura biri inasa ait olmak üzere üç ibtidai, dört sıbyan mektebi, on beş çeşme Taşköprü'nün o yıllardaki durumu hakkında bir fikir vermektedir.

.....

Kastamonu iline 62 km, Taşköprü ilçesine 20 km uzaklıktaki köyün adı takriben 60'lı yıllarda *Çambaşı* şeklinde değiştirilmiş olup önceki adı, Meye olarak geçmektedir. Köyün en önemli etkinliklerinden biri senede bir defa yapılan yağmur duasıdır. Köyün alt tarafında çay kenarında

bulunan **yadır**'da dua yapılır. Gelen misafirlere yöresel yemeklerden ikramda bulunulur.

.....

Taşköprü ilçe merkezinde **Şeyh Hüsameddin** Camii veya Tekke Camii adıyla anılan caminin haziresinde yatan zatın hakkında anlatılanlara göre, kendisi Alaeddin Keykubad'ın komutanlarından Muzaffereddin Yavlak Arslan Bey'in babasıdır. Alaeddin Keykubad, Kastamonu çevresini fetih için onu gönderir. Oğlu ile buralara gelen bu mübarek şeyh de, buraya bir tekke kurar. Kadiri tarikatı üzerine hareket ettiği ve seyyid olduğu kabul edilen Şeyh Hüsameddin, vefatı üzerine buraya defnedilir.

.....

Taşköprü'nün yedi evliyasından biri olarak kabul edilen **Gazi Dede**'ye ait olduğuna inanılan kabir, ilçe merkezinde yolun tam ortasında bulunmakta ve her iki yanından arabalar rahatlıkla geçmektedir. Gazi Dede Camii din görevlileri ve konuyla ilgili araştırma yapan Bayram Özsoy, "Gazi Dede Türbesi'nin diğer il ve ilçelerden de ziyaretçileri olduğunu, mahalle büyüklerden edindikleri bilgiye göre ise, asıl isminin Hüseyin Gazi olarak bilindiğini ve Malazgirt Fatihî Alparslan'ın komutanlarından biri olarak Anadolu'yu Türkleştirme yolunda büyük katkılar sağladığını" anlatmaktadır. Özsoy, Hüseyin Gazi'nin Taşköprü'ye yerleştikten sonra kendini ilme verdiğini ve ilçe halkına ilmi yönden çok büyük hizmetleri olduğunu da belirtir.

Taşköprü insanına göstermiş olduğu sevgi, saygı ve hoşgörüsü nedeniyle insanların gönlünde taht kuran Hüseyin Gazi daha sonra Gazi Dede ünvanıyla anılır. Mahalle sakinleri ise mezarın yol çalışmaları sebebiyle buradan kaldırılmak istendiğini, fakat bir türlü Gazi Dede'ye ait mezarın yerinden kaldıramadığını anlatırlar.

1986 yılında yol çalışmalarına katılan ve makineyle bu mezarı kaldırmaya çalışan Ahmet Alay da o dönemde yaptıkları yol genişletme

çalışmaları çerçevesinde buradaki mezarı da kendisinin kaldırmaya çalıştığını, fakat araçla mezara yaptığı her teşebbüste ya aracın hareket etmediğini ya da bir yerinin kırıldığını ve daha sonra bundan ürpererek bu işten vazgeçtiğini anlatmaktadır.

Daha sonraki yıllarda ise Üstadlar Mahallesi Emerce Sokak'ta yolun tam ortasında bulunan Gazi Dede Türbesi'nin yapım ve onarımı Taşköprü Belediyesi tarafından gerçekleştirilir.

....

Taşköprü İlçesi'nin *Obrucak* köyünde bulunan **Nevruz Sultan** türbesi, Sevgenler Mahallesi'nin batısında bir buçuk kilometre kadar mesafede bölgeye hakim bir tepenin üzerindedir. Banisi belli olmayan türbede ikisi kadın olmak üzere medfun bulunanlara ait dört adet yerden bir metre kadar yükseltilmiş tahta sanduka bulunmaktadır. Türbenin muhafaza altına alındığı binanın üzeri kiremit kaplanmıştır. Türbenin onarım ve bakımı Obrucak köylüleri tarafından yapılmakta olup, isminin nereden geldiği hakkında bir bilgi yoktur. Yörede Nevruz Sultan'ın, aslen Ilgaz'dan gelme, birisi Ilgaz'da, birisi Taşköprü civarında olan arkadaş veya kardeş üç veliden birisi olduğuna inanılmaktadır.

Nevruz Sultan türbesi Taşköprü mıntıkasının yağmur duası için çıktığı önemli yerlerden birisidir. Taşköprü ve çevre köylerden gelenler tarafından topluca ziyaret edilerek türbenin bulunduğu yerde yağmur duası yapılır. Bu dönemlerde yaklaşık iki bin kişinin ziyaret ettiği türbe civarında dokuz büyük kazan kurularak yemekler pişirilir.

Türbede medfun bulunanların himmetinden yararlanmak için yapılan münferit ziyaretlerin dışında ayrıca her yıl Kasım ayında adak kurbanı olanların, kurban kesmek için ziyaret ettikleri yerlerden birisi konumundadır.

....

Bozkurt Evliyalari

Kastamonu'nun **Bozkurt** ilçesine bağlı *Görentaş* köyünde **Uluyol** Türbesi yer alır. 2007 yılı nüfus sayımına göre 96 hanede 155 kişi yaşamaktadır, ancak bu sayı yaz aylarında 300 -350 kişiye kadar çıkmaktadır. Köyün kimler tarafından ne zaman ve ne şekilde kurulduğu hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Uluyol Türbesi, Köy Camii, Ezan Kayası, Harman kayası ve köyde bulunan Su değirmenleri gezip görülebilecek yerlerdir.

.....

Daday Evliyalari

Ballıbaba Türbesi **Daday**'ın Ballıdağ bölgesinde anayoldan zirveye giden yola sapıldığında bir km. mesafedeki verici istasyonu ve yangın kulesi yanında beyaz badanalı mütevazi bir yapıdır. İki bölümden oluşan yapının bir kısmında kurban kesimi ve özel günlerde kullanılacak kap kakac bulunurken, diğer kısımda üç adet sanduka yer almaktadır. Şahide taşlarından anlaşıldığına göre iki erkek bir kadına ait olan kabirler dışında, evliya hakkında bir bilgi yoktur.

.....

Kastamonu merkeze bağlı **Kıyak** köyünün adı Candaroğlu Beyliğinin son beyi olan Nasıreddin Mahmud Bey'in kardeşi Ali Bey'in oğlu *Kıyak Bey*'den gelir. Candaroğulları ile Çobanoğulları arasındaki savaşta Daday yakınlarında şehit düşen Kıyak Bey'in türbesi Daday yakınlarındadır.

.....

İlçeye 15 km. mesafede bulunan *Hasanşeyh* köyünün adı, burada bulunan tekkenin şeyhinden gelir. 1926 yılına kadar hizmet verdiği bilinen tekkenin kurucusu olduğu ileri sürülen **Hasan Şeyh**'in türbesi de bu köydedir. Ayrıca köyde Asa Suyu denilen bir şıfalı su olduğuna inanılmaktadır.Yaşar Kalafat'a göre, az sayıda olsa da ziyaretçisi olan türbeye çevreden gelenler yağmur duasını burada yapmaktadırlar.

.....

İlçeye üç km. mesafede bulunan *Çayırılı* köyündeki bakımı köylüler tarafından yapılan türbenin mimari hiçbir özelliği yoktur.

.....

İlçeye 10 km mesafede bulunan *Sorkun* köyünde medfun bulunan zatın adı **Sükuü Hasan Efendi**'dir.

.....

İlçeye yedi km. mesafede bulunan köyün adı, eskiden beri çömlek üretildiği için Çömlekçiler olarak kalmış.Bölgenin en eski yerleşim yerlerinden biri oluşu köydeki höyükle açıklanıyor. Osmanlı dönemindeki kayıtlarda da Daday'ın Çömlekçiler köyünden söz edildiği ifade edilen köyde bir de türbe bulunmaktadır.

.....

İlçeye 4 km. mesafede bulunan yerleşim yerinin adı köyde bulunan tekmeden gelmektedir. *Bastak* Tekkesi uzun yıllar Daday civarına hizmet vermiştir. Ayrıca Bastak¹¹ Türkleri Oğuz boyuna bağlı bir koldur (!). Köyde **Sarı Şeyh** veya **Şeyh Ahmed** denilen bir zata ait türbe günümüze ulaşmıştır.

.....

İlçeye sekiz km. mesafede bulunan *İnciğez* köyünün adı, yakın çevredeki kaya mezarlarından gelmektedir. Birbirine geçilebilen bu üç katlı kaya mezarları ile ilgili menkıbe Murat isimli askerin kaya

¹¹ Bastak'ın tarihi Safevi dönemine dayanır. Şah İsmail İran'daki bütün Sünnileri Şii olmaya mecbur bıraktığı zaman, dönmeyi reddedenlere karşı baskı ve katliamlara başlar. Neticede Zagros Dağlarındaki bir çok Sünni vatanlarını terke mecbur kalır. Osmanlıların Çaldıran Zaferinden sonra, güneydeki ve körfez kıyılarındaki Sünniler bariyer veya saha arkası anlamına gelen 'Bastak' adını verdikleri topraklarda yeni bir hayata başlamak için dağlardan inerler. Köy sakinlerinin atalarının bu bölgeden Anadolu'ya gelmiş olmaları muhtemeldir.

mezarlarındaki ve yer altı şehirlerindeki düşmanı ortadan kaldırmasını anlatır. Tıpkı bir toygat kuşu gibi havada asılı kalırcasına kayalık bölgede hareket eden bu savaşçının türbesi, **Toygar Murat** türbesi adıyla bu köydedir. Çiftlik Mahallesindeki Balabanlar Konağı köyün tarihinin çok eskilere dayandığını da gösterir.

....

İlçeye on üç km. mesafede bulunan *Kızılörencik* köyünde her yıl tekrarlanan Hıdrellez şenlikleri, köylünün **türbe** dediği yerde toplanıp okunan dualarla açılır. Kazan kazan yemekler yapılır ve çevre köylülerle birlikte eski günler yad edilir.

....

İlçeye yirmi km. mesafede bulunan köyün adı, askerlerin ihtiyacı olan oklar bu köyde yapıldığı için, *Okluk* olarak kalmıştır. Esasen okluk ok konulan torbanın adıdır. Gulam askerlerinin ok ihtiyacı ve atlara konulan ok heybeleri yani ok torbaları da eskiden bu köyde imal edilmiştir. Köyün tarihinde Sarnıç Mahallesindeki su sarnıcı ile türbe önemli yer tutar. Bu türbe her yıl yağmur duası için köylünün toplandığı mekandır.

.....

Çatalzeytin Evlivaları

Kastamonu'nun Çatalzeytin ilçesi Samancı köyünde bulunan Kızlar Türbesi'nin ayağında bulunan kuyunun başında iki gelin kızın ellerindeki su kapları ile türbenin bulunduğu yerde kaybolmuş oldukları anlatılır. Burayı ziyaret için daha ziyade, çocuğu olmayan kadınlar gelir, Kur'an okur, dua eder, horoz keser, etini fakirlere ikram ederler.

.....

Pınarbaşı Evlivaları

Seyyid Ali Danişmend'in türbesi **Pınarbaşı** ilçesinin *Mirahor* köyündedir. Buhara'dan gelerek buraya yerleşen zatın ne zaman geldiği bilinmiyor. Bursa'da medfun Emir Sultan Hazretleri'nin kardeşi

olduğunun kabul edilmesi sebebiyle 14. veya 15. yüzyılda yaşadığı sanılmaktadır. Dağın üzerindeki açık türbede medfun olan zatın kırk yıl kadar hayvanlarla konuştuğu ve Padişah Kötürüm Bayezid'in kızının ağzında olan hastalığı tedavi ettiği anlatılır.

.....

Tosya Evliyalari

Kız Evliya'nın türbesi **Tosya'nın** Harsat Mahallesi Dilaver Sokağının çıktığı tepenin dibindedir. Burada yatan evliya'nın kim olduğu ve ne zaman yaşadığı belli değildir. Halk arasında "Gavurdan kaçarken üstteki yardan düşerek öldüğü", söylenir. Türbenin yeri, etrafı tahta parmaklıklı küçük bir mezardan ibarettir. Civarında birkaç ardıc ağacı ile bir kiraz ağacı bulunur. Yanındaki tahta çardak türbeyi ziyarete gelenlerin yağmurdan ve rüzgardan korundukları bir sığınak gibidir. Arka taraftaki tepenin altına doğru bir mağara açılmıştır. Buradan vaktiyle türbeye su getirmek için çalışıldığı anlaşıyor.

.....

Kesikbaş Evliya'nın türbesi Tosya'dadır. Halk arasında burada yatan zatın Benli Sultan'ın kardeşi olduğu, bir savaş sonrası başı koltuğunda gelip gömülü olduğu yerde ruhunu teslim ettiği rivayet olunur. Hacı Dede ile Kesikbaş arasındaki yoldan geçenler ortada durarak her iki türbeye birden Fatiha okurlar. Elli sene öncesinin hocalarından Küçük Hoca adıyla anılan Delice Hafız Mustafa Efendinin mezarı da türbede bulunmaktadır. Kastamonu'nun merkez köylerinden Karamukmolla köyünde medfun Şeyh Ahmed'in de aynı adla anıldığını görüyoruz.

.....

Küre Evliyalari

H. İsmail Ölmez'in yazmış olduğu 'Küre ve Tarihçesi' adlı kitaba atfen <http://tarihogretmeni.net/>'den öğrendiğimize göre, **Batallar Türbesi** Küre'ye 15 km. uzaklıktaki *Batallar* Köyündedir. Köyün üst tarafında yer alan bir kuru içersinde, rivayete göre Battal Gazi ve atına ait olduğu

rivayet edilen bir türbe bulunmaktadır. Mezarın sol bitişiğinde takriben çapı 70 cm, kalınlığı 1 karış ve ortasında 8 veya 10 cm çapında ve bir o kadar da derinliği olan bir taş vardır. Bu taş hafif yatık ve dikliğine durmakta olup sadece alt kısmı toprağa basmaktadır. Taşın baş kısmında Yasin Suresi okundukça delik içinde su biriktiği ve bu suyun şifalı olduğuna inanıldığı için çay kaşığı ile içildiği anlatılır. Vaktiyle adamın birisinin bu taşı yerinden kaldırarak dereye yuvarladığı, fakat taşın aynı yere geri geldiği söylenir.

Türbe yerli ve yabancı bir çok kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

.....

Kastamonu'nun Küre ilçesine bağlı, ilçenin 8 km kuzeyinde yer alan *Alacık* köyünde Hamambahçe mahallesi civarında **Ethem Baba** adında hakkında bir çok menkıbe anlatılan bir evliya yaşamış olduğu anlatılır. Ethem Baba'nın Aliğa Mahallesi mezarlığına defnedilmek istendiği, fakat tam defnedileceği sırada tabuttan kaybolmuş olduğu farkedilir.

.....

Küre ilçesinin kuzeyinde tarlasındaki bir ana ve kızına ait olduğu rivayet edilen **Kızana Türbesi** bulunmaktadır.

.....

Küre'deki Gürnek dağında **Gürnek Türbesi** olduğu söylenmektedir.

.....

Kesikbaş Hafız Hasan'ın kabri Küre ilçesindeki Hoca Şemseddin Camii'nin doğu tarafında bir bahçe duvarı dibindedir. Adaletsiz yere başının kesildiği ve şimdiki yerine defnolunduğu anlatılan zatın hayatı hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

.....

Cami kebir mahallesi Kara Abdal mevkiinde bugünkü talebe yurdunun alt tarafında etrafı taş duvarla çevrili ve üzerinde 100 yıllık erik ağacıyla çevrili birkaç mezardan ibaret olan türbenin hangisinin **Kara**

Abdal'a ait olduğu bilinmezdi. 1986 yılında Belediye tarafından parselasyon çalışmalarına paralel olarak yıkılmış ve tarumar edilmiştir. Türbenin kime ait olduğu hakkında bir bilgi yoktur.

.....

Türbesi bugün Etibank işletmesi flotasyon tesislerinin ön tarafında buradaki tesislerin inşaatı sırasında tahrip edilmiş olan **Nurullah Efendi'**nin Küre-i Nühas taburu komutanlarından olduğu rivayet edilmektedir. Türbenin bundan 50 yıl önceki durumu toprak seviyesinden aşağıya taş ile örülmüş, tahmini 3X3 m. ölçülerinde bir oda ve içinde kabir bulunmaktaydı. Daha önceki yıllarda bu zata ait bir kılıcın da duvarda asılı olduğu söylenmektedir.

.....

Kürenin Kayıncak tepesindeki bu türbenin çevresi, yerel tabirle kuş üzümü veya karaca üzüm denilen ve saplarından çalı süpürgesi yapılan kırmızı yapraklı bodur ağaçlarla çevrilidir. Allah'ın keramet ehli ermiş bir kulu olduğu, çevre halkı tarafından saygıyla ziyaret edildiği ve bilhassa hacca gidilmeden önce muhakkak bu ziyaretlerin gerçekleştirildiği anlatılır. Ancak son 50 yıldır ziyaret edeni azalmış ve hele son zamanlarda neredeyse tamamen unutulmuş olan bu türbenin yeri bilen kişiler vasıtasıyla tespit edilmiş, defneciler tarafından talan edilen mezarı nispeten onarılmış, aşağıdaki yol kenarına da bir tabela asılarak yeri belirlenmiştir.

Bu evliya hakkında anlatılan bir rivayet şöyledir: “Kayıncak Semtı eskiden Küre'nin bitişiğı evlerle meskun bir yerdir. Zaten yüz elli sene önce Küre'de 12000 hane mevcut olduğu anlatılmaktadır. Burada hayvancılıkla geçinen bir aile vardır. Bu ermiş zat da bu ailenin çobanıdır. Gün olur evin erkeğı hacca gider. Bir gün evin hanımı gözleme yapmaktadır. Kadın çobanı da ekmek yemesi için çağırır. Çoban ekmeğı yerken kadın der ki : “Ah!. Ağan da gözlemeyi pek severdi”. Çoban da, “sen bana sahana gözlemeleri koyuver. Ben ağama götüreyim”, der. Kadın

zanneder ki, çoban doymadı, utandı ve dışarıda yiyecek. Bir sahana birkaç gözleme koyarak çobana verir. Çoban, “yum gözünü aç gözünü”, deyip ağasını Kabe’de bulur. Sıcak sıcak gözlemeleri verir. Sonra da, “yum gözünü aç gözünü”, der ve Küre’ye döner. Ağayı hacc dönüşü bütün kasabalı karşılamaya gider ve ellerini öpmek isterler. Fakat ağa elinde gözleme sahanı, “Bizim çoban nerde, bizim çoban nerde”, diye aranmaktadır. Nihayet çobanı görür. Ve ağa çobanın elini öpmek ister. Sırrı meydana çıkan çoban ise hemen oracıkta vefat eder. Vefat ettiği yere bir türbe yapılır. İşte **Kızıl Kaare** böyle ermiş bir zatın türbesidir.”

....

Fırıncık Türbesi Müderris Mahallesi Fırıncık sokağında ve yeni yapılan Mehmet Akif Ersoy okulunun altındadır. Keramet ehli ve ermiş bir kadının türbesidir. Hakkında rivayetten öte bir bilgi yoktur. Ne zaman yaşadığı ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Türbesinin bulunduğu sokak eskiden meskun mahal imiş. Kadın evliyanın vefatından sonra yıllar içersinde bu sokağın mezarlık haline geldiği ve bilhassa kadın cenazelerin buraya defnedildiği şu anda türbe çevresinde arta kalan birkaç kadın mezarından anlaşılmaktadır.

Anlatılan menkıbe şöyledir : Vaktiyle türbenin bulunduğu yer evdir ve bitişiğinde fırın vardır. Evin kadını bir gün Tabaklar Sokağı’ndaki Hacı Gani Hamamına gider. Hamamdan çıkıp evine dönerken karşısına bir genç çıkar ve der ki, “Allah aşkına yüzünü aç bir göreyim”. Kadın, Allah aşkı sözü için yüzünü açar. Yüzünü gösterir. Eve gelince kadın olayı kocasına anlatır. Ancak bu olaya kocası çok kızar. Adam hemen evin bitişiğindeki fırını iyice yakar. Tam tavına gelince karısını çağırır. Ve, “Allah aşkına fırına gir”, der. Ve kadın hiç tereddüt etmeden fırına girer. Girmesine girer de ancak o anda umulmadık bir mucize ile fırının içi cennetten bir köşe ve yem yeşil bir çimenlik olur. Ermişlik sırrı meydana çıkan kadın ise hemen orada vefat eder. Ve aynı yere defnedilir.

Bilhassa kadınlar arasında büyük bir yeri olan türbenin asırlardan beri ziyaretçisi eksik olmaz. Halen Perşembe ve Cuma günleri kadınlar toplu halde giderek Yasin-i Şerif ve hatim okurlar. Çörekler kesip helva dağıtırlar. Eskiden de fakir fukaraya helva çörek dağıtılmış.

.....

Mahren veya **Mehrem Türbesi** olarak bilinen mezar, Recep Kethüda'lardan Müderris Hacı Hasan Efendi'ye ait olan kabirdir. Mezar taşının alt kısmı beton içinde kaldığından ölüm tarihi okunamamıştır. Ancak 1800'lü yıllara ait olduğu sanılmaktadır. Recep Kethüdaoğulları bugün Devrekani ve ilçeye 14 km uzaklıktaki Baltıcak ve civarı yerlerde yaşamaktadırlar. Hasan Efendi aynı zamanda Nakşibendi tarikatı şeyhidir. Mezar taşındaki kitabeden onun ulemadan ve bir müderris olduğu anlaşılıyor.

Bu türbeye bitişik olarak bir mezar taşı daha vardır ki, tarihi açıdan değerlidir. 1521 tarihli mezar taşı mermer ve süslü olup baş kısmı kopuktur. Yazıları rahatlıkla okunmaktadır. İbrahim oğlu Ahmet bey'in Yavuz Sultan Selim zamanında Kastamonu sancak beyliği yapmış olduğu anlaşılıyor. Her iki mezar da ilgili dernek tarafından etraf demir parmaklıkla çevrilmiş olup koruma altına alınmıştır.

.....

Hoca Şemseddin Camisi'nin ana giriş kapısı tarafındaki bahçede yatan zat, mezar taşındaki kitabeye göre **Kulaksız Ömer Efendi**'dir. 1790 yılında vefat etmiştir. Bugün Hahvad ve torunları Kulaksızoğulları soyadı ile Devrekani ve Kastamonu'da yaşamakta, atalarının Küreli olduğu bilinmektedir. Hakkında anlatılan menkıbeye göre, vaktiyle ilçede zulüm ve haksızlık artar. Hoca Efendi ise bu haksızlıkları vaazlarında sürekli eleştirir. Yönetimi aşırı şekilde tenkit ettiğinden zindana atılır. Zindanda uyurken kulaklarını fareler kemirdiğinden Kulaksız lakabı ile şöhret bulur. Fakat o zindandan çıktıktan sonra da haksızlıkları sürekli tenkit etmeye devam eder. Şöhreti ve tenkitleri İstanbul'a kadar ulaşır. Devrin padişahı

Küre'deki bu olayları duyunca birkaç adam göndererek hocayı İstanbul'a alıp getirmelerini ister. Hoca İstanbul'dan gelenlere, “siz yola çıka durun ben de size toparlanıp yetişirim”, diyerek başından savar. Ancak onlardan çok önce İstanbul'a gelir. Padişahın Cuma selamlığına çıkacağı camiye (bir rivayete göre Ayasofya'ya) namazdan önce gelerek etkileyici bir şekilde vaaza başlar. Padişah da camiye girince, ses tonunu yükselterek memleket ahvaline yapılan yolsuzlukları ve haksızlıkları bir bir anlatırken bir yandan da vaaz kürsüsünü konuşma muhtevasına uygun şekilde ileri geri sallamaya başlar. Bu esnada o koca cami hocanın ritmine uyarak ileri geri sallanmaya başlar. Padişah ve cemaat korkudan, “dua buyur hocam”, diye hocaya yalvarmaya başlarlar. Padişah namazdan sonra hocaya iltifat eder ve kim olduğunu öğrenir. İhsanlarda bulunmak ister. Ancak hoca ret eder . Bu sefer padişah hocayı saraya yemeğe davet eder ve hoca bu daveti geri çevirmeyerek saraya gider. İleri gelen zevatla birlikte sofraya oturan hoca et ve pilavdan ibaret yemekten, “yetim kanı var yetim hakkı yiyorsunuz”, der ve bir avuç pilav alarak eliyle sıkar. O anda pilavdan kan akmaya başlar. Hoca sarayı ve İstanbul'u terk ederek Küre'ye döner ve ölünceye kadar Küre'de irşad görevine devam eder.

KASTAMONU'DA TARİKATLER

Kastamonu’da Bayramilik

1869 tarihli salnamede, Kastamonu’da medfun bulunan evliyanın önde gelenlerinin adları verilirken Bayramiyye’den İsa Dede, Ahmed Dede ve Ali Dede’den söz edilir. Sonraki yıllara ait salnamelerde ise Bayramiyye adı geçmez. Abdülkerim Abdulkadiroğlu’na (1944-2006) göre, bunun sebebi, tarikatın Kastamonu’da son şeyhi olan Şemsizade Ahmed Ziyaeddin Efendi’den (1864-1946) önceki üç batında tarikat faaliyetlerine ara verilmesi ve temsilcisinin bulunmaması veya hizmetler yerine getirilse de, dışa karşı gizlenmeleri ile açıklanabilir. Salnamelerin bazılarında kelime olarak Bayramilik geçse de, diğerlerinde olduğu gibi mekanlarından, haftalık ayın günlerinden ve şeyhlerinden söz edilmez. Bunlar da şehirde ara ara varlığını gösteren bu tarikatın fazla canlı olmadığını, ya da sükut veya gizlenme dönemlerine tesadüf ettiğini gösterir. Bununla birlikte Bayramilik belki de en parlak dönemini son şeyhi olan ve halk arasında yaygın olduğu şekliyle Atabey Şeyhi zamanında yaşar. Çünkü Ahmed Ziyaeddin Efendi sadece sıradan bir şeyh olmamış, aydın ve bilgili kişiliğine ilaveten bir takım milli, harsi, vatani ve sosyal faaliyetlerin içinde, hatta başında bulunması bakımından, Kastamonu valisinden sıradan bir vatandaşa kadar, şehirde etkisini hemen hemen herkes üzerinde hissettirmiş biridir. Bu durum, ailede bulunan ve bir yaprağının dahi kaybolmadan korunduğu belgelerde açıkça görülür.

Abdülkerim Abdulkadiroğlu ‘Kastamonu’da Bayramilik ve Şemsizade Ailesi’ adlı eserinde, Kastamonu ve havalisinde Bayramilik’in fazla revaçta olmayışını, bu tarikatın onların bir karışımı diyebileceğimiz

Nakşilik ve Halvetilik'in bölgede ağırlığını hissettirmesine ve hemen her ilçede bunlardan en az birer dergahın bulunmasına bağlar. Ayrıca bölgede tarikat faaliyetlerinin eski tarihlere kadar dayandırılmasına bir örnek olarak, bugün şehirleşmenin tamamen dışında kalmış, Araç ilçesinin Küre-i Hadid (demir küresi) köyündeki camide bulunan halvet odalarından da bu vesile ile söz eder. Tabiatıyla en ücra yerdeki durum böyle olunca gerisini düşünmek kolaylaşacaktır. Kastamonu merkezinde Halvetilik'in Şabaniyye kolunun kurucusu Şeyh Şaban-ı Veli ile öncesinde Seyyid Sünneti Efendi; ilin Kuzyaka bucağı Ahlat Köyü'nde medfun olup Nakşilik'in kendisi ile Kastamonu'ya getirildiği kabul edilen Benli Sultan Şeyh Muhiddin Ebu Şame (öl.1565) Hazretleri hatırlanmalıdır. Hayatın bir cilvesidir ki, bu dergahın son şeyhi Hacı Nureddin Karasu Hoca Efendinin hilafet merasimini Şeyh Şemsizade Ahmed Ziyaeddin Efendi yönetir, Sofuzade M. Tevfik Efendi de bu olaydan bahisle bir şiir ile süsler ve belgeler. Fakat Bayramilik, bölgede hepten bilinmiyor da değildir. Bölge ile ilgili yazılan kitapların bir kısmı Bayramilik'in Kastamonu'daki geçmişi hakkında kesin bir şey söyleyemezken bazıları da bu tarikatı ilk defa Şeyh Ziya Efendinin getirdiğini yazmaktadırlar. Burada tekkenin evrak-ı metrukesi arasında bulunan ve tekkenin kitapları hakkında muhtasar bilgilerin verildiği not, tarikatın ve bu ailenin ildeki eskiliğini belgeleyen bir yapraktır. Metin aynen şöyledir. "Kastamonu c'izze-i meşayih ve eşraf-ı kibarından Şeyhzadeler demekle ma'ruf olup 1252 tarihinden bu zamana kadar silsile-i halefleri mütevasıl ve hala postnişin-i erkan-ı tarikat-ı aliye-i Bayramiyye Reşadetli Şeyh Ziya Efendi'nin ecdad-ı kiramlarının te'lif ve istinsah tarikıyla cem ettikleri ve Fatih Ata Bey Gazi Hazretleri türbe-i şerifesi sahasına vaz' ile muhafazasını evladlarının eslah ve erşedine vasiyyet buyurdıkları kütüb-i mevkufe-i Nefiselerin, Fatih hazretlerinin cami-i şeriflerinde cihet-i vakıfıdan ve ashab-ı hayır taraflarından mevzu' eşya-yı mevkufedir."

Mehmet Behçet'in kitabının Atabey Camii kısmında caminin mihrabı civarındaki nefis levhalardan bahisle, bilhassa,

“İyd-i subh-ı vuslata mihr-i celi
Kutb-ı alem Hacı Bayram Veli”

beyitinin de içinde bulunduğu levhadan söz edilerek, bu camide tayin edilmiş belirli vakitlerde Tarikat-ı aliye-i Bayramiyye'nin özel zikirleri icra edilmekte olduğundan bu cami Kastamonu'nun hal-i hazırda en mamur bir dini binası olmak üzere bilinip anılmağa değer niteliktedir, denilmektedir. Kastamonu'ya Bayramiliğin Şeyh Ziya Efendi tarafından getirilmeyip, evveliyatının oldukça eskilerde olduğunu göstermesi bakımından, sükut dönemlerinde yaşamış olan Şeyh Ziya Efendi'nin dedesi Mustafa Sabri Efendi'nin mezarı önündeki levhada, adının önünde Şeyh sıfatının bulunması da bunun delilidir.

Bu havalide Bayramilik'in izleri diyebileceğimiz bir husus da, aslen Taşköprülü olup İstanbul'da hayat sürmüş ve orada vefat etmiş olan Şeyh Ünsi Hasan Dede' nin (öl. 1723) kendi ifadesiyle ailesinden ve babasından söz ederken, babasının bir Bayrami şeyhi olduğunu söylemesidir. Safranbolu'da bulunan Kalealtı Dergahı'nda Bayramilik ayinleri yapıldığını, mahallinde rivayeten söyleyenler ve bilenler vardır. Bununla birlikte, aile şeceresi üzerindeki notlara bakılırsa, Şeyh Ziya Efendi'den yukarı doğru üç batın boyunca hizmetin akamete uğradığı, ya da sükut dönemlerinin yaşandığı ve Ziya Efendi ile yeniden canlandığı anlaşılar. Ayrıca olayların görgü şahidi ve çağdaşı Şaire Baharzade Feride Hanım'ın Divançesi'ndeki bir tarih manzumesi de bu konuya açıklık getirmektedir. Şiirin baş kısmında, epey zamandır münhal bulunan postnişinliğe Şemsizade Ziya Efendi'nin oturmasından duyulan memnuniyet belirtilmiş, olaya tarih düşürülerek belgelenmiştir.

Şemsizade ailesinin Bayramilik konusundaki hizmetleri ve tesirleri çok büyük olmuştur. Ancak söz konusu aile fertlerinin sülaleden gelen bir görev aşkıyla hizmeti ayakta tutmaya çalışmaları bir yana, Kastamonu'da

Bayramilik'in beklenen düzeyde kabul gördüğü söylenemez. Bilindiği üzere Bayramilik, Nakşibendilik ile Halvetilik'in karışımından ortaya çıkmış olup, her iki tarikattan izler taşır. Halvetilik'in ana kollarından olan Şa'baniyye'nin merkezi Kastamonu'dur. Merkez dergahın bu ilde olmasına ilaveten Nakşibendilik'in ve şubelerinin de halk arasında fazla benimsenmiş olması, şehirde Bayramilik'in beklenen düzeyde canlanmasına fırsat vermemiştir, denilebilir.

Şemsizade ailesinin Kastamonu ve çevresinde çok etkin rolleri olmuştur. Bilhassa son şeyh Ahmed Ziyaeddin Efendi'nin örnek kişiliği din görevliliği ve şeyhliğine ilaveten şehirde oynadığı aktif roller bakımından, Kastamonu'nun mahalli tarihine ve kültür hayatına geçmiş biri olması, ailesinin içinde onun hayatını daha yakından ve imkan elverdiğince detaylarıyla birlikte bilmemizi gerektirecektir. Önce onun ismiyle ilgili bir hususu açıklamalıyız. Halk ağzında ve yazışmalarda adı, Şeyh Ziya Efendi, Şeyh Ahmed Ziya Efendi, Atabey Şeyhi Ziya Efendi, Atabey Şeyhizade ve benzeri olarak da geçmektedir. Aileden gelen ve son kuşağın elleri altında bulunan şecereye göre ailenin en büyüğü Şeyh Ali Dede'dir. Ailenin 1250 yılından beri bilindiğini ve çok eskilerden beri hizmetleri yürüttüklerini anlarız. Menkıbevi bilgilere istinad ettirilen kayıtlardaki İsa Dede'den sonra yerine halife olan bir Şeyh Ali Dede vardır ki, bu iki ismin aynı kişi olmaları ihtimal dahilindedir. Keza şecere üzerindeki aileye ait nottan, dört batın sonra halife olan Şeyh Mehmed Şemseddin Efendi'den itibaren aile şöhretinin Şemsizade olduğunu, hatta Şeyh Şemsizade demenin daha uygun düşeceğini ve bu zatın cami bitişiğindeki türbede medfun olduğunu da öğreniyoruz. Ailede aynı isimler batın farkıyla birden fazla kimseye verilmiştir. Bunlar arasında Abdullah Vecihi, Mustafa Sabri, ve Mehmed Şemseddin de vardır. Burada söz konusu ettiğimiz Mehmed Şemseddin'den iki batın sonra yani torun mesabesinde aynı isimli biri daha bulunmaktadır ki, bu zat Şeyh Ziya Efendinin babasıdır. Journalden buraya aldığımız kayıt o güne kadar

Mehmed Efendi olarak bilinen zatın ikinci adının Şemseddin olduğunu bildirmektedir. Yaklaşık 1800 yılından beri, yani 200 sene öncesinden itibaren aile lakaplarının artık Şemsizade olduğu söylenebilir.

Ailenin geniş şeceresinde köklere doğru Reisü'l küttab Hacı Mustafa Efendi yer alır ki, ailenin esas dağılımı bundan sonra başlamaktadır. Sicill-i Osmani'de hakkında yazılanlar şöyledir: el Hac Mustafa Efendi-Tavukçubaşı damadı. Kastamonu'nun Göl Karyesinden ayandan Emarzade Mehmed Ağanın oğlu. 1688'de doğdu. Babasını çok küçük yaşta iken kaybettiğinden İstanbul'a gelerek amcası Elmaspaşa Telhisçisi (Sadrazam tarafından padişaha yazılan yazıları kısaltan, gözden geçiren ve şekillendiren) Abdi Ağanın yardımcılarıyla yetişti ve Tavukçubaşı Ali Ağa'ya damad oldu. Çevresindeki alimlerle münasebetlerini sürdürerek ve onlardan faydalanmasını bilerek 1730 yılında baş mukataacı (Hazine arazilerinin kesime verilmesi ve benzeri işlerle ilgili kalemin başı) oldu. Aynı senenin Cemaziyelevvelinde Viyana Sefiri olup 1731 Zilhiccesinde büyük tezkireci oldu.

Ahmed Ziyaeddin Efendinin Kastamonu Rüşdiyesindeki okul arkadaşlarından biri de ünlü bürokrat, şair, araştırmacı yazar Sadık Vicedani (1866-1939) dir. Daha sonra Namazgah Medresesindeki eğitime devam eden Ziya Efendi, o zaman müftü olan A'mazade Mehmed Emin Efendi'den 1897 yılında icazet alır. Sadık Vicedani ise Ballıkzade Hafız Ahmed Mahir Efendiden icazet almıştır. Hocasından 1892 tarihli bir davet mektubu almış ise de o tarihte Ziya Efendi resmen şeyhtir ve şehirde ismini duyurmaya başlamıştır. Hocalık hukuku bir yana, talebesi ile gurur duyarcasına ama nezaket ve karşılıklı hürmetin göz önünde bulundurulduğu bu mektup bir örnek metindir. Ziya Efendi, medrese eğitimini, ledünni ilmi tahsil edip şeyh olduktan sonra tamamlamıştır ki, onun hayatında bu döneminde de ders alınacak hususlar bulunmaktadır. Ziya Efendinin icazet hocası A'mazade Mehmed Emin Efendi dönemin

Kastamonu müftüsüdür ve lakabı Büyük Müftü olarak geçmektedir. Kendisinden sonra her iki oğlu da sırasıyla müftülük yapmışlardır.

Ziya Efendinin eğitiminde üçüncü safha ledünniyat, ya da marifet ilmini tahsil olmuştur. Ancak yukarıda açıklanan medrese eğitime ara vererek, hayatının baharında denecek bir yaşta aileden veraseten gelen görevi yerine getirmek için onun bu yolu tercih ettiği söylenebilir. Geçmişte tarikatın sükut devrelerinde dışa karşı daha dikkatli davranılmış, ama hizmetler aksatılmamıştır. Bu sebeple kendisinden önceki bir kaç batın dönemlerinde sessiz kalınmış olduğu görülür. Hizmetin durmadığını ve ailenin her ferdinin bunun şuurunda olduğunu ise yazışmalarda isimlerin önlerinde Şeyh sıfatının kullanılmasında görürüz.

Ziya Efendinin bu suskunluğa dur demeyi akıllıca başardığını anlıyoruz. Bunun için, tarikatın asitanesi hükmündeki genel merkezi olan Ankara’da Hacı Bayram Veli Dergahına bir yıl süre ile gelerek bu manevi yolda seyr ü sülükünü tamamlamış ve görevlendirildiği Kastamonu’ya dönmüştür(1889). Şeyh Ahmed Ziya Efendi’nin seyr ü sülükünü Ankara’da Şeyh Abdülhamid Baba’nın yanında bir sene aralıksız kalarak tamamladığı ve müddetin bitmesiyle halifelik verilerek Kastamonu’ya gönderilmiş olduğu söylenebilir. Babası ve amcasının vefatları dolayısıyla taziyet ifadelerinin yer aldığı iki mektubun bu tarihten sonra Ziya Efendi’ye gönderilmiş olduğu görülüyor. İlim ve irfanı ile meşhur olmuş Kastamonulu Baharzade Feride Hanım’ın (1837-1903) Ahmed Ziya Efendinin şeyh postuna oturması üzerine bir tarih manzumesi yazmış olduğu ve bu şiirin baş kısmındaki nottan, Bayrami şeyhliği görevinin bir hayli seneler tatil edilmiş olduğu, Ziya Efendi vesilesiyle yeniden ihya edildiği anlaşıyor.

Ahmet Ziya Efendi müderrisliği ve daha sonraki yıllar Atabey Gazi Camii İmam Hatipliği gibi görevler bir yana, İstibdat ve Meşrutiyet devirlerinde aralıksız İdare Meclisi Azalığında; Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde Kızılay, Çocuk Esirgeme ve benzeri hayır müesseselerinin

aza ve reisliğinde bulunur. En büyük hizmeti İstiklal savaşı esnasında görülür. Atatürk'ün Müdafai Hukuk Cemiyetini kurması üzerine Kastamonu'da beş kişiden kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin reisliğine seçilir ve bu cemiyetin Halk Partisine dönüşmesine kadar aralıksız görevini sürdürerek önemli hizmetlerde bulunur. Adem Köprülüoğlu'nun, 'Kastamonu Vilayet Gazetesinde Milli Mücadelenin Yansımaları' adlı yüksek lisans tezi'nden öğrendiğimize göre, 17 Eylül 1919 tarihinde vali vekilliğine getirilen Defterdar Ferit Recai Bey'in ilk icraatlarından birisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kuruluşunu teşvik etmek olmuştur. Esasen, Sivas'a gönül bağlamış olan eşraf ve ileri gelenler Millî Mücadeleye destek için hazır vaziyette bulunduklarından aynı gün merkezdeki cemiyet teşekkül eder ve bugünkü Müze binasının bahçesine katılmış olan Dârü'l Kurra Medresesi binasında şube açılır. Bununla ilgili haber Kastamonu Vilâyet Gazetesinde şu şekilde çıkmıştır:

“Komisyon Teşkili

Anadolu ve Rumeli Vilâyât-ı Muhafaza-i Hukuk Heyetinin Kastamonu Heyet-i Merkeziyesi Riyasetine (reisliğine) Atabeygâzi Dergahı seccâdenişin (şeyhi) eşraftan ve Nakibü'l eşraf Kâimmakamı Şeyh Ziyaeddin Efendi..”, getirilir.

Hilafet Ordusunun Safranbolu'ya geçtiği ve Araç üzerine yürümekte olduğu zaman, Kastamonu'da uyanan heyecan ve galeyan üzerine teşkil edilen milli kuvvet Araç'a gittiğinde, menfi ruhlu birinin A. Ziyaeddin Efendinin yanına gelerek, “Hilafet Ordusu geliyor, ibtida sizi asacaklar...” demesi üzerine, “Ölüm mukadder bir hadisedir, er veya geç olacaktır. Millet ve memleket uğrunda ölürsem benim için bahtiyarlıktır.” cevabıyla karşılık verir. Bunları söylerken onun azim ve iradesinde az da olsa bir sarsıntı görülmemiştir. Müdafaa-i Hukuk'un Halk Partisine dönüşümünde Vilayet İdare Heyeti müteşebbis azalığına seçilir. İstiklal Savaşında gösterdiği fedakarlık ve kahramanlıktan dolayı İstiklal Madalyası ile taltif

edilir. Aynı zamanda Çocuk Esirgeme Kurumu Kastamonu Şubesi başkanıdır. Aslında o bütün bu hizmetlerini hiçbir maddi karşılık beklemeden yapmıştır.

Fazileti, temiz ve dürüst ahlakı, aşırı derecede cömertliği ile tanınmış olan Ahmed Ziyaeddin Efendi, fakirlere ve muhtaç kimselere daima yardımcı olmuştur.

Ankara'ya gitmek mecburiyetinde olduğundan cenazesinde bulunamayan, fakat merasim esnasında okunması arzusuyla bıraktığı mesajında ilin valisi Dr. Midhat Altıok aynen şöyle demektedir:

“Arkadaşlar! Bütün beşeri ihtirasların sustuğu, fanileştiği, ebediyet yolunun başında bulunuyoruz. Fani hayata gözlerini yumarak şu anda aramızdan ayrılmış bulunan ve ebedileşen sabık Şeyh Bay Ziya'ya son hürmet vazifemizi ifa ediyoruz. Rahmetli, Kastamonu'nun en köklü ve asil ailelerinden biri idi. Hemen hemen emsalleri pek az kalmış yaşlılardan biridir. 82 yaşında devre-i hayatiyesini tüketerek Rabb'ın rahmetine kavuşmuştur. Rahmetli, bütün hayatı boyunca daima temiz ve asil kalpli, memleketine ve bilhassa hemşehrilerine daima faydalı olmuştur. Gına-yı kalb (kalp zenginliği) vardı. Bütün maddi varlığını Kastamonu'ya vermiş idi. Onun hizmetlerinin en değerlisi ve en büyüğünü inkılap davasının başında görüyoruz. Saray ve saltanatın hainleştiği, düşmanlarla birleşerek a'mal-i milliye'nin ayaklar altı edildiği zamanlarda Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin başında bulunuyordu. Anadolu'nun ve Türk Milletinin sarayla ve padişahla alakasının kesilmesi icap ediyordu. Kastamonulular adına padişaha isyan telgrafını çeken ve bu telgrafa imzasını koyan biricik şahsiyet rahmetli Şeyh Ziya idi. Bu hadiseyi bugün burada anmamın belki ehemmiyeti olmadığı zannedilebilir. Fakat o karanlık ve meşhuk anlarda böyle bir harekete teşebbüs ancak cesaret-i medeniye ile vasıflandırılabilir. Hayatını istihkarla tehlikeye koyması, o günkü şartlar karşısında büyük bir kahramanlıktır. Burada bu hatırayı tekrarlamakla rahmetlinin

ruh-i pakinin şad olduğunu görür gibi oluyorum. Millet uğrunda, vatan uğrunda her tehlikeyi göze almak lazım geldiğini belirten bu kahraman ruhlu rahmetliyi gençlerimize, inkılap davası yolcularına bir örnek olarak göstermek istiyorum. Aziz ölü! Sen hayatında taşıdığın ruhun ve azmin kudretini arkada bıraktığın nesiller de taşıyacaklardır. Sana mağfiretler diliyoruz. Ebedi uykunda emin ve müsterih ol”.

Şemsizade Şeyh Ahmed Ziya Efendinin Gümüşlüce Kabristanındaki mezar şahide taşında şunlar yazılıdır:

Hüve'l-Baki
Bayramı Tacı Şeyh-i eşraf olan?
Ecdadın mesleği oldu Ziya Bey'de tamam?
Elli yıl oldu tarika rehber
Erişip himmet-i Hacı Bayram
Hüsn-i ahlak ile olmuştu kerim
Adet olmuştu onunçün ikram
Eylesin dar-ı Cemale isal
Rahmet-i Hazret-i Hallak-ı enam
Şemsizade Şeyh Ziyaeddin Bey'in
Ruhuna el-Fatiha
19 Nisan 1946 Rumi 1365
(17 Cemaziyelevvel 1365)

Nebiiye Hanımla evlenen Ahmed Ziya Efendinin bu evlilikten Hatice, Mustafa (Sabri), Mehmet, Hikmet ve Lütfiye adlarında çocukları olur.

Son yüzyılın kuvvetli saz şairlerinden olup 1894'te vefat eden Meydani'nin “Huzur-ı ali Reşadetli Şeyh Hafız (Ahmed Ziyaeddin) Bey'in canib-i alisine” başlıklı bir şiiri vardır. Bu şiirin sonlarına doğru, maddi sıkıntı içinde bulunan şairin dualarını da ekleyerek, açıkça yardım talebi ettiği görülür.

Ziyaeddin Efendi şehirde kendisini öylesine kabul ettirmiştir ki, muhtemelen diğer tarikat şubelerinin halifeleri arasında, en gençlerinden biri olmasına rağmen, Reisü'l Meşayih seçilir. Bu yetki ile bulunduğu bir hilafet töreni, törenin bütün safahatını da içine alacak şekilde Sofuzade M.

Tevfik Efendi'nin bir şiirinde anlatılır. Bu şiir geçmişe ait bir belge özelliği taşır; Abdülkerim Abdulkadiroğlu bu durumu şöyle kaleme alır. “Nitekim benim çocukluk yıllarımda, Kastamonu’da Büyük Şeyh olarak tanınıp itibar görmüş olan, ilin en büyük ve merkezi camisi Nasrullah Camii Başımam hatibi Hacı Nureddin Karasu Hocaefendi vardı. O zat şehrin 30 km. kadar dışında, Ilgaz dağlarının bir başka yamacı olan Kuzyaka bucağı Ahlat Köyü’ndeki dergahında medfun, halk arasında Benli Sultan olarak bilinen Şeyh Muhiddin Ebu Şame Hazretlerinin (öl.1565) mensubu oldukları Halidiyye kolunun son şeyhidir. Nureddin Efendinin (1885-1953) babası ve dedesi de aynı yerde görev yapmışlardır. Dedesi anılan mekanda medfun Şeyh Şani Efendi; babası il merkezinde bulunan Ferhadpaşa Camii haziresinde medfun Şeyh Şadi Efendidir. Ondokuzuncu yüzyılın şairleri arasında mahallinde oldukça iyi bir isim bırakmış olan Şair Şadi’nin, Nureddin Efendi’nin babası Şadi olması kuvvetle muhtemeldir.

Sofuzadenin metnini aşağıya alacağımız şiirine Hacı Bayram Veli ile başlaması da boşuna olmamalıdır. Bayramiliğin Nakşilik ve Halvetilik tarikatlarının karışımından ortaya çıktığını bilinir. Böyle olunca bu her üç tarikatta yekdiğerinden bir takım izlerin olması tabiidir. Biraz daha yakın olmak durumunu da dikkate alır ve Benli Sultan çevresi ile Kastamonu’daki Bayramilikin münasebetlerinin daha sıcak olduğunu düşünürsek, Şeyh Ziya Efendinin burada taç giyinme merasiminde fiilen bulunup bu merasimin onun inisiyatifinde yapılmasının sebebi daha iyi anlaşılmış olur. Üstelik Ziya Efendi Reisü’l Meşayihdir. Böylece bu tören başka bir anlam kazanmaktadır.

Kutb-ı alem Gavs-ı a’zam Hacı Bayram Veli
Dide-i devran gösterdi yine burhanını
Kuvve-i kudsiyyesiyle yandırıp Ruşen چراغ
Eyledi bu yerde cari feyzini erkanını
Benli Sultan Veli Dergahına mihman olup
Sürdü ol Sultan-ı aşkın şevk ile devranını

İrtihal etmişdi şeyhi işbu ali-dergehin
Geldik iclas etmeye seccadeye derbanımı
Hazret-i Müfti Efendi hazır u müşkil-küşa
Gösterip divan-ı şer'in hüccet ü bürhanımı
Neclî Bayramî-i Şeyh Ahmed Ziya el-Arifin
Eyledi sırr-ı tarîkın müncelî ahkâmını
Çıktı Nureddin Efendi ceddinin meydanına
Taş giydi seyr edip ehl-i vela bayramını
Bezm-i Ehlu'llah'a gelmişti nice ihvan-ı dîn
Gördüler neymiş gûruh-ı ehl-i Hak erkanımı
Gonce-i gülzar-ı Sadeddin beha-i ehl-i dil
Halveti Ahmet Dede yandırdılar her yanını
Ser-te-ser ateş kesildi aşk ile Allah deyu
Şem'-i Hak yandırdı hep pervane-i hicranımı
Sormadan Nuri Efendi'den hesab-ı masiva
İstedi vermek bu bezm-i aşka nakd-i canını
Eyledi Şeyhzade Hafız Bey gönülden ah u vah
Gaşy olup zikr-i Huda'dan kıldı ter damanımı
İçti cam-ı aşkı Nureddin Ziyaeddin'den
Tuttu hep Nur u Ziya bu dergehin eyvanını
Benli Sultan Hacı Bayram –ı Veli hazırdılar
Ben de gördüm anların feyz-i safa-efşanını
Söyledim bu ayn-ı cem'in Hak deyip tarihini
Görmedim layık Huda hakkı anın nisyanını
Gevher-i Tevfik-i Hak'tan bir Ziya taban olup
Gark-ı envâr oldu âlem anmadık ahzanımı
8.7.1910

Nureddin Efendi de Ziyaeddin Efendi gibi hayatının erken döneminde yani 25 yaşında iken bu makama gelmiştir.

Sami Ceritoğlu(1925-1992) 1940'lı yıllarda tahsil için İstanbul'daki Haydarpaşa Lisesine gönderilirse de, başarı gösteremeyip Kastamonu'ya döner. Hoş sohbetliği ve muzip kişiliğiyle tanınan arkadaşı merhum Şekip Boyacıoğlu(1925-1963) Şeyh Efendi'yi ziyaretinde, “Efendi Hazretleri gözünüz aydın, torununuz Sami Bey gelmişler”, demesine cevaben, “Habis, mesruren değil, me'yusen gelmiş”, der.

Atabey Gazi Camii emekli müezzini Ahmet Dabancacıoğlu (babası merhum da aynı camide yıllarca imamlık yapmıştır), bir kısmı şifahi

kültüre dayanan anonim anlatılar olmakla birlikte cami ve Şeyh Efendi hakkında şunları söyler: Atabey Gazi Camii, cami olarak kullanılmadan önce kilise olarak kullanılmaktaymış. Atabey tarafından şehir fethedilince cami olarak hizmete sunulmuş, ilk Cuma hutbesi kendisi tarafından okunmuş ve namazı da kılınmıştır. Atabey Gazi hutbeye çıktığında önüne bir yılan çıkmış, kılıcı ile o yılanı öldürmüştür. Bu olayı anlatmak üzere müezzinlik kısmının üzerine ağaçtan yapılmış yılan asılmıştır. O tarihten beri Cuma günleri hutbeye çıkılırken Atabey Gazi'nin temsili kılıcı ile çıkılır ve inilir... Yaklaşık 70 sene evvel caminin arka kısmı parmaklık ile çevrili idi. Mevlevi dervişleri Cuma akşamları bu parmaklıkların arkasında zikreder ve sabahları namazı müteakip Kur'an okurlardı. Ben o zaman 10-12 yaşlarında çocuktum ve gelip geçerken görürdüm. Dönemin imamı Hacı Latifoğlu'ndan duyardık. Daha sonra Şeyh Ziya Efendi, vefatından sonra oğlu imam olmuşlardır. Onlardan sonra da babam bu göreve atandı. Ben de bu camide müezzin olarak göreve başlayıp 37 sene hizmet verdim. Mevlevilerin (arkasında) ayinlerini yaptıkları parmaklıklar tamir esnasında kaldırılmış, takip eden yıllarda cami üç defa tamir görmüştür. Caminin çatısı önceden kurşunla kaplı idi. Bunlar sökülüp yerine Mevlevi tekkesinin kiremitleri getirildi. Daha sonra da metal saç kaplandı. Yağmur sızdırdığı için tekrar kiremite çevrildi.

Atabey Gazi Dergah Camiine genç yaşta Şeyh olan Ziya Efendi aynı zamanda encümen reisidir. Çok sevilmiştir. İyi Farsça bilirdi. Bayram sabahları bu camide Türkçe ve Farsça dilleriyle vaaz verir; bu esnada cami ağzına kadar dolar taşardı. Sabah namazından sonra dervişleriyle evrad okur; Cuma akşamları kendine ait konağında onlara yemek verirdi. Bayramlarda halk kendisini ziyarete gelirdi. Hizmetinde bulunan kahyasının adı Meded idi. Şehrin müftüsü ve diğer hocaları devamlı surette ziyaretinde bulunurlardı.

Ali Okumuş tarafından Latin alfabesine çevrilen Ömer Fuadi'nin kaleme almış olduğu Şeyh Şaban-ı Veli Menakıbında ise, kamil ve

keramet ehli İsa Dede'nin Ankara'dan Kastamonu'ya halkı irşad etmek üzere gönderilmiş olduğunu görürüz. “Hilafetle gelip Kastamonu'ya girecekleri gün erbab-ı mükâşefeden ve Hacı Bayram Sultan silsilesinden velayetle meşhur İsa Dede Efendi (kuddise sirruhu) dervişlerine hitap edip; “Bolu canibinden Kastamonu'ya bir kamil boyacı geliyor” diye remz ü işaret etdiklerinde onlar dahi ...Hasılü-l kalam ol dervişler aziz ile musafaha ve mükaleme etdiler. Velakin ağızlarından kemale ve hilafete delalet eder bir cevap alamadılar. Ve dahi kendiler murad ettikleri ve azizin haber verdikleri kimse değil diye tecessüs edip ve gayri kimse bulamayıp İsa Dede efendiye i'lam etdiklerinde fi'l hal sultanın halin ve muradın anlayıp ve “hal ü kemal mübarek olsun” deyip onlar dahi azizin sırrın sakladılar. Arifi sadık ve kemale layık olan dahi budur”. Bayrami tarikatı şeyhlerinden olan İsa Dede Hacı Bayram Veli Hazretlerinin halifesinin damadıdır. 1530'larda Şeyh Şaban-ı Veli Kastamonu'ya geldiğinde hayatta olup kendisini karşılamak üzere iki müridini gönderir. Fakat bu müridler belli etmediği için Şeyh Şaban-ı Veli'yi tanıyamazlar. İsa Dede vefat edince Atabey Camiinin hemen karşısında yer alan ve bugün kendi adıyla anılan türbeye defnedilir. İsa Dede'den sonra Kastamonu'da Şeyh Ali Dede, Müftü Şeyh Mustafa Efendi (muhtemelen Pişkürizade adıyla anılan ve Atabey Camii'nin kuzey bitişiğindeki hazirede medfun bulunan Kastamonulu şeyh), Şeyh Mehmet Efendi, Münzevi Şemseddin Efendi gibi halifeler tarikat postuna oturmuşlar, Ziyaeddin Efendi de, tekke ve zaviyelerin kapatılışına kadar son şeyh olarak görev yapmıştır.

Atabey Camiinin kuzey tarafındaki giriş kapısının hemen karşısında, yola cephele, 30 metre kareden biraz büyükçe bir mekanı kaplayan bu türbe, üstü beşik ahşap çatı ile örtülü bir kemerden (eyvandan) ibarettir. Kemer kesme taştan diğer yerleri moloz taştan olup döşemesi tahtadır. Caminin ön cephesinde olması itibarıyla halk arasında Atabey Türbesi olarak da anılmaktadır. Kemer, yalnızca kapı ve pencere

boşluğu bırakılacak şekilde sonradan duvarla kapatılmıştır. Türbe gerçekte Candaroğulları dönemine aittir ve bu kanaate götüren bir tarih mevcuttur. Bu tarih 1397 sonrasını göstermektedir. Ve kırık olan sonrası okunamamaktadır. Kemerin sağındaki kitabenin de Türkçe tercümesiyle yalnız "...yapılmasıyla emretti" kısmı okunabilmektedir.

Türbede yer alan üç adet tahta sandukadan birisinin içinden Candaroğulları dönemini hatırlatacak bir lahid çıkmıştır. Şahideleri okunamayacak durumdadır. Bu sandukalarda yatanların kimlikleri hakkında A. Gökoğlu, muhakkak ki bu beylik sülalesinden bazı önemli şahsiyetler olabilecekleri görüşünü ortaya koymuştur. Bu tahmin ihtiyatla kabul edilebilir. İl Kültür Müdürlüğüne türbeye asılan kroki ve altındaki bilgilerden, bu türbede biri sağ uçta, arkasında yan yana iki ve üçüncü sırada da bir olmak üzere dört sanduka görülmektedir. Uçtaki sanduka Maden Dede'ye, arkasındakinin biri Veli Dedeye, üçüncü sıradaki ise İsa Dedeye aittir. Bir Hatun mezarı olduğu anlaşılan diğeri isimlidir. Bu mezarda yatanın İsa Dede'nin hanımı olması ihtimal dahilindedir. Maden Dede hakkında ise şunlar anlatılır. Atabey Gazi Konya'da hüküm süren Selçuklu sultanı Alaeddin'in emirlerinden iken, İslam hudutlarının genişletilmesi düşüncesiyle bu havalie gönderilir. Tesadüf eseri, aynı tarihte, bölgesinin tanınmış alimlerinden olduğu halde Maveraünnehir'den keza bu şehre hicret etmiş olan Ricalullahtan Maden Dede hazretleri ile birlikte eyalet merkezi olan Kastamonu'yu muhasara ile fethetmişlerdir. Caminin inşası bunu takiben olmalıdır. Maden Dedenin asıl adı Ebu Salih el-Münci'dir. On ikinci asrın ikinci yarısında hayatta olduğu ve Seyyid Abdülkadir Geylani Hazretlerinin (öl.1166) kendisini ziyaret ettiği söylenir. Yaşadığı dönemde Şii faaliyetleri artmış olmakla şeyhi tarafından Anadolu'ya gönderilen halifelerden biridir. Madenler hakkında uzman olduğundan Kastamonu'da çeşitli madenleri keşfederek harp halinde bulunan zamanın hükümdarına yardımcı olmuştur ki, Maden Dede denmesinin sebebi budur. Sultan'ın emri ile Maden Dede bu camide

Nakşibendi tarikatı üzerine irşad görevlerini yerine getirmiştir. Maden dede dünyasını değiştirdikten sonra oğlu Veli Dede irşad görevini yürütmüş; sonra da İsa Dede Ankara'ya gelerek Hacı Bayram Veli'ye intisap etmiş, hilafet derecesini almış ve kızı ile de evlenmiştir. Böylece bu sülaleden gelen hayırlı evladlar nesilden nesile tarikat ayinlerini ihya etmişlerdir. Halbuki İsa Dede'nin Hacı Bayram Veli'nin vefat etmiş olduğu 1430 yılı ile kendisinin Kastamonu'da Şeyh Şaban-ı Veli'yi karşılamak için iki dervişini gönderdiği 1530 yılı arasındaki zaman farkı, onu Bayrami tarikatının kurucusunun müridi ve damadı olmasına izin vermez. İsa Dede, muhtemelen Hacı Bayram Veli'nin yerine geçen büyük oğlundan icazet almış ve onun damadı olmuş olmalıdır. Bu menkıbevi bilgilerin ışığında, İsa Dede'den sonra adları yukarıda yazılı olup Atabey Camii ile türbesi arasındaki geçiş bölümünde medfun bulunan beş zat halife olmuşlardır. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, eserinde Yalova'nın Güney Köyünde medfun bulunan Şeyh Şerafeddin Efendi'ye atfen İsa Dede'den sonra Bayramiyye tarikatını ihya eden şeyhleri sayarak bunların mezarlarının Atabey Gazi türbesi civarında olabileceklerini ilave eder. Bu zatlar Şeyh Ali Dede, Müftü Şeyh Mustafa Efendi, Şeyh Ahmed Efendi, ikinci Müftü Şeyh Mustafa Efendi ve Şeyh Münzevi Şemseddin Efendilerdir. Dikkat edilirse türbenin söz konusu kısmında kimlere ait oldukları bilinmeyen beş sanduka vardır. Muhtemelen bu sandukalar adı geçen şeyhlere aittir (2008 Haziranında Atabey Gazi Camii ve türbesi ile ilgili restorasyon çalışmalarında bahsi geçen bu sonradan türbe ve cami ile irtibatlandırılmış bölümün yıkılarak ortadan kaldırıldığını, çalışmalar dolayısıyla hazirenin hiç de iç açıcı olmayan bir durum arz ettiğini söyleyelim. Sözü edilen beş sanduka muhafaza edilir ve yıkıntı halinde bulunan türbe, umulur ki, aslına uygun şekilde sırlı tuğlalarla kaplanır ve tarihi doku bir nebze de olsa eski haline döner.)

Kastamonu'da Bayrami tarikatı faaliyetlerine yüzlerce yıl mekan olan Atabey Camii hakkında da birkaç söz söylemek gerekirse, kuzey

güney yönünde uzanan dikdörtgen planlı bir yapıdır. Harimin kuzey-batı köşesinde ise minare bulunur. Kaba yonu taşlarla inşâ edilmiş olan binanın doğu cephesinde, taş sıralarının arasına yatay olarak konmuş tuğlalara rastlanır. Örtüsü, içten düz ahşap tavan, dıştan ise, kiremit kaplı kırma çatıdır. Harim duvarlarını, iki sıra halinde tuğladan bir kirpi saçak çepeçevre dolaşır.

Pencereler binanın kuzey ve batı cephelerinde, üst üste iki kat halinde düzenlenmiştir. Yapının duvarları üzerinde yer alan bazı açıklıkların kapatılıp iptal edilmiş oldukları anlaşıyor.

Binanın kuzey cephesinin ortasında, basık kemerli bir kapı açıklığı ve bunun da üzerinde 1273-74 tarihini veren sülüs yazıyla yazılmış üç satırlık Arapça bir kitabe yer alır. Kapı açıklığının önü, dört ahşap direğin taşıdığı basit bir çatı ile örtülmüştür.

Çift kanatlı ve oldukça sade bir ahşap kapıdan geçilerek girilen ibadet mekânı, kuzey güney doğrultusunda uzanan onar adet iki sıra ahşap direk, ortada daha geniş üç bölüme ayrılmış olup, düz ahşap tavanla örtülüdür. Kuzeydeki iki direk birlikte, ibadet mekânını üç yönden çeviren bu taşıyıcıların arasına, ahşap korkuluklu bir kat ilave edilmiştir. Bu kata, kuzeyde, sağlı sollu yerleştirilmiş tek kollu merdivenlerle çıkılır. Üst katın kuzey-batısında da minarenin kapısı yer alır.

Güney duvarın ortasındaki mihrap, sivri kemerle örtülü bir niş şeklinde olup kavсарası da nervürlüdür. Mihrabın sağında, taş bir minber bulunur .

Binanın güney doğu köşesindeki türbe bölümlerine, harimin bu köşesindeki yuvarlak kemerli bir açıklıkla girilir (idi). İlk bölüm, dikdörtgen planlı olup bugün restorasyon sonucu ortadan kaldırılmıştır. Artık sadece eski fotoğraflarda yer alan bu bölüm moloz taşlarla inşâ edilmiş olup üstü, bağdadî bir tekne tonozla örtülü (idi). Kuzey ve güney duvarlarında yuvarlak kemerli ve demir parmaklıklı birer pencere

bulunurdu, ve bu bölümde Bayrami tarikatı şeyhlerine ait beş adet ahşap sanduka vardı.

Bu bölümün doğusundaki bir kemer ile, tuğladan inşâ edilmiş türbeye girilirdi. Türbe, dıştan silindirik, içten de sekizgen kenarlı olup, kurşun kaplı basık bir kubbe ile örtülüdür. İçerisinde üç adet ahşap sanduka mevcuttur. Türbenin kuzeyinde bir kapı, doğu ve güneyinde ise birer pencere bulunur. Kapı, yuvarlak kemerlidir. Pencereleler ise dikdörtgen formu olup, kesme taşlarla çerçevesi ve demir parmaklıklısıdır

Tuğla türbenin doğu ve güneye bakan birer penceresi ile kuzeyindeki kapısının da orijinal olmadığı muhakkaktır. Gerçekten de, kalan izlerden anlaşıldığı üzere, vaktiyle yeşil renkli sırlı tuğlaların basamak şeklinde dizilmesiyle meydana gelen bir işçilikle inşa edilen türbenin, doğu ve güney yüzünde tuğlaların aniden kesilip, buralara kesme taşlarla çerçevelenmiş demir parmaklıklı pencerelerin yerleştirilmiş olması bunların sonraki devirlerde yapıldıklarının açık bir işaretidir. Esasen, buradaki pencerelerin benzerleri, caminin cephelerinde de görülür. Yüzölçümü yaklaşık 15 metre karedir. Türbede üç adet tahta sanduka vardır. Üzeri örtülü yüksek ve daha büyük olanının Kastamonu'nun fatihi Atabey'e ait olduğu rivayet edilir. Fakat bunun hangi Atabey olacağı hususu meçhuldür. Atabey'in, Muzafferüddin Yavlak Arslan olması ihtimali kuvvetlidir. Sandukanın üzerinde eğri bir kılıç ile düğümlü uzunca bir asa vardır. Merkadin yanında Atabey'in kızlarına ait olması muhtemel iki küçük sanduka daha vardır ki, toplam üç mezardır. Atabey Gazi'nin türbesinde, cesedi yanında kalenin kilidinin asılı olduğu rivayet edilir. Türbenin üzerinde daha sonraki yıllarda yazılarak asıldığı anlaşılan şu levha bulunmaktadır. “Selçuklu Devlet adamlarının en büyüklerinden Beldenin Fatihî Atabey Gazi Hazretlerinin Türbe-i şerifesidir.”

Atabey Camii haziresinde gömülü olan mezarlardan bir kısmı daha sonra Uluoğlu soyadını alacak olan Şemsizade ailesine, bir kısmı dervişan ve muhibbana, bir kısmı da muhtemelen vasiyetle veya manevi bir yardım

niyazıyla gömülenlere aittir. Bu taşların bazılarının sahipleri, Şemsizade Hacı Ahmed Beyin hanımı Tuti Aliyye Hanım, Altıkulaçzade kızı Rahime Hatun, Altıkulaçzade'nin oğlu Mehmed Bey, Şemsizade Ahmed Bey, Şemsizade Abdi Bey, Tarık-ı aliye-i Bayramiyye salikelerinden Fatma Hanım, Şemsizade Hacı Abdi Beyin mahdumu Mehmed Bey, Şemsizade Ahmed Rıza Bey, Şeyh Şemsizade Rıza Bey'in kızı Fa'ika Hanım, Şemsizade Ömer Bey'dir.

Caminin Osmanlı döneminde Merkez Pırlaklar mevkiinde, Kuzyaka, Göl, Akkaya ve Taşköprü'de gelir getiren vakıf arazileri; Kastamonu merkezinde de bazı dükkanları ve vakıf hamamı vardır. Ayrıca Akkaya Nahiyesinin Elmayakası Köyünde Atabey Hanı denilen vakıf hanı mevcuttur.

Kastamonu'da Celvetilik

Kemal Kutgün Eyüpgiller'in çalışmasından öğrendiğimize göre, Üsküdarlı Şeyh Aziz Mahmud Hüdayi'nin halifelerinden Şeyh Mustafa Efendi b. Resul tarafından, 1650 tarihli vakfiyesi olduğuna göre, Kırkçeşme Şeyh Mustafa Camiinin bu tarihten önce yaptırılmış olması gerekir. Yapının, kible yönündeki harap türbe ve Mekteb-i Sultani Müdürü M. Behçet'in yakınında olduğunu belirttiği zaviye ve kütüphane ile birlikte küçük bir külliye oluşturduğu anlaşılmakta, nitekim VGM Arşivindeki dosyasında yer alan tarihsiz haritada, mescidin doğu duvarına bitişik olarak dergah binası görülmektedir.

Cami, türbe, kütüphane ve dergah evinden oluşan külliyenin cami ve türbe binaları yakın zamanlara kadar harabe halinde ulaşırken dergah

ve kütüphane tamamen yok olmuştur. Dıştan dışa 15.77X12.40 m. boyutlarında, dikdörtgen planlı olan kargir cami 1990'larda harap durumdadır. O sıralarda caminin mevcut kalıntıları, ahşap hatıllı kerpiç duvarlı, ahşap tavan ve çatılı bir yapıya işaret etmektedir. İki yanında birer pencere bulunan giriş kapısının mihrap aksında olduğu, mihrabın solunda bir, sağında iki pencere yer aldığı anlaşılmaktadır. Batı duvarında iki penceresi daha vardı. M. Behçet, Şeyh Mustafa Camii'nin 1514 yılında yaptırıldığını kaynak göstermeden ileri sürmektedir. Ancak A. Gökoğlu'nun Şeyh Mustafa'nın 1650 tarihli vakfiyesi olduğunu ve Şeyh Mustafa'nın 1689 yılından önce öldüğünü şer'iyye sicillerine dayanarak kaydetmesi önceki tarihi imkansız kılmaktadır. 1789 yılında tekkenin tamire muhtaç olduğu, ancak ortak mütevellileri Mehmed ve Mustafa Halifelerin yapıları tamir ettirmedikleri için görevden alındıkları bilinmektedir. Celvetiyye tarikatına bağlı olan Şeyh Mustafa Tekkesinin 1872 yılındaki şeyhi Akif Efendi, ayin günü Cuma gecesidir. Tekkenin vakıfları arasında Alpagot Köyünde araziler bulunmaktadır.

Kırkçeşme Mahallesi'nde Selçuk Sokak ile Kırkçeşme Caddesinin kesiştiği köşede yer alan ve dıştan dışa 10.91X9.25 m. boyutlarında olan türbe içerisinde 15 sanduka bulunmaktadır. Ahşap olan çatısı ve kargir duvarlarının büyük bir bölümü bakımsızlık sebebiyle zaman içerisinde yıkılmış olduğundan kuzey bitişiğindeki Selçuk Camii ile beraber 1944 yılında harap olduğu gerekçesiyle şahsa satılır. Üzeri açıktır ve içinde bulunan on beş adet tahta sanduka kaybolur. Batı duvarındaki hacet penceresinden ve üstünden bakıldığında bir adet taş sanduka ve sağda solda kırılmış şahide parçaları görülür. Türbeye güneyindeki yokuşun adına izafeten Serçeoğlu Türbesi de denilmektedir. Nitekim kapı üzerinde bulunan sac levha üzerinde 'Seyyid Serçe Şeyh Mustafa Efendi Türbesi' yazılıdır. Şeyh Mustafa Camii'nin kible duvarının ardında yer alan türbenin, Şeyh Mustafa'nın vakfiyesi 1650 tarihini taşıdığına göre, bu yıldan bir süre önce ya da sonra inşa edildiği düşünülebilir. Hicri 1101

senesine ait Kastamonu Şeriyeye Sicil’inde yer alan kayıt, Şeyh Mustafa’nın bu tarihte öldüğünü açıklamakta, dolayısıyla türbenin 1690 yılı dolaylarında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Gökoğlu, Serçeoğlu olarak anılan türbenin adının Serçırağlı’dan bozma olduğunu, Serçırağ Hatun isimli birinin 1854 senesine ait Şeriyeye Siciline göre, zaviye ve vakıfları olduğunun anlaşıldığını ve bu türbede yattığını belirtmesine rağmen, 1898 tarihli bir irade kaydından bu kişinin “gece parlayan, yakut” anlamında “şeb-i çirâğ” Hatun olduğu ve bu türbede değil, yakınındaki Hatun Sultan türbesinde yattığı anlaşılmaktadır.

Her kenarı 7.65 m. uzunluğunda olan kare planlı bu türbede medfun olanlardan birisi Şeyh Mustafa Efendi, diğerleri de onun halifeleri ve aile efradıdır. Bugün Kesme taş söveli giriş kapısının batı cephesinde olduğu, kuzey ve doğu cephelerinde ikişer, güney ve batı cephelerinde üçer penceresinin bulunduğu görülen türbe, 2004 yılında Seyyit Serçe Camii ve hemen yakınındaki Hatun Sultan türbesi ile birlikte restore edilmiştir.

Resuloğlu Şeyh Mustafa Efendi’nin Üsküdar’da medfun Şeyh Aziz Mahmud Hüdayi¹² Hazretlerinin halifelerinden olup Kastamonu’ya irşad için gönderilmiş olduğu görülür. Adına düzenlenmiş olan resmi evraktan kendisinin Seyyid olduğu anlaşılmaktadır. Türbenin kuzey bitişiğindeki camii yaptırarak burasını Celveti tarikatı dergahı haline getirir.

Bir müddet sonra İstanbul’a giderek padişah IV. Mehmet¹³ ile görüşüp 1650 tarihli fermanla cami ve tekkeye Elyakut Köyü ve civarında

¹² Hasan Kamil Yılmaz’ın İslam Ansiklopedisine hazırlamış olduğu yazıdan öğrendiğimize göre, mutasavvıf ve şair hüviyetinin yanı sıra bir musikişinas da olan tarikatın kurucusu Aziz Mahmud Hüdayi (1541-1628) yazdığı ilahileri bizzat besteleyerek tekkesinde okutmuş, sonraki asırlarda yaşayan musikişinaslar onun manzumelerinden besteler yapmışlardır.

¹³ Mehmed IV (1648-1687). Her ne kadar 1650 tarihli fermanla cami ve tekkeye bir kısım arazilerin vakfedildiği anlatılmakta ise de, bu tarihte IV. Mehmed’in sekiz yaşında olduğu, iktidarın ilk sekiz yılının büyük annesi, annesi ve bunların taraftarları arasında paylaşılmış olduğu göz önünde tutulmalıdır.

on kısım arazinin vakfedilmesini sağlar. Daha sonra bu vakfa bazı ilaveler yapılır.

Vakfa mütevellî olan Seyyid Şeyh Mustafa Efendi caminin civarına medrese kütüphane ve imaret gibi üniteler ekleyerek burada bir külliye vücuda getirir. Çok musluklu güzel bir şadırvanın etrafında kurulmuş olan külliye her gün fukaraya çorba ikram edilir. Bu uygulamanın tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar devam ettiği buradan bizzat istifade etmiş olan yaşlılar tarafından ifade edilmektedir. İmarette ekmek pişirilen fırının da yakın zamanlara kadar mevcut olduğu bilinmektedir.

Şeyh Mustafa Efendi'nin 1650 yılından sonra vefat ettiği tahmin edilmekle beraber tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kendisinden sonra tekkede yine kendi neslinden olmak üzere 1795 yılına kadar Seyyid Şeyh Mehmet Efendi, aynı tarihli beratla Mehmet Emin Efendi, 1813 tarihli beratla Ahmet Halifenin oğulları Mehmet ve Mustafa Efendiler ve 1868 tarihli beratla da Numan Efendi'nin şeyh oldukları görülür. Ayrıca 1868 tarihli beratın tetkikinden, külliye muhtelif unvanlarla 14-15 kişilik bir personelin görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Bir çok keramet ve manevî tasarrufları ile bilinen Seyyid Şeyh Mustafa Efendinin türbesi halk tarafından hürmet ve saygı ile ziyaret edilmektedir. Zekiye Çağım'ın çalışmasından öğrendiğimize göre, Şeyh Mustafa (Resûlzade) Efendi ile ilgili anlatılan menkıbe ise, evliyaların ilerde keramet gösterecek kişilere çocuk yaşta göründükleri ve onlarla birlikte oldukları inancı vardır. Menkıbeye göre yörenin bilinen evliyalarından olan Ahmet Hicabî Efendi çocukluğunda peygamber soyundan gelen Seyyid Şeyh Mustafa Efendi'nin türbesinin etrafında oynarken kimi zaman ortadan kaybolurmuş. Büyüdüğünde ona oyun oynarken ortadan neden kaybolduğu, nereye gittiği sorulduğunda Ahmed Hicabî, Şeyh Mustafa'nın türbesinin bulunduğu yerin türbe olduğunu bilmediğini, orada oynarken o evde (ev zannetmekteymiş) oturanların onu

çağırıp sevip okşadıklarını, sohbet ettiklerini ve sonra dışarı gönderdiklerini söyler.

Bugün de alkolik olan kişiler bu alışkanlıklarından kurtulmak için türbeye gelip dua etmektedirler. Kimi zaman da alkolik olan kişilerin aileleri bu kişileri sarhoşken buraya getirmekte ve ayılncaya kadar beklemektedirler. Böylece alkol bağımlılarının bu alışkanlığından kurtulacağına inanılmaktadır.

Kastamonu’da Halvetiyye-Şabaniyye

Mustafa Aşkar’ın ‘Tasavvuf Tarihi Literatürü’ adlı eserinden öğrendiğimize göre, ‘Menakıb-ı Şeyh Şaban-ı Veli’, menakıbnameler içersinde en sağlıklı olanlarından biridir. Bunda eserin müellifi Ömer Fuadi’nin ilmi kişiliğinin önemli katkısı olduğu kabul edilir. Ali Okumuş tarafından 1998’de yüksek lisans tezi olarak, Latin alfabesine çevrilmiş olan eserin üçüncü bölümünde, Şeyh Şaban-ı Veli’den önce Kastamonu’da halveti tarikatı şeyhi olarak hizmet vermiş olan Seyyid Sünneti Efendi’den söz edilir.

Seyyid Ahmed Sünneti’nin vefatı tahmini olarak 1460 verilir (bazı kaynaklar bu tarihi 1490’lara çeker). Şeyhi Seyyid Yahya ve önemli halifelerinden Alaeddin Rumi, Pir Şükrullah, Pir Bahaeddin Erzincani’nin vefat tarihleri de 1463’lerdir. Halbuki Şeyh Şaban-ı Veli’nin doğum tarihi 1499 olup Kastamonu’da Halvetiliğin Seyyid Ahmed’in vefatıyla 70 yıllık bir kesintiye uğramış olduğu görülecektir. Eğer Seyyid Sünneti’nin vefatı için 1490 tarihi doğru ise, bu kesinti anlamlı bir rakam olan kırk yıla iner.

Şeyh Şaban-ı Velî'nin Seyyid Ahmed Sünneti'nin mescidinde inzivaya çekildiği, ve tıpkı Ahmed Yesevi gibi 63 yaşından sonra hayatının sonuna kadar burada devamlı ibadet ve tefekkürle meşgul olduğu anlatılır. Bu yapı ve çevresi, Şaban-ı Velî'nin vefatından kırk yıl kadar sonra bünyesinde cami, türbe, dergah, kütüphane, asa suyu ve şadırvan ile dergah evleri mevcut bir külliyeeye dönüştürülecektir.

Menâkıbnâmede anlatılanlar ışığında genel olarak, Hz.Pîr'in hayatına baktığımızda, onun pek çok badireler geçirmiş olduğunu görürüz. Taşköprü'nün Çakırçayı köyünde dünyaya gelen (1497 ya da 1499) Şa'bân-ı Velî, küçük yaşlarda anne ve babasının ölümü ile yalnız ve kimsesiz kalmış, sonrasında ise kimliği ve yaşamı hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız bir kadın tarafından evlat edinilmiştir. Bu kadının, Şa'bân-ı Velî'nin eğitimi ile yakından ilgilendiği anlaşıyor. Mahalle mektebinde Kur'an eğitimi ile başlayan bu süreç Kastamonu ve İstanbul'da devam etmiştir.

İstanbul medreselerinde tefsir ve hadis ilmi konusunda eğitim gören Şa'bân-ı Velî, zamanla içinde bir boşluk hissederek, aldığı dini eğitimin kendisini tatmin etmediğini görmüştür. Sonunda ilahi sırlara da vasil olmayı arzulayan ve ilm-i bâtını tahsil etmeye kararlı olan Hz.Pîr, kendisine bir mürşid-i kâmil arar ve bu niyetle İstanbul'daki bazı din büyüklerine hâlini anlatır.

Hz.Pîr'in arayışlar içindeki bu döneminin, İstanbul'dan Kastamonu'ya dönerken Bolu'da karşılaştığı Hayrettin Tokâdî hazretleri ile son bulduğu görülmektedir. Bu karşılaşma ile Şaban-ı Velî'nin içindeki sıkıntılar bertaraf olmaya, ruh dünyasını huzur ve sükun kaplamaya başlamıştır. Yaklaşık on iki yıl Hayrettin Tokâdî hazretlerinin yanında kalarak onun rahle-i tedrisinden geçen ve ona hizmet eden Hz.Pîr, bu süre içinde seyr ü sülukunu tamamlayarak tasavvufta kemâle ulaşır. Bu aşamadan sonra bizzat H. Tokâdî hazretleri tarafından Kastamonu'ya hilafetle görevlendirilir.

Kastamonu'ya geldiğinde önce Hisarardı'ndaki Seyyid Sünnetî mescidi (şimdiki Şeyh Şaban-ı Velî Câmîi) yakınlarında münzevî bir hayat geçirmeye başlar. Bu sıralarda onu görenler, haline acıyarak yardım etmek isteseler de o kabul etmez. Hz.Pîr'in Seyyid Sünnetî mescidindeki erbainini tamamlaması ile hâlî, halk nazarında açığa çıkmaya başlar. Onun yüce kişiliğini görenler ve onu anlamaya başlayanlar, yavaş yavaş onun sohbet halkasına katılırlar. Böylece Seyyid Sünnetî Efendi'den sonra Halvetilik'in Kastamonu ve civarındaki gelişiminin Şeyh Şa'bân-ı Velî tarafından devam ettirildiği görülür.

Şa'bân-ı Velî hazretleri, Seyyid Sünnetî mescidinde başladığı irşat hizmetini sonradan Honsâlar Camiinde sürdürür ve halkasına katılanların sayısı günden güne artar. Hz. Pîr'in zahiri ilimlerle devam ettiği cami sohbetleri, zamanla yerini batınî ilimlere bırakarak tasavvufî irşada yönelir. Hayatı boyunca pek çok kişinin yardımına koşan Şa'bân-ı Velî bu arada bir çok keramet göstermişse de bunların anlatılmasını, konuşulmasını ve bilinmesini hiç istememiştir. Bu konuda zaman zaman anlatanları azarladığı ve inkâr ettiği görülmüştür.

Hayatının son dönemlerini halvete çekilerek geçiren Hz.Pîr'in, bazı rivayetlere göre yedi yıl inzivada, uzlette kaldığı ifade edilmektedir. Hak dostlarının sevgililerine kavuştukları gece olarak da ifade edilen, düğün gecesi de dediğimiz “şeb-i aruz” u hissettiğinde talebelerini yanına toplayarak onlara ayrı ayrı dua ve tavsiyelerde bulunan Şeyh Şaban-ı Velî 4 Mayıs 1569'da vuslata ermiştir. Süleymâniye Câmîi vâizlerinden Şeyh Muharrem Efendi'nin kıldırması olduğu cenaze namazında büyük izdihamın meydana geldiği kaynaklarda ifade edilmektedir.

Sefinetü'l Evliya yazarının kaleme almış olduğu Şeyh Şaban-ı Velî hakkındaki medhiye şöyledir.

Server-i ehl-i tarîk Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Sâlik-i râha hakîk Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Hâl ü kâinde onun büyü-ü hakikat vardır

Cümle uşşâka şefik Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Misl-i hurşid tulû' etti cihâna ol Pîr
Bahr-i envâra garîk Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Halveti bağma bir bülbül-i revnak-efzâ
Meslek-i feyzi vesîk Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Âşık-ı sâdık-ı cânân-ı hakîkidir ki
Fikr-i irfanı amîk Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Dahîl-i zümre-i pîrân-ı izam olmuştur
Hakk Teâlâ'ya sâdık Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Evliya rehberidir hem urefânın mahzeni
Pîr ü bürhân-ı tarîk Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Bülbül-i bağ-ı edeb mefhar-i erbâb-ı erib
Hiss-i âlisi refik Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Mazhar-ı fevz-i fütûh zât-ı şerîfi memdûh
Âşık feyz-i refik Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Sensin ummân-ı kerem bülbül-i gülzâr-ı İrem
Remz-i akvâli dakîk Hazret-i Şa'bân-ı Velî
Ol Hüdâ aşkına Vassâf'ına bezi et keremi
Ey müridâna şefik Hazret-i Şa'bân-ı Velî
-Hüseyn VASSAF-

.....

Kastamonulu **Osman Efendi**, Hz. Pîr'in nazarına muhatap olduktan sonra, kapıldığı cezbe ile benliğini terk eder. Sadakatle kendini şeyhine teslim eder, seyrü sülûkünü tamamlayıp ardından hilafet duasıyla Tokat'a halife olarak gönderilir. Bir ara mürşidini ziyaret maksadıyla Kastamonu'ya geldiğinde, dervişlerin kendisi için tertiplemiş oldukları ziyafette Osman Efendi'nin dilinden inciler dökülmeye başlar. Ruh zenginliklerinin açığa vurularak kendini ele verdiği o anlarda bazı müridlere ilahi hakikatlerin ifadesi hoş gelmez. Halin sözle dile getirilmesi hazmedilemez ve, "Osman Efendi tarikat ve hakikat sırlarını ifşa ediyor", diyerek Hz. Pîr'e şikayet yollu olayı arzederler. Bu durum karşısında bir müddet sükut eden Hz. Pîr, şöyle mukabelede bulunur.

-Kuzular! Osman hakkında fazla konuşmayın. Osman minder oğlandır. Nereye otursa, ne şekilde otursa, ne söylese ve ne şekilde söylese Hakk teala katında makbuldür.

Hız. Pir'e vefatından önce sorulur.

-Sizden sonra seccade kimindir?

-Osman gelir, sonra Hayreddin gelir.

-Bu iki zattan sonra kim gelecektir buyurursunuz?

-Seccade sahibini bulur.

Şeyh Şaban-ı Veli bu konuşma ile yerine kimleri halef bıraktığını da vasiyet etmiş olur.

Osman Efendi Hz. Pir'in vefatı üzerine vasiyet gereği irşad seccadesine oturmak için Tokat'tan Kastamonu'ya davet edilir. Dergaha geldiğinde doğruca Hz. Pir'in kabri başına gider. Burada öyle bir hale düşer ki, hıçkırmasına, yerlere kapanıp ağlamasına gönüller dayanamaz. Sonu gelmez bu çırpınışlar karşısında yürekler parçalanır. Dostlardan biri, "O, ancak Kur'an okunduğu zaman bu halden kurtulabilir. Zira kendisini en taşkın zamanlarda Kur'an okumakla tabii haline döndürebilirdik. Bir aşr-i şerif okursanız kendisini toparlayacaktır.", der. İstiğrak hali herkesi kapladığından kimse Kur'an okumaya teşebbüs edemez. Sonunda ısrar üzerine orada bulunan bir hafız titrek bir sesle eüzü besmele çekerek bir iki ayet-i kerime okur. Hava bir anda değişir, sükunet hasıl olur. Osman Efendi Kur'an okunmaya başlanır başlanmaz kendine gelip iki dizi üzerine çökmüştür. Daha sonra ayağa kalkması için yapılan ısrara, "Beni kendi halime bırakınız", diyerek sakinleştiğini gösterir. Abdest alır, Hz. Pir'in ayak ucuna oturur, sabaha kadar oradan ayrılmaz. Namaz kılar, Kur'an okur, zikreder.

Sabahleyin müridler ve sevenleri kendisini camie ve seccadeye çağırtdıklarında, Osman Efendi, "Kardeşlerim! Ben biçare buraya irşad için gelmedim. Erbaine geldim. Kırkncı gün Pir'in mübarek bedenleri yakınında ruhanıyetlerinin civarına göç edeceğim. Zira Pir'imın ayrılığına sabrım ve takatim yoktur.", der. Allah'ın emri ile kırkncı gün Osman Efendi vefat eder. Vasiyeti gereği Hz. Pir'in merkadının kuzey tarafına defnedilir.

Dergahın Cami müezzini Kazım Göbeloğlu, göreve başladığı ilk yıllarda türbenin temizlik ve bakımı için kabirlerin açıldığı zaman Osman Efendi'nin naşının çürümemiş olduğunu gördüklerini anlatır.

.....

Kastamonu'da dünyaya gelen **Hayreddin**'in her hususta iyiyi kötüden ayırma kabiliyeti yüksek olup, sohbetleri zevk verici idi. Tarikatın önde gelen adamlarından olup Kazancı Hayreddin diye anılırdı. Hz. Şaban-ı Veli'nin kemaline vakıf olan eazımdandır. Tefsir ve hadis ilminde tam ihtisas sahibi idi. On yıl asitane-i Hz. Pir'de seccadenişin olur. Her tarafa kamil ve mükemmil bir çok mürşid gönderir. Allahü teala'nın kudretiyle mübarek nefesleri, şifa kaynağı olup, Müslümanlar ondan şifa bulurlar. 1579 senesindeki vefatıyla Hz. Pir'in yakınına defnedilmiştir.

.....

İskilip'te dünyaya gelen **Abdulkaki Efendi**'nin pederlerine 'Acem Alisi' derler idi. Böyle denilmesinin sebebini mahdumları Muhammed Çelebi şöyle nakleder. Diyar-ı Acemden Rum'a ünlü bir pehlivan gelip Çorum'da her kim ile güreştiyse yener. Galibiyet sevinci ile İstanbul'a giderken Abdulkaki'nin pederine rast gelir ve onunla güreşip mağlup olur. Bundan dolayı Acem Alisi diye şöhret bulur.

Abdulkaki Efendi alim ve arif bir zat olup, akli ve nakli ilimlerde fevkalade nispette ilerlemiş, batını ilimlerde de devrin gözdesi olmuştur. Genç iken bir gözü kaza eseri olarak görmez hale gelir. Hz. Pir-i Aziz, onun ilmi kudretini beyan için, azizin kalpleri aleminde olan hallerini, suret aleminde olan hal ile temsil edip, "Eğer bizim Abdulkaki'nin bir gözü daha olsaydı, mütalaada her ince manaları bulup ortaya çıkarmakta kitabı delip, öte yana geçerd", buyururlar imiş. Hz. Pir'den feyz alarak yüksek mertebelere nail olduktan sonra Çorum'da insanları irşada görevlendirilir.

Hayreddin Efendi'nin irtihali üzerine Asitane-i Hz. Pir'de seccadenişin olur. Cuma günü ve gecesi tefsir ve hadis okurlar imiş. İlahi

hakikatleri her kesimin anlayacağı şekilde açıklamaları bakımından dinleyicilerden bir çoklarına hal gelir imiş.

Etrafa bir çok halifeler gönderen Abdalbaki Efendi'nin olgun kişiliği hakkında anlatılan menkıbeler kulaktan kulağa yayılır. 1589 senesinde beka alemine göç ettiği zaman ziyaret için bulunduğu memleketi olan İskilip'te defnedilir.

.....

Şeyh Muhyiddin Efendi Kastamonu civarında Küre-i Hadid adıyla bilinen kasabada dünyaya gelir. Zahir ilimleri tahsil ederken takvası galip gelmekle birlikte İlahi haller ve cezbe ile hakiki aşka kapılıp Hz. Pir'in halifelerinden Küre-i Hadid'de bulunan Mahmud Efendi hazretleri eliyle sülûk edip, tasavvufta mesafe alır. Mahmud efendi'nin beka alemine irtihali üzerine, "Sen bende Mahmud Efendi'nin yadigarısın", diye Hz. Pir onu irşad halkasına dahil eder. Atabey Camii şerifinde hitabet ve imametle görevlendirilen Muhyiddin Efendi, Hz. Pir'in hizmetini cana minnet bildiği cihetle fedakarane hizmetleriyle Hz. Pir'in dualarına mazhar olur. Bundan sonra halkı irşad etmek için Şam taraflarına hilafetle gönderilir ve o havalide nice canları uyandırdıktan sonra tekrar Kastamonu'ya avdetle Şeyh Abdalbaki Efendi'nin vefatından sonra seccadenişin olur. Kemal sahibi olup, menakıb ve kerametleri ile bilinen Muhyiddin Hazretleri 1604 tarihinde vefat eder.

.....

Şabaniyye tarikatının beşinci halifesi olan **Ömer Fuâdi** 1560 yılında Kastamonu'nun Musa Fakih mahallesinde dünyaya gelir. Babası Şa'bân-ı Velî dervişlerinden Himmet Dede'dir. Fuâdi'nin düzenli bir tahsil ve terbiye gördüğü, hayatının seyrinden ve meydana getirdiği eserlerinden de anlaşılmaktadır. İlyas Yazar'ın, 'Osmanlının Kültür Şehirlerinden Kastamonu'da Yetişmiş bir Şair: Ömer Fuâdi' isimli makalesinden, ilk çocukluk yıllarını Şeyh Şa'bân-ı Veli gibi bir mutasavvıf zatın sohbet ve irşatlarını dinleyerek geçirmiş olduğunu

öğreniriz. Şa'bân-ı Veli 1569 yılında vefat ettiğinde dokuz yaşlarında bulunan Fuâdi, cenaze merasimini şu şekilde tasvir eder:

“ sabi oğlancık iken peder merhum namazlarına iletmiş idi, bi’lmuvâcehe gördüm. Bu kadar zaman ‘uzletde olmakla halk gözinden gâ’ib olan sultân-ı mülk-i ‘âlem-i gayb ve melekût bu hey’et ve hâletle kapudan taşda zâhir olduklarında halka şevk u harâret ve zevk ü hâlet galebe etmegin kimi safâ ile haykırup kimi harâretle aglayup bir sadâ-yı hây u hû ve bir nidâ-yı yâ hû zâhir ve peydâ oldu ki kalemle tahriri ve kelâmıla takriri kâbil degildir...”

Fuâdi, ilk tahsilini Kur’an mektebinde yaptıktan sonra medreseye intisap ederek tahsilini tamamlar. Arapça ve Farsça’yı bu dillerde ilmi, edebî ve tasavvufî eserler verecek düzeyde öğrenir. Eğitim hayatı dönemini Menâkıbnâme’de “... önceleri yüksek memuriyet ve makamlara hevesle akli ve nakli ilimleri tahsil ettim.”, şeklinde ifade eden Fuâdi, bu dönemde henüz yüksek mevkiler peşindedir. Gençlik hevesiyle dolup taşıdığı o dönemin sonlarında, gün gelir, kalbinde sıkıntılar hasıl olur. ‘Şa'bân-ı Veli hazretlerinin seccadesinde irşat vazifesini gören zat mürşid-i kâmilidir’, düşüncesiyle Şeyh Abdülbâki Efendi’ye intisap etmeyi düşünür.

“Lakin, kalp âleminde ruh makamından tahsil ve tekmil olunan ledünnî ilme meylim ve talebim yoktu. Allah’ın hidayeti ve zahiri ilim kuvvetiyle gafil kalbime safa ve ruhuma cila gelerek ilâhî cezbe zuhur etti. Terk ve fena tarafına meylim arttı. Vahdete çekilerek kesreti attım. Nice zaman kendi halimde kaldım. Küreli Mehmed Çelebi ve Abdülbâki efendiler gibi şeriat ve tarikat kitaplarını okudum. Fakat müşkilâtım kitap ve risâle ile halledilemedi. Mürşid-i kâmile hizmet etmeyince geçitlerden geçmeye imkân yoktu...” Kalbindeki baş edilmez sıkıntıları gidermek için Abdülbâki Efendi’ye, o sırada İskilip’te olması sebebiyle ulaşamadığını belirten Fuâdi, ruhunda yaşadığı büyük değişimi:

‘Mekteb-i ‘aşkda yine tekrar elifden başladım’

sözleriyle ifade ederek, içinde gitgide artan aşk ateşine daha fazla sabredemez. Bunun üzerine Şeyh Şa'bân-ı Veli'nin halifelerinden meşhur Hacı Dede'ye halini arz eder. O da bu hâlin kısa sürede halledilemeyeceğini, zamana ve tedrice ihtiyaç olduğunu, Allah'tan başka her şeyi terk ederek tarikata girmesini ve böylece mücahede ile hâlinin düzeleceğini ifade eder. Bu sırada duyduğu heyecan ve çektiği ızdırap onu aceleye sevk etmekte ve Hacı Dede'den derhal irşad niyaz etmektedir. Dede Efendi'nin tez elden irşâda âciz olduğunu ifade etmesi üzerine ondan ümidini kesen Fuâdi, Nureddinzade halifelerinden Himmet Efendi'ye durumunu arz eder. Himmet Efendi de 'elem ve ıstırap çekmenin cezbe alameti olduğunu ve tecelliyâtın zuhuru vasıta olacağını' belirterek Hacı Dede gibi menfî bir cevap verince Fuâdi, Ilgaz Dağı'nda irşad faaliyeti merkezi olan Benli Sultan ocağına giderek hazretin oğlu ve halifesi Mahmut Efendi'ye hâlini arz eder. Ne var ki, Mahmut Efendi de, Hacı Dede ve Himmet Efendi gibi onun derdine derman olamaz.

Yine kendi ifadesiyle Ömer Fuâdi, elinden tutup kendisine rehber olacak bir kimse bulamayınca, bu dertten kurtulması için Allah'a yalvarmaya başlar. İşte tam o sırada "rahmânî hızır ve ruhânî tabip Abdülbâki Efendi bu hasta hâlin imdadına Hızır gibi yetişir." Fakat kendisiyle görüşmeyince cuma günü camide vaazını dinler ve içindeki fırtınaların kısmen dindiğini, "bir miktar müşkülünün hallolduğunu" beyan ederek aradığı manevi tabibin Abdülbâki Efendi olduğunu anlar ve nihayetinde bu veliye intisap eder.

Abdülbâki Efendi, Fuâdi'nin duygularının sükûna ermesinde ve kendisine intisabı konusunda Hacı Dede, Himmet ve Mahmut efendilerin gösterdiği aczi ve tereddüdü göstermemiş, "hakikat aleminde mevsuf olan bâki meyden" Fuâdi'ye "bir kâse saf şarap" vererek, onun gönül ve ruh alemindeki elem ve kederlerine kâfi derecede şifa olmuştur. Fuâdi, hayatının bu devresinde, "Abdülbâki Efendi gibi bir mürşitle tanışmamış

olsaydım ilâhî aşkın ateşiyle meczup olabilirdim”, diyerek içinde bulunduğu üstesinden gelinemez durumu ifade etmiştir:

Der ü âşinâ ol taşradan bî-gâne sansunlar
‘Acep zîbâ-revişdür ‘âkil ol divâne sansunlar

diyerek gönül dünyasında, manevi keşfin meydana getirdiğı sırları halktan nasıl sakladığını belirtmektedir. Onun, önce Abdülbâki Efendi ve sonra da Muhiddin Efendi’nin rahle-i tedrisinden geçerek yetiştiiği bu süreçte derdini mürşidinden, hâlini Allah’tan başka kimsenin bilmediğini ve bu halde dergâhta hizmette kaldığını kendisinin kaleme almış olduğu ‘Menâkıbnâme’deki şu mısralarından anlıyoruz:

Ben belâ sahrâsınun mecnûnı iller bî-haber
Leyliyi Mevlâya tebdil itdüm iller bî-haber

Şa’bâniyye’nin üçüncü postnişini olan Abdülbâki Efendi’ye 27 yaşlarında intisab eden ve şeyhinin izniyle evlenen Ömer Fuâdi, dergâhın hitabet hizmeti ile meşgul olur ve üç yıllık hizmetinin ardından Abdülbâki Efendi’nin 1589 yılında İskilip’te irtihali üzerine, dördüncü postnişin olan Küreli (Araç’ın Demir Küresinden) meşhur âlim Muhiddin Efendi’ye intisâp eyler ve seyr ü sülûkunu bu veliden tamamlar. Fuâdi’nin yetişmesinde bu iki hocanın önemi oldukça fazladır. On yedi yıllık müritlik hayatı, 1604 yılında Muhiddin Efendi’nin vefatıyla noktlanır ve bu tarihte Şa’bân-ı Veli dergâhına şeyh olarak seçilir.

Şa’bâniyye tarikatına girmeden önce müftü yardımcılığı görevinde bulunan Ömer Fuâdi, bu yıllarda fıkıhla da yakından ilgilenmiş ve çevresini aydınlatma gayreti içinde olmuştur. Ömer Fuâdi’nin, tarikata intisabından sonra sorumlulukları daha da artar. Onun zamanında Halvetîlik tarikatının Şa’bâniyye kolu bir hayli geliştiğinden, pek çok kişi bu tarikata intisap etmiştir. Bütün Kastamonuluların sevgi ve saygısına mazhar olan Fuâdi’nin cuma günleri, selefleri gibi, Şa’bân-ı Veli camiinde halka verdiği vaazlarda İslâm Dini’nin yüceliğini, ibadet ve muamelatla ilgili meseleleri halkın anlayacağı bir dille izaha çalıştığı sohbetleri, büyük

bir ilgiyle takip edilir. Kastamonu'daki şöhreti kısa zamanda, çevre kazalarda da duyulunca insanlar, kendisini görmek ve ilminden istifade etmek üzere dergâha ziyaretlerde bulunurlar.

Fuâdi'nin engin bilgisi ve ateşli hitabeti, cemaati ve kendisiyle görüşen insanları oldukça etkilemekte ve o, böylece zahiri ilimlerde herkes tarafından saygı duyulan bir şahsiyet olarak tanınmakta, özellikle fıkıh ve fetvâ konusunda memleket çapında şöhret olduğu ifade edilmektedir.

Ömer Fuâdi'nin dergâhta şeyh olarak kaldığı süre içerisinde önemli hizmetlerinden biri de, Şeyh Şa'bân-ı Veli'nin kabrine türbenin yapılmasına öncülük etmiş olmasıdır. Fuâdi "Türbenâme" adlı eserinde türbenin yapılış hikâyesini bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Mürşidi Muhyiddin Efendi, Ömer Fuadi'ye Şaban-ı Veli ve diğer halifeleri için mezarları üzerine türbe yaptırmasını vasiyet etmesi üzerine Ömer Fuadi türbe yapım işine başlar. I. Ahmed'in Vezir-i azamı Murad Paşa'nın kethüdası Ömer Kethüda'dan gönderilen mektupta, türbe yapımı için gerekli paranın sağlanacağı bildirilir. Ömer Fuadi dualar ve kurbanlarla türbe yapımını başlatır. Başlangıçta gayri Müslim işçiler çalıştırılır. Ancak Ömer Fuadi'nin gördüğü bir rüya üzerine bu işçilerin işlerine son verilir. Bu vesileyle işçilerden birinin Müslüman olduğu dahi rivayet edilir. Bir müddet sonra inşaatın yarısına gelindiğinde, Ömer Kethüda'nın katledilmesi, mal ve mülkünden varislerinin mahrum bırakılması yüzünden, iki yıllık türbe inşaatı yarım kalır. Şaban Efendi'nin ömrü boyunca kimseye minnet etmediği düşüncesiyle Ömer Fuadi de, hiç kimseden yardım talebinde bulunmaz. Ancak Hibetullah Efendi ve Mehmed Ağa gibi zengin zatlar kendiliklerinden yardımda bulununca, bu yardım işi etrafta duyulur ve herkes yardıma koşar. Ömer Fuadi, makbuz karşılığı toplanan paraları ve türbe inşasıyla ilgili diğer hususları bir deftere kaydeder ve bunu sandukayla örtü arasına koyar. Türbename adlı eseri söz konusu olan bu defterden ibarettir. Türbe tamamlanınca inşasına aşağıdaki beyitle tarih düşer.

“Yapdurup Derviş Ömer tarih dedi
Merkad-ı Şaban-ı Sultan-ı beka”

1604 yılında postnişin olan Ömer Fuâdi, tam otuz üç yıl halkı “tenvir ve irşad” göreviyle meşgul olmuş, çevresine ve beldesine önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bir taraftan talebe ve ulemâyâ fıkıh, hadis ve tefsir dersleri okutan ve her cuma insanları aydınlatan vaazlar veren Fuâdi, bâtinî ilimlerde de talebelerinin, sâliklerinin ve ilmiye arkadaşlarının rüşd ü kemâline ömrünün sonuna kadar himmet ve gayret eder. Fuâdi’nin “zâhir ve bâtını mâmur, keşif ve kerâmeti meşhur ve her türlü mesâisi meşkur” olduğunu belirten kaynaklar; Türkçe, Arapça ve Farsça ile meydana getirdiği ilmi, edebî, tasavvufi, manzum ve mensur eserleriyle onun önemli bir şahsiyet olduğuna dikkat çekerler.

Ömer Fuâdi, gerek dergâhtaki derslerinde ve gerekse cuma vaazlarında, halkın doğru bir şekilde bilgilendirilmesi noktasında önemli bir misyona sahip olmuştur. Otuz üç yıllık irşat hayatı boyunca, kemâle ermiş pek çok halifeler yetiştirir. Bu halifeler içinde en meşhuru, kendisinden sonra yerine geçerek âşıklara rehberlik eden, ilmi ve olgunluğuyla tanınan, Kutb’ül-ârifin Çorumlu Şeyh İsmail Kudsî Efendi’dir. Bütün hayatını Kastamonu’da geçiren Fuâdi, 1636 yılında 76 yaşında iken vefat eder. Kabri, Şeyh Şa’ban-ı Veli Türbesi içinde ve kütüphaneye bitişik olan duvarın yanında bulunmaktadır.

Ömer Fuâdi, velûd bir şahsiyet olarak Tarikat-ı Şa’bâniyye’nin âlim, fâzıl ve şâir müntesiplerinden birisidir. Manzum ve mensur olarak otuza yakın eser veren mutasavvıf şâirin eserlerinde öğreticilik belirgindir. Onun tanınmasında en etkili faktör kuşkusuz "Menâkıb-ı Şa’ban-ı Veli" adlı çalışması olmuştur. Bu eserin dışında tasavvufa, özellikle vahdet-i vücuda dair yazmış olduğu eserlerinden, sanatçının edebî yönünü göstermesi açısından başlıcaları şunlardır:

Menâkıb-ı Şa’bân-ı Veli: Şeyh Şa’bân-ı Veli’nin ve halifelerinin menakıblarının ve kerâmetlerinin, diğer evliya ve şeyhlerinki gibi yazılıp

bilinmesini isteyen Fuâdi, H.1017 tarihinde bu eseri yazdığını, herkes tarafından anlaşılabilmesi için de basit Türkçe ibareler kullandığını ifade etmektedir.

Sultan I. Ahmet Han için yazılan ve beş bölümden oluşan eserin birinci bölümünde velilik ve kerâmet hakkında bilgiler verilmekte; ikinci bölümünde Şa'bân-ı Veli'nin tarikat silsilesi belirtilmekte; üçüncü bölümünde Seyyid Sünnetî Efendi'nin; dördüncü bölümünde Şa'bân-ı Veli'nin menkıbeleri anlatılmakta; son bölümünde ise, Şa'bân-ı Veli'den sonra 1620 tarihine kadar makamda şeyhlik eden dört halifenin biyografileri verilmektedir.

Özetle, hem sanatçının biyografisinin ortaya konulması ve hem de Şa'bânîlik ile ilgili olarak bilinen bütün gelenek, görenek ve yaşam tarzının sonraki kuşaklara aktarılması noktasında çok önemli bir görevi yerine getirmiş olan bu eser, 1877'de Kastamonu Vilayet Matbaası'nda basılmıştır.

Bülbüliyye: Mesnevî tarzında yazılmış manzum bir hikâyedir. Türk Edebiyatı'nda “Bülbül-nâme”, “Bülbüliyye” ve “Gül ü Bülbül” adlarıyla yazılan az sayıdaki eserden birisi de Ömer Fuâdi'ye aittir. İran kaynaklı tasavvufî bir hikâye olarak değerlendirebileceğimiz eserin Attar'ın Bülbül-name'sinden ilham alınarak yazılmış olduğu görülür.

Risâle-i Virdiyye: Şabanîliğin âdâb, erkan ve usullerinin dile getirildiği bir eserdir.

Muslihu'n-Nefs: Nesir olarak yazılan eserde Fuâdi, nefsin yedi sıfatını ele almaktadır.

Risâle-i Halvet: İki bölümden risâlenin ilk bölümünde, “Beyân-ı ahvâl-i halvet” başlığı altında halvetin âdâbı, usûlü ve hikmetleri üzerinde durulmuş olup ikinci bölümde ise halvetin mertebeleri ele alınmaktadır.

Risâle-i Zikr: Bu eserinde de, zikrin ahvali üzerinde durulmaktadır.

Beyân'ül-Esrar isimli Arapça olarak öğretici nesirle yazılan risâlede, insanın ve ruhların ahvalini; ilimlerin sayısını, zâhirî ve bâtınî

yönlerini; zikrin şartlarını; tasavvuf ehlinin özelliklerini; temizliğin önemini; namaz, oruç, zekat, hac gibi ibadetlerin keyfiyetini ayrı ayrı değerlendirilir. Şa'bânîlik'in Fas ve Hicaz'a kadar yayıldığı göz önüne alındığında, Fuâdi'nin bazı eserlerini Arapça ya da Farsça yazmasındaki amacın daha iyi anlaşılacağı görülecektir.

Mecmua-i İlâhiyat adlı küçük risalede de, seleflerin saygı ve ta'zim ile zikredilmesinden sonra, islâmi açıdan mübarek sayılan Berat, Mevlid ve Mirâc gecelerinin önemi ve özellikleri belirtilir.

Kaside-i Pendiyye: Girişten sonra 99 beyitlik pendiyyeden oluşan eserde zamandan, felekten şikayet edilerek, hakla bâtılı birbirinden ayıramayan, iftira ve gıybet meylli artan ve nefesine esir olan insanların fazlalığından; buna mukabil tevekkül ve kanaat sahiplerinin azlığından, mal ve zenginliğin değer yargılarının önüne geçmesinden bahsedilmektedir.

Ömer Fuâdi'nin burada ifade edilenlerin dışında, küçük risâleler şeklinde Türkçe, Arapça ve Farsça olarak kaleme aldığı çeşitli eserleri bulunmaktadır. Başta isimlerini zikrettiğimiz bu eserlerin, bağımsız birer eser olarak değerlendirilmesi yerine, belli konularda yazılmış ilmî ve edebî değeri olan makaleler şeklinde ifade edilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Ömer Fuadi Efendi'den sonra Çorumlu Şeyh **İsmail Kudsi Efendi**, Hz. Pir Tekkesi'nde seccadenişin olur. Çorum o dönemde Kastamonu vilayetine bağlı bir kaza olduğu için resmi ve ticari bütün muameleler vilayet merkezinde cereyan etmektedir. Binaenaleyh İsmail Kudsi Efendi de, ilk öğrenimini Çorum'da tamamladıktan sonra vilayet merkezi olan Kastamonu'ya gelir ve yüksek tahsilini burada yapar. Zahiri ilimler tahsilinden sonra zamanın en meşhur alimlerinden biri olan Şeyh Ömer Fuadi'ye intisab ederek tedris halkasına dahil olur. Kabiliyet ve zekası ile kısa zamanda tarikat mertebelerini aşıp mürşidinin ve halkın gözünde seçkin bir alim olarak dikkat çeker. Onun ilmi dirayeti, Hz. Pir

Kütüphanesine çoğu kendisi tarafından vakfedilmiş olan muteber kitaplara yazdığı şerhler ve haşiyelerden anlaşılmaktadır.

Dergahta 8 yıl şeyhlik görevi ifa ettikten sonra, hacc farızasını yerine getirmek için yola çıkar. Şam vilayetine vardıklarında hastalanır. Beraberindekiler Şeyh Efendi'nin vefat edeceğini ve bu yüzden rehbersiz kalarak Beytullah ve Makam-ı Resulullah'ı ziyaretten kazanacakları manevi feyiz ve ruhani hazdan mahrum kalacaklarını düşünerek kendisine endişelerini arz ederler. Bunun üzerine hasta ve bitkin haline rağmen ayağa kalkıp yoldaşlarını sevindirir ve yola devam ederler. Hacc-ı Şerifi tamamlayıp tekrar hastalandığı yere geldiklerinde, “Oğullar! Artık bir diyeceğiniz kalmadı ya! Varın kabrimi Bilal-i Habeşi'nin civarında bir yere kazın”, dedikten sonra ruhunu teslim eder. Şam'da medfundur. Vefat tarihi 1644 yılıdır.

.....

Şeyh İsmail Kudsi Efendi'nin oğlu olan **Mustafa Muslihiddin Efendi**, zahir ve batın ilim tahsili ve seyr ü sülükünü babasından almış olup, 16 sene seccadede kalarak bir çok kamil şeyh yetiştirir. Onun şeyhliği müddetince Hz. Pir Dergahı saadet kapısı ve ruhi sıkıntıların giderildiği hikmet şifahanesi haline gelmiştir. Bilhassa kendine tabi olanların eğitimi hususunda oldukça başarılı sonuçlar almış ve meşhur halifeler yetiştirmiştir. Kendisinden sonra Şabaniyye ekolünden yeni kollar ayrılması nedeniyle Pir ünvanı ile de anılır. Meşhur halifelerinden birisi Karabaşîyye kolunun kurucusu olan ve Karabaş Veli ünvanıyla bilinen Alaeddin Ali Etval Efendi'dir. Bu zatın 485 halifeye icazet verdiği anlatılır. Karabaş-ı Veli'den icazet almış olanlardan bazıları ise, Nasuhiyye kolunun kurucusu Üsküdarlı Şeyh Nasuh Efendi, Bekriyye kolunun kurucusu Mustafa el-Bekri, Salkımsöğüt Dergahı'nda medfun Şeyh Hasan Ünsi ve Şeyh Ali er-Rai Efendi'lerdir.

“Vahyi” mahlasıyla şiirler yazmış olan Mustafa Muslihiddin Efendi'nin “Miracü'l Beyan” isimli tasavvufa dair manzum bir risalesi

vardır. Şeyh Mustafa Efendi 1659 tarihinde vefat etmiş ve Şaban-ı Velî türbesine defnedilmiştir.

....

Zileli olup doğum târihi ve âilesi hakkında bilgi bulunmayan **Abdurrahman Efendi**'nin tahsîl ve terbiyesini Zile'deki âlimlerden aldığı anlaşılmaktadır. Daha sonra Kastamonu'ya gelerek Şeyh Şâbân-ı Velî tekkesinde Mustafa Çelebi Efendi'den dersler alan Abdurrahmân Efendi, 1660'da Şeyh Mustafa Çelebi'nin vefâtı üzerine Şâbân-ı Velî Tekkesi'nde sekizinci şeyh olarak irşâd makâmına oturur. Bir taraftan talebe yetiştirir, diğer taraftan halka vaaz ve nasihatler vererek Allahü teâlâ'nın emir ve yasaklarını bildirmeye devam eder.

Ağır başlı, vakar ve heybet sâhibi, sâkin bir zât olup edeb ve hayâsı çok yüksekti. Sabah namazından kuşluk vaktine kadar talebelere ders verirdi. Sonra evine gider, öğle namazı vaktinde tekrar gelip namazı kıldırırdı. Bir saat halka vaaz ve nasihat ettikten sonra talebelerine ders vermeye devâm ederdi. En ince meseleleri anlaşılır bir şekilde îzâh eder ve sorulan suâllere derhal ve yerinde cevaplar verirdi. Yüksek hâlleri ve kerâmetleri ile Kastamonu'da yediden yetmişe herkesin sevip saydığı, candan bağlandığı bir kimse idi.

Abdurrahmân Efendi 13 sene Şeyh Şâbân-ı Velî tekkesinde insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl olur. 1673 senesi içerisinde vasiyetnâmesini yazarak Amasya'da bulunan ve orada halkı irşâd etmekle meşgul olan Şeyh İbrâhim Efendi'ye gönderir. Vasiyetnâmenin özeti şu şekildedir:

"Ey benim aziz kardeşim Hâfız İbrâhim Efendi! Size dahî` mâlûm olsun ki biz zâhirî olarak hacca gitmeye niyet edip onun tedârîki ile meşgûl iken, bir seher vaktinde gaipten bir sedâ geldi. "Hazır ol mânevî hacca gitsen gerektir." denildi. Biz cenâb-ı Hakk'ın emrini beklemekte iken Recep ayının yirmi yedinci

gecesi ki mîrâc gecesi ruhlar âleminde geziyorduk. Resûl-i ekrem mîrâca giderken bindiği burağa binmiş olarak geldiler. Bizi de burağın arkasına aldılar ve gittik. Levh-i mahfûzun yanına varınca; "Siz burada eğlenin, bundan öte izin yoktur." buyurdular. Levh-i mahfûza nazar eyledik, baktık ki kendimizin Şâban ayında dünyâ evinden âhirete gideceğimizi, sizin de Şâban Efendi Tekkesinde şeyh olacağımızı gördük. Ey benim kardeşim! Levh-i mahfûzda yazılan sizsiniz. Hemen fakîre duâ eyle ve duâdan unutmayıp tekkede meşgâle ve mücâhede Allâhü teâlânın dînini yaymakla meşgûl olup gayret kemerini yedi yerden kuşanıp ve benim evlatlarımı dahi gözden ve gönülden çıkarmayınız. Kapı dervişi Molla Hasan altı senedir tekkenin hizmetindedir. Lâkin irşâd sizden olmakla bu zamâna tehir edilmiştir. Irşâd ile faydalanmadıkça salıvermemenizi ricâ ederiz. Bize lâzım olan hakkı tebliğ eylemektir."

Şeyh Abdurrahmân Efendi bu vasiyetnâmeyi İbrâhim Efendiye gönderdikten sonra yazdığı gibi 1673 senesi Şâban ayında hayâta gözlerini kapar ve Şâbân-ı Velî Hazretleri'nin türbesine defnolunur.

.....

Dergahın dokuzuncu şeyhi **Hafız İbrahim Efendi**, Abdurrahman Efendi'den sonra Amasya'dan davet edilerek Hz. Pir. makamına gelmiştir. Son derece dirayetli bir alim ve kamil bir mürşid olup, ibadetlerinde sünnete tam olarak riayet etmesiyle meşhurdur. Kendi damadı tarafından kaleme alınan Arapça hal tercemesine göre, tam elli sene beş vakit namazda iftitah tekbirini imam ile beraber almış, sünnet ve diğer nafile namazları asla terk etmemiş olduğu gibi, Kur'an-ı Kerimi de üç bin defa hatm etmiştir.

Kırk sene devam eden şeyhliği müddetince vaazlarında Kur'an-ı Kerim tefsirini adet edinmiş ve 36 senede tefsiri tamamlamıştır. Vaaz kürsüsünde tefsiri ile beraber tamamladığı hatm-i şerifin duası, cemaat

camii ve avlusuna sığmayacak derecede kalabalık olduğundan, Gümüşlüce Mevkii'nde yapılmıştır. Bu hatim merasimine seksen bin kişinin katıldığı anlatılır.

İrşad dönemi müddetince çok değerli ilim adamları yetiştirmiş, İslam dünyasının her tarafına pek çok halife göndermiş olan İbrahim Efendi, Muhiddin Arabi'nin Hafıyyü'l hulk aynü'l Hakk isimli eserine şerh ve "Halli" isminde bir fetva kitabı yazmıştır.

1712 yılı Ramazan Bayramının ikinci günü vefat etmiş ve Hz. Pir Türbesine defnedilmiştir.

.....

İbrahim Efendi'den sonra seccadeye oturan **Şeyh Hafız Ahmet Efendi** Çorumlu Şeyh İsmail Kudsi Efendi'nin torunu ve Şeyh Mustafa Çelebi'nin oğludur. Feyz ve icazeti Karabaş-ı Veli halifelerinden Şeyh Ali er-Rufai'den olup kemal ve liyakatle sekiz sene irşad makamında kalmıştır. 1720 tarihinde ahrete intikal edip Hz. Pir'in türbesine defnedilmiştir.

.....

Şeyh Ahmet Efendi'den sonra 11. şeyh olarak oğlu **Hafız Mehmet Efendi** Şaban-ı Veli Tekkesi'nde irşada memur edilir ve 23 sene bu makamda kalarak halkı tenvir ve irşad eder. 1743 senesinde vefat edip Hz. Pir Türbesine defnedilir.

.....

On ikinci postnişin olarak görev üstlenen **Abdullah Efendi** Şeyh Hafız Mehmet Efendi'nin oğlu olup zahiri ilimleri tahsil ettikten sonra, Nasuhizade Seyyid Alaeddin Efendi'den batıni ilim tahsili ile şeyhlik icazetini alır. Babasının vefatı üzerine seccadeye gelen Abdullah Efendi, 25 sene müddetle tenvir ve irşad makamında kalır. Hac farızasını ifa ettikten sonra memlekete dönüş yolunda Mısır'da vefat edip orada defnedilir. Vefat tarihi 1767'dir.

.....

Hafız Mustafa Efendi Halveti şeyhlerinden Hacı Mollazade Ahmet Efendi'nin oğludur. Küçük yaşta hıfzını tamamlayıp akli ve nakli ilimleri tahsil ile icazetler alarak zamanın alimleri arasına katıldıktan sonra sofî mesleğine yönelerek Şeyh Hafız Mehmet Efendi'ye intisap eder ve şeyhlik icazetini alır.

Hafız Mustafa Efendi, kısa zamanda batını ilimlerde olduğu gibi zahiri ilimler alanında da parmakla gösterilen alimler arasına girer. 1800'de vefat eder.

.....

H. Pir Dergahı'nın on dördüncü şeyhi **Hafız Abdurrahman Efendi**, Mustafa Efendi'nin oğludur. 1768 tarihinde doğan Abdurrahman Efendi, ilk tahsilinden sonra yüksek tahsilini ve tasavvuf eğitimi devrinin meşhur alimlerinden birisi olan babasından ikmal edip şeyhlik icazetini almıştır. Babası tarafından 1799 yılı şevval ayında irşad makamına tayin edilir. Kendisi abid, zahid ve son derece gayretli olup devamlı surette dergahta bulunur, halvet ve inziva halinde zikirle, tefekkürle meşgul olurdu. Dışarı çıkması icap ettiğinde yüzünü örtmek adetidir.

Abdurrahman Efendi'nin H. Pir seccadesinde irşad makamına gelişine Şeyh Hamdi Efendi şu manzume ile işarete bulunur:

Postnişin-i Pir Şaban
Hazreti Şeyh Abdurrahman
Bugün onda top, çevgan
Gelin onlara gidelim

Abdurrahman Efendi'nin meşihat dönemi Şeyh Şaban-ı Veli'nin şöhreti ve tarikatının Anadolu, Rumeli ve Afrika kıtasının her tarafında hızla yaygınlaştığı döneme rastlamış olduğundan dergah kalabalıkların saygı ve muhabbetle hücum ettiği bir merkez haline gelmiştir. Buna Abdurrahman Efendi'nin şöhreti de eklenince H. Pir makamı Hakk aşıklarının istasyonuna dönüşür.

Nice aşıklar, mürşidler dergaha gelip halvete girmekte, erbainler çıkarmakta; mübarek geceleri burada ihya etmeye gayret etmekte; zikir meclislerine katılarak bu suretle ilahi aşktan duydukları zevk ve safayı artırmaya gayret etmektedirler.

Böylece otuz beş sene irşad makamında bulunduktan sonra 1833 tarihinde bir Cuma gecesi ahrete intikal eder ve Hz. Pir Türbesine defnedilir.

Hazretin son saatleri hakkında Şeyh Ataullah Efendi, “Taallukatımızdan olup Hacıoğlu namıyla maruf, muteberan-ı belleden Hacı Mehmet Ağa lisanından daha çocuk iken dinlemiştim”, diye şu rivayeti nakleder. “Şeyh Abdurrahman Efendi hastalandı. Bizler hizmetiyle müşerref oluyorduk. Hastalıkları şiddetlendi. Cuma gecesi camiye gidemedi. Mukabeleyi seçkin dervişlerden birine tevdi etti. Biraz sonra tarikat erkânı üzere icra edilen zikir sadalarını işitir işitmez kendisini rahmani aşk ve ruhani hal kuşatarak gayr-i ihtiyari hasta yatağından kakıp cami kapısına kadar geldi. Camide mürşidlerinden ayrı kalmanın elem ve hüznü içinde zikreden dervişler, şeyhlerinin öyle ansızın kapıda görünmesi ve zikir halkasına dahil olması üzerine öyle bir şevk ve heyecana geldiler ki, tarif edemem.

Zikrin bitmesini müteakip postun etrafına müridleri toplayıp bazı nasihatlerde bulundu. Bu mukabelenin veda zikri olduğunu ve cümlesini oğlu Hafız Mehmed Said Efendi ile beraber Cenab-ı Hakk’a ısmarladığını beyan edip hücrelerine çekildi.”

.....

Hz. Pir Dergahı’nın 15. Şeyhi olan **Hafız Mehmet Said Efendi**, Abdurrahman Efendi’nin oğludur. 1810 yılında Kastamonu’da doğan Mehmed Said, ilk tahsilini ikmal ettikten sonra yüksek tahsiline devam ederken babasının vefatı üzerine dergahın şeyhliğine getirilir. Ancak henüz şeyhlik icazeti almamış olduğundan bu görevi bir süre vekaleten yürütür. Buna rağmen ilmi ve şahsiyeti ile genç yaşta temayüz eden Said

Efendi herkesin takdir ve teveccühünü kazanır. Kendisinden sonra dergaha şeyh olan İbrahim Şevki Efendi, bu durumu bir medhiye ile dile getirmiştir.

Vekil-i postnişin Cenab-ı Şeyh Said Sultan,
Cenah-ı rif'ati elbet umuma sayebandır bu.

(Postnişin vekili Şeyh Said Sultan cenabları, ilmi rütbesi ve olgun kişiliği ile elbette herkesin istifade edebileceği bir alimdir.)

Babasının vasiyeti gereğince sadık dervişlerden İsa Dede ve Kazan Dede lakaplı Süleyman Efendinin refakatinde Gerede'de irşad makamında bulunan Şabaniyye Şeyhi Halil Efendinin hizmetine girip seyr ü sülükünü tamamlar. Halil Efendiden şeyhlik icazeti alarak Kastamonu'ya dönen Mehmed Said Efendi, bir süre sonra Halil Efendinin halifelerinden Bolu'da medfun Diyarbakırlı Şeyh Hacı Mustafa Safiyyüddin Efendi ile görüşüp ondan da icazet alır. Bu sırada evlenmişler ise de çocukları olmamış, refikaları da vefat etmiştir. İkinci defa Şaire Necati Hanımla evlenmiş ise de altı ay sonra ayrılmak zorunda kalır. Daha sonra bir başka hanımla evlenir. Uzun müddet çocuğu olmaz. Bilahare iki kız ve bir oğlu dünyaya gelir.

Mehmet Said Efendi yirmi üç yaşında iken 1833 tarihinde getirildiği irşad makamında 57 sene kalır. Kendisi çok iyi tahsil görmüş, Hz. Pir'e olan bağlılığı ve sevgisi sebebiyle akranı arasında heybet ve vakarı ile temayüz etmiştir. Hakkında anlatılanlara göre, edebi, güzel ahlak ve hoş sohbetinden ötürü kendisi ile bir defa görüşen bir daha yanından ayrılmak istemezdi. Gerek dergahın müdavimleri ve gerekse zamanın ilim adamları ve tasavvuf erbabı ile ilişkileri mükemmeldi.

Kendisi uzun boylu şeyhlerin hizmetinde bulunmamakla birlikte edep, vakar ve güzel sıfatlarla muttasıf olup dervişlerin talim ve terbiyesi ile de yakından alakadar olmuştur. Medeni cesareti olmakla beraber Şaban-ı Veli'ye karşı son derece bağlı olup gece gündüz ikametgahından ayrılmayıp gelen ziyaretçilere hüsnü kabul göstermiştir.

Kastamonu Valisi Abdurrahman Paşa, bir miraç gecesi bir sandık mumla 60 kuruş parayı Şeyh Sait Efendiye gönderir. Şeyh Sait Efendi, “Şaban-ı Veli’nin, paşanın ne mumuna ne de parasına ihtiyacı yoktur”, diye mumu ve parayı iade ettiği anlatılır.

İrşad makamında bulunan bir şeyh ve özel hayatında vakur bir kişiliğe sahip olmasına rağmen çağdaşı olan Kadiri Şeyhi Ahmet Said Efendi’den de batını ilim tahsili ile icazet alır. Ahmet Said Efendi, o dönemde Kastamonu’nun merkezindeki Yılanlı Dergahında postnişin olan bir Kadiri şeyhidir. 1847 tarihli olup Hz. Pir müzesinde muhafaza edilmekte olan icazetname ile Hafız Mehmed Said Efendi Kadiriyye, Halvetiyye, Celvetiyye, Nakşibendiyye, Rufaiyye, Sa’diyye, Kübreviyye, Suhreverdiyye, ve Şazeliyye tarikatları erkanına göre irşad, telkin ve icazet vermeye yetkili kılınmıştır.

Mehmed Said Efendi elli yedi seneyi bulan irşad görevinden sonra 1889 yılında yetmiş dokuz yaşında ahirete intikal ederek Hz. Pir türbesine defnedilir.

.....

Hz. Pir Tekkesi Şeyhi Said Efendi’nin vefatı ve oğlu Mehmet Ataullah Efendinin reşit olmaması üzerine şeyhlik makamına alim ve layık bir zatın vekaleten getirilmesi icap eder. Bunun için zamanın Kastamonu Valisi Abdurrahman Paşa’dan¹⁴ işe el koyması rica edilir. Abdurrahman

¹⁴**Abdurrahman Nureddin Paşa.** 31 Aralık 1882 ile 2 Eylül 1891 tarihleri arasında 8 yıl 8 ay bir gün valilik yapmıştır. Sadrazamlıktan azledilerek bu göreve getirilmiştir. Daha önce Kastamonu Valiliği yapmış olan El-Hac Ali Paşa’nın oğludur. Zamanında Kastamonu’ya önemli hizmetler götürülmüştür. Bugün Kastamonu Lisesi bu hizmetlerin bir hatırası olarak Abdurrahman Paşa’nın adını taşımaktadır. Onun zamanında İnebolu’da 1881’de inşasına başlanmış bulunan limanın yapımına devam edilmiş, 1883’te bu kasabaya bir frengi hastanesi yapılmış, 1884’te yanan İnebolu Çarşısının yerine yeniden modern bir çarşı yapılmış, ayrıca bir rüşdiye mektebi, bir top deposu, bir zabıta dairesi, bir büyük mekteb-i ibtidaiye inşa edilmiş, gene aynı yangında yanan hükümet konağının yerine onsekiz odalı büyük bir hükümet konağı yapılmıştır. Kastamonu Merkez’de 1888 yılında beş dersaneli bir

Paşa vasıtasıyla Hz. Pir Dergahının başına getirilen İbrahim Şevki Efendi tekkedeki altı buçuk yıllık hayatı boyunca ilim adamları ve şairler arasında ırfanı ve fazileti ile temayüz etmiş, halkın sevgi ve saygısını kazanmış bir zattır. Onun arifane sohbetlerine doyum olmaz, vaaz ve nasihatleri dinleyenleri halden hale koymaktadır. Aynı zamanda divan sahibi bir şair olduğu için devrinin şairleri ve ilim adamları ile karşılıklı ziyaretler ve ilmi toplantılar tertip eder, görüşmeler yapar. Şiirlerinden bir kısmının toplandığı divanı ve “Kenzü’l Mahfi” isimli bir tefsir kitabı vardır.

Şevki Efendi’nin icazet verdiği meşhurlar arasında Çerkeşli Halil ve Mustafa Efendiler, Geredede Seyyid Ahmet, Bolu’da Kamil ve Mudurnu’da Mustafa Efendiler zikredilebilir.

Üç erkek ve iki kız babası olan Şevki Efendi’nin eşi Behiye Hanım da şaire olup “Derdigoyuk” mahlasıyla şiirler ve gazeller yazmıştır.

Kendisi için Bolunun Soku Köyünde bir zaviye inşa edilmiş olan İbrahim Şevki Efendi, 1896 senesi Mart ayının başında hastalanır ve dört gün sonra bir Çarşamba günü 63 yaşında vefat eder. Cenaze namazı

lise yapılmış, 1889’da yedi adet ilkokul, bir askeri rüşdiye mektebi, bir sanayi mektebi, bir darü’l muallimin (ilköğretmen okulu) yapılmıştır. Gene Paşa zamanında, 1890’da Taşköprü çarşısında büyük bir yangın çıkar. Bu yangında 376 dükkân, 11 han, 11 mağaza, 36 kahvehane, bir cami, bir medrese, 7 ev, hükümet konağı ve hapishane tamamen yanmıştır. Bunun üzerine vilayetçe büyük bir yardım kampanyası başlatılarak Taşköprü çarşısı yeniden inşa edilmiştir.1884’te Abdurrahman Paşa’nın teşvikleriyle Kastamonu’da ürettiği mahalli ürünleri pazarlayacak ve aynı zamanda, Ankara sof kumaşı ve Avrupavari düzgün kumaşlar üretecek, ayrıca hamam takımları, döşemelik yatak çarşafı ve çeşitli elbiselikler yapan “Şirket-i İbtidaiye” adıyla bir şirket kurulur. Ayrıca Abdurrahman Paşa zamanında, Kastamonu-Taşköprü yolunda 10.550 metre şose, 14 adet kargir, 25 adet ahşap, 13 adet de karışık (ahşap-kargir) köprü, 8 adet kasis, 74 adet harçsız destek duvarı; Kastamonu-Tosya yolunda 9.660 metre şose, 8 adet kargir, 1 adet ahşap, 14 adet karışık köprü, 26 adet kasis, 33 metre harçlı destek duvarı, 807 metre harçsız destek duvarı; Kastamonu-Çankırı yolunda 8.963 metre şose, 11 adet kargir, 13 adet karışık, 48 adet kasis ve 1624 metre kuru destek duvarı yapılır.

Gazipaşa İlköğretim Okulunun yerindeki Namazgah¹⁵ kılınp Şeyh Şaban-ı Veli Türbesine defnedilir. Şiirlerinden bir dörtlük şöyledir:

Şarktan garba feyzi akar çeşm-i hakikatle bakar
Aşıklar kıblenüması Pir Şaban-ı Veli'dir
Şevkiya bendesi olmak feyz-i Hakla dolmak
Her duanın anası Pir Şaban-ı Veli'dir.

....

1880 yılında Kastamonu Hacı Hamza Mahallesinde dünyaya gelen Mehmed, 9-10 yaşlarında iken babası Hz. Pir Dergahının 15. postnişini Şeyh Mehmet Said Efendi'nin vefatı üzerine başta Kastamonu valisi Abdurrahman Paşa olmak üzere dergahın müntesip ve müdavimleri tarafından himaye altına alınır, her yönüyle iyi yetişmesi için itina gösterilir. Yürürlükteki kanun gereğince hakkı olan şeyhlik makamına yaşı küçük olduğu için Bolulu İbrahim Şevki Efendi niyabeten atanmıştır.

Hz. Pir Dergahının vaizlik, it'amiye ve türbedarlık unvanları Şevki Efendi'ye, tevliyet, Pir Şaban-ı Veli Camii hatipliği ve muarripliği ile dergahın mutemed-i meremmat ve zakirbaşlık unvanları ise Hacı Hamza Camii imamı Fetihecizade Hacı Hafız Mehmed Nuri Efendi'ye niyabeten tevcih edilmiştir. Bu unvanlar ancak 1911 tarihinde mahkeme kararıyla otuz yaşından sonar Ataullah Efendi'ye asaleten tevcih olunur.

Ataullah Efendi mahalle mektebinde hafızlığını tamamladıktan sonra ibtidai ve rüşdiye mekteplerini de bitirip yüksek öğrenimi için Namazgah Medresesine kaydolur. Burada müderris ve Kastamonu müftüsü olan Hafız Mehmed Efendi'den dini ilimler alanında tahsil görüp icazet alır. Diğer taraftan da Şeyh İbrahim Şevki Efendi nezaretinde

15 **Namazgah.** Bugünkü Gazi Paşa İlköğretim Okulunun üzerinde yer aldığı, kuzeyden İnönü, güneyden Sakarya Caddesinin sınırlandığı alanı kapladığı 1925 yılına ait kent planından öğrenilmektedir. Bu alanın kuzeydoğu köşesinde yer alan yapılardan biri Namazgah Camii şerifi olarak işaretlidir. VGM arşivindeki belgede elhac Mustafa Efendi b.İbrahim'in bina ettirdiği Hacı Mustafa Efendi Mescidinin Namazgah içersindeki bu yapı olduğu anlaşılmaktadır. Namazgahın yapılış tarihi bilinmemektedir.

tasavvuf eğitimi almakta ve dergahta halveti ayinlerine katılmaktadır. Bir ara Mudurnulu Şeyh Mustafa Efendi ile görüşerek ondan da icazet alır.

Bolunun Çifteler Köyüne mensup Tevfik Efendi kızı Naciye Hanım ile evlenir. 1916 tarihinden evvel vefat eden bu eşinden Selahaddin, Nasır ve Zeynep adlarında üç çocuğu dünyaya gelmiştir.

İlmi liyakati ve karakteriyle şehrin eşrafı arasında kısa zamanda yerini alan Ata Efendi, Meşrutiyetin ilanı esnasında İttihat ve Terakki Cemiyetine üye olur. 31 Mart vakasından sonra da, Sultan Mehmed Reşad'ın tahta çıkışını tebrik için İstanbul'a giden heyette yer alır.

Pir Şaban-ı Veli Camii İmamının vefatı üzerine imamet vazifesini de üzerine alan Ata Efendi, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması üzerine sadece imamet ve hitabet vazifelerinden aldığı maaşla geçimini temin etmek zorunda kalmıştır. Hatta ikamet ettiği dergah konağından da çıkarılmak istenilmiş, fakat açtığı dava üzerine mahkeme tahsisin devamı yönünde karar almıştır. Ekonomik sıkıntı içinde olmasına rağmen beş oğluna da yüksek tahsil yaptırmış olan Ata Efendi, ilmi ve sosyal mevki müsait olmasına rağmen, başka bir unvan ve gelir kaynağı talebinde bulunmaz. Şiir ve edebiyata meraklı olduğundan bir çok şair ve edebiyatçının kitaplarını toplamış ve böylece zengin bir kütüphaneye sahip olmuştur.

Vefatından sonra ne yazık ki, kendi şiirleri ile beraber diğer eserler de satılmış veya kaybedilmiştir. Ömer Fuadi Efendi'nin Menakıbına yazdığı zeylde kendisine kadar gelen şeyhlerin hal tercemeleri yazılıdır. 1336 tarihli zeyl-i Menakıb- ı Şaban-ı Veli el Halveti isimli bu eseri Hacı Emrullah Demirkaya hattıyla 1970 yılında yeniden yazılmıştır.

1942 tarihinde vefat edip Gümüşlüce Kabristanına defnedilmiştir.

.....

Cami, türbe, Kütüphane, dergah evleri, asa suyu, gasilhane, kurban kesim yeri ve tuvaletten oluşan **Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi**, Musafakih Mahallesi Gümüşlüce Caddesi üzerinde yer alır. Hz. Pir Camii adıyla

anılan yapı, tahminen 1480’lerde yapılmış olan Seyyid Sünneti Efendi Mescidi’nin yeniden inşası ile meydana gelmiştir. Menakıbname’den ahşap ve kubbeli olduğu anlaşılan ilk cami küçük fakat manevi hatıraları ile önemli idi. Dergahın şöhret bulması ve halkın rağbeti ile ihtiyaca cevap veremez hale gelen mescid, aynı arsa üzerinde genişletilir. Böylece harimi üç kat halinde kademeli olup arka tarafında halvethaneler sıralanmıştır. Doğu yüzünden açılan kapıdan başka iki ayrı kapıdan da üst kademelere giriş sağlanmıştır. Mihrap alçıdan ve bezemeli yapılmıştır. Sedef minber kapısı ise ahşap oyma tekniği ile yapılmış nadide bir eserdir. Aynı şekilde bir diğer sanat şaheseri ahşap vaaz kürsüsüdür. Tek şerefeli minare kuzey doğu köşede yer alır. Halkın bağışladığı bakır şamdanlar ve hat örnekleri bu güzelliklere güzellik katar. Mevcut kitabeden Caminin 1580 yılında Sultan III. Murad’ın hocası Şücaeddin Efendi tarafından yenilediği anlaşıyor. 1702, 1778, 1845 ve 1950 yıllarında tamir ve restorasyon gören yapıya, 1954 yılından itibaren dernek çatısı altında cümle kapısı önüne kapalı son cemaat mahalli ilave edilir.

Harçla moloz taşından örülen **türbe** binası 9.5 m. uzunluğunda bir kare plana sahiptir. Üç kapısı altı penceresi ile yapının inşası sırasındaki yaşanan sıkıntı ve ilgi çekici olaylar Ömer Fuadi tarafından kaleme alınan Türbename adlı eserde anlatılır. Bir Mevlevi tarikatı mensubu olan Sadrazam Kuyucu Murad Paşa’nın desteği ile Anadolu’nun her yerindeki evliya zümresine saygı ve hizmetiyle meşhur Ömer Kethüda bey tarafından Fuadi’ye bir gün bir mektup gönderilir. Bu mektupta, Şaban-ı Veli Hazretlerinin mukaddes ruhlarına hürmeten mezarı üzerine bir türbe yapılmasını arzuladığını belirten Ömer Kethüda, bu iş için üç bin kuruş nezrettiğini ilave eder. Ömer Fuadi bu teklifle birlikte Şeyh Muhyiddin Efendi’nin vasiyetini hatırlar. İnşaat başlar, duvarlar pencere hizasına kadar yükselir. Bu sırada Kethüda Ömer Bey yeni sadrazam Nasuh Paşa tarafından Diyarbakır kalesinde haksız yere hapsedilip öldürülünce, türbe

inşaatı iki yılı aşan bir süre atıl kalır. Sonunda Hibetullah ve Mehmet Efendiler başta olmak üzere halkın katkılarıyla inşaat tekrar başlar.

Türbenin tamamlanıp kubbenin zirvesine kilit taşı yerleştirileceği gün hazır bulunan dervişler ilgi çekici bir zikir halkası teşkil ederler. Zakirbaşı kubbenin tepesinde olmak üzere dervişler üç kat iskele üzerinde halka olup zikre başlar. Son ilahi bitmek üzeredir ki, türbe binası rahmani bir hareketle dervişlerle birlikte sallanmaya başlar. Binanın hareketi üzerine orada bulunan herkes hayret ve dehşet içinde kalır. Kubbenin yıkılacağından korku ve endişeye kapılan mimarbaşı elindeki metre ile etrafındakileri durdurmaya çalışır. Ömer Fuadi'nin kardeşi sakinleştirmek için ona seslenip,

-Korkma usta!. Bu hareket yıkılmak için değildir. Hz. Pir'in türbesi de dervişlerle zikretmektedir. Der.

Kurban kesilir, kilit taşı yerine konur. Dua edilirken türbenin tekrar sallandığı görülür. Oradaki herkes bu durumu tüyleri ürpererek seyreder. Fatihadan sonra eller yüze sürüldüğünde türbe sükunet bulur.

Bugün türbede kabirlerin üzerine işaret olarak konulmuş olup içleri boş olan on altı tane ahşap sanduka bulunmaktadır. Üzeri bitkisel motifler ve yazılarla süslenmiş yeşil kadife ile örtülü, baş kısmı da siyah tülbentle sarılı olan Şaban-ı Veli'ye aittir.

Külliyenin **kütüphanesi**, türbenin kuzeybatı cephesine bitişik kare planlı kargir bir yapıdır. Kitapların çoğu Çorumlu İsmail Kudsi Efendi tarafından vakfedildiğine göre, 1637 yılından sonra inşa edilmiş olmalıdır. Zamanla harap olan bina 1965 yılında dernek tarafından yenilenmiştir.

Kütüphanenin alt katına girilen kapının hemen yanbaşında yer alan **Asa Suyu**'nun, Hz. Pir'in asasını yere vurmasıyla çıktığına inanılır. Tad ve koku bakımından zemzem suyunu andıran bu suyun bazı hastalıklara şifa ve psikolojik rahatlık verdiği kabul edilir. Vaktiyle ramazan aylarında Kastamonulunun Nasrullah Camiine ve evlere götürülüp oruçların bu su ile açıldığı anlatılır.

Harem ve selamlık olmak üzere iki bina halinde inşa edilmiş olan konaklar, sırtını Ersil Kayasına dayamış vaziyette caminin kuzey doğu köşesindeki mevkide yer alır. Zemin katlar moloz taştan olmak üzere ahşap malzemeden iki katlı olarak inşa edilen binalarda göz zevkine hitap eden bir işçilik göze çarpar. 1900’de inşa edilen konakların banisi Mahmut Sırrı Paşadır¹⁶.

Konakların önünde yer alan **şadırvan** 1910 yılında Mahmut Paşa’nın eşi Prenses Fatma Hanım adına yaptırılır. 1989 yılında aslına uygun şekilde restore edilir.

Türbe civarındaki **hazire**de medfun bulunan zatlar, Hz. Pir ve halifelerinin halk ile kaynaşma derecesini gösterir. Kastamonu valilerinden muhtelif tarikatlara mensup zatlara kadar toplumun her kesiminden bir çok kişinin kabri bu hazirede yer alır.

1954 yılında Hasan Fehmi Ataulusoy, Hamdi Pehlivan, Niyazi Yücebıyık, Osman Keserci, Asaf Zaluludağ, Kamil Türit ve İhsan Sezgin’den müteşekkil yönetim kurulu ile Şaban-ı Veli Onarım Derneği kurulur. 1995’te Şeyh Şaban-ı Veli Müzesi açılır ve 1996’da Resmi Gazete’de yayınlanan kararla Şeyh Şaban-ı Veli Kültür Vakfı kurulur.

.....

¹⁶ Padişahın muhafız alayında iken Hidiv İsmail Paşanın kızıyla evlenerek hem paşalık rütbesine yükselmiş hem de büyük bir servete kavuşmuş olan Mahmut Paşa, bu durumu gençliğinde askere giderken Hz. Pir Dergahında yapmış olduğu duaya bağlar. Külliyyede yer alan konakları ve önündeki şadırvanı yaptırarak dergahın şeyhine ve türbedara maaş tahsis eder.

Halvetiyye tarikatının Kastamonu'daki ikinci mekânı İsfendiyar Camii Tekkesi olmuştur. İsfendiyar Mahallesi, İkinci Hükümet Caddesi üzerinde yer alan yapı, 13X11 m. boyutlarında, kargir duvarlı, ahşap tavan ve çatılı, kiremit örtülüdür. Geçirdiği onarımlar sonucu tarihi niteliği kalmamıştır. Kitabesi olmayan caminin, banisi İsfendiyar Bey'in 1439'daki ölümünden önce tamamlandığı kabul edilir. Kastamonu Şeriiye Sicil Defteri'nde 1722'de İsfendiyar Bey'in inşa ettirdiği 'fevkanî Camii Şerif'in belirtilen tarihte onarıldığı kayıtlıdır. Aynı defterlerden 1837 tarihli olana göre, caminin, eski yapının temelleri üzerine inşa edildiği belirtilmektedir. Ahşap minaresi 1948 yılında eklenen, 1952 yılında onarım gerektirdiği bilinen caminin, Osmanlı devrinde gelir getirici vakıfları arasında Bey Hamamı ve bazı araziler bulunmaktadır. Burada Halveti ayinî icrâ ile son şeyhinin Mehmed Efendi olduğu bilinmektedir.

.....

Hacı Dede Mescidi Tekkesi Halvetiyye'nin bir başka mekânıdır. Bu tekkenin banisi olan Hacı Dede, Şeyh Şaban-ı Veli'nin halifelerinden olup türbesi Kastamonu Beyçeşme Mahallesi'nin Canlı sokağındadır. Bölge halkı tarafından sık sık ziyaret edilmekte olan türbedeki diğer kabirler de Hacı Dede'nin çocuklarına aittir. Hacı Dede kendi adıyla anılan camii yaptırmış, ve burayı dergâh ittihâz etmiştir. Kendisi Şeyh Şa'ban Veli'den doğrudan icâzetlidir. Türbe 1590 yıllarında yapılmıştır.

.....

Ferhat Paşa Camii Tekkesi Halvetiyye tekkelerinden bir diğeridir. 1872 yılı salnamesinde bu tekkenin şeyhinin Hacı Numan Efendi, ayin gününün Salı gecesi olduğu kayıtlıdır. Afganistanlı, Yozgat Şeyhi diye bilinen Abdulvahid Efendi'nin oğlu Abdullah Zâhit Efendi'nin Muhammed Evliya Efendi'den (1844-1902) hilafet alarak Kastamonu Ferhat Paşa Dergâhı Şeyhi olduğunu biliyoruz.

.....

Kastamonu'daki bilinen son Halveti tekkesi de Server Mescidi Tekkesi'dir. Akmesicid Mahallesi Ballık Sokak'ta yer alan mescid 12X9 m. boyutlarında kargir duvarlı ahşap tavan ve kiremit örtülü çatılı bir yapıdır. Yaptırımı ve inşa tarihi bilinmemektedir. 1675 yılına ait bir belgeden varlığını öğrendiğimiz yapı 1952 yılı öncesinde harap halde bulunmaktadır. Daha sonraki yıllarda onarılmış ve minaresi yeniden inşa edilmiştir. Akmesicid Mahallesindeki bu mescitte Halveti ayini icra olduğu bilinmektedir.

Kastamonu'da Kadiriyye

Hepkebirler Mahallesi, Yılanlı Sokak üzerinde yer alan hastaneden günümüze yalnızca portali ulaşmıştır. Portalin nişini üç yönde dönen kitabesine göre, Anadolu Selçuklu Veziri Muinüddin Pervane'nin¹⁷ oğullarından Ali b. Süleyman tarafından 1273 yılında yaptırılmış, yapının mimarlığını ve mali kontrolünü Gevherbaş b. Abdullah yürütmüş, uygulamayı Mimar Said el Kayseri gerçekleştirmiştir. Anadolu Selçuklu Şifahaneleri'nin Kastamonu'daki tek örneği olan bu yapının özgün biçimi hakkında fikir yürütmek imkansız gözükmekle birlikte, aynı dönem şifahaneleri şeması olan orta avlu etrafında gelişen revak ve hücre dizisinden oluştuğu düşünülmektedir.

¹⁷ İlgi çekicidir ki, Selçuklu veziri Süleyman'ın da ikta yeri olan Tokat şehrinde yaptırmış olduğu hastane Kastamonu'daki hastane ile benzer bir kaderi paylaşır. Padişah fermanı ile yapının tekkeye dönüştürülmüş olduğunu Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinden öğreniriz. Muhtemelen iki hastane de XVII. yüzyılda asli fonksiyonunu kaybeder.

Türbeye, Yılanlı Darüşşifa olarak anılan bugünkü Yılanlı Camisinin harim kısmından geçilir. Camiye bitişik moloz taş duvarlı betonarme tavan ile yenilenmiş bir yapıdır. Özgün türbenin 1838 yılındaki yangından sonra yaptırıldığı sanılmaktadır. İçersindeki 25 sandukadan biri, Darüşşifayı Kadiri Dergahı haline getiren ve 1625 yılında şeyh olduğu bilinen Abdülfettah-ı Veli'ye diğerleri tarikat ileri gelenlerine aittir.

Yılanlı Tekkesi Darüşşifanın bulunduğu arsa üzerinde yer almakta idi. Süheyl Ünver'in yayınladığı bir planda batı kısımda bulunan ve türbe odaları olarak işaretli derviş hücreleri, Tekke'nin önündeki yol genişletilirken yıktırılmıştır. Dergah Evi, tekkenin kuzeybatı köşesindeki konumunu halen korumaktadır. Darüşşifada dergah kullanımının hangi tarihte başladığını kesinleştirmek mümkün değildir. Ancak tekkenin Abdülkadir Geylani'nin halifelerinden Kadiri Abdülfettah-ı Veli tarafından tesis edildiğinden yola çıkıp, Abdülfettah-ı Veli'nin 1625 yılında sağ olduğu göz önünde tutularak tesis tarihini bu yıllara indirmek mümkündür. 1718 yılında 'irade-i seniyye' ile Mehmed adında bir kişi tarafından büyütülen bu yapının Yılanlı Tekkesi olarak anıldığı bilinmektedir. 1811 yılında 'Abdülazizzade Hankahı' olarak adlandırılan, 1831 yılında yangın geçiren Yılanlı Tekke, II. Mahmud (1785-1839) döneminde 'irade-i seniyye' ile 'müceddeden' inşa olunur, 1856'da onarılır, 1872 yılı salnamesinde ayın günü Cumartesi gecesi, bağlı olduğu tarikat Kadiriyye olarak kaydedilmiştir.

Şeyh Şaban-ı Veli Dergahı müzesinde muhafaza edilmekte olan ve Yılanlı Dergahı şeyhi Ahmed Said Efendi tarafından Şeyh Şaban-ı Veli Dergahı şeyhi Ahmed Said Efendi'ye verilen 1847 tarihli bir icazetname örneği mevcuttur.

1898 yılında 'taamiyesi' bir fermanla 500 kuruşa çıkartılan dergah, II. Abdülhamit döneminde, Abdülfettah Hz.'lerinin çocuklarından Şeyh Hasip Efendi tarafından bir kez daha tamir edilir. 1835- 1904 tarihleri arasında yaşamış olan Şeyh Hasip Efendi 28 sene tekkenin hizmetinde

bulunur. 1952 yılı öncesinde yine harap olan yapı, sonraki yıllarda Yılanlı ailesinden Hasip Yılanlı tarafından onarılmıştır. Günümüzde cami olarak kullanılmaktadır.

Kadiriyye'nin Kastamonu'daki temsilcisi Abdülfettah-ı Veli'nin herhangi bir kayıt bulunmamasına rağmen tarikatın kurucusu Abdülkadir Geylani'nin dokuz torunundan biri olduğu kabul edilir. Hakkında anlatılanlara göre, yanındaki bin kişi ile birlikte Bağdat'tan Kastamonu'ya gelir ve bugün medfun bulunduğu yere bir cami inşa ettirir. Menkıbe, onun gökten yemek indirmesiyle ilgili kerametini nakleder. İsrailoğullarına geldiği gibi üzerinde nimetler bulunan ziyafet sofrası kendisine tabi olanları doyurmaktadır. Bu yemekler Cennetten balık olarak inmekte ve yediklerinde onların 4 -5 ay yemek yemedikleri anlatılmaktadır. Ve hatta denilir ki, bir gün bu sofralardan biri, bugün medfeni olan bir taş üzerine de inmiştir. Nihayetinde yine bir gün Abdülfettah-ı Veli, Geylani Hazretlerinin ruhaniyetlerine muhatap olur. “Böyle ziyafetlerle hayat sürmek yerine bizzat çalışıp kazanarak yaşasan daha iyi olur ve bu sünnettir. İhtimaldir ki, size tabi olanlarla bu sofraların şükrünü ifa edemezsiniz.” Bunun üzerine Abdülfettah sorar. “Öyleyse ne ile meşgul olayım?”. “Kendir tohumu ekiniz”, cevabını alır. Böylece bölgede kendir ziraati başlar ve sonraları her yıl kendir alım satımı sezonu başlangıcında, esnaf tarafından pir kabul edilen Abdülfettah-ı Veli Hazretleri'nin ruhu için dualar okunur.

Eskiden burası, Kastamonu'nun içinde akmakta olan çayın kenarında metruk bir yerd. Menkıbeye göre, Şeyh Abdülkadir Geylani'nin soyundan Abdülfettah Veli Kastamonu'ya geldiğinde, başlangıçta halk bundan haz etmez ve bu harabe, kalması için kendisine yer olarak gösterilir. O yılanların çok olduğu bu yerde barınır. Yılanları toplar, bir boğça ile bugün İmam Hatip Lisesi'nin bulunduğu yerdeki dereye götürür ve, ‘kaybolun’, der. O dereye bundan sonra Kayıplar Deresi denilirken şeyhin tekkesinin bulunduğu yere de Yılanlı Cami

denilir. Yılanların çokluğundan kinaye ve şeyhin bu kerametiyle anılması sebebiyle yapılan camiyle beraber bu semt de Yılanlı diye anılmaktadır.

Her sene bu camide Ramazan ayında hatim ile namaz kılınmaktadır. Abdülfettah-ı Veli Hazretlerinin torunlarından 1987’de vefat eden Hasip Yılanlı’nın ve yine avukat olan oğlu Said Yılanlı’nın devam ettirdiği Miraç gecesinde, Peygamberimizin kendisine sunulan sütü içmelerini sembolize eden Mevlit’teki Miraciye bahrinin özel olarak okutulması, bu esnada süt ikram edilmesi geleneğinin devam etmekte olduğu söylenebilir. Yakın çevresinin vakfiye olması hasebiyle esnaftan ticaret ahlakına uymayanların burada iflas edip gittikleri, veya farklı bahanelerle barınmadan dükkanları terk edip yerlerine yenilerinin açıldığı; bu durumların da halk ve diğer esnaf ile cami cemaatı tarafından, bu zatın ruhaniyetine, İslam Dini’nin helal ve haram sınırı olan temel çizgileri ile ahlak kurallarına uymayanlara yine Abdülfettah Veli Hz.leri tarafından Allah’ın izniyle verilen bir ceza olarak bakılmakta olduğu anlatılır. Cami ve türbenin çevre temizliği ile ilgilenenlerin Abdülfettah-ı Veli’nin ruhaniyetinden faydalandığına inanılır.

Kastamonu’daki ikinci Kadiri dergahı Hasan Çelebi Dergahı’dır. Bu dergahın binası İsmail Bey Mahallesi Tenekeci Sokak’ta yer alan Hasan Çelebi Camisidir. 10.2X8.2 m. boyutlarında dikdörtgen planlı yapı, özgün tarihi ve mimari niteliğini kaybetmiştir. 1770 yılında mevcut olduğu bilinen Hasan Çelebi Camisinde önceleri Halveti ayini icra edildiği, caminin bitişiğinde türbesi bulunan Taraklı Sultan ve oğlu Mahmud Efendi’nin Halveti şeyhi oldukları söylenmekte, 1878 yılında Kadiri tarikatı şeyhlerinden Mehmed Ali Efendi tarafından yeniden yaptırıldığı bilinmektedir. 1882 yılında Kadiri tarikatına bağlanan dergahın, 1908 yılında harap hale geldiği, vakfın mali gücünün yetersizliğinden dolayı başka bir vakıftan para aktarılarak onarımının gerçekleştirilmiş olduğu görülür.

Kastamonu’da Mevlevilik

Ahmed Eflaki eserinde, Ulu Arif Çelebi’yi muhtemelen 1314 yılında bir kerametın ardından Kastamonu’lu Süleyman Paşa¹⁸ ile görüştürür. Amasya’da ilk Mevlevihanenin açılışından sonra Çelebi, Kastamonu yolu üzerinde haramilerle karşılaşır. Göstermiş olduğu keramet sebebiyle bu eşkıyalar Süleyman Paşa’nın yanına gidip tevbe eder ve İslam askeri safına girip bundan sonra gaza ile meşgul olurlar. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Kastamonu’da Bayramilik üzerine yazmış olduğu kitabında, Mevlana’nın torununun bu ziyaretinde dostluğun

¹⁸ Şemseddin Yaman Candar’ın ölümü üzerine, Kastamonu’nun eski sahibi Yavlak Arslan’ın oğlu Hüsameddin Mahmud Bey, derhal harekete geçerek, Kastamonu’yu işgal ettiğinden, Şemseddin Yaman Candar’ın oğlu Süleyman Paşa, Eflâni tarafına çekilerek orada oturmaya mecbur olur. 1309’da Eflâni’den kalkarak âniden Kastamonu üzerine baskın yapan Süleyman Paşa, Mahmud Beyi sarayında muhasara ederek, yakalayıp öldürdükten sonra, burasını beyliğine merkez yapar. Süleyman Paşa, 1335 yılına kadar, İlhanlıların hâkimiyetini tanır. İlhanlı hükümdarı Ebû Saîd Bahadır Hanın ölümünden sonraki beş yılda ise, müstakil olarak hükümet sürer. Anadolu’da Moğol nüfuzu sarsılmaya başladığı sırada, Süleyman Paşa, tedbirli hareket ederek, İlhanlıların vezîri Emir Çoban Anadolu’ya geldiği zaman, onu karşılamış ve sadakatini arz eylemiş, bu halden istifade ile de hududunu genişletmeye muvaffak olmuştur. Süleyman Paşa, Pervancoğulları’ndan Gâzi Çelebi zamânında, Sinop’u kendi hâkimiyeti altına alır ve Gâzi Çelebi’nin 1322’de vefatından sonra, burasını doğrudan doğruya ilhak ederek, idaresini büyük oğlu Giyâsüddîn İbrahim Beye verir. Bu arada Taraklı ve Safranbolu’yu da beyliğine katan Süleyman Paşa, kendi adına para da bastırır. Süleyman Paşanın, 1339’da küçük oğlunu kendine veliaht yapmasını bahane eden büyük oğlu İbrahim, babasına isyan ederek Kastamonu’yu zapt ile hükümdar olur. Süleyman Paşanın nasıl vefat ettiği ve veliaht Çoban’ın âkıbeti belli değildir. İbn-i Battûta, Süleyman Paşanın 70 yaşında olduğunu beyan ettiğine göre, ölümünde 80 yaşında olması muhtemeldir. İbn-i Battûta, Süleyman Paşayı uzun sakallı, güler yüzlü, vakûr ve heybetli olarak tavsif etmektedir.

derecesini ispat bakımından Şeyh Selahaddin'e gelen pabucu armağan olarak Süleyman Paşa'ya verdiğini ve bu ayakkabının bir takım sağlık problemlerinin halli için yıllarca teberrüken kullanılmış olduğunu yazar. Mekteb-i Sultani Müdürü M. Behçet'in Süleyman Paşa'nın mezarının Mevlevi Dergahının haziresinde olduğunu söylemesi, Kastamonu Mevlevihanesinin köklerinin XIV. yüzyıla inmesi ihtimalini göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir. 1922-3 tarihli kitabında M. Behçet, bu türbeyi ziyaretini aktararak, buranın Mevlevi Dergahı dahilindeki hazirede 'yeşil bir örtü ile örtülü, ahşap, yüksek, özelliği olmayan bir sandukadan ibaret' olduğunu, üzerinde camlı bir levha içersinde talik bir yazı çeşidi ve siyah bir mürekkeple "Hadim el Mevlana Candari Süleyman Paşa aliye el rahim" yazısının bulunduğunu belirtmektedir. Kemal Kutgün Eyüpgiller'in çalışmasından öğrendiğimize göre, yapının Kastamonu'da tek Mevlevi tekkesi olarak İsfendiyar Mahallesi Gaybılar Deresi yolu üzerinde yer aldığı bilinmektedir. Halbuki, tekkeye adını veren Dede Sultan'ın kim olduğu meçhuldür. Mevlevi Dergahı haziresindeki mezarlardan birinin Dede Sultan'a ait olduğu ve o tarihten önce kaybolmuş olan mezar taşı üzerinde 1514-5 tarihinin yazdığı bilgisi ise, tekkenin kuruluşunu XVI. yüzyıla tarihlemektedir. Bu bilgiler çerçevesinde Dede Sultan'ın adıyla anılmakla birlikte Mevlevihane'nin ilk şeyhi olması gerekmez. Şayet kendisinden yaklaşık 175 sene önce vefat etmiş olan Candarlı Süleyman Paşa yapının gerçek banisi ise, şeyhsiz bir Mevlevihane olamayacağı düşüncesiyle, bugün adını bilemediğimiz bir takım zevatın Dede Sultan'a kadar tekkede şeyhlik yapmış olmaları tabiidir. Ve mimarlık tarihi, muhtelif sebeplerle banilerinden farklı şahısların adlarıyla anılan bir çok yapının varlığını bize göstermektedir.

Bugün Kastamonu'da Dede Sultan Türbesi adıyla bilinen yapının banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. Dede Sultan'ın adı kayıtlarda Celaleddin olarak geçmektedir. Aynı isimle anılan hamamın doğu bitişiğinde sığıntı bir binadan ibaret olup içindeki lahdin altı boştur. Dede

Sultan Hamamı İsfendiyar Mahallesinde Atatürk Caddesi ile Gaybılar Deresinin kesiştiği köşede yer almaktadır. Yapı, dikdörtgen planlı ve kargir duvarlı ve ahşap çatılı soyunmalık bölümünden, yine dikdörtgen planlı üç kubbeyle örtülü iki bölümlü ılıklığa, oradan da arkasında iki halvet bulunan dikdörtgen planlı ortası kubbe, iki yanı tonoz örtülü sıcaklığa geçilmektedir. Halen hamam olarak kullanılmaktadır. 1514-5 yılında Mevlevi Şeyhi Dede Sultan tarafından yaptırılarak Mevlevihaneye vakfolunmuştur. 1766 ve 1948 yıllarında tamir görmüş olduğu anlaşıyor.

Sezai Küçük'ün, 'XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler' adlı doktora tezinden öğrendiğimize göre, XX. asrın başlarında, Said Hemdem Dede'nin kardeşi olan Hüsameddin Dede'nin, Konya Mevlana Dergahına yazdığı bir yazıda, Kastamonu Mevlevihanesinin tarihçesi, vakıfları, şeyhleri ve Mevlevihanenin o zamanki durumu ile ilgili tafsilatlı bilgi bulunmaktadır¹⁹. Dede Sultan'dan sonra dergah postuna geçen Elvan Dede zamanında, dergahın etrafına bazı binalar inşa edilmiş, dergah ise bir mescidle türbeden ibaret kalmıştır. Bu tarihten itibaren dergahın uzunca bir süre önce Nakşi, daha sonra da Kadiri dergahı olarak kullanıldığı görülür.

Nihayet Bolulu Kalender Dede'nin bir hayli gayretleri neticesinde, 1871 senesinde, burası Mevlevihane olarak faaliyete geçer. Kalender Dede, uzun süre başkalarının eline geçmiş olan dergah vakıflarını ve diğer bazı müstemilatını yeniden Mevlevihaneye kazandırmak için çaba sarf eder. İstanbul'a gidip gelir. Bu süre zarfında bir çok münazaralar olmuş olmalıdır ki, Kalender Dede, sürülür, hapse atılır, ve gözlerini kaybeder. Hakkında anlatılan anekdotlardan biri şöyledir. İlkbaharın yağmurlu bir

¹⁹Hüsameddin Dede; "her üç şeyhin (İbrahim Dede, Halil Dede, Said Hemdem Dede) matbu (ya da) gayr-ı matbu bir eseri yoktur" demektedir.

günü sokağa çıkıp yağmura tutulunca Mevlevihanenin karşısındaki kahvehanelerden birisine girip yağmurun dinmesini beklemiştir. Yağmur diner dinmez hemen karşıya geçmek üzere köprüye yönelmiş. Yanında bulunanlar sel geldiğini, köprünün yıkılmak üzere olduğunu söylemişlerse de kendisi "Yetiş! Ya Mevlana" diyerek geçmiş, köprüyü de sel götürmüştür. Valinin gitmesi için dua etmiş ve çok geçmeden vali buradan naklolunmuştur. Mevlevihane türbesinde Süleyman Paşanın mezarının yanına defnedilmiştir. Neticede, 1876 senesinde dergahta, Mevlevi mukabelesini icraya muvaffak olur. Aynı yıl vefat eden Kalender Dede'nin yerine, Sivaslı İbrahim Dede postnişin olur. O da on yıla yakın görevini ifadan sonra 1886 yılında vefat eder.

Yerine aynı tarihte oğlu Said Efendi posta tayin edilir, fakat Said Efendi henüz rüşde ulaşmadığından kendisine türbedar vazifesinde bulunan Halil Dede vekalet eder. 1894 senesinde Said Efendi asaleten posta tayin edilir. Türbedar Halil Dede ise 1896 senesinde vefat etmiştir. 1909 senesi Mayıs ayı başlarına kadar on iki seneye yakın Kastamonu Mevlevihanesi postnişini olarak görev yapmış olan Said Efendi, aynı tarihte Mevlevi tarikatına yakışmayacak davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle görevinden azledilir. Üç kız çocuğu olup erkek evladı olmadığı için yerine, XIX. asrın sonlarında Mevlevi tarikatının en önemli simalarından Kayserili Ahmed Remzi Dede, posta tayin olunmuştur. Konya Mevlana Müzesi Arşivi'nde Said Efendi ile ilgili, altında başta Reisü'l Meşayih Ahmed Ziyaeddin Efendi olmak üzere şehirde mevcut bütün tarikat şeyhlerinin ve idarecilerinin mühürleri olan bir belge bulunmaktadır. Bu belgede Kastamonu Mevlevihanesi'nin Said Efendi ile birlikte içine düştüğü vahim durumdan bahsedilmekte ve Said Efendi ile ilgili; "adab ve namus-ı tarikattan uzak ve hiçbir diyarda eşine rastlanmayacak çeşitli fık u fücür ve sefahat içinde, binlerce fuhşiyat ve cinayet-i cilvegah olmuş, neticede nefret-i am ve su-i hareketi eseri olarak tevkif edilip habs olunmuş" diye bahsedilmekte ve bu durumu devam

ettiği halde hala meşihatte gözü olduğu ve şeyh A. Remzi Dede'yi rahatsız ettiği belirtilmekte ve bu hususta Çelebi Efendi uyarılmaktadır. Said Hemdem Dede'nin kardeşi olan Hüsameddin Dede'nin bildirdiğine göre, Kastamonu Mevlevihanesinin vakfı olan arazilerin vakfiyenamesi olmayıp, kuyud-ı hakani kayıtlarının da çok eski olması nedeniyle okunamaz durumda olduğunu, istinsahlarına çalışıldığını belirtmekte, ve Remzi Dede tarafından dergahta Mesnevi dersleri okutulduğu ve dergahta ehil olan dervişana ney ve ayin talimi yaptırdığını belirtmektedir. Ayrıca dergahta bulunan demirbaş eşyaların mürur-ı zaman ile tahrip olduğundan, Remzi Dede'ye teslim edilen beş on parça işe yaramaz eşya ve semahanedeki bir iki kilimden başka bir şey bulunmadığını, Said Dede'nin dergahtan azledilince bir hafta boyunca eşyaların dergahtan taşındığını, geri kalanların da bir hücreye toplanıp kapısının kilitlendiğini de ilave etmektedir.

A. Remzi Dede'nin 1911 tarihli bir yazısında Said Dede'nin daha sonra Antalya Mevlevihanesine tayin edildiği kayıtlıdır. "Konya Mevlana Müzesi Arşivinde Antalya'da azledilen Hüsameddin Dede ile yerine tayin edilen Hemdem Dede arasında vukua gelen olaylar ve tartışmalarla ilgili bir çok belge bulunmaktadır." Bu durum Said Dede'nin Kastamonu'da Ahmed Remzi ile bıraktığı kavgaları Antalya'da Hüsameddin Dede ile devam ettirdiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Remzi Dede, harap halde bulunduğu Kastamonu Mevlevihanesini tamir ettirmiş, eski şeyhten kalan borçları ödemiştir. O sırada şair, edip Süleyman Nazif²⁰ Kastamonu valisidir. Remzi Dede ile ilk karşılaştığında,

²⁰ **Süleyman Nazif** (1870 Diyarbakır - 4 Ocak 1927 İstanbul) Türk yazar, şair ve devlet adamı. Osmanlı ve erken cumhuriyetin önemli aydınlarındandır. Öğrenimini özel yollardan gerçekleştirdi. II. Abdülhamit yönetimine karşı mücadele edebilmek için 1887'de Paris'e kaçmak zorunda kaldı, sekiz ay sonra döndü. II. Abdülhamit tarafından vilayet mektupçusu sıfatıyla Bursa'da ikamete memur edildi (1897-1908). II. Meşrutiyet'ten sonra Basra (1909), Kastamonu (1910), Trabzon (1911), Musul (1913) ve Bağdat(1914) valilikleri görevinde

“meşihatınız Pederemende midir?”, diye sorar. Ahmet Remzi Dede de “Hayır, Hüdadaddır, lehü'l-hamd pederim berhayat ve Kayseri Mevlevihanesi şeyhidir” cevabını verir. Süleyman Nazif'in bu sorusu özellikle XIX. asırda Mevlevilikte ve diğer tarikatlarda, şeyh tayininin babadan oğula geçmesinin adetten olduğuna işaret etmesi açısından önemlidir.

Hüseyin Vassaf'ın Sefine-i Evliya adlı eserinden, Ahmet Remzi Akyürek'in Abdülhalim Çelebi tarafından Kastamonu'ya gönderildiğini anlamaktayız. Akyürek Kastamonu'da Mevlevihanenin karşılaşmış olduğu maddi sıkıntılara kısa süre içinde çözüm bulur. Borçlarını kapatır, yapının gerekli tamirlerini gerçekleştirir. Onun Hüseyin Vassaf'a yazmış olduğu mektup şöyledir. “Kütahya Arguniye Mevlevihanesi meşihati vekaletinde iken Der-saadet'te bulunan reşadet-penah Abdülhalim Çelebi tarafından vuku bulan davet üzerine İstanbul'a gelerek Kastamonu Mevlevihanesi meşihatine tayin buyuruldum.” Ahmet Remzi kısa süre içerisinde Kastamonu Mevlevihanesi'nin selefden nakden kalan borcunu tesviyeye ve mevlevihaneyi tamir ve ihyaya muvaffak olduğu gibi, çeşebilik makamından şeref varid bir emir üzerine Halep Mevlevihanesinin tahkikatına giderek o hizmeti de yerine getirir.

Yakup Şafak'ın ‘Veled Çelebi'nin Menakıb'ına göre 1912'de faal olan Mevlevihaneler ve şeyhleri' başlıklı yazısında yer alan bilgiye göre, 1912 yılındaki Mevlevihaneler listesinde Kastamonu Mevlevihanesinin başında Dede Sultan k.s. lakabıyla Amil Çelebi'nin²¹ bulunduğunu

bulundu. 1915'te devlet memurluğundan ayrılp tüm zamanını yazarlığa ayırdı. İstanbul'un işgalini sert dille eleştirince İngilizler tarafından Malta adasına sürüldü. Orada 20 ay kadar kaldı. Dönüşünde bir süre daha yazmaya devam etti. 1927'de zatürreden öldü. Edirnekapı mezarlığına gömüldü.

²¹1880 yılında Abdülgani Dede'nin vefatı üzerine Konya'dan postnişinliğe tayin edilen Vacid Dede, daha sonra görülen uygunsuz halleri sebebiyle postnişinlikten azledilir. Belgelerden 1891 yılında vefat ettiği anlaşılan Vacid Dede'nin yerine Amil Çelebi tayin edilir. Halep

Mevlevihanesi dergahına postnişin olarak atanan Amil Çelebi, uzun süre bu makamda bulunur. Hükümetle olan iyi ilişkileri neticesinde Halep Mevlevihanesi postnişinliğine atandığı anlaşılan Amil Çelebi, gerek dönemin hükümetleriyle olan bağlantısı ve gerekse çelebi olması hasebiyle uzun süre bu makamda bulunur. Hükümetle olan iyi ilişkileri neticesinde Halep Mevlevihanesi postnişinliğine atandığı anlaşılan Amil Çelebi, gerek dönemin hükümetleriyle olan bağlantısı ve gerekse çelebi olması hasebiyle Halep'te hükümetin ileri gelenlerini memur ve vazifelerini şöhratından faydalanarak kendi nüfuzu altına almış ve Halep Mevlevihanesi'nde istediği gibi rahat tasarruf etme imkanını bulmuştur. Tekke içersinde dervişlerin ve dedelerin barındığı eski odaların üzerine ailesinin kalacağı bir selamlık inşa ettirmiş, 1892 yılında Abdülgani Dede döneminde inşa ettirilen semahaneyi mescid yapmış ve 1902 yılında ise bu binaya bitişik olarak yeni bir matbah inşa ettirmiştir. Mevlevihane vakfına ait olan bazı gelirleri satarak “devr-i meş’um-u istibdadın rical-i ma’lumesine” sarf etmiş, vakıf arazilerini yedi sekiz seneliğine kiraya vermiş, 10 bin liralık vakıf arazisini de satarak bedelini kendisi almıştır. Döneminde mevlevihanenin vakıfları azalmış, var olanların da bakımsızlığı sebebiyle değerleri düşmüştür. Halep'in en meşhur bahçelerinden biri Mevlevihane vakfı iken Amil Çelebi'nin üzerine alması ve bakımsız bırakması neticesinde bahçenin değeri 15 bin Osmanlı altını iken bin Osmanlı altın lirası değerine düşmüştür. Bu gibi davranışları sebebiyle tekkede bulunan dervişlerle ve eski şeyh ailelerinin muhalefetiyle karşılaşan Amil Çelebi'yi, dervişler şikayetlerini ve hak taleplerini içeren birer mektupla Abdülhalim Çelebi Efendi'ye, Meşihat-i İslamiyye'ye ve Nezaret-i Evkaf-ı Osmaniyye'ye şikayet etmişlerdir. Bu şikayete Halep eşrafından ve ulemasından imza koyanlar da olunca Amil Çelebi 1905 yılında görevinden azledilmiştir. Yerine Vacid Dede'nin mahdumu Muhammed Sadeddin Dede tayin edilmiştir. Fakat belgelerden anlaşıldığına göre Amil Çelebi sekiz ay sonra tekrar Halep Mevlevihanesi meşihatine geri dönmeyi başarmış ve 1908 yılına kadar görevde kalmıştır. Bu dönemde de yapmış olduğu icraatlar sebebiyle hakkında şikayetler devam etmiş, meşrutiyetin ilanıyla birlikte görevinden alınmış yerine 1908'de yine Sadeddin Dede atanmıştır. Tespit edebildiğimiz oğlu Hulki Âmil Keymen ise, 1896 yılında Halep Mevlevihanesi'nde doğdu. Babası Âmil Çelebi, (orada) mevlevi şeyhi idi. Dervişlerden Hafız Vehbi Dede, çocuğa Hasan Hulki adını koydu. Ailesiyle 1909 yılına kadar Halep'te kaldı. Evde özel ders gördü ve Arapça öğrendi. Gayet güzel Arapça konuşurdu. Konya İdadisinde, İstanbul'daki Fecr-i Aticileri, Ufk-i Ati adı altında *Aşıyan* ve *Rebab* Dergileriyle temsile çalışıyorlardı. Babasının Kastamonu şeyhliği üzerine Konya'dan ayrıldı. Orta tahsilini orada sürdürdü. 21 Mayıs 1922'de okulu bitirdi. Haydarpaşa'daki askeri tıbbiye girdi. Yüzbaşılıkla göz doktoru çıktı. Kıtalarda dolaştı. Doktor Niyazi Paşa'nın yanında gözcülük ihtisasını yaptı. Uzun çabalardan sonra emekliliğini istedi. Konya'ya yerleşti. Bir taraftan hastalarına baktı, diğer yandan *Yeni*

öğreniyoruz. Yine aynı yazıda yer alan, 1915 yılındaki 1026 kişiden oluşan Mevlevi Taburuna Kastamonu'dan katılan şeyhin aynı şahıs olduğu görülüyor. Hülya Küçük'ün 'Son Mevlevi Şeyhleri' başlıklı yazısından öğrendiğimize göre, Abdülhalim Çelebi'nin, Mevlana Dergâhı şeyhliğinden 17 Ekim 1336 (1920) tarihinde Bakanlar Kurulunun 268 nolu kararıyla azledilmesiyle yerine, Kastamonu Mevlevihânesi'nden Amil Çelebi atanır. Amil Çelebi makama geçtiği vakit hayli yaşlı ve rahatsızdır. Ancak tatmin edici delil bulunamadığı için, "Abdülhalim Çelebi Haziran 1921'de görevine döndürülür ve Amil Çelebi de Kastamonu'ya geri gönderilir."²² Kastamonu'nun son Mevlevi şeyhi olarak Tahir Amil Çelebi 1953 senesinde vefat eder.²³

1883 ve 1898 yılları arasında yayınlanan Konya Salnamelerinde, Kastamonu Mevlevihanesi zaviye olarak takdim edilmekte iken, Şerafettin Uzluk, Abdalbaki Gölpınarlı ve Veled Çelebi döneminde (1910-1919) tertip edilen listelerde Kastamonu Mevlevihanesi'ni asitaneler arasında zikreder. Hüsameddin Dede'nin belgelerde dergah zabitanından bahsetmesi, XX. asrın başlarından itibaren Mevlevihananın asitaneye çevrilmiş olabileceğine işaret eder. 1849-50 yılında semahane, mutfak ve diğer yerleri tamir gerektiren tekkenin 1672-3 yılında da tamir gördüğü anlaşıyor. Yapı zamanla tekrar harap olmuş ve bunun üzerine de tamiri

Konya, Yeni Meram gazetelerinde yazılar yayınladı. 27 Mayıs 1960 seçimlerinde Konya'dan milletvekili oldu. Özellikle bu görevi yanında yıllık Mevlâna törenlerinde konuşmalar yaptı. 30 Mart 1968'de çektiği göz hastalığından kurtulamadı ve gözlerini fani aleme bütünyle kapadı. Adı gibi halûk, kibar, nazik, hoşsohbet, tath-nükteli meclisler sahibi olduğu anlatılır.

²² KÜÇÜK Hülya, Yakın tarihimizde Mevleviler,

http://akademik.semazen.net/author_article_detail.php?id=1031

²³ KÜÇÜK Sezai, XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler, sh.245. Tahir Amil Çelebi'nin vefat tarihi ihtilafıdır. Ariflerin Menkıbeleri II. Ciltteki listede 1920 tarihi verilir iken, Sn. Sezai Küçük'ün eserinde iki farklı tarih dikkati çeker.

için 1916-7 yılında; Kastamonu Mevlevihanesinin son şeyhi Tahir Amil Çelebi zamanında, bir komisyon kurulmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğine ait olduğu sanılan bir fotoğrafta görülen kareye yakın, dikdörtgen planlı, ahşap duvarlı, kiremit kaplı kırma çatılı yapı Mevlevihanedir. Tarikatları yasaklayan 1925 tarihli yasanın ardından Mevlevihane, 1935 yılı öncesinde bir süre Kız Orta Mektep'in Jimnastik salonu olarak kullanılmış, bu dönemde dergahtaki mezarlar başka yerlere nakledilmiştir. Tekkenin 1952 yılı öncesinde yıkılmış ve o tarihte temellerinin açıkta olduğu bilinmektedir. Mevlevihane yıkılıp yerine İmam Hatip Lisesi inşa edilirken arsanın batı kesimindeki Süleyman Paşa'nın mezarı ise İsmail Bey Türbesi haziresine nakledilmiştir.

Not düşmek bakımından, Kastamonu'da ayrı bir yapı olarak inşa edilmeyip bir yapının dahilinde bulunan kütüphaneler arasında Mevlevihane Kütüphanesinin de yer aldığını ve 1925 yılı kent planında Mevlevihane önünde Dedeler Köprüsü adıyla yer alan yapının bu yıllarda tamir edildiğini ilave edebiliriz.

Kastamonu'da Nakşibendiyye

Kastamonu'da bugünkü Ahmet Dede Camii Nakşibendi tarikatı faaliyetlerinin yürütülmüş olduğu tekkenin bir parçasıdır. Aynı yerde, 1300 yılından önce Ahmet Dede tarafından yaptırılmış bir mescidin bulunduğu ve bu sırada Kadiri ayini icra edildiği rivayet olunmaktadır. Tekkenin bünyesinde, camiden başka yapıların da bulunduğu, ancak günümüze ulaşmadıkları arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

Dergah içerisinde “34X22 arşın ölçüsündeki mahalde matbah, altı oda harem ve altı oda selamlık”dan oluşmak üzere “müceddeden bina ve inşa olunacak misafirhanenin keşif ve tahriri için” mal müdürü, mimarbaşı elhac Halil Ağa ve taşçı ustası İstori ve Vasil ustalardan oluşan heyetin

1845 yılında arsada inceleme yaptıkları ve inşa olunacak misafirhanenin kereste, üstadiye ve amele ve diğer masraflarının 74494 kuruş tutacağını hesapladıkları bilinmektedir.

Şeyh Ahmed Ziyaeddin Efendi b. Derviş Ahmed Baba'nın 1860 tarihli vakfiyesi inşaat konusuna daha da açıklık getirmektedir. Bu belgeye göre, Şeyh Ahmed Ziyaeddin camiinin önünde bir tarafı yol, bir tarafı Uzun Alemdar kerimesine ait hane ve bahçeleri, bir taraftan Nalbant Abdullah hanesi olan 30X15 zira ölçüsünde çepeçevre 450 zira arsa haricen 7, dahilen 9 bab oda ve sofa, matbah, ahırdan oluşan hankah dahilinde alt katta zikirhane, yukarı katında meydan odası ve içersinde bir ocağın sağ yanında bir kütüphane yaptırmıştır.

1872 yılı salnamesinde tekkenin şeyhi elhac Ahmed Efendi (Ahmed Siyahi Hazretleri), ayin günü Cuma, tarikatı Nakşibendi olarak kayıtlıdır.

1777 senesinde Kastamonu'nun Kırkçeşme mahallesi Ahmed Dede Caddesindeki evde dünyaya gelen Ahmed Siyahi'nin babası, Sadiyye tarikatı dervişlerinden Demirci Ahmed Efendidir. Babasının mesleği dolayısıyla Haddadzade diye de anılan Ahmed Siyahî, Kur'ân-ı kerîm okumayı zamanın zâhid ve âbidlerinden olan Şâbân Efendi'den öğrenir. İlk tahsîline Mustafa Efendi isimli bir zâtın huzûrunda başlar. Amasyalı Uzun Ali Efendi'nin derslerine devam ederek ilmini genişletir. Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden Hoca Nu'man Efendi'nin sohbetlerinde bulunarak olgunluk kazanır. Bu hocalardan icâzet aldıktan sonra Çorum'a gider ve burada Yûsuf Bahrî Efendi'den hadîs ilmini öğrenerek akranları arasında Hâfız-ı hadîs ünvânı alır. Birkaç defâ Çerkeş'e gider ve Halvetiyye yolu büyüklerinden Şeyh Mustafa Efendinin sohbetlerine katılır. Şeyh Mustafa Efendi, "Senin feyzine sebep olan zâtın ismi Hâlid olacak. Onu ara", diye tavsiyede bulunur. Bunun üzerine Ahmed Siyâhî Efendi, kendisini irşâd edecek, yetiştirecek Hâlid isimindeki zâtı aramaya başlar. Karadan hacca gitmek üzere yola çıkar. Şam'a vardığı zaman Nakşibendiyye yolunun büyüğü Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî

hazretlerinin ismini duyunca, "Hocam Şeyh Mustafa Efendinin buyurduğu Hâlid bu olabilir.", diyerek hemen sohbetlerine katılır ve talebeleri arasına girer. Daha sonra hocası Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ile birlikte hacca gider. Ahmed Siyâhî, başına devamlı siyah sarık sardığı için Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî tarafından kendisine "Siyâhî" lakabı verilir. Hac ibâdetini tamamladıktan sonra hocası ile tekrar Şam'a dönerek bir müddet daha kalır. Mevlânâ Hâlid hazretleri ona, insanlara Allah ü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmesi, doğru yolu göstermesi için icâzet verip vazifelendirince, 1827 senesinde Kastamonu'ya döner.

Ahmed Siyahi hazretleri Halid-i Bağdadi hazretlerinin son halifesidir. Siyahî hazretleri'nin Kastamonu'ya dönüşlerinden kısa süre sonra vefat etmiş olmaları ve "En son olarak izin verdiğimiz kimse Kastamonu'lu Hacı Ahmed Efendidir.", şeklinde buyurmuş olduğu, bazı değerli halifelerinin özel menkıbelerinde kayıtlıdır. Mevlana Halid hazretlerinin Ahmed Siyahi hazretlerine gönderdiği tarikat-ı aliyyece bazı şüphelerin hallini ihtiva eden ve kütüphanelerine konmuş bulunan böyle bir yazı nefis bir sandık içersinde yer alır .

Kastamonu'ya dönüşünde Abdülbâkî Medresesi müderrisliğine tâyin edilen Ahmed Siyahi bir taraftan talebelere ilim öğretir, diğer taraftan insanlara Allah ü teâlânın emir ve yasaklarını anlatır. Kendisini sevenleri ve talebeleri gün geçtikçe arttığı halde, çekemeyen, karşı çıkan ve düşmanlık besleyenler de vardır. Bir gün Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin meşhur halîfelerinden Abdülfettâh-ı Akırî hazretleri Bağdât'tan İstanbul'a gelirken Ahmed Siyâhî'yi ziyâret için Kastamonu'ya uğrar. Bu durum şeyhi ve talebelerini çok sevindirir. Ayrıca bu ziyaret şeyhin büyüklüğünü göremeyenlerin gözlerindeki perdelerin açılmasına da yol açar. Nitekim Kastamonu âlimlerinden olup şeyhin büyüklüğünü kabul etmeyen Keskinzâde Ahmed Efendi, Abdülfettâh Efendiye gelerek tasavvuf dersleri almak ister. Bu taleb üzerine Abdülfettah-ı Akırî, "Şeyh Siyâhî buradayken bizim ders vermemiz edebe uygun olmaz.", diyerek

onun yetiştirilmesini Ahmed Siyâhî'ye havâle eder. Keskinzâde de şeyhten özür dileyip talebesi olur. Merdoğlu isminde hayırsever bir zengin evini medrese haline getirip, talebe yetiştirmesi için Hacı Ahmed Siyâhî'nin emrine verir. Ahmed Siyâhî efendi Merdoğlu Medresesi'nde uzun yıllar ders verir ve talebe yetiştirir. 1860'ta vakfiye düzenlenir ve tekke yenilenir. 1861 senesinde Mâliye Nâzırı olan Safvetî Paşanın arzı ve Sultan Abdülmecîd Hanın irâdesiyle Câmîi şerîfin karşısında bir dergâh inşâ edilir. Dergâh yapılırken etrafında yer alan üç evin satın alınarak ilave edilmesi düşünüldüğü halde, sahiplerinin şiddetli itirazı sonucu gerçekleşmez. Bu hal üzerine Ahmed Siyâhî efendi, "Bu evler sultanımız hazret-i Hâlid tarafından dergâhımıza ilâve buyurulmuştur. Şimdiki halde karşı çıkan sâhipleri bir gün gelir, kendi rızâlarıyla terk edip, satarlar.", buyurur. Ahmed Siyâhî efendinin bu sözleri, kendisinin vefâtı ve muhterem oğullarından Şeyh Seyyid Efendinin zamânında gerçekleşir ve şöyle olur. O evlerden birinin sâhibi evini şeyh hazretlerine sağlığında satmadığı gibi, Ahmed Siyâhî'ye söylediği pek çok ağır sözlerle onu incitmiş ve üzmüştür. Ancak o kişi, Ahmed Siyâhî'nin vefât ettiği gece akıl almaz bir halde, "Aman, yâ Hazret-i Şeyh! Affet! Kusur ettim. Merhametine sığınıyorum.", diyerek feryatlar eder. Öyle ki bağırımlarından çevre ev sâkinleri de uyanır. Bu olay üzerine ertesi gün o ve diğer iki ev satılarak dergâha ilâve olunur.

Ahmed Siyâhî'nin tasavvuf yolunda yetiştirip icâzet verdiği talebeleri arasında oğulları Abdülazîz ve Seyyid Ahmed Hicâbî, Benli Sultan Şeyhî Şânî Efendi, Sinop Müftüsü Hâfız Ali Lûtfî Efendi, Hacı Mehmed Hulûsî Efendi, Şeyh Ahmed Efendi, Reis-ül-Kurrâ Hâfız Hasan Efendi ve Ma'rûfîzâde Hâfız Hasan Efendi başlıcalarıdır. Ömrünün sonuna kadar talebe yetiştiren Ahmed Siyâhî, insanlara Allah ü teâlânın emir ve yasaklarını anlatarak, onların dünya ve âhirette kurtulmaları için çalışır. 1874 senesinde tahminen doksan beş yaşında olduğu halde, "Aman yâ Resûlallah!", dedikten sonra vefât eder. Cenâze namazında bütün

Kastamonulular hazır bulunur. Vasiyeti üzerine Çamurcuoğlu Hasan Ağa'dan intikal eden arsaya defn edilir. Allahü teâlâ'nın rahmetinin üzerine yağması için kabrinin üzerine türbe yapılmamasını vasiyet ettiğinden kabri üzerine türbe yapılmaz.

Ahmet Siyahî'nin ölümünde bütün Kastamonulular, hatta Hristiyanlar bile cenaze merasimine katılır. O yıllarda Kastamonu'ya tayin edilen valilerin makama oturmadan önce Siyahî'yi ziyaret ederek, duasını alıp sonra vazifelerine başladıkları anlatılır.

Vefatından bir buçuk ay sonra Medîne-i münevvere'de Anbar Memurluğu yapan Arif Hikmet Bey'den Şeyh hazretlerinin kütüphanesinin müdürü Hacı Şâkir Efendiye bir mektup gelir. Mektubunda, "Bu gece Şeyh Siyâhî hazretleri, Peygamber efendimizin mübârek kabrini ziyâret eyledi.", diye yazmaktadır. Mektubun târihine bakarlar, Ahmed Siyâhî Efendinin vefât ettiği güne rastlamaktadır. Böylece şeyhin son anında, "Aman, yâ Resulallah!", demesinin sırrı, daha iyi anlaşılmış olur.

Türbelerinin yeri Sadiyye tarikatının şeyhlerinden bir zatın semahanesi olup, darlığından dolayı kendi dergahında ayin yapmak istediği ve Siyahi hazretlerinin kulağına gelince, "bizim camimiz onlara mekan olmaz, ama onların semahanesi bize karar yeri olur.", buyurmuşlardır. O zat varissiz vefat eder ve evi satılır. Burası önceden görüldüğü üzere Şeyh hazretlerine ahiret evi olur.

Sinop Müftüsü olan değerli Fakih Hafız Lütfü Efendiye ilk gençlik çağında "Sinop Müftüsü" diye hitap etmek adetleri olduğundan vefatından sonra bu hitabın gerçekliği ortaya çıkar. Aynı şekilde dergahında nâkiblik görevini ihlas ve sadakatle yapan Hacı Numan Ağa merhuma, "Cenab-ı Hak sana bir oğul ihsan eder. İsmi Halid koy. İnşallah Nasrullah Cami-i Şerifi'ne imam olur ve kırk sene hatimli namaz kılar", der ve bu durum gerçekleşir. Ballık Efendizâde Hafız Ahmed Mahir Efendinin çocukluğunda eşsiz bir fazilet abidesi olacağını işaret ederek, terbiyesini

muhterem oğullan Şeyh Seyyid Hicabi Efendiye havale etmişler ve Mahir Efendi de ilmen ve mevki açısından yükselmişlerdir.

Mehmet Feyzi Efendi'nin de anlattığı bir menkıbe şöyledir: "Bir gün şehrimiz halkından bazı kimseler kendi aralarında konuşurlar. Derler ki: Haydi, hem Ahmet Siyahi hazretlerini ziyaret edelim, hem de bahçesindeki duttan yiyelim. Merhum bu niyetle gelenleri kapıda karşılar ve unutamayacakları bir ihlas dersi vererek, "Siz bugün gidiniz! Ya sadece ziyaret niyetiyle veya sadece dut yeme niyetiyle geliniz!", buyurur.

Seyyid Efendi çok cömert ve emin bir kimsedir. Şehire çıkınca atıyla gezermiş. Hayır sahipleri de onun heybesine çeşitli hediyeler, hayırlar bırakırlarmış. O da onları hiç kontrol etmeden yolu üzerinde sıraya dizilmiş olan fakirlere dağıtırmış.

Ahmed Siyâhî hazretleri oğluna şöyle nasihatte bulunur:

Ey oğlum! Sana Allahü teâlânın kitâbına, Resûlullah efendimizin sünneti seniyyesine uymayı, itikâdını evliyâullahın da bağlı olduğu, Ehl-i sünnet vel cemâat âlimlerinin bildirdikleri doğru itikâda göre düzeltmeni tavsiye ederim... Âlimlere, tasavvuf ehline, Kur'ân-ı kerîm ehline hürmet et. Vicdanın, için temiz olsun, cömerd ve güleryüzlü ol. Başkalarına ihsan ve iyilikte bulun. Allahü teâlânın yarattıklarına eziyet ve sıkıntı verme. Arkadaşlarının hatâ ve kusurlarını affet, görmemezlikten gel. Büyük, küçük herkese nasihat eyle, hırs ve tamâyı terk eyle. Bütün ihtiyaçlarında Allahü teâlâyâ tevekkül et, güven. Çünkü Allahü teâlâ, kendisine sığınanları mahrum etmez. Oğlum! Selâmeti, kurtuluşu istikâmet ve doğruluktan başka bir şeyde, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmayı Resûlullah efendimize tâbi olmak, ona uymaktan başka bir yolda arama. Kendini hiç kimseden faziletli, üstün zannetme. Birisi senin hakkında nemmâmlık, koğuculuk ve hasedçilik yaparsa, ona mâni olmak için kendini zahmete sokma, onun işini Allahü teâlâyâ bırak. Çünkü bu yolda öyle Allah adamları vardır ki, Allahü teâlânın

izni ile fitne fesat sebebini göz açıp kapayıncaya kadar söküp atarlar. Sen kıymetli ömrünü Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uymakla geçir. Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekte kınayanın kınamasından korkma. İbâdet ve tâatın güçlüklerine karşılık ecir ve sevâba kavuşacağını düşünerek sabır ve tahammül et, nefsinı dâimâ hesâba çek. Vakitlerini dînin emirlerine uymakla kıymetlendir. Çok önemli olan vakit sermayeni kıymetlendirmeye gayret eyle. Çünkü geçen zaman bir daha geri gelmez. Yarına çıkıp çıkmayacağın ise belli olmadığından yarını beklemek, yarın yaparım demek, üzüntü ve pişmanlığa yol açar. O halde sakın sakın elinde bulunan vaktini mâlâyânî, dünya ve âhirete faydası olmayan Allahü teâlânın râzı olmadığı, beğenmediği şeyler ile zâyî etme. İçinde bulunduğun anda Allahü teâlânın râzı olduğu beğendiği şeylere sarıl. Tevâzu ve alçak gönüllülükte toprak gibi, başkasına fayda vermekde meyvalı ağaç gibi, cömertlikde akan nehir gibi, ihsân ve iyilik yapmakda deniz gibi, mâlâyânî, faydasız şeyleri konuşmamakda, sükût ve susmakda cansız varlıklar gibi, ayıpları örtmekte karanlık gece gibi olmaya çalış. Kalbin görmemesi, kalb katılığından hasıl olacağından, dâimâ günahların için ağlayıp sızla, âh et. Nazargâh-ı ilâhî olan kalbi, haramlara ve Allahü teâlânın yasak ettiği şeylere yöneltmekten sakın. Akrebâyı ziyâret ve onlara iyilik etmeyi ihmâl etme. Âhiret kardeşlerini, iyi arkadaşlarını arttırmaya çalış. Her zaman onlarla sohbet lâzımdır. Evliyânın büyükleri; "Allahü teâlâ ile beraber olunuz. Buna gücünüz yetmezse, Allahü teâlâ ile beraber olanlarla olunuz ki, sizi Allahü teâlâyâ kavuştursunlar." buyurmuşlardır. Ey oğul! Dünyâyâ sarılmış ona gönül vermiş olanlarla bulunma. Onlarla sohbet ve berâberlik gam, keder ve üzüntü getirir. Bu, tecrübe ile sâbittir. Onlar senden faydalanırlar ise de sen onlardan faydalanamazsın. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymayan, nefsinin arzu ve isteklerine uymuş kimselerle berâber olma. Böyle kimseler gizli düşman olup, insanın yüzüne karşı

dalkavukluk yaparlar, gıyabında, arkadan ise aleyhinde bulunurlar. Onların yanına gelerek oturmalarına bakıp aldanma. Maksatları senden mânen faydalanmak olmayıp dünyâlık maksatlarına, mal ve mevki elde etmeye seni vesîle, âlet etmek içindir. Bir kusur ettiğinde, hakkında kötülük düşünenlerin ve düşmanlarının en azılısı olurlar. Zamânındaki insanları tecrübe ettiğinde, onlarda bundan başka bir özellik bulmayacaksın. Ey oğul! Sana sadâkat, bağlılık iddiasında bulunanların, yaptıkları iyilikleri başına kaktıklarını görürsün. Çünkü sadâkat ve bağlılık adına yaptıkları az bir iyilik karşılığında ağır, pek fazla bir hizmet ve karşılık beklerler, çok şey ümid ederler. Bu ümitlerine bir defa olsun müsâde etmezsen derhal, gösterdikleri sevgi, sadâkat ve bağlılıklarını bırakırlar. Çok defa onların isteklerinden yakını kurtaramaz, arzularının hâsıl olması yolunda boşuna dînini ve şerefini fedâ etmiş, yüz suyu dökmüş olursun. Ey oğul! Eğer sana hakikî dost, arkadaş lâzım ise, Allah için sevenlerle beraber ol. Böyle kimselerden dostluk ve kardeşlik bağı kurduğun kimseye, muhtâc olduğunda ihtiyacından fazla malın varsa ver. Yahud onu kendinle beraber tut veya kendine tercih et. Beraber olduğunuzda ve arkasından ayıplarını ört ve gizle. Kusuru olduğunda sabır ve tahammül et. Hayatta iken ve vefat ettiğinde onu hayırla an. Herkese bilhassa sana karşı olanlara yumuşaklık, alçak gönüllülük, güler yüzlülük ile davranmaya gayret et. Sana, Rabbinden alıkoyan dünyalığa makam ve mevkiye kalbinin meyletmemesini tavsiye ederim. Çünkü nefis, hevâ, nefsin arzu ve istekleri, şeytan ve dünya, insanın dört düşmanı olup, herbirine karşı kullanılacak harb âletleri vardır. Nefsin silahı tokluk, hapishanesi açlıktır. Hevânın silahı, çok konuşmak; sukût, konuşmamak ise, onun zindanıdır. Dünyânın silahı insanlarla fazla berâber olmak, onlar arasında fazla bulunmak, çâresi yalnızlık ve onlardan uzak kalmaktır. Şeytanın silâhı gaflet yâni Allahü teâlâyı unutmak; ona karşı tedbîr, Allahü teâlâyı anmak ve hatırlamak, O'nun

büyükliğini düşünmektir. Zikir, Allahü teâlâyâ kavuşmakta en kısa yoldur. Ey oğul! Bu nasihatlerimi iyi belle ve Allahü teâlânın nîmetlerine, sana yaptığı iyiliklere şükr edenlerden ol...

.....

Hicabi, Halidiyye tarikatının Kastamonu'daki temsilcilerinden Seyyid Ahmed Siyâhî hazretlerinin oğlu olarak 1826 senesinde dünyaya gelir. Altı aylık iken beşiğine aks eden parıltıyı kapmak için mâsumâne bir gayret sarfetmesi, sanki Allah ü teâlânın lütf ve ihsânıyla ileride büyük bir zât olacağını belli etmektedir. Üç dört yaşlarında iken pederlerinin hatim toplantılarına katılmaya başlar. Bu sıralarda zaman zaman ilâhî bir aşkla kendinden geçtiği görülür. Babası Ahmed Siyâhî hazretlerinin dergâhına giden yolda kışın zaman zaman Serçeoğlu yokuşunda kızağa binen çocukları seyre gider. Yine böyle bir günde yolun kuzeyinde bulunan Aziz Mahmûd Hüdâyî hazretlerinin büyük halîfelerinden Hacı Mustafa Efendi Hazretlerinin medfûn bulunduğu türbeden çıkan bâzı kimseler kendisini türbe içine alır ve pek çok nîmetlerle gönlünü hoş ederler. Bu olay pek çok kere tekrarlanır. Hattâ bâzan her türlü nîmetin mevcûd bulunduğu o mübârek zâtların yanından ayrılmak istemez, uzunca bir süre içeride kalır. Bir defasında uzun aramalardan sonra anne ve babası kendisini adı geçen türbeden çıkarken görüp çok şaşırırlar. Küçük Ahmed 12 yaşına gelinceye kadar oranın vefât etmiş bir zâtın türbesi olduğunu bilmez. O nîmetlerle dolu olan bu yeri bir zatın evi zanneder. Öğrendikten sonra ise kendisinde bir daha o haller meydana gelmez. Aradan yıllar geçip insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirme makamına geldiğinde, bâzan neşeli sohbetler sırasında, bu vakayı talebelerine nakleder.

Tahsil yaşına geldiğinde önce meşhur kırâat âlimlerinden Hüseyin Hüsnü Efendi'den Kur'ân-ı azîmüşşânı hatmeder. Babası Ahmed Siyâhî hazretlerinden sarf, nahiv, fıkıh, hadîs ve kelâm tahsilinden sonra

Keskinzâde Ahmed Erîb Efendi hazretlerinin sohbetlerine devamla, tasavvuf dersleri alır. Kara Kâdızâde Mustafa Efendi'den ilm-i ferâiz ve Mesûdî Efendiden de ilm-i hadîs dersleri aldıktan sonra babası Ahmed Siyâhî hazretleri kendisine icâzet verir. Yukarıda metni verilen bu icâzetnâmede ayrıca pek çok da nasihatlerde bulunur.

Ahmed Hicâbî Efendi, 1851' de Keskinzâde hazretlerinin vefâtı üzerine İstanbul'a gelir. Burada da tahsiline devamla meşhur âlimlerden Müneccimbaşı Tâhir Efendi'den hikmet, astronomi, Amasya'daki Halidi şeyhi İsmail Siraceddin'in (1782-1848) oğlu eski sadrâzam Mehmed Rüşdî Paşa'dan (1829-1876) mantık, edebiyat ve Hâzım Efendi'den usûl-i fıkıh dersleri alır. Bu tahsilleri sırasında Hocapaşa semtindeki Safvetî Paşa Dergâhında ikâmet ve talebeleri yetiştirme işi ile meşgul olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin daha sağken yerine tâyin ederek kendi yerine irşâd makâmına geçirdiği Abdülfettâh-ı Akırî hazretlerinin sohbetlerine koşar ve dört sene hizmetinde bulunur. Bu esnâda tasavvuf mertebelerinde ilerler. Ahmed Hicâbî Efendinin çalışmasından, gayretinden ve ihlâsından çok hoşnud olan Abdülfettâh Efendi, onun kavuştuğu ilim ve irfâna bakarak, pederleri Ahmed Siyâhî hazretlerinin verdiği icâzetnâme üzerine kendisi de bir icâzetnâme yazar. 1857 yılında Kastamonu'ya dönerek bir müddet pederlerinin yanında talebelerin terbiyesi ve yetiştirilmesi işi ile meşgul olur. Abdülazîz Efendi hayatta olduğu halde irşâd işinin başına Ahmed Hicâbî hazretleri geçer. Din ilimlerinde emsâli az bulunan ve fen ilimlerinde bölgede bulunanların hepsinin üstünde yer alan Ahmed Hicâbî hazretleri, 1874 yılından vefât târihi olan 1889 yılına kadar bir taraftan talebelerin yetiştirilmesi ile meşgul olurken diğer taraftan husûsî sohbetlerinde zikir yoluyla sevenlerini tasavvuf yolunda ilerletir. Kastamonu ve çevre illerden pek çok talebe onun derslerine koşar. Bütün davranışları, huyları, hareketleri hep Peygamber efendimizin güzel ahlâkını andırmaktadır. Her zaman hep Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine uyar, insanlara İslâm ahlâk ve

yaşayışının nasıl gerçekleştirildiğini gösterir. Kış günlerini talebelerin terbiyesi, dersleri ve zıkr-i ilâhî ile geçirir. Yaz günlerinde ise bâzan birkaç ay havası güzel, suyu tatlı köy ve kasabalara gider. Bu seyahatlerde görüştüğü insanlara hayırlı nasihatlerde bulunur, bilmediklerini öğretir, İslâmiyete uygun olmayan davranışlardan men ederdi. İlmin yayılması için mektep, medrese gibi hayır eserlerinin yapılmasını teşvik ederdi. Nitekim bu gayretleri neticesinde, İnebolu kazâsının Abana nâhiyesinde bir mekteb-i rüşdiye, bir hamam, Araç kazâsında bir büyük câmi-i şerîf, bir medrese ve bir mekteb-i rüşdiye ve Taşköprü'nün Ayvalı köyünde bir medrese inşâ edilmesine bizzat nezâret eder. Ayvalı köyündeki medresenin başına kendi halîfelerinden İsmâil Efendiyi getirir. Bâzan da dâmâdları Keskinzâde Molla Efendinin çiftliğinin bulunması hasebiyle Daday kazâsına gider. Onun burada da bir medrese, bir mekteb-i rüşdiye, misâfir odaları ve pazar mahallinde pek çok dükkanın binâ olunmasına ön ayak olduğu görülür.

Ahmed Hicâbî hazretlerinin seyahatleri ekseriya rûhâniyetlerinden istifâde edilecek, feyz alınacak mübârek zâtların türbelerinin bulunduğu mahallere olmaktadır. Senede bir defâ Kastamonu'da Ilgaz Dağı eteğinde medfûn Muhyiddîn Beklî Sultan, Kasaba köyünde medfun Dayı Sultan, Merkûse nâhiyesinde bulunan Sa'deddîn Horasânî, Sorkun'da Sekûti Sultan ve Küre'de Mahmûd Şâbânî hazretlerinin türbelerini ziyâret eder ve temiz toprağını koklar. Ne zaman bu mübârek makamları ziyârete gelse, etraftaki köy ve nâhiyelerden pek çok ziyâretçiler de toplanır, Allah ü teâlânın rızası için kurbanlar kesilir, fakir fukaraya dağıtılır.

Yine bir defâsında Bekli Sultan hazretlerini ziyâret maksadıyla türbenin yanına gelmiştir. Şeyhin geldiğini duyan pek çok kişi de oraya koşar. Bu sırada türbeye yakın bir köy ahâlisinden Ömer Ağa adında biri yanında bir koyunla gelir. Şeyh hazretlerinin elini öptükten sonra; "Efendim burada bir koyun keseceğimi nezretmiştim. Ancak uzun bir süre

geçtiği halde sözümü yerine getiremedim. Dün gece rüyâmda Bekli Sultan hazretlerini gördüm. Bana, yarın türbesine gelecek muhterem misâfirleri için adağımı götürüp kesmemi emr buyurdular. Bu sözleri ağlayarak nakleden ÖmerAğa, orada bulunan herkesi de ağlatır. Ahmed Hicâbî hazretleri de Bekli Sultan hazretlerinin dergâh-ı şerîfleri kapısına, "Ziyâretle murâd almak ümidiyle gelen insân", diye başlayan şiirini yazar.

Ahmed Hicâbî hazretleri bu sûretle vilâyetin pek çok mahallerini gezdikleri gibi, ahâlisinin çok arzu etmesi üzerine Çorum'a da gider. Burada bulunan velîlerin türbelerini ziyâretten sonra ilim adamları ile sohbetler eder, devlet adamları ile görüşüp nasihatlerde bulunur. Câmilerde halka vaaz verir. Çorum'dan İstanbul'a gelen Ahmed Hicâbî hazretleri burada hocalarını ve dostlarını ziyâret ettikten sonra Bursa'ya geçer. Bursa'daki bütün mübârek zatların türbelerini, makamlarını, medrese ve câmileri ziyâretten sonra deniz yoluyla Sinop'a gelir. Ahmed Hicabi Hazretleri Seyyid Bilâl hazretlerinin mübârek rûhunu vesîle ederek burada cenâb-ı Hakk'a duâ ve niyazda bulunur. Ve sonra Kastamonu'ya döner.

Seyyid Efendi görünüşte zamânında nâdir denilecek kadar güzel, fazîlet ve irfân ile süslü, güzel fikirleri kendinde toplamış bir kimsedir. İfâdesi tatlı ve güzel olup, şiir ve yazı sanatında kâbiliyeti pek yüksektir. Tefsirdeki iktidar kâbiliyeti herkesi kendisine hayran bırakmaktadır. Nasihatlarından feyz ve ibret almak için pek çok ilim ve devlet adamı kendisine gelir sohbetlerine katılırlardı. 1872 senesinde Kastamonu vilâyeti vâililiğinde bulunan, sonra yine orada vefât ederek Şeyh Şâbân-ı Velî Dergahının haziresine defnolunan Pertev Paşa, Ahmed Hicâbî Efendinin muhib ve bağlılarından idi. Nitekim bu aşk ve muhabbetle onun hakkında;

Severim zâtını bi-reyb ü riya
İntisâb eylediğim günden tâ
Buna şâhid tutarım Allah'ı
Seyyidim muhlisim vallahi.

mısralarını söylemiştir. Bağdat vâlisi Sırrı Paşa hazretlerinin de Ahmed Hicâbî hazretlerine yazdığı pek çok bağlılık mektupları vardır.

Ahmed Hicâbî hazretleri 1878 senesinde babasının türbesinin bahçesi içerisinde bir kütüphâne ile ona bitişik bir dershâne yaptırır. O târihten îtibâren Temmuz, Ağustos ve Eylûlden başka aylarda Cumâ günleri Şifâ-i Şerîf kitabını okutmaya başlar. O sohbet ve derslerin bereketiyle kalpler şifâ bulur, hep iyi düşünce ve niyetlerle dolar, ibâdetlerde ihlâs hâsil olurdu.

Ahmed Hicâbî hazretlerinin, yaz ve kış Nasrullah Câmii şerîfnde sabah namazını edâ eyledikten sonra civarda bulunan medreselerde din ve fen ilimleri ile meşgûl olmaları âdetleri idi. Cumâ günleri dergâhta bulunup talebelerin yetiştirilmesi ve Kur'ân-ı kerîm kırâati ile meşgul olurdu. Ramazân-ı şerîfte haftada bir gün Nasrullah Câmiinde ikinci namazından sonra ve Cumâ günleri namazdan sonra Şeyh Şâbân-ı Velî hazretlerinin dergâh-ı şerîflerinde vaaz ve nasihat ederdi. Bu vaaz ve nasihatlar müslümanlara uzun bir süre çölde susuz kalmış kimselere su vermek gibi idi. Kalpleri Allahü teâlânın aşkı ile dolardı. Nefisler aradan kalkar, herkes yaptığı her işi Allahü teâlânın rızası için yapardı. Onun kalpleri ve gönülleri feyz ve nurlarla dolduran bu sohbetlerinden istifâde edebilmek için vaazlarına aşırı hücum olurdu. Bu sırada diğer câmilerde ders veren hocaların derslerine kimse gitmezdi. Ahmed Hicâbî hazretleri bu durum üzerine Nasrullah Câmiindeki vaazlarını terk eder. Ramazanın dört Cumasında ise şeyhi dinleyebilmek için oraya can atarcasına acele giden birkaç bin ahâli özlerinden istifâde etmeye gayret ederdi.

Dergahta sohbet ettiği zamanlarda ise içerisi tamâmen dolduğu gibi, dışarıda pencerelerin etrâfında müslümanların yanısıra hıristiyanlar da şeyhi görebilmek için toplanırlardı. Vaaz ve nasihatı fevkalâde tesirli olup, dinleyenler ne kadar katı kalpli olursa olsun, mübârek sözlerini işitince yumuşar ve ürperirlerdi. Seyyid Hicâbî hazretlerinin sözleri pek tatlı,

ifâdesi çok açıktı. En ince bir ilmî meseleyi, en mühim bir fennî faydayı hiç hoca görmemiş bir ümmîye bile anlatmakta güçlük çekmezdi.

Seyyid Ahmed Hicâbî hazretleri 1889 senesinde hastalığının artması üzerine daha ziyâde inzivâyı, köşesine çekilip Allahü teâlâyı zikretmeyi arzu eder oldu. Geceleri uyumaz, namaz ve zikir ile meşgul olurdu. Kendilerinde yirmi senedir bulunan kalp hastalığına müptelâ oldukları halde, aslâ ve katiyyen hastalıklarından bahsetmez ve soranlara; "Rabbimizin keremine şükrolsun, âfiyetteyim." cevâbıyla mukâbele ederlerdi. Vücutlarında görülen aşırı halsizlik sebebiyle Ramazân-ı şerifte oruç tutmasının hastalığı arttıracığı tabibler tarafından ihtar olunduğu halde; "Böyle bir mübârek aya ulaştık. Şimden sonra bizim için nasip, kısmet mukadder değildir. Borçlu gitmeyelim." cevâbını vererek orucunu tutmaya başladı ve Allahü teâlânın verdiği kuvvet ile tamamladı. Bir yere gitmek için kendisinden izin istemeye gelen dostlarına; "Geri dönersiniz. Amma beni bulamazsınız. Hakkınızı helal edin." derdi. Şeyhin hastalığı ve bu sözleri, sevenlerini ve talebelerini büyük bir üzüntüye ve eleme gark etmekteydi. Ayrıca bu hususta pek çok işâretler ve rüyâlar görüyor bunlar kederlerini daha da artırıyordu. Nitekim sevenlerinden birisi rüyâsında gâyet güzel bir bahçeye girerek tesâdüf ettiği meyve ağaçlarından yemek ve şırl şırl, billur gibi akan nehir sularından içmek istediğinde, "Bu Seyyid Efendi hazretlerine mahsustur.", cevâbını alması üzerine hayretle uyandığını anlatır.

Bu haberler şehirde yayılıp herkes tarafından duyuldukça onun mübârek eşiğine son defa yüz sürebilmek ve duâsını alıp helalleşebilmek için saâdethânesine büyük bir hücum olur. Ancak onların içine düştükleri bu üzüntülü hallerine dayanamayan Şeyh hazretleri bulundukları odaya haberleri olmaksızın kimsenin alınmamasını ister. Hastalığının çok şiddetlendiği bu halde bile Allahü teâlâ hazretlerine şükür ve senâ etmekten ve yanına girenlere nasihatte bulunmaktan geri durmazlar.

Seyyid Hicâbî hazretleri bir müddet sonra Tosya'da bulunan ulemâdan Mâhir Efendinin gelmesi için haber gönderir. Haberi alan Mâhir Efendi on iki saatlik mesâfeyi sekiz saatte alarak huzur-ı saâdetlerine ulaşır. Seyyid hazretleri ona bakarak, "Molla Mâhir görüyorsun. Biz pazarlığı ilerlettik. Cenâb-ı Hakk'ın emrini bekliyorum. Vasiyetlerimin yerine getirilmesine dergâh ve medresenin memuriyetine ve talebelerin yetiştirilmesine gayret ve himmet et. Benim için müteessir olma. Aradığım bu gün idi. Hemen ölüm hâlimizin güzel ve kolay olması için duâ edin.", diye buyurur. Sonra dâmâdı Keskinzâde'ye kütüphânedeki emânetler içerisinde bulunan ve muhterem pederlerine Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretleri tarafından ihsân edilen yeşil tâcın tabutları üzerine konulmasını, kabirlerinin pederlerinin kabrinden küçük yapılp süslü olmamasını ve dergâha hizmeti terk etmemesini vasiyet eder.

Cumâ günü öğleden sonra yanlarına girmekte olan hanımlarına, kızlarına ve hizmetçilerine hitâben, "Bizim etrafımız artık mukaddes ruhlar ile doldu. Çok dikkatli hareket edin ve çok seyrek olarak girip çıkın.", diye buyurur. İkindiye yakın abdest alarak ağızlarına bundan böyle dünyâ nimetlerinden bir şey almayacaklarını ve Rabbi teâlâ ile meşgûl bulunacaklarını beyân buyurur. O gece beş-altı senedir dergâhın imâmlık vazîfesini gören Hâfız Emin Efendi ile Hâfız Sûzî Efendi iki taraftan nöbetle sabaha kadar Kur'ân-ı kerîm okurlar. Ahmed Hicâbî hazretleri seher vakti âhirete irtihâl eyler.

Sabahleyin Şeyhin ağır hastalığından ve vefâtından haberi olmayan pek çok ulemâ ve fukahânın dergâhta toplandıkları görülür. Bunlardan bâzıları şunları anlatmıştı:

"Gece rüyâımızda başlarında Seyyid Hicâbî hazretleri olduğu halde evliyâullahtan bir cemâatin atlı olarak yol aldığını gördük. Nereye gittiklerini sorduğumuzda Seyyid Hicâbî hazretlerinin, Hicaz'a gittiklerini ve kendilerinin de acele etmeleri gerektiğini söylediler." Bu sözleri Seyid Hicâbî hazretlerinin hastalığının ağırlaştığına yoran dostları erkenden

haneye geldiklerinde Şeyh'in vefât ettiğini öğrenirler. İki kişi de rüyâlarında Resûlullah efendimizi gördüklerini ve Seyyid Efendinin dergâhına gittiğini haber verdiklerini bildirirler.

Seyyid Ahmed Hicâbî hazretlerinin ahlâkı, tavırları halleri ve işleri hep İslâmiyete uygundu. Mübârek huzurlarına ne kadar gam ve keder ile varılmış olsa nazarlarında görülen nûr sebebiyle gelenler kederlerini unuttur, ferahlar ve rahatları. Fakir ve fukarânın yardımcısı idi. Kimsenin bilmediği ve duymadığı felâkete düşen nice kimselere elini uzatırdı. Kastamonu vilâyetinde ve çevresinde onun nîmetini görmemiş kimse yok gibiydi. Onun kahkaha ile güldükleri görülmemiş, konuşmalarında da ağzından kötü söz çıktığını kimse işitmemişti. Bir fincan kahve hakkını muhâfaza eyler ve nîmetini yedikleri zevâta pek ziyâde hürmet ederlerdi.

Ders vermekte kaldıkları ve seher vakitlerinde Kur'ân-ı kerîm tilâvetinde bulundukları dershânelerin inşâsı bitmiş her şeyi noksansız tamamlanmıştı. İçerisini gören Seyyid Hicâbî hazretleri, "Elhamdülillah her şey tamam oldu. Sâdece saatimiz noksan kalmış." Diye söylenir. Talebeleri ne sûretle temin edebilecekleri husûsunda müzâkere ederken, "Allah ü teâlâ gönderir.", buyurur. Birkaç gün sonra mâliye âzâsından Hacı Ârif Efendi tarafından bir İngiliz saati ile bir mektup gelir. Hacı Ârif Efendi mektubunda; "Bu saati on-on beş sene önce almıştım, şimdiye kadar yanımda bulundurmanın sebebi bir yere vermektir. Ancak niyetim gerçekleşmedi. Şimdi Kastamonu'da inşâ buyurduğunuz dershâneye vakf olunması dileğimizdir.", diyerek durumu şeyhe arz ile, duâ istirhâm eder.

Ahmed Hicâbî hazretlerinin sohbetinde bulunmuş ve Sivas vâililiği yapmış olan Memduh Bey şöyle nakletmektedir: "Bir gün huzûrunda Bursa'ya gittiğimi söylemiştim. Mukaddes makamları ziyâret edip etmediğimi sordu. Bütün evliyâ ve ulemânın türbelerini ziyâret ettiğimi bildirdim. Molla Hüsrev'in taşında ne yazılı olduğunu suâl ettiler. Garip bir tesâdüf olarak Şeyh hazretlerinin taşındaki yazı hoşuma gitmiş, nazar-ı dikkatle okumuştum.

"Menba'-ı ilm ü hüner
Vâris-i ulûm-ı hazret-i hayrül-beşer
Neyyir-i hurşîd eser
Sâhibü'd-dürer ve'l-gurer
Mevlânâ Muhammed Hüsrev."

yazılı idi. Kendisine okuyuverdim. Sonra; "Gördün mü! Şeyh hazretlerinin kabir nişanı olan mezarının taşı bile onun vasıflarını kıyâmete kadar muhâfazaya, senin gibi pek çok ziyâretçinin kalbine nakşa çalışırken; ilmî eserlerini takdir eden hâfızalar şanlı nâmını, ulu kadrini kıymetini nasıl unutulabilir! İlim tahsili için bütün gücünü, kuvvetini ve hayat sermâyesini sarfetmek için bir büyüğe hizmetçi olmak isteyen o taşın hâli sana ders ve ibret olsun." buyurdular.

.....

Şehir merkezinde İbn-i Neccar Mahallesinde kendi adıyla anılan Karanlık Evliya Sokağında bulunan Karanlık Evliya Türbesi mimari olarak ilginç bir özellik göstermektedir. Kesme taştan sekiz köşeli ve iki katlı olan türbenin giriş katında sanduka bulunmaktadır. Diğer taraftan, yanında, bitişik konumda türbe mescidi yer almaktadır.

M.Behçet, 1922 tarihli eserinde bu tekmeden (mescid) ve o tarihteki şeyhinden söz etmekte, bu yapının İbn Neccar'ın gömülü olduğu söylenen Nakşi Tekkesi olduğunu belirtmektedir. M. Behçet'in söz ettiği Şeyh Merdan Efendi'nin bu tekkenin son şeyhi olduğu bilinmektedir.

.....

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle birlikte hakkında anlatılan menkıbelerden hareketle XVI. asrın başlarında yaşamış olduğu kabul edilen Benli Sultan'ın adı etrafında oluşturulan etki halesi oldukça geniştir. Kastamonu Postası'ndan Cebail Keleş'in yazısından öğrendiğimize göre, külliyesi Kastamonu'ya 27 km uzaklıkta Ilgaz Dağı'nın eteklerindeki Ahlat Köyü'nün Benli Sultan mahallesindedir. Cami, mutfak, misafirhane ve türbeden müteşekkil yapılar topluluğunun Yavuz Sultan Selim (1512-1520) döneminde ve muhtemelen onun

emriyle inşa edilmiş olduğu kabul edilir. Külliye'nin bir yangın geçirdiğini, önce Şeyh Şani Efendi, daha sonra da Şeyh Nureddin Efendi tarafından tamir gördüğünü ve 1994'te de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiş olduğunu öğreniyoruz.

Türbesinde sekiz ve ön tarafta üç olmak üzere on bir sanduka vardır. Kible tarafında en başta bulunan sanduka Nakşibendi şeyhi Mehmet Muhyiddin Efendi'ye aittir. Yanağında büyükçe bir ben bulunduğu için Benli Sultan lakabıyla meşhur olan Mehmet Muhyiddin Efendi'nin Tosya'dan, Sivas'tan veya aynı köyden ya da bir başka köyden gelip buraya yerleştiğine inanılır. 1500 yılları başında buraya gelerek II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim dönemleri ile Kanuni'nin saltanat yılları başına kadar yaşadığı söylenmektedir. Hz. Pir Şeyh Şa'ban-ı Veli (1500-1570) döneminde yaşamış ve menkıbelere göre onunla yakın münasebet içinde olmuştur. Halkın dini ve tasavvufi açıdan eğitilmesine çok büyük katkıları olur ve hatta Kanuni döneminin meşhur vaizlerinden Kastamonulu Şeyh Muharrem Efendi'nin onun müritlerinden biri olduğu ileri sürülür.

Necati Kertiş, çalışmasında şunları kaydeder. “ Şakaik-i Numaniye'de bu zattan bahsedilirken ‘Namus-u Ekber ve tâvus-u ahdar gibi mele-i alada (büyük ve ileri gelen meleklerin toplandığı yer) mekan bulur idi. Erbab-ı kulub ve ashab-ı mükâşefeden idi. Sırlara, hafızalara ve gözlere vâkıf idi.’ diye öv(ül)mektedir.” Ballıkzade Mahir Efendi, türbeyi ziyaretleri esnasında Benli Sultan hakkında şu şiiri söyler:

"Bu dergah-ı muallâ Kabe-i erbab-ı ırfandır
"Asa suyu ferevandır(fer u an) ona yok gerçi söz amma
Olanlar bende elbet mazhar-ı altaf-ı sühbandır
"Anı icra eden bu kutb-i alem Benli Sultandır"
"Bu ali zirve-i ılgaz o Sultan-ı keremkân
"Sakın etme tereddüt feyz-i imdadında ey zâir
Ulûvv-i kadimi temsil eder gaye ki bir handır"
Büyük küçük âna halk-ı vilâyet cümle kurbandır"

Birkaç nesil boyunca Benli Sultan Külliyesinde hizmet yapmış bulunan Karagöz ailesinden Adil Karagöz'ün kaleme almış olduğu kitapçıktan edindiğimiz bilgilere göre, yayla köyü özelliği gösteren köydeki aile sayısı yazları 20 civarında olmaktadır. Benli Sultan'ın Şeyh Şaban-ı Veli'den beş altı yıl önce vefat etmiş olduğu kabul edilir. Külliyei oluşturan yapılardan aşevi 1990'larda yapılmış olup Hasip Yılanlıoğlu Aşevi adını almaktadır.

.....

Adil Karagöz'ün kaleme almış olduğu *Benli Sultan Külliyesi* adlı kitapçıkta Şeyh Şanı Efendi'nin 19. Yüzyılda yaşamış olduğundan bahisle külliye büyük hizmeti geçtiğinden söz edilir. Onun 1842 ile 1882 tarihleri arasında zaviyede şeyhlik yapmış olduğundan, bu süre içersinde zaviyeyi mamur hale getirdiğinden başka ziyaretçileri ağırlaması ve ruh hastalarını tedavi etmesiyle de şöhet sahibi olduğu anlatılır. Vefatıyla birlikte 1888 yılında büyük oğlu Hafız Mehmed Şadi Efendi dergaha şeyh olur ve 22 yıl sonra yerini 1910 yılında oğlu Hafız Mehmed Nuri Efendi'ye bırakır.

Ahmet Yaşar Zengin 'Kastamonu Evliyalari' adlı kitabında ise Şeyh Şanı Efendi'den söz ederken, onun Kastamonulu olup ilk tahsilini Kastamonu'da yaptığını anlatır. Benli Sultan Dergahı'nın şeyhliğini deruhte etmek üzere Kastamonu'da Halidiyye şeyhi Ahmet Ziyaeddin Efendi'den (Ahmed Siyahi Hazretleri) icazet alarak Nakşi tarikati üzerine toplantılar düzenlediği ifade edilir. Eline geçen bütün serveti külliyenin tamir ve bakımına sarfettiği ilave edilir.

Bayrami şeyhi Ahmed Ziyaeddin Efendi (1864-1946) de Abdulkirim Abdulkadiroğlu'nun 'Kastamonu'da Bayramilik ve Şemsizade Ailesi' adlı kitabında belirttiği üzere, Mehmed Nureddin Efendi'ye icazet vermiştir. Nasrullah Camiinin baş imam hatibi Hacı Nureddin Karasu (1885-1953) Benli Sultan Dergahının son Halidi şeyhi olarak icazeti Ahmed Ziyaeddin Efendiden aldığıında henüz 25 yaşındadır.

Kastamonu’da Ferhad Paşa Camii haziresinde medfun olan babası Şeyh Şadi Efendinin yerini oğluna bıraktığı tarih 1910 senesidir.

Abdulkerim Abdulkadiroğlu’nun *Altınoluk* dergisine yazmış olduğu ‘Hâtıralarımdaki Hocaefendiler’ başlıklı yazısında Benli Sultan Dergahının Halidi şeyhi Hacı Nureddin Karasu’dan şöyle bahseder. “Çocukluğumda bu camide iki imam vardı. İkisi de aynı zamanda şeyh idiler. Başımam Hacı Nureddin Efendi, ya da Benli Sultan Şeyhi’ne Büyük Şeyh; ikinci imam Abdülhadî Efendi’ye Küçük Şeyh denirdi. Cuma ve bayram namazlarını başımam kıldırırdı. Fizikî olarak da Hacı Nureddin Efendi müleham, oldukça iri yarı; Abdülhadi Efendi ise ufak yapılı idi. Belki de büyük küçük ayırımında bu fizikî görünümün de tesiri vardı. Nureddin Efendi’nin aile künyeleri Karabeyoğlu iken soyisim kanunu uygulanması esnasında Karasu olarak değiştirilmiştir. Benli Sultan Türbesi’ne girerken soldaki lahidin sahibi Şeyh Şânî Efendinin torunudur. Babası ise 1856 yılında doğmuş olan Şeyh Mehmed Şâdî Efendi’dir ve bu zât Kastamonu İl merkezinde kâin Ferhad Paşa Camii avlusunda medfündür. Nureddin Efendi’nin tahsil hayatı hakkında detaylı bilgimiz bulunmamakla birlikte, gözünü açtığı ve şeyhliğe kadar yükseldiği bu irfan yuvasında çok iyi bir seviyeye gelebilmiş olmalı ki, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Kastamonu’nun en büyük merkezî camii olan Nasrullah Camii imamlığına tayin edilmiştir. 1942 yılında bir süre İstanbul/Üsküdar’da Nuhkuyusu Camii de denen Cevri Usta Camii imamlığında da bulunup II. Cihan harbinin başlamasıyla Kastamonu’ya dönmüş ve tekrar Nasrullah Camii’nde görevine başlamış; 1951 yılına kadar da bu görevini sürdürmüştür. İsteği ile, eskiden Beyoğlu, halen Beşiktaş Müftülüğü’ne bağlı Küçük Mecidiye Camii imam-hatipliğine görevini nakleden Nureddin Efendi 5 Kasım 1953 günü ikindi vakti camide rûhunu teslim etmiş; 6 Kasım 1953 günü defnedilmiştir. Bu vesile ile merhumun iki vasiyetinden söz etmek icap edecektir. Vasiyyeti üzerine cenazesini dönemin Beyoğlu Müftü Muavini (eski ifadesiyle müsevvidi)

kimyager Fuat Çamdibi Hocaefendi yıkamış, Beşiktaş Sinan Paşa Camiinden kaldırılmış; keza vasiyyeti üzerine Karaca Ahmed Kabristanı 8. Adada medfun bulunan (caminin olduğu ada, sol arkası), Trikopisi esir alan Dadaylı Kurmay Albay Halid Akmansü merhûmun yanına defnedilmiş; daha sonra buranın kaldırılacağı söylentileri üzerine, 10. Adadaki (türbenin bulunduğu ada, türbenin 20 metre kadar arkasında) nakl-i kubûr yapılmıştır. Halid Akmansü merhûmun nâşı da Ankara Devlet Mezarlığına nakledilmiştir. Kırk sene sonra Halid Bey'in mezarının nakledilmesi, yıllar öncesinde yapılan işteki isabeti göstermektedir.

Hacı Nureddin Efendi âlim, fâzıl bir zât idi. O günün şartlarında hemen herkes hâfız olduğundan, ayrıca onun hâfızlığından söz etmeye lüzum kalmıyor. Hoş bir sîması vardı, insana güven verirdi.

Şeyh Efendi'nin Kastamonu'daki evi, Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun da evlerinin önünden geçen cadde üzerinde, tahminen 200 metre kadar yukarıdadır. Halen yerinde beton yığını bulunan bu evin altında fırın vardır ve sıcak ekmek çıktığında güzelim kokusu etrafa yayılmaktadır. Şeyh Efendi günde en az iki, hatta üç defa buradan gelip geçer, cami-ev arasında gidip gelirdi. İşte bu geçişlerde burnuna taze ekmek kokusu ulaştığında durur ve bütün gücüyle kokuyu içine çeker, akabinde el-Hamdüli'llah derdi. Denirdi ki, "Hocaefendi rahatsızlığı sebebiyle ekmek yemiyor, kokusunu hissedebildiği için de Allah'a hamd ediyor.."

Torunu Turhan Karasu Bey de bu söylenenleri doğrular mahiyette tamamlayıcı bilgiler veriyor ve "...Eskiden beri midesinden rahatsız idi. 1953 yılında liseyi bitirince İstanbul'a yanına gittim. Küçük Mecidiye Camii avlusu içindeki meşrûtasında kalıyordu. Mide kanaması geçirdi, iyileşir gibi oldu. Daha sonra tekrarladı. Muhtemelen mide kanseri idi. Bir keresinde kırk senedir pastırma vesaire yemiyorum, buna rağmen neden böyle oluyor, anlamıyorum demişti", diyor.

1943/1944 yıllarında merkez üssü Tosya ve il merkezi Kastamonu olan, Tosya'yı nerede ise tamamen yıkan deprem esnasında halk çadırlara taşınmıştır. Artçı depremler sık aralıklarla olmaktadır. Bir öğle namazında cami ağzına kadar doludur. Hacı Nureddin Efendi nöbetçi imamdır. Farza durulur. Daha birinci rek'atta iken sallanmaya başlar ve kısa aralıklarla arka arkaya sallanır. Cemaat panik içinde camiyi terkeder. Hocaefendi depremi duymamıştır. Cemaat kendisini merak etmektedir. Dışarıda, camiin pencerelerin dibine dizilmişler, içeriye bakmaktadırlar. Hocaefendi, hiç bir değişiklik ve telaş göstermeden ve her zamanki gibi huşû içinde farzı bitirir, selâm verir; son sünneti de kılar. Tesbîhat ve duâsını yaptıktan sonra mihraptan doğrulur, vekar içinde, ağır adımlarla camiden çıkarak cemaatin arasına katılır. Muhtemelen depremi ve cemaatin telaşla dışarıya çıkmalarını hissetmemiştir.

20. yüzyılın ilk çeyreği biterken Benli Sultan Külliyesinin bakımını Karagöz ailesi üstlenir. Bazıları kadrolu bazıları fahri olmak üzere hizmeti geçenler arasında Ahmet Efendi, Şaban Karagöz, Hüseyin Karagöz, Muzaffer Karagöz ve Muammer Karagöz sayılabilir.

Kitapçıkta anlatılan menkıbelerden bazıları da şöyledir. Ilgaz Dağındaki Hacıbakiler köyünden birisi, Hac görevini yerine getirmek üzere Hicaz'a gider. Fakat orada her nasılsa kervanını kaçıır. Şaşkın ve üzgün şekilde dolaşırken bir adam niçin böyle dertli olduğunu sorar.

-Ben Kastamonu'dan Hacc için geldim. Kervanımı kaçırdım, burada kaldım. Memleketimde çoluk çocuk beni beklerler, ne yapacağımı şaşırdım, der. Adam ona, “sen falanca mescide git. Oraya yüzünde büyükçe beni olan bir kimse gelecektir. Ona durumunu anlat ve seni memleketine götürmesini rica et. Her ne kadar reddederse de ısrar edip elini bırakma”, der. Tarif edilen mescide giden hacı, yüzü benli kimseyi beklemeye koyulur. Sonunda o zat gelip namazını kılar. Ilgazlı hacı da yaklaşıp durumunu anlatır ve “beni memleketime kavuşturmanın çaresi sizdeymiş”, der. Yüzü benli zat, “Yanlış gelmişsin. Bizde öyle bir hal ve

durum yoktur”, der. Ilgazlı hacı yine kederli şekilde oralarda vakit geçirirken daha önce hatırını soran kimseyle tekrar karşılaşır.

-Sen gitmedin mi hala, ne dolaşıyorsun buralarda, diye sorar.

-O dediğiniz yüzü benli zatı buldum. Halimi anlattım. Sen yanlış adama gelmişsin diye karşılık verdi, der Ilgazlı.

-Sen yine ona git, der adam.Benim çarem sizdeymiş de. O ne derse desin, elini tut ve bırakma. Yoksa o da memleketine giderse, ondan da mahrum kalırsın.

Ilgazlı hacı bu defa denileni yapar ve Benli zatın elini bırakmaz. Israrla, “beni köyüme ulaştır”, diye yalvarır. Sonunda benli kişi:

-Peki, gözünü yum, ben seslenmeden de açma, der.

Gözünü yumup biraz sonra açtığında hacı kendisini Ilgaz Dağının doruğunda Hacettepe denilen yerde bulur. Benli zat, “burası neresi” diye sorar.

-Burası benim memleketim. Ilgaz Dağının doruğu, Hacettepesi, der hacı sevinçle.

-Peki köyün nerede?

Adam eliyle Hacıbakiler köyünü işaret ederek, “işte burası. Artık sizi bırakmam. Ben bulacağımı buldum”, der.

-Peki öyleyse burada kalalım, diyerek bu günkü Benli Sultan denilen yere yerleşirler.

Ilgazlı hacının Demirci Mehmet Efendi olduğu söylenir. Günün birinde Mehmet Efendi Benli Sultan’da bir inşaat olduğunu duyar ve çalışmak için vardığında kendisini Hacc’dan getiren Benli Sultan’ı karşısında görür. Orada çalışmaya başlayarak bütün arazilerini dergaha vakfeder.

Bir başka menkıbe de şöyledir. Benli Sultan, döneminde yaşayan iki veli arkadaşı ile Hacettepesi olarak bilinen yere çıkarlar. Aralarında anlaşırılar, üçü de ellerine birer taş alıp onu atacaktır. Attıkları taş nereye düşerse oraya yerleşecek, orada irşad görevi yürüteceklerdir. Benli Sultan

eline aldığı taşı fırlatır ve taş 15-20 km. mesafede bugün Benli Sultan köyü olarak anılan yere düşer. Bu durum Benli Sultan ilahisinde de geçer:

Hacet'ten taşını attı
Yerine türbesin yaptı
Şeyh Şani mamur etti,
Yaa Allah der Şeyh Şani
Hemen Hu der dervişleri

Benli Sultan'ın yerleşmek için seçtiği yerin kervan yolu üzerinde olduğu anlatılır ve denilir ki, külliyesini kurduktan sonra kervanlarla gelen yolcuları burada ücretsiz misafir eder, bu arada irşad hizmetlerini yürütürmüş.

Bir menkıbe de külliyeinin inşaat sırasında ustalarla ilgilidir. Benli Sultan pek varlıklı biri değildir. Çalışan ustalar nasıl ücret alacaklarını merak ederler. Yaptıkları takip sonucunda Benli Sultan'ın bir taşın altından aldığı altınlardan kendilerine verdiğini anlarlar. Bu durum karşısında bir plan yaparlar. Neden bu parayı almayalım diye düşünerek, Benli Sultan'ın olmadığı bir zamanda, taşı kaldırırılar fakat gördükleri karşısında şoka uğrarlar. Taşın altında yılanlardan başka bir şey yoktur. Bu menkıbede taşın yerini bazen eşik tahtası alır.

Ziyaretçilerle ilgili anlatılan bir hikaye de şöyledir. Birisi; “Benli Sultan, Benli Sultanım diyorsun, göster kendini”. O kişi böyle söyledikten sonra kapıdan girememiş, yanındaki kişi rahatlıkla kapıdan geçmiştir.

1980’li yıllarda kendisinin derviş olduğunu söyleyen yaşlı biri gelerek burada iki yıl kalır. Caminin bir bölümünde ikamet eder. Türbe için aldığı fenerlerde, o sıralarda elektrik olmadığı için mum yakar. Yangına sebep olacağı için ikaz edildiği halde derviş yine bildiği gibi hareket eder. Sonunda bir gece yangın çıkar ve kendiliğinden söner. Ama durum oldukça şaşırtıcıdır. Benli Sultan'ın sandukası üzerindeki ayetler yazılı kumaşın kenarları yandıği halde, yazı olan kısım yanmamıştır.

Vakıf kayıtlarına göre, zaviyenin mal varlığının bir kısmı olan Eceoğlu köyündeki on bir parça tarla ile bir değirmen arsasının toplam

geliri 1952 yılı hesap cetvelinde 90 lira olarak tespit edilir. Tosya’da ikamet eden İmambeşe zade Salih Paşa kızı Fatma Hanım da 1301 tarihli vakfiye ile Kuzyaka Seremettin köyündeki beş gözlü değirmen ile bir adet bahçesini vakfeder. Ayrıca Benli Sultan ve Hamal köylerinde de vakıf arazileri mevcuttur. 1317 tarihli vakıf tahrir defterinden anlaşıldığına göre dergahın aydınlatılmasında kullanılan zeytinyağı ve mum, İstanbul Hamidiye ambarından gönderilmektedir. Bu tarihten sonra ise senelik 20 okka zeytinyağı ile beş okka mumun bedeli olan yüz otuz dört kuruşun mahalline gönderilmesine karar verilmiş ve malzeme Kastamonu’dan alınmıştır.

Kastamonu’da Rufailik

Honsalar Mahallesi sınırları içinde vaktiyle nerede faaliyet göstermiş olduğu bilinmeyen *Honsalar Tekkesi* adıyla maruf Rıfai tekkesi hakkında bütün bildiklerimiz onun XV. yüzyılın başlarına tarihlendirilmesi ve İlyas oğlu Şadi isimli biri ile irtibatlandırılmasından ibarettir. M.Yaman’ın 1935 yılında Honsalar Camisi’nin yakınlarında, Dai Sultan Zaviyesi adıyla anılan türbenin karşısındaki evin cephesinde duvara yerleştirilmiş olarak gördüğü, bugün ise nerede olduğu bilinmeyen kitabesine göre, tekke 1414 yılında inşa edilmiştir. Kitabede adı geçen Şadi ibn İlyas’ın kim olduğu bilinmediği gibi, tekkenin yeri de tespit edilememiştir. Aynı mahallede Hızıroğlu Sokak’ta yer alan *Honsalar Camii* ise, 18X14 m. boyutlarında dikdörtgen planlı, tek minareli, kargir duvarlı, ahşap tavanlı ve ahşap çatılı bir yapıdır. Günümüze kadar geçirmiş olduğu onarımlar sonucu özgünlüğü kalmamıştır. Kitabesi olmadığından ilk inşa tarihi bilinmemektedir. İsfendiyar devri veziri Hond Salar’ın Kastamonu’da bir camisi olduğu bilindiğinden, bu caminin ilk

yapılış tarihini İsfendiyar Bey devrine (1439 yılı öncesi) indirmek mümkündür. XVI. yüzyılda yangın geçiren, 1675 yılında ibadete açık olduğu anlaşılan cami, 1850 senesinde onarım geçirmiş, muhtemelen tavanı, mahfili, minberi, ve önceden tuğla iken ahşap olarak yenilenen döşemesi bu tamirde yapılmıştır.

15. yüzyılda Kastamonu ve yöresi hakkında bilgi veren çeşitli Memlûk kaynaklarından biri olan Takiyüddin Ahmed bin Ali el-Makrîzî'nin (ölümü 1442) "Kitâbu's-Sülûk li-Ma'rîfet-i Düvelî'l-Mülûk" adlı eserinde, 1417 yılı Şevval ayı olayları anlatılırken, "...İsfendiyâr da Kastamonu'ya döndü. Orada Mehemed Kirişçi adına hutbe okuttu. Ancak (İsfendiyâr'ın) veziri Hond Sâlâr, kendisinin yaptırdığı camide, onun adına hutbe okutmayı kabul etmedi...", şeklinde bir kayıt özellikle dikkat çekicidir. İsfendiyâr Bey'in veziri olarak zikredilen Hond Salar'ın, caminin bânisi, dolayısıyla Honsalar'ın da bu adın galatı olduğunu kabul etmemek için hiçbir sebep yoktur. Şu halde, Hond Salar'ın inşâ ettirdiği caminin tarihini, -İsfendiyâr Bey'in veziri olduğuna göre- 1392 ile el-Makrîzî'nin vekâyinâmesinin tarihi olan 1417 yılları arasında düşünmek icap eder. Ayşe Tosunoğlu'nun çalışması olan 'Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı' adlı tezde ise, Honsalar Camii'nin 1407 yılında Ali Paşa tarafından yaptırılmış olduğu bilgisi verilir.

Vezir'in adıyla anılan *hamamın* Gökdere caddesi üzerinde Honsalar Camii'nin kuzeybatısında bulunduğu bilinmekte, 1925 tarihli kent planında da 'metruk Honsalar Hamamı' olarak işaretli görülmektedir. Kenan Bilici, yapının Honsalar Camii'nin banisi tarafından yaptırılmış olabileceğine işaret etmektedir. Şaban Veli zamanında yaşamış olan Şeyh Muhiddin'in Honsalar Hamamı'nın yanındaki bir odada yaşadığını not eden Z. Demircioğlu, böylelikle yapının en azından XVI. yüzyılda mevcut olduğunu ispatlamakta, ayrıca hamamın 1920'li yılların sonuna doğru yıktırıldığını yazmaktadır.

A.Gökoğlu da, Rufai Tekkesi'nin, Honsalar Camii'nin yanındaki bir binada ya da camide faaliyet gösterdiğinin, 1952 yılında Honsalar Mektebi iken şahısa satılan binanın duvarındaki kitabeden anlaşıldığını yazmaktadır.

Vezir Hond Salar'ın muhtemelen banisi olduğu cami ve hamamın Rıfai tarikatının Kastamonu'daki en eski tekkesiyle irtibatlı olduğu ileri sürülebilir.

Daha sonra 1815 yılında Kastamonu Mutasarrıfı İpsala'lı Vezir Gazi Ahmet Paşa, Beyçelesi Mahallesi'nde *Molla Said Camii*'ni ve Rıfaiyye Tarikatı'ndan Molla Saidzade es-seyyid Şeyh Mehmed ibn Said Mehmed Efendi'yi imam tayin ederek, burada Hazreti Ahmed Rufai'nin ayin-i şerifinin icra olunmasını şart koyar. Vakfiyeye göre, binanın etrafındaki bahçelerin kirasından gelen para, adı geçen şeyhe ve evladına ödenecek, erkek evladı olmadığı takdirde Kastamonu valisi tarafından seçilecek imam ve müezzine ödenmeye devam edilecektir. Molla Said Camii'nin imam ve hatipliğine tayin edilen şeyh Hafız Mehmet Efendi'ye aynı zamanda Rıfai dergahına şeyh ve vakfa müteveli olması dolayısıyla günlük dört akçe maaş tahsis edilir. 1818 tarihli beratla şeyhliği tasdik edilen Mehmet Efendi 1878 senesinde vefat eder. 1860'ta vefat etmiş olan kardeşi Seyyid Ahmet Efendi iki akçe ile caminin müezzinliğini yapmıştır. 1872 yılı salnamesinde, dergahın şeyhinin Hafız Mehmed Efendi, ayin gününün Çarşamba gecesi olduğu kayıtlıdır.

Rufai ayinlerinin buradan Beyçelesi Molla Said Tekkesi'ne, son olarak da 1892 yılında Hacı Said Efendi tarafından, Cevkani Mahallesindeki camiye nakledildiği anlaşılmaktadır.

Beyçelesi Mahallesi Satıkahya Sokak'ta aynı adlı caminin bitişiğinde yer alan *Molla Said Türbesi*, 1814 yılında Molla Said Mescidi ile birlikte inşa edilmiştir. Ahşap olan türbede altı sanduka vardır. Bunlardan birincisi 1829 yılında ölen ve dergahın banisi olan Şeyh Mehmed Said Efendi'ye ikincisi 1860'ta ölen Seyyid Ahmed Rufai'ye,

üçüncüsü 1878’de ölen Hafız Mehmed Efendi’ye aittir. Diğerleri muhtemelen rıfai tarikatı mensuplarına aittir.

Cevkani Mescidi, Kastamonu’da Rıfai tarikatının mekanı olan üçüncü yapıdır. Akmesjid Mahallesi, Çakır Sokak’ta 10.5X6 m. boyutlarında dikdörtgen planlı, ahşap tavan ve kiremit çatılı olan yapı, zaman içerisinde özgün niteliklerini kaybetmiştir. İlk banisi ve inşaa tarihi bilinmemektedir. Eski bir mescidin yerine 1892 yılında halk arasında Kefkenli adıyla da anılan Rufai tarikatı şeyhlerinden Hacı Sait Efendi tarafından yaptırılmıştır. Müftülüğe göre caminin ilk bina tarihi 1358 Miladi yıldır. Vakıfların malı olan cami ibadete açık durumdadır.

Cevkani Camii’nin batısındaki kabristanda yatan Cevkanî Efendi’nin vefat tarihi bilinmemekle beraber, 1892’de adı geçen camii tamir ettirip dergah haline getiren kişinin Rufai şeyhi Hacı Said Efendi olduğu söylenmektedir. Demir parmaklık içinde muhtemelen tarikat mensupları olup kim oldukları bilinmeyen başka mezarlar da bulunmaktadır. Kabir ziyaretgahtır.

Kastamonu’da Sadiyye

Kastamonu’da Sadiyye tarikatının faaliyet göstermiş olduğu mekanlardan birisi olan Ahi Ali Mescidi’nin Cebrail Mahallesinde, bugünkü Abdurrahman Paşa Lisesinin yanındaki eski Halkevi binasının bulunduğu yerde olduğu bilinmektedir. 1925 yılı kent planında Sığırpazarı Köprüsü önünde, şadırvanı ve türbesi olan bir cami görülmektedir. 1300 yılında ölen Ahi Ali adlı bir kişinin yaptırdığı mescidin yandığı, 1785 yılında buraya gelen Tüysüz Baba tarafından tamir edildiği rivayet olunmaktadır. 1826 yılında Rabia Hatun mescidi onartmış ve büyümüştür. 11X17 m. boyutlarında kargir duvarlı, kiremit çatılı,

minbersiz yapı, aynı yerdeki Sığırpazarı Tekkesinin bir parçası iken Halk Partisine satılmış²⁴, bir müddet semt ocağı olarak kullanıldıktan sonra yıktırılarak yerine Halkevi yapılmıştır.

Tekkealtı Mevkii olarak adlandırılan yerde, Ahi Ali Mescidiyle bir bütün oluşturan ve Şuca adıyla da anılan tekkenin bugünkü Defterdarlık binasının batısındaki Halkevi'nin arsasında olduğu bilinmektedir. Sığırpazarı Şuca Tekkesiyle ilgili elde edilebilen en eski belge 1830 yılına ait Ahi Ali Mescidi ve Sadi Tekkesinin mütevelliliğiyle ilgili bir berattır. Daha sonra tekkenin harem dairesi ve şadırvanının 1862 yılında yıkılacak hale geldiği, yapılan keşif sonucu 13095 kuruşla tamir edilebileceğinin anlaşıldığı öğrenilmektedir. 1887 tarihli şeriiye sicilinde harem dairesinden söz edilmesi, 1862 yılı ertesinde anılan binanın onarıldığını ortaya koymaktadır. 1891 yılında bu kez tekkenin su yolları hayırseverlerce tamir ettirilmiş, bu arada Bahriye Nazırı Hasan Paşa inşaata 1000 kuruş yardımda bulunmuştur. 1872 yılında ayin günü Perşembe gecesi olan bu tekke 1925 yılından sonra Vakıflar İdaresince satılmış, bir süre sonra yıktırılarak yerine Halkevi yapılmıştır.

Bir diğer Sadiyye tekkesi olan Cebeci Tekkesinin ise, bugünkü Abdülhak Hamid İlkokulunun bulunduğu arsada olduğu 1925 tarihli kent planından anlaşılmaktadır. 1872 yılı salnamesinde Arız Mahallesinde Sadiye Tarikatına bağlı Cebeci Dergahı adıyla kayıtlı bu tekkenin o dönemde ayin günü Pazartesi gecesi, şeyhi Mehmed Efendi'dir. Dergah, 1925 yılında yayınlanan tarikatları yasaklayan yasanın ardından yıktırılmıştır.

²⁴ Ülkü Özel Akagündüz Aksiyon Dergisi 689. Sayı-Satılan Cami ve Mescitlerin Sessiz Çılgılığı

Hayrat Kütük Defteri incelendiğinde 1926 ile 1972 arasında 494 cami arsası, 722 mescit arsası, 598 cami ve 995 mescit satıldığı görülüyor.

Ayıcılar Gikay(!) Baba Tekkesi adıyla bilinen tekkenin Aktekke Mahallesindeki Ayıcılar Camii'nde bulunduğu tahmin edilmekle birlikte kesin bir bilgiye varılamamıştır. 1872 yılı salnamesinde Ayıcılar Mahallesinde bulunan Sadi Tarikatından Gikay Baba Dergahı adıyla kayıtlı olup, şeyhinin Ahmed Efendi, ayin gününün Pazar gecesi olduğu belirtilmiştir.

Hacı Muharrem veya Saray Camisi (Göbelek) Tekkesi adıyla bilinen tekkede A. Gökoğlu, Sadi ayini yapıldığını not etmiştir. Hacı Muharrem'in kabri Saray (Muharrem Efendi) Camii'nin güney doğu köşesindedir. Burada yan yana iki mezar vardır. Bunlardan bakan kişiye göre solda bulunan mezar şahidesinde Göbelekzade lakabıyla bilinen 1915 senesinde vefat etmiş Nakşibendi şeyhinin medfun olduğu yazılıdır. Sağ taraftaki mezar ise Sa'di tarikatı şeyhlerinden Göbelekzade Seyyid Mehmed Bahaeddin Efendiye ait olup ölüm tarihi 1924'tür.

Kastamonu Küpciğez Mahallesinde 1756 tarihinde dünyaya gelen Mustafa ilk tahsilini yaptıktan sonra ticaret hayatına atılır. Tüysüz Baba'nın Ali Mescidinde Sadi Tarikatı üzerine toplantıya başlaması ve Tüysüz Baba'yla görüşmeleri neticesinde kendisinde Sadi tarikatına intisap etmek için bir arzu uyanır ve Tüysüz Baba'nın en sadık ve vefakar bir dervishi olur. Kendisinde olan kabiliyet ve istidat, tarikat yolundaki merhaleleri her gün her gece onu yüksek bir mevkie yani halkı tenvir ve irşat payesine erdirmiş ve Tüysüz Baba'nın büyük hizmetini kazanmıştır.

1786 tarihinde Tüysüz Baba tarafından irşada memur edilir. Şeyh Mustafa Efendinin 30 yaşlarında iken irşad mevkiine çıkarılması sonucunda yaşlı ve ihtiyar dervişleri genç bir şeyhin emrinde hareket etmemeye ve ayin gecesi dergaha gelmemeye karar verirler. Şeyh Mustafa Efendi bunların gizli kararlarını duyar ve çömlekçiden 8-10 tane su testisi tedarik ederek camie getirerek bunları bir halka şeklinde dizer. Çarşamba akşamı ayin yapmak üzere camiye vardığında ne cemaatten ve ne de dervişlerden hiçbir kimseyi göremeyince hemen caminin kapısını kilitler

ve zikre başlar. Bu sırada camiye gelmeyen dervişler, bizim şeyh ne yapıyor diye caminin penceresinden içeriye baktıklarında testilerin sallandığını görünce hemen kapıya hücum edip, “Şeyhim bizim kusurumuzu af edin” diye ricada bulunurlar. Bu menkıbevi olay o vakitten bugüne kadar anlatıla gelir. Abdulhalim Durma ‘Evliyalar Şehri Amasya’ isimli çalışmasında Merzifon evliyalarından söz ederken ‘Huçek Dede’den bahisle benzer bir menkıbe kaydeder.²⁵

Şeyh Mustafa Efendi’nin irfan ve kemal sahibi olduğunun en büyük delillerinden biri de tasarrufunda bulunan mallarını bu camiye vakfetmesidir. 1813 tarihli Osmanlıca yazılmış vakfiyesinde mallarının tasarruflarını erkek evladına, erkek evladı kalmadığı takdirde kız evladının erkeklerinin tasarrufunu şahit kılmıştır.

²⁵ “Buralarda irşad görevi yapan şeyhin kırk tane dervişi vardır. Onlara devamlı olarak riyazed yaptırır, zikir çektiren dede (Kadiri tarikatından olsa gerek) hiç keramet göstermemiş. Devamlı zikir ve riyazedden bıkan dervişler bir keramet de göremeyince teker teker bu mübareği terketmeye başlarlar. Sonuncu dervişi de gittiğinde yapayalnız kalan bu şeyh yine de hiç kimse gitmemiş gibi yalnız başına zikirle meşgul olur. Fakat kısa zamanda halk, dedenin gittiği yolun yanlışlığından, batıl olduğundan söz etmeye başlayınca, dede bir çömlekçiye giderek kırk tane toprak testi alır. Bunları tekkede aynen dervişlerinin dizildiği şekilde dizerek bir zikir halkası oluşturur. Başlar "HU" lafzını zikretmeye. Onunla birlikte testilerde de bir kıpırdanma olur. ‘Tüm kainat canlı cansız bütün herşey allah’ı (cc) zikreder’ hadisi mucibince dervişane bir şekilde, bir sağa bir sola sallanarak yanında bulunan testilere vura vura zikretmeye başlarlar. Bu gürültüleri duyan halk tekkenin pencerelerine üstüste yığılarak bu olağanüstü olayı kendinden geçmiş bir vaziyette seyretmeye başlarlar. Onları farkedenden dede hemen susar. Onunla birlikte testiler de zikri bırakırlar. Halk bu olayın vecdi içinde gözyaşlarına boğularak:

"Hu çek dede, Hu çek !.." derler.

O da tekrar zikre başlar. Testilerde görünmez bir işaret almışçasına ona iştirak ederler. Olayı takip eden dervişler büyük bir utanç içinde halkaya katılırlar. İşte o gün bu gün, şeyhin adı Huçek Dede kalmıştır.”

-Evliyalar Şehri Amasya’dan-

Kara Şeyh lakabıyla bilinen Şeyh Mustafa Efendi 1826 tarihinde vefat eder. Yerine oğlu Şeyh Ahmet ve onun vefatından sonra da Şeyh Mehmet Efendi şeyh olur ve nihayet 1902 tarihinde vefat eden Ahmet Şükrü Efendi tekkenin varidatını çoğaltmak maksadıyla yeni vakıf ilave eder. Tekke ve caminin etrafında bulunan binaların hükümetçe istimlak edilmesi üzerine türbede medfun bulunan zevatın mezarları Hıra Hasan (!) köyüne nakledilir. Halen ziyaret edilmektedir. İstimlak edilen mahallede şimdiki Halkevi binası yapılır.

DEĞERLENDİRME

Kastamonu,vaktiyle içinde az miktarda Hristiyanın bulunmasıyla birlikte, kuruluşundan itibaren tamamen bir Türk şehri olarak zihinlerdeki yerini alır. Dikkati çeken ilginç bir nokta da, şehri yapan insanlar arasında devlet adamları kadar dini liderlerin de ön plana çıkmasıdır. Tarihi süreç içerisinde şehirleşmede inşa edilen tekke ve zaviyelerin rolü büyüktür. Fakat bunlar kadar, belki de daha fazla olmak üzere, Hz. Pir'in kurucusu olduğu tarikatın asitanesi, Kastamonu'yu belirleyen asıl faktördür. Bu mekan asırlarca müntesiplerinin ziyaretine sahne olmuştur. Tıpkı Bayramilik gibi, Şabaniyye de kurucusu Türk olan ve Anadolu'da yeşermiş tarikatlardan biridir ve Kastamonu bu tarikatın merkezi durumundadır. Ne var ki, Halvetiyyenin kolu Kastamonu'da Nakşibendilik tarafından kuşatılsa da, şehrin dini hüviyeti diğer bir çok Sünni tarikatın renkleriyle bezelidir.

Sözün özü, Kastamonu Türktür, müslümandır, ve şüphesiz büyük ölçüde Şaban-ı Veli'dir.

DİZİN

Abdal Hasan .52, 53, 54, 55, 124	Ahmet Dede 90, 147, 199
Abdülbaki Efendi ... 74, 163, 164	Akif Efendi.....155
Abdullah Efendi 87, 97, 175	Akşemseddin.....52
Abdullah Zâhit Efendi 186	Alaeddin Ali Etval..... 77, 172
Abdurrahman Efendi .60, 79, 89, 112, 173, 174, 176, 177	Alaeddin Rumi158
Abdurrahman Erzincani..... 52	Ali Asgar.....61
Abdurrahman Merzifoni 51	Ali Senai Efendi 17, 97, 98
Abdurrezzak Efendi 58	Amil Çelebi .. 196, 197, 198, 199
Abdülbâki Efendi .. 66, 165, 166, 167	Aşıklı Sultan 7, 8, 10, 12, 13, 14, 80
Abdülfettah-ı Akrî..... 201	Aşıklı Sultan Türbesi 7, 8, 10, 13, 80
Abdülgafor..... 95	Atabey Camisi 10, 11, 22, 29, 79
Abdülhalim Çelebi 28, 196, 197, 198	Ataullah Efendi108, 177, 181
Abdülmeçid62, 202	Aziz Mahmûd Hüdâyî.....207
Abdülmeçid Efendi 59	Baharzade.....109, 139, 142
Açıkbaş Sultan 123	Ballıbaba.....126
Ahi Şorve.....21, 23, 24	Batallar.....130
Ahmed Hicabi 99, 106, 157, 210	Bayraklı Sultan..... 21, 61
Ahmed Mahir Efendi..... 106	Benli Sultan... 43, 55, 56, 57, 58, 63, 65, 74, 122, 130, 138, 146, 147, 166, 202, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223
Ahmed Said Efendi 188	Cecelizade.....94
Ahmed Siyahi 95, 106, 200, 201, 217	Cünuni Baba.....63
Ahmed Ziyaeddin Efendi.... 108, 109, 118, 137, 138, 140, 144, 194, 200, 217	Çelenlizade.....105
	Dai Sultan 27, 223
	Daya Sultan..... 24, 28, 31
	Daya Sultan Türbesi24

Dayı Sultan	209
Dede Emir Ali Zaviyesi.....	24
Dede Sultan ...	81, 192, 193, 196
Deli Eşref.....	110
Delice Hafız Mustafa	130
Dersi Tamam	18
Deveci Sultan.....	16, 118
Dilsiz Sultan	53, 54
Emrullah Dede	64
Ethem Baba	130
Ferraş Sultan.....	123
Fırıncık Türbesi.....	132
Fuâdi ...	66, 75, 76, 77, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171
Gazi Dede	124, 125
Geyikli Sultan	121
Göbeloğlu	163
Gümüşlü Hoca	60
Gürnek Türbesi	131
Hacı Bayram Sultan	149
Hacı Dede	22, 30, 65, 66, 74, 89, 90, 130, 166, 186
Hacı Eşref.....	110
Hacı Halife.....	59
Hacı İlyas Efendi.....	64
Hacı Mehmed Efendi	95
Hacı Muharrem	228
Hacı Mustafa Efendi..	80, 81, 86, 141, 181, 207
Hacı Numan Efendi.....	186

Hacı Ömer Efendi.....	18
Hafız İbrahim Efendi	174
Hafız Mehmed Nuri.....	181, 217
Hafız Mustafa Efendi	88, 89, 176
Hafız Ömer Aköz	111
Halil Rahmi Efendi.....	101
Hamza Baba	22
Hasan Şeyh.....	127
Hasip Yılanlıoğlu.....	109, 217
Hatun Sultan.....	30, 37, 156
Hatun Sultan Türbesi	30
Hayreddin.	48, 49, 51, 52, 64, 65, 72, 162, 163
Hayreddin Efendi	64, 65, 72, 163
Hayreddin Halil	48, 49, 51, 52
Hayrettin Tokadi.....	39, 40
Hayrettin Tokâdî.....	159
Himmet Dede	164
Himmet Efendi	74, 166
Hoca Ali Efendi.....	97
Hoca Saadettin Efendi	68
Hoca Zühtü Efendi.....	98
Hocazade.....	52
Horasanlı Yusuf.....	16
Hüsameddin Dede	193, 195, 198
Hüseyin Vassaf.....	196
İbrahim Amasyevi Efendi	87
İbrahim Bey...	26, 30, 31, 37, 80, 86, 94
İbrahim Karamânî.....	59

İbrahim Şevki Efendi99, 101,
102, 178, 180, 181
İhsan Oğuz..... 118, 119, 120
İsa Dede.....9, 10, 40, 137, 140,
148, 150, 178
İsa Dede Türbesi 9, 10
İsmail Kudsi Efendi.....77, 171,
172, 175, 184
Kara Abdal..... 131
Karanlık Evliya Türbesi ... 9, 10,
215
Kaysü'l Hemedani..... 12
Kesikbaş Evliya121, 130
Kesikbaş Hafız Hasan 131
Kız Evliya..... 129
Kızana Türbesi..... 131
Kızıl Kaare..... 132
Kirişçi Hoca Mehmet Efendi 107
Koyun Baba 56
Kulaksız Ömer Efendi 134
Maden Dede..... 150
Magripli Yunus Efendi 61
Mahmud Efendi 60, 72, 164, 190
Mahmut Efendi74, 166
Mecid Efendi 62, 63
Mehmed Feyzi Efendi .115, 116,
117
Mehmed Pamukçu..... 111
Mehmed Şemseddin Efendi . 140
Mehmed Zühdi Efendi..... 105

Mehmet Ataullah Efendi..... 100,
101
Mehmet Efendi17, 40, 78, 87,
88, 95, 98, 99, 102, 107, 112,
175, 176, 221, 225
Mehmet Feyzi Efendi.... 14, 117,
204
Mehmet Muhyiddin Efendi ..216
Mehrem Türbesi133
Menfi Hoca107
Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî96,
200, 201, 208, 213
Mevlevihane.... 34, 81, 192, 193,
197, 199
Molla Muhammed Yegan49
Muhammet İhsan Oğuz 118, 120
Muhyiddin Efendi 40, 55, 72, 73,
75, 164, 168, 183, 216
Mustafa Muslihiddin Efendi.172
Müderriş Hacı Hasan133
Müfessir Alaeddin 12, 17, 18, 96
Nevruz Sultan..... 125, 126
Niyaz Baba.....57
Nureddin Karasu..138, 146, 217,
218
Nurullah Efendi131
Osman Efendi 65, 111, 161, 162,
163
Ömer Fuadi ... 66, 73, 74, 77, 88,
108, 148, 158, 168, 171, 182,
183, 184

Pir Bahaeddin Erzincani	158
Pir Şükrullah	158
Piri Baba	56
Remzi Dede	194, 195
Resûlzade	157
Sa'deddîn Horasânî	209
Sadık Vîcdanî	108, 141
Said Efendi	98, 100, 177, 178, 179, 181, 188, 194, 225, 226
Said Hemdem Dede	193, 195
Said Nursi	112, 113
Samur Dede	13
Sarı Şeyh	128
Serçoban	56
Seyyid Ahmed Hicabi	97
Seyyid Ahmed Sünneti	38, 39, 158, 159
Seyyid Ali Danişmend	129
Seyyid Bilâl	210
Seyyid Sünneti ..	38, 40, 60, 138, 158, 183
Seyyid Şeyh Mustafa Efendi	157
Seyyid Yahya	38, 158
Seyyid Zülfikar	66
Sırtlı Hoca	17, 96
Sükuti Hasan Efendi	127
Şemseddin Fenari	49
Şevki Efendi	100, 101, 102, 180, 181
Şeyh Abdulvahid	97

Şeyh Abdülhamid Baba	142
Şeyh Ahmed	106, 128, 130, 140, 142, 145, 147, 151, 200, 202
Şeyh Ahmet Efendi	121, 175
Şeyh Ali Dede	140, 149, 151
Şeyh Hafız Ahmet	87, 175
Şeyh Hafız Ahmet Efendi	87, 175
Şeyh Hafız Mehmed Efendi ...	98
Şeyh Hüsameddin	124
Şeyh İsmail Kudsî	169
Şeyh Mehmet Efendi	14, 78, 95, 149, 157, 230
Şeyh Muhiddin Ebu Şame ...	138, 146
Şeyh Mustafa.	28, 77, 87, 88, 89, 149, 151, 154, 155, 156, 157, 173, 175, 182, 200, 228, 229, 230
Şeyh Nasûh	59, 62
Şeyh Şaban	4, 18, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 55, 56, 58, 60, 66, 70, 73, 77, 78, 90, 121, 123, 138, 148, 151, 158, 159, 160, 162, 176, 181, 182, 185, 186, 188, 217
Şeyh Şaban-ı Velî Külliyesi	4
Şeyh Şani Efendi	146, 216
Şeyh Ünsî Hasan Dede	139
Tahir Amil Çelebi	198
Taraklı Sultan	60, 190

Tevfik Efendi	138, 145, 182
Toygar Murat	123, 128
Tüysüz Baba	226, 228
Ümitçe Sultan	122
Veli Dede	150
Yaman bin Mehmed	9, 10
Yaman Dede	120

Yanık Evliya	13
Yavaşca Sultan	52, 124
Yılanlı Darüşşifa 5, 9, 10, 11, 23,	81, 188
Yunus Mürebbi	21, 61
Yusuf Bahri	88
Yusuf Bali	49

Kronoloji

- 1116 Aşıklı Sultan'ın vefatı
1262 Frenkşah Hamamının inşası
1272 Yılanlı Darüşşifa'sının inşası
1273 Atabey Camii'nin inşası
1289 Müfessir Alaeddin Türbesi'nin inşası
1353 İbn Neccar Camii'nin inşası
1361 Adil Bey Türbesi'nin inşası
1366 Mahmut Bey Camii'nin inşası
1417 Honsalar Camii'nin İnşası (Hond Salar)
1436 Hatun Sultan Türbesi'nin inşası
1443 İbrahim Bey Camii'nin inşası
1446 Hamza Ağa Camii'nin inşası
1447 Cemaleddin Efendi'nin vefatı
1451 Kargaş Sultan'ın vefatı
1454 İsmail Bey Camii'nin inşası
1460 İsmail Bey Türbesinin inşası
Kale (Saray) Hamamı inşası
Deve Hanı ve Kervansaray'ın inşası
Seyyid Ahmed Sünneti'nin vefatı
1471 Cem Sultan Hanı inşası
1475 Bedestenin inşası
İsmail Bey Medresesinin inşası
1499 Şeyh Şaban ı Veli'nin doğum tarihi
1506 Nasrullah Kadı Camii'nin inşası ve Kambur Köprü

- Arabapazarı Hamamı (erkekler bl.) inşai
- 1514 Çifte Hamam ve Dede Hamamları'nın inşai
- 1518 Şeyh Şaban ı Veli'nin Hayreddin Tokadi'ye intisabı
- 1520 Benli Sultan Camii'nin inşai
- 1530 Şeyh Şaban ı Veli'nin Kastamonu'ya dönüşü
- 1547 Yakup Ağa Külliyesinin inşai
- 1559 Ferhat Paşa Camii'nin inşai
- 1569 Şeyh Şaban ı Veli'nin vefatı
- 1571 Acem Hanının inşai
- 1588 Karanlık Camii'nin inşai
- 1591 Hacı Dede Camii'nin inşai
- 1603 Celali Yularkastı Kastamonu'yu ateşe verir
- 1606 Hasan Efendi'nin vefatı (Sacayaklı Sultan)
- 1611 Seyyid Sünneti Efendi'nin türbesi inşai
- Şaban ı Veli Kütüphanesi inşai
- 1641 Hasan Çelebi Camii'nin inşai
- 1662 Şeyh Mehmet Efendi Türbesi inşai
- 1688 Deprem
- 1710 Yanık Hanın inşai
- 1746 Münire Medresesinin ve kütüphanesinin inşai
- 1747 Reisü'l Küttab Hanının inşai
- 1748 Aşir Efendi Hanı inşai
- 1777 Ahmed Siyahi'nin doğumu
- 1783 Hacı Ali Efendi'nin vefatı
- 1801 Numaniye Medresesinin inşai
- 1814 Molla Said Tekkesi'nin inşai
- 1826 Ahmed Hicabi'nin doğumu
- 1827 Merdiye Medresesinin inşai
- 1842 Ainsworth şehri ziyaret eder
- 1843 Mehmed Hulusi Efendi'nin vefatı (Nakşi şeyhi)

- 1846 Kastamonu vilayet merkezi olur
- 1850 Ovalıpazar Mescidinin inşası
- 1851 Ahmed Hicabi'nin İstanbul'a gidişi
- 1852 Semhiyye Medresesinin inşası
- 1855 Yangın
- 1857 Ahmed Hicabi'nin Kastamonu'ya dönüşü
- 1860 Ahmet Dede Sultan Zaviyesinin vakfiyesi düzenlenir. Tekke yenilenir
- 1862 Texier şehri ziyaret eder
- 1868 Matbaa makinesinin Kastamonu'ya gelişi
- 1869 Nevruz Sultan Türbesinin inşası
Kastamonu İslahhanesi 62 öğrenci ile faaliyete geçer
- 1872 Kastamonu Gazetesi'nin yayın hayatına başlaması
- 1874 Şeyh Ahmed Siyahi Efendi'nin vefatı
- 1877 Yangın
- 1878 Hasan Çelebi Camisi inşası
Ahmet Dede Sultan Külliyesine Türbe ve Kütüphane Eklenir
(Seyyid Efendi Kütüphanesi)
- 1881 Etnografya Müzesi bina inşası
- 1882 Kastamonu İslahhanesi kapanır
- 1883 Yangın
- 1884 Reclus şehri ziyaret eder
- 1885 Baha Efendi Camii'nin inşası
Saat Kulesi inşası
- 1886 Mekteb-i İdadi Binasının inşası
- 1887 Kastamonu Sanayi Mektebi faaliyete geçer
Hamidiye Camii inşası
- 1889 Ahmed Hicabi Hazretlerinin vefatı
- 1891 Mahmudiye Medresesinin inşası
- 1892 Cevkani Camii inşası

- 1894 Cuinet'in şehri ziyareti
- 1895 Bedirgazi Mescidi inşası
- 1899 Maarif Salnamesine göre medreselerde 1222 öğrenci okumaktadır
- 1901 Hükümet Dairesinin inşası
- 1917 Arkeoloji Müzesi bina inşası
- 1924 Belediye Dairesinin inşası
- 1946 Son Bayrami Şeyhi Ahmed Ziyaeddin'in vefatı
- 1953 Son Halidi Şeyhi Nureddin Karasu'nun vefatı
- 1982 Atatürk Anıtı inşası
- 1983 Şehitler Anıtı inşası
- 1990 Atatürk ve Şerife Bacı Anıtı inşası

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ABDULKADİROĞLU Abdulkerim, Kastamonu'da Bayramilik ve Şemsizade Ailesi, 2005
- AŞKAR Mustafa, Tasavvuf Tarihi Literatürü, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 2001
- ÇİFTÇİ Fazıl, Hazreti Pir Şeyh Şaban-ı Veli, Hazreti Pir Şeyh Şaban-ı Veli Kültür Vakfı Yayınları, 2007
- Durma Abdulhalim, Evliyalar Şehri Amasya, 2008
- HAS İbrahim, Şabaniyye Silsilesi, H Yayınları, 2008
- İzzet Ali Efendi, Çorum Evliyaları (Sadeleştiren Ethem Erkoç)
- KARAGÖZ Adil, Benli Sultan Hazretleri, 2006
- VASSAF Hüseyin, Sefinetü'l Evliya, Kitabevi, 2006
- ZENGİN Ahmet Yaşar, Kastamonu Evliyaları, KAS-DER Yayınları, 2005

Tezler

- BİLİCİ Z. Kenan, Kastamonu Devri Türk Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi, Doktora Tezi, Ankara Üni., 1991
- EYÜPGİLLER Kemal Kutgün, Kastamonu Kent Tarihi, Doktora Tezi, 1995
- GÜMÜŞDAĞ Gökhan, Kastamonu şehri Nasrullah Camii, Yılanlı Camisi, Yakup Ağa Camisi Ahmet Dede Camisi Hazirelerindeki Mezartaşları, Master Tezi, Gazi Üni., 2007
- GÜNEŞ Zübeyde, 1487 Tahririne göre Kastamonu Kazası, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üni., 1993
- İNAN Uğur, H.1311 Tarihli(M.1893) Kastamonu Vilayeti Salnamesi'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üni., 2005

KERTİŞ NECATİ, Kastamonu Yatırlarının sosyal bütünleşme açısından bölge halkı üzerindeki tesirleri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üni. 1999

KÖPRÜLÜOĞLU Adem, Kastamonu Vilayet Gazetesinde Milli Mücadelenin Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üni., 2007

KÜÇÜK Sezai, XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler, Doktora Tezi-Marmara Üniversitesi, 2000

MUSLU Ramazan, XVIII. Asırda Anadolu’da Tasavvuf, Doktora Tezi- Marmara Üniversitesi, 2002

Okumuş Ali, Menakıb-ı Şeyh Şaban-ı Veli, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üni. 1998

ÖNGÖREN Reşat, XVI. Asırda Anadolu’da Tasavvuf, Doktora Tezi-Marmara Üniversitesi, 1996

PELİN İskender, XVII. Yüzyılın ikinci yarısında Kastamonu Şer’iye Sicili, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üni., 1994

YAKUPOĞLU Cevdet, İsfendiyar Bey ve Zamani, Master tezi, Gazi Üni., 1999

YILMAZ Necdet, XVII. Asırda Anadolu’da Tasavvuf, Doktora Tezi-Marmara Üniversitesi, 2000

YOZKATLI Ömer Faruk, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kastamonu’nun sosyal ve ekonomik durumu, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üni., 2002

ÖZÇINAR Ahmet Gökhan, Kastamonu Mekteb-i İdadi Binası Restorasyon Projesi Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi., 2006

Makaleler

ABDÜLKADİROĞLU Abdülkerim, Hatıralarımdaki Hocaefendiler, Altınoluk Aylık Mecmua, Eylül 2000, S.175, s.233-245.

ÇAĞIMLAR Zekiye, Kastamonu Halk Kültürü İçinde Yatır-
Ziyaret İnancı ve Bu İnanç Çerçevesinde Şeyh Şaban – Veli
Etrafında Oluşturulan Efsaneler

ÇAL Halit, “Hurufat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Küre
Kazası”, Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları,
Kayseri, 2001, 125-166 sh.

KALAFAT Yaşar, Kastamonu ve Yakın Çevresinde İslam
Azizleri,

KALAFAT Yaşar, Anadolu’da Ulu Kadın Kişiler ve Halk
İnançları

KELEŞ Cebail, Benli Sultan Türbesi, Kastamonu Postası

KELEŞ Cebail, Abdal Hasan Türbesi, Kastamonu Postası

YAZAR İlyas, Şabanilik Geleneği İçinde Ömer Fuadi

YAZAR İlyas, Osmanlının Kültür Şehirlerinden Kastamonu’da
Yetişmiş bir Şair: ÖMER FUÂDÎ (Hayatı, Sanatı, Eserleri ve
Edebî Şahsiyeti), Folklor/Edebiyat Dergisi, 1999

YILDIZ Esra, Taşköprü Abdal Hasan Köyü ve Türk Devri
Mimari Eserleri

HAYTA Ufuk-BİRİŞİK, Abdülhamit, Hayatı Ve Eserleriyle
Abdülmecid B. Şeyh Nasuh Tosyevi ve Cevahirü’l Kur’an ve
Zevahirü’l Furkan Adlı Tefsir Risalesinin İlmi Değeri, T.C
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 16, Sayı: 2,
2007 sh.343-367

ASLAN Mustafa, Kastamonulu Hattatlar,

**[http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi6/10aslanmustafa.p
df](http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi6/10aslanmustafa.pdf)**

AKAGÜNDÜZ Ülkü Özel, Aksiyon Dergisi, 689. Sayı-Satılan
Cami ve Mescitlerin Sessiz Çılgılığı

DURAN Hakkı, Esen Kutlu Hatun ve Çalınan Eserlerimiz,
http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=2210

ERTAŞ Yaşar, Osmanlı Seferlerinde Olağandışı bir Kışlak:
Kastamonu, Pamukkale Üni., Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü

Sözlük ve Ansiklopedi,

ABDÜLKADİROĞLU Abdülkerim, Ahmed Mahir Efendi, DİA
ABDÜLKADİROĞLU Abdülkerim, Halimi Çelebi, DİA
Kastamonu, DİA

TANRIKORUR Barihüda, Mevleviyye, DİA
BAYRAMOĞLU Fuat, Azamat Nihat, Bayramiyye, DİA
Yılmaz Hasan Kamil, Celvetiyye, DİA
Yılmaz Hasan Kamil, Aziz Mahmud Hüdayi, DİA
Kadirilik, DİA

ALGAR Hamid, Nakşibendiyye, DİA
Rıfaiilik, DİA

TAHRALI Mustafa, Ahmed er-Rıfai, DİA
ULUDAĞ Süleyman, Halvetiyye, DİA
ULUDAĞ Süleyman, Anadolu'da Halidilik, DİA
Nasrullah Kadı Camii, DİA

İsmail Bey Külliyesi, DİA
Candaroğulları, DİA
Çobanoğulları, DİA

Memiş Abdurrahman, Oğuz Muhammed İhsan, DİA
PAKALIN Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü,
MEB, 1993

DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat,
Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, 1978
Evliyalar Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi

Web siteleri

<http://www.ilyasyazar.com/>
<http://193.140.255.11/tezjic/tez.htm>
<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/>
<http://www.kastamonu.gov.tr/>
<http://www.kastamonukulturturizm.gov.tr/>
<http://www.kastamonupostasi.com/>
<http://www.halidiye.com/>
<http://www.altinoluk.com/>
<http://www.seydiler.gov.tr/>
<http://taskopru.meb.gov.tr/>
<http://www.cansaati.org/>
<http://www.ksef.gazi.edu.tr/>
<http://ilahiyat.uludag.edu.tr/>
www.hudayivakfi.org/
<http://www.turkishstudies.net/>
<http://www.saidnursi.de/>
<http://www.biyografi.net/>
<http://www.risale-inur.org/>
<http://www.risaleinurenstitusu.org/>
<http://ekitap.eyup.bel.tr>
<http://www.gorentaskoyu.com/>
<http://www.kastamonu.bel.tr/>
<http://tarihogretmeni.net/>
<http://www.taskopruhaber.com/>
<http://tr.wikipedia.org/>
<http://www.kenthaber.com/>
<http://benlisultan.com/>

